

**ბათუმის შოთა რუსთაველის სახელმწიფო უნივერსიტეტი
განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტი
პედაგოგიკის მეცნიერებათა დეპარტამენტი**

მარინე გურგენიძე

**„განათლების მეცნიერებათა ფაკულტეტის სემინარიის
და სკოლის მეთვლიყველი მასწავლებლის მომზადების
აუცილებელი პირობები“**

დისერტაცია

(განათლების მეცნიერების დოქტორის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად)
(სპეციალური პირობები: სოციალური პედაგოგიკა)

სამეცნიერო ხელმძღვანელი:

მედიცინის მეცნიერებათა დოქტორი

რ. დ. სურგულაძე

პედაგოგიკის მეცნიერებათა დოქტორი,

ფილოსოფიის მეცნიერებათა დოქტორი,

სრული პროფესორი **ი. ა. ბიბილაძე**

sarCevi

Sesaval i	3
Tavi I. moswavl eTa j anmrTel obaze moqmedi faqtorebi da ganviTarebis pirobebis aqtual uri sakiTxebi	
\$1. moswavl eTa j anmrTel obaze moqmedi faqtorebi	14
1.1. j anmrTel obis arsi da misi xel Sewyoba	14
1.2. moswavl eTa j anmrTel obis xel SemSI el i faqtorebis kvl eva	18
1.3. moswavl eTa gonebrivi Sroma da j anmrTel oba	23
\$2. saswavl o procesSi prevenciul i zomebis ganxorciel ebis samedicino-pedagogiuri gzebi da saSual ebebi	41
2.1. daRI a-gadaRI a-gadaZabvis prevencia	42
2.2. didaqtogenuri nevrozebi, maTi gamomwvevi mi zezebi	52
2.3. didaqtogenuri nevrozebis subieqturi da obieqturi niSnebi	60
2.4. didaqtogenuri nevrozebis prevencia	62
\$3. moswavl eTa j anmrTel obisaTvis usafrTxo garemos Seqmna skol aSi	80
Tavi II. moswavl eTa fsiqofizikuri ganviTarebis Tanamedrove probl emebi	
\$1. moswavl eTa fizikuri ganviTarebis probl emebi	90
\$2. moswavl eTa fsiqikuri ganviTarebis probl emebi	112
Tavi III. skol is eqimis momzadebis aucil ebl oba. kompetenciebi	
\$1. fizikurad j ansaRi Taobis arZrdis xel Semwyobi kompetenciebi ---	145
\$2. saswavl o procesSi higienis Tanamedrove miRwevebis CarTvis gzebi, rogorc profil aqtikuri saSual ebebi	155
\$3. skol is eqimis kompetenciebi	164
Tavi IV. skol is eqimis momzadebis pedagogiuri safuZvl ebi	174
daskvnebi	183
gamoyenebul i literatura	188

Sesaval i

Temis aqtual oba

sadisertacio naSromi ori dargis mecnierEBis mij naze Sesrul da. es nakarnaxevia Cveni naSromis mTavari sagnis bunebiT. Cveni mizania skol as movumzadoT pedagogiuri profil is **skol is eqimi**. pedagogiuri profil is eqimi, Cveni Tval sazrisiT, axal i tipis special istia, romel ic skol is „samedicino daxmarebis oTaxidan“ gamosul i skol is „sakl aso oTaxSi“ ganagrZobs moRvaweobas, anu is ara mar to pirvel ad daxmarebas gauwevs moswavl es, aramed skol is moswavl eTa Soris gaswevs sistematur, Tanamimdevrul , mizandasaxul aRmzrdel obiT-saganmanaTI ebl o muSaobas cxovrebis j ansaRi wesebis damkvidrebisaTvis. aseT eqims Cven „eqim-ganmanaTI ebel s“ vuwodebT. am kval ifikacias „**skol is eqimi**“ special uri momzadebis Sedegad moipovebs. skol is eqimis mTavar funqciad gvesaxeba bavSvTa Soris fizikur gadaxraTa da sneul ebaTa masobrivi xasiaTis prevencia.

pedagogiuri profil is eqimis momzadeba medicinisa da pedagogikis mecnierebaTa simbiozis poziciidan unda gadawydes. Sesabamisad misi avtoric am or mecnierebaSi myarad unda idges. winamdebare naSromis avtoris sabazo ganaTI eba gaxl avT medicina, xol o sakval ifikacio special oba SevizineT baTumis SoTa rustavel is saxel mwifo universitetis ganaTI ebisa da mecnierebaTa fakul tetis doqtoranturaSi. aqedan gamomdinare, Cveni kvl evis saganic erTnairad unda iwvevdes rogorc eqimis, ise pedagogis dai nteresebas da, bunebrivia, naSromi erTnairad gauwevs samsaxurs rogorc medikoss, ise pedagogs. kvl eva gviCvenebs, rom mozardis j ansaRi cxovrebis wesis Camoyal ibeba ver TavSdeba mxol od eqimis, an mxol od maswavl ebl is saqmianobis fargl ebSi. mozardis j ansaRi cxovrebis wesi, rogorc codnis SeZenisa da cxovrebaSi misi gamoyenebis mTavari faqtori, rTul i probl emaa da igi kompl eqsurad unda gadawydes medicinisa da pedagogikis mecnierebaTa TanamSroml obis gziT.

Tanamedrove skol a memkvidrea im mraVal saukunovani saswavl o-aRmzrdel obiTi tradiciebisa, romel ic cxovrebis moTxovnebiT yal ibdeboda rogorc Teoriul i, ise praqtikul i gamocdil ebis saxiT.

skol a met-nakl ebi SesaZl ebl obebiT yovel Tvis iyo mowodebul i mozardi Taobis cxovrebi saTvis mosamzadebl ad da Tavis am misias imdenad asrul ebda, ramdenadac amisTvis mas uqmnidnen xel sayrel pirobebs saxel mwifo, oj axi da sazogadoeba. magram skol a didxans mokl ebul i iyo da dResac ar aris maqsimal urad uzrunvel yofil i im pirobebiT, romel Ta Sedegad srul yofil ad ganxorciel deboda moswavl eTa fizikurad da sul ierad momzadeba cxovrebi saTvis.

Cveni gagebiT, saswavo procesi ar Semoifargl eba mxol od pedagogiuri sferoTi. skol a, romel ic mxol od codnis gadacemiTa da moswavl eTa mier am codnis aTvisebiT iyo dainteresebul i, yovel Tvis iwvevda pedagogikis kl asikosTa mkacr kritikas da undobl obas oj axis mxriv. am probl emis sworad gaazrebi s mizniT, Cven pedagogiur Sexedul ebebs ufro metad davimowmebT, vidre medikosTa rekomendaciebs da cxadvyofT, rom skol is muSaki, cxovrebi saTvis mozardi Taobis momzadebis mizniT, iseve unda zrnavdes bavSvis janmrTel obisaTvis, iseve unda iyos gaTviTcnobierebul i bavSvis janmrTel obis dacvis sakiTxebSi, rogorc medikosi. am Tval sazrisiT sagulisxmo Sexedul ebebs aviTarebs didi il ia WavWavaZe.

il ia WavWavaZe gmobda iseT skol as, romel sac aviwydeboda, rom moswavl es gonebis garda sxel ic gaaCnia da igi saWiroebda mudmiv movl as, ganvitarabas, gaj ansarebas eqimis kval ificiuri zedamxedvel obiT. Tavis kl asikurnaSromSi „pedagogiis safuZvl ebi“ il ia WavWavaZe sagangebod Cerdeba moswavl eTa fizikuri janmrTel obis mdgomareobaze da erTi evropeli mecnieris naSromidan imowmebs debul ebas, romel Sic swored moswavl eTa susti janmrTel obis Sesaxeb aris naTqvami: „samwuxaro suraTi warmoudgeba Tval win yvel as, visac ar eSinian pirdapir Sexedos marTals da Tval i Tval Si gauyaros. TiTo- orol a magal iTis garda, exl andeli ymawvili kaci janiT metad uZl uria, saSinlad ZarRv-moSl ili da modunebul i, TiTqo sneul iao“ (WavWavaZe 1941:561). aseTi susti janmrTel obis adamiანი sustia cxovrebi seul siZnel eebTan brZolaSi. il ia WavWavaZe ganagrZobs evropeli mecnieris citirebas: „sakmao mcire ram dabrkol eba daxvdes da maSinve uRonobisagan xel ebs Camohyris; gulsuxeTqavs, xal iss

ukl avş yovel i saqme, romel ic-ki cotad Tu bevrad mxned, medgrad xel is moki debas hTxoul obs, xangrZl ivs, daJinebul s, gul gautexel s bej iTobas da garj as" (WavWavaZe 1941:561).

skol aSi swavl ebasTan da codnis SeZenasTan erTad il ia WavWavaZe didi gul isyuriT ekideboda zrunvas bavSvis fizikuri gaj ansaRebisaTvis. am Tval sazrisiT igi iwonebda frangi mwerl isa da ganmanaTI ebl is - fransua rabl es pedagogiur Sexedul ebebs, rasac mweral i aviTarebda romanSi „gargantua da pantagruel i.“ „axal i wesi, - werda il ia, - rabl es mier moZRvrebul i, imaSi mdgomareobs, rom bavSi, rac SeiZl eba, nakl eb iyos momwyvdeul i oTx kedel s Sua, radganac daxSul i da daburul i haeri oTaxisa da umoZraobod yofna sCagravs ymawvil sa. ymawvil i dReSi ufro meti wili gareT unda iyos, haerzed. arc erTma saaTma dRisam uqmad ar unda Cauaros bavSsa: ostatma sacodnel i da sawurTvel i dro yovel Tvis unda moupovos bavSsa da erTs wuTsac usaqmurad ar unda amyofos. wignis kiTxvisaTvis da kl asSi saswavl ebl ad sakmaoa sadil is win sami saaTi da sadil is ukanac sami. sxva dro-ki, Siga-da-Sig da rig-rigad, unda moxmardes imas, rom Segirds gaexsnas niWi dakvirvebisa, gamorkvevisa da amitomac saWiroa bavSma Tavis sakuTaris danaxviTa, sakuTaris moazrebiTa da gansj iTa icodinos buneba da cxovreba. seirnobş bavSi Tu hTamaSobs, Tu tanis da agebul obis warsamatebl ad hvarjiSobs, sWams Tu svams, ostatma bavSis Tval i da goneba unda mi axedos yvel aferzed, rac-ki sacodnel ad da sawurTvel ad gamosadegia" (WavWavaZe 1941:576).

il ias naSromidan am vrcel amonawerSi kargad ikiTxeba skol is daniSnul eba axal gazrdobis janmrTel obis dacvisaTvis. qarTvel i xal xis sul ieri moZRvari il ia WavWavaZe didi sifrTxil iT ekideboda codnis SeZenis higienuri pirobebis dacvas.

samarTI ianoba moiTxovs aRiniSnos, rom moswavl eTa fizikuri ganviTarebisa da janmrTel obis dacvis mwyobri sistema Camoyal ibda sabWoTa periodSi. kl asebsi saval debul o wesiT tardeboda fizikuri kul turis gakveTil ebi, yvel a skol aSi muSaobda sportul - gamaj ansaRebel i seqciebi. Seqmnili iyo skol isgareSe sportul dawesebul ebaTa farTo qsel i. moswavl eTa fizikur reabilitacias

isaxavda miznad satyeo skol a-sanatoriumebi, sadac mTel i wl is manZil ze susti j anmrTel obis moswavl eebi gadiodnen mkurnal obas da izendnen saswavl o gegmiT gaTval iswinebul zogad ganaTI ebas. muSaobda moswavl eTa sazafxul o banakebi. yovel ive es emsaxureboda fizikurad jansaRi Taobis aRzrdas. skol aSi muSaobda samedicino punqti, romel sac emsaxureboda eqimi da eqTani. miuxedavad amisa, skol is pedagogiuri kol eqtivebi yovel Tvis ganicdidnen saskol o higienis dargSi aucil ebel i codnis deficits. amastan dakavSirebiT sagul isxmo SeniSvnebs Seicavs profesor r. surmaniZis statia „aRvzardoT sul ierad da fizikurad jansaRi Taoba“. (sabWoTa aWara 1967:4). avtor i kritikul ad afasebda faqtebs, roml ebic mniSvnel ovnad aferxebda saxel mwifos sistemur zrunvas moswavl eTa fizikuri j anmrTel obis ganmtkicebisatvis. amis mizezi sabWoTa saganmanaTI ebl o sistemaSi unda veZeboT. sabWoTa umaRI esi saswavl ebl ebi da kerZod pedagogiuri institutebi viwro special obiT amzadebdnen momaval maswavl ebl ebs. marTal ia, iswavl eboda „saskol o higiena“, magram igi ufro mimoxil viTi xasiaTis l eqciebis formiT tardeboda da nakl ebad moicavda momaval maswavl ebel Ta samedicino ganaTI ebis minimumiT aRWurvis xasiaTs. amitom mowinave skol is xel mZRvanel ebi yovel Tvis msjel obdnen skol aSi swavl ebasTan erTad moswavl eTa gaj ansaRebisatvis.

cnobil i ukrainel i pedagogi-mecnieri vasil suxoml inski pavl iSis skol aSi usual o muSaobisa da moswavl eTa sul ier-fizikur ganvitarebaze xangrZlivi dakvirvebis Sedegad mivida im daskvnamde, rom yovel i 100 akademiurad CamorCenil i moswavl idan daaxl oebiT 80-85 susti j anmrTel obis mizeziT iyo CamorCenil i swavl aSi. amitom saskol o higienisa da moswavl eTa j anmrTel obis dacvis sakiTxebze pedagogma vasil suxoml inskim araerTi mecnierul i da meToduri naSromi gamoaqveyna. es maSin, roca, rogorc ukve aRiniSna, sabWoTa xel isufli eba moswavl eTatvis ufaso mkurnal obis social ur programas axorciel ebda. dRes, roca mkurnal obac fasiانيا, bunebrivia, kidev ufro meti moswavl e CamorCeba swavl aSi, radgan ojaxebi mokl ebul ia mkurnal obis Sesazl ebl obebs. **amitom Tanamedrove skol aSi gadamwyveti mniSvnel oba eniWebasneul ebaTa adreul diagnostikas, moswavl eTa daavadebis Tavi-**

dan acil ebis prevenciul zomebs.

aseve izrdeba skol aSi fsiqol ogiuri samsaxuris mniSvel oba. Tanamedrove cxovreba, romel ic axl a yal ibdeba Tavisufal i sabazro ekonomikis sawyisebze da romel sac evropisa da amerikis ganviTarebul i demokratiul i saxel mwifoebis magal iTze, ukeTesi momavl is perspeqtivebi aqvs, j erj erobiT am cxovrebaSi stresul i movl enebi ufro sWarbobs da mas uSual o gavlena aqvs mozardebis cnobierebaze. stresebis damTrgunveli buneba kargad aris cnobili i fsiqol ogiaSi, magram misi Tavidan acil ebisaTvis iTqmis araferi keTdeba Tanamedrove skol aSi im martivi mizezis gamo, rom skol as ar gaaCnia Tanamedrove moTxovnebis Sesabamisi kval ificiuri fsiqol ogiuri samsaxuri.

cal ke probl emad gvesaxeba gonebrivi Sromisadmi damokidebul eba. gonebrivi Sroma, rasac emyareba yvel a tipisa da donis saswavl o- aRmzrdel obiTi dawesebul eba, umetesad miCneulia, rogorc adamianis fizikuri dasustebis mizezi. gonebriv Sromaze amgvar Sexedul ebas sazogadoebis garkveul nawil Si dResac hyavs mxardamWeri da fiqroben, rom xangrZlivi gonebrivi muSaoba adamianebs asustebis fizikurad. il ia WavWavaZem sarkastul formaSi gamoxata am Sexedul ebis seriozul oba, ironiul stil Si msjel obs l uarsab TaTqariZis ganaTI ebaze: „swavl a, RvTis madliT, arafrisa ara hqonda, rom hqonoda egre msuqanic aRar iqneboda. xSiria xol me, roca sul i hyavis – xorci dneba. amitomac WI eqianebi Wkvianebi ariano, ambobda xol me Cveni l uarsabi, mgoni, TviTonac bevrs ar icemda TavSi – ratom swavl a ara maqvso – swored amis gamo. – eg exl andel i Wiriao – ityoda xol me gul mtkivneul ad, iTTqo qveyana am Wirisagan ebral ebao“ (WavWavaZe 1987:10).

marTal ic brZandeboda „misi brwyinval eba“ l uarsabi. misis azriT, kaci Zirgavardnili qvevri iyo, romel sac dRe-yovel unda Caayaro xoragi da Caasxa sasmeli, magram kidev mainc ver aavso. Tavis „brwyinval e“ gonierebiT ver acnobierebda, rom am mniSvel obas kaci uswavl el adac kargad asrul ebs.

„ - dro gamoicval a, - ityoda xol me aRmooxvriT l uarsabi, - dro gamoicval a, rac es raRac eSmakuri skol ebi SemoiRes, batono, qarTvel i kakis xeiri maSin wavida. feri ki aRar SerCaT Cvens Svil ebsa da!.. WamiT

isini vera sWamen, smiT isini veRara smen, ra kacebi arian?! wigni ician? me Tu wigni ar vici, kaci aRar var? qudi ara mxuravs, gana! xorci me ar makl ia da feri. wigni ra vaJkacis xel obaa, - eg xom qal is saqmea. venacval e uwindel dros! yvel aferi Tavis donezed iyo moyvanil i, yvel a Tavis qerqSi iyo. venacval el.. kai cxeni, kai Tofi, marj ve mkl avi da kaci iyav patiosani " (WavWavaZe 1987:10-11).

igive probl ema, magram axl a mecnierul i Tval sazrisiT da sxva sibrtyeze ganixil a konstantine uSinskim naSromSi „Sromis fsiqikuri da aRmzrdel obiTi mniSvnel oba“. didi pedagogi erTmaneTs adarebs fizikuri da gonebrivi Sromis mniSvnel obas adamianis j anmrTel obis ganmtkicebisaTvis da SeniSnavs, rom gonebrivi Sromis mniSvnel oba Zal ze didia adamianis normal uri fizikuri ganviTarebisa da j anmrTel obis ganmtkicebisaTvis. k. d. uSinski wers: „mtkiceba ar esaWiroeba imas, rom fizikuri Sroma aucil ebel ia adamianis sxedul SiLfizikuri Zal ebis, j anmrTel obisa da fizikuri Tvi sebebis ganviTarebisa da SenarCunebisaTvis. magram is, rom gonebrivi Sroma aucil ebel ia adamianis Zal Ta ganviTarebisa da misi sxedul is saRi da normal uri mdgomareobisaTvis, yvel as ara aqvs mTI ad Segnebul i, bevri piriqit fiqrobs, rom gonebrivi Sroma vnebs Sinagan organoebis, - rac srul iad usafuZvl oa. rasakvirvel ia, - dasZens k. d. uSinski, - metismeti gonebrivi Sroma mavnebel ia, magram metismeti fizikuri Sromac damarRvevl ad moqmedebs adamianis organizme. magram uamravi magal iTiT SeiZl eba davamtkicoT, rom sul ier Zal Ta umoqmedoba fizikuri Sromis pirobebSic ki cud gavl enas axdens adamianis sxedul ze" (uSinski 1974:173).

Semdeg konstantine uSinski kidev ufro akonkretebs adamianis fizikur ganviTarebaze gonebrivi Sromis keTil moqmed zegavl enas da wers: „adamianis fizikuri organizmi moyyobil ia ara mar to fizikuri, aramed sul ieri cxovrevisaTvisac... rom yovel gvare gonebrivi Sroma keTil nayofierad moqmedebs sisxl is mimoqcevasa da saWml is monel ebaze imiT, rom moZraobaSi mohyavs nervul i sistema... gonebriv Sromas ar SeuZl ia kunTebis ganviTareba, magram nervul i sistemis moqmedeba da misi gansakuTrebul i sifxizl e avsebs am nakl s...“ Semdeg k. d. uSinski ganagrZobs gonebrivi Sromis sxedul ze zemoqmedebis daxasiaTebas da

დავს: „გონებრივი სრომითი ნერვული სისტემის ზიერი განვითარება არაღვეულებრივ სიცოცხლისუნარიანობას ანიშებს ადამიანის სხეულს... ადამიანები, რომლებიც გონებრივ სრომას არიან მიღვეულნი, არანაკლებ და ზოგჯერ უკეთესად იტანენ კლიმატური პრობების გამოცვლას, ცუდ ჰაერს, საშლის ნაკლებობას და უმოზრაობას, ვიდრე ის ადამიანები, რომელთაც ზიერი განვითარების აკვთკუნთები, მაგრამ რომელთა ნერვული სისტემა სუსტად, დუნედ მოქმედებს. ამის მიზეზი უნდა ვეზიოთ იმ დიდ მნიშვნელობას, რაც ნერვული სისტემას აკვს ადამიანის ორგანიზმის და სხვა სისტემების ცხოვრებაში და იმ მონაწილეობას, რომელსაც ნერვული სისტემა იწებს ადამიანის ყოველ გვარ მოქმედებაში“ (უსინსკი 1974:174).

მართალია, კონსტანტინე უსინსკი იყვე მიუთითებს, რომ: „ადამიანის განმრთელობისათვის ყველაზე სასარგებლო იქნებოდა რომ ფიზიკური და გონებრივი სრომა სერთებულყოფის საკმარისობაში“, მაგრამ, როგორც ცნობილია, ფიზიკური და გონებრივი სრომის ასეთი სერთება სასკოლო ცხოვრებაში ტიტყმის შეუზღებელია. ვითარებას ვერ სევილის ტუნდაც ფიზარზრდის (სპორტის) გაკვეთილების მარალ დონეზე ცატარებაც.

ამიტომ მიგვაჩნია, რომ სკოლის პედაგოგიური კოლექტივისა და სკოლის ეკიმის სინკრონული საკმარისობით ოპტიმალურად სევიზილია ვმართოს ვაღვეულეობა გონებრივი სრომის პროცესი, რათა **normal uri gonebrivi SromiT xel i Sevuyot moswavl eTa j anmrTel obis ganmtkicebas.**

ჯანსარი მოზარდთაობის არზრდის პროცესი ოპტიმალურ პრობებს ვერ ვარმოკმნის ვერც ის, რომ ცალკეულ სკოლებს ეკიმი ემსახურება. თანამედროვე ეკიმი, როგორც ცნობილია, თავისი ფუნქციის სერულებას მხოლოდ მასინ შეუდგება, როცა მის ვინაშე განმრთელობასერეული ბავსვი დადგება. სკოლის თანამედროვე ეკიმი ვერ ახორციელებს ეფექტური ხასიატის პროფილ აკტიკურ და პრევენციულ რონისზეებს იმის გამო, რომ **am procesSi sakmarisi ar aris mxol od sameicino ganaTI eba.**

ამრიგად, ცენი სეხედულებით, უნდა დამუშავდეს ახალი კონცეფცია სკოლის ეკიმის კომპეტენციების სეხახებ. კონცეფცია სკოლის ეკიმის კომპეტენციის სეხახებ ემყარება **axali tipis skol is eqimis special ur momzadebas.**

სკოლის ეკიმის კომპეტენცია, ცენი სეხედულებით, ემყარება სამერთიანი ამოცანის გადაწყვეტას:

1. skol is eqimis samedicino ganaTI eba;
2. skol is eqimis pedagogiuri ganaTI eba;
3. skol is eqimis fsiqol ogiuri ganaTI eba.

skol is eqimis ganaTI ebis es samkuTxedi aucil ebel ia imisaTvis, rom:

1. moswavl eTa mimaRT organizebul ad xorciel debodes profil aqtikuri samedicino samsaxuri.

2. skol is eqimis aqtiuri CarTviT xorciel debodes skol aSi saswavl o garemos mowyoba saskol o higienis wesebis mkacri dacviT;

3. sistematuri da kval ificiuri meTval yureoba xorciel debodes stresebisagan moswavl eTa dacvisaTvis.

winamdebare naSromSi Cveni sakvl evi probl ema or Tematur Sred gvaqvs warmodgenil i: **1) samedicino ganaTI ebiT momzadebul i pedagogiuri kadrebis moRvaveoba skol aSi da 2) pedagogiuri ganaTI ebiT momzadebul i skol is eqimis moRvaveoba skol aSi.** Sesabamisad, naSromSi vrcl ad gveqneba saubari j er Tanamedrove skol ebSi arsebul i viTarebis Sesaxeb da davaxasiaTebT im arsebiT parametrebs, roml ebi c, samedicino Tval sazrisiT, unda axasiaTebdeT skol is pedagogebs, xol o naSromis meore nawil Si visaubrebT skol is eqimis kompetenciebze, roml ebi Tac igi arsebiTad gansxvavdeba Cveul ebrivi eqimisagan. **skol is eqimi ara mxol od skol is moswavl eTa fizikuri janmrTel obis ganmtkicebis procesebis zedamxedvel obiT Semoifargl eba, aramed gaswevs farTo saganmanaTI ebl o moRvaveobas skol is pedagogTa da mSobel Ta Soris.**

siaxl e Cveni sadisertacio gamokvl evisa mdgomareobs axal i tipis **skol is eqimis** kompetenciebis gansazRvrasa da Camoyal ibebaSi. Cven pirvel ad Semogvaqvs skol is eqimis ganaTI ebis Sinaarsis axl eburi gaazreba samedicino, pedagogiuri da fsiqol ogiuri ganaTI ebis sinTezirebis safuZvel ze.

praqtikul i Rirebul eba _ skol is eqimi uSual od aris dakavSirebul i jansaRi Taobis aRzrdis erovnul amocanebTan. yovel skol as, moswavl eTa kontingentis miuxedavad, unda hyavdes axal i tipis skol is eqimi.

hipoTeza _ pedagogiuri profil is skol is eqimis momzadeba Zireul ad gardaqmnis da gaaumj obesebs moswavl eTa fizikuri da gonebrivi

ganviTarebis, saskolo cxovrebis jansaRi wesis damkvidrebis Sesazl ebl obebs. pedagogiuri profilis skolis eqimis saqmianobaSi prioritetulad iqceva moswavl eTa janmrTelobis dacvisa da ganmtkicebis, moswavl eTa saswavlo saqmianobisaTvis damaxasiaTebeli daavadebebisagan (didaqto genuri daavadebebisagan) dacvis prevenciuli mimarTul eba.

axali tipis skolis eqimis momzadeba warmatebit gadawydeba, Tu Tbilisis samedicino universitetSi da saqarTvelos universitetebis samedicino fakultetebze skolis eqimis momzadebisaTvis special urad gaixsneba magistratura, romლის saswavlo gegmaSi saswavlo kreditebi ganawil deba Semdegi Tanafardobit:

1. pedagogikis disciplinebi - 20%;
2. fsiqologikis disciplinebi - 20%;
3. medicinis dargis saswavlo kursebi - 60%.

kvlevის მეთოები: სადისერტაციონაშრომის დროს გამოვიყენებ კვლის Semdegi მეთოები: 1. სამეცნიერო ლიტერატურისა და ინტერნეტრესურსების მოზიება-დახარისხების, შესვლისა და კრიტიკული ანალიზის მეთოდი; 2. მოსვალეტი პირადი საკმეების შესვლის მეთოდი; 3. სამედიცინო დავირვებისა და ფიზიკური განვითარების მაცნებლების გავომის მეთოები; 4. სტატისტიკური ცხრილების ანალიზის მეთოდი; 5. სედარებიტი ანალიზის მეთოდი; 6. დავირვების მეთოდი; 7. საუბრისა და ანკეტირების მეთოდი.

kvlevის მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა: შოტარსტავლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ბიბლიოტეკა, განატიებისა და მეცნიერებატი ფაკულტეტის ბიბლიოტეკა, ბათუმის აკაკი ვერტილის სახელობის საჯარო ბიბლიოტეკა, პირადი ბიბლიოტეკა, ინტერნეტრესურსები, საჯარო სკოლები, მასვალელები, მოსვალეები, მათი ოჯახები, კ. ბათუმის საოჯახო მედიცინის ცენტრის მასალები.

აპრობაცია: სადისერტაციონის კელის ნაწილები სამეცნიერო ნაშრომის სახით გამოტანილი იყო Semdeg კონფერენციებზე:

1. **“ბავსვის განმრტელობისთვის საფრტხო გავრომის სეგნა სკოლისაში”.** – შოტარსტავლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანტარულ მეცნიერებატი და პედაგოგიკის ფაკულტეტის პროფესორ-მასვალელები ტა სამეცნიერო

konferencia, moxseneba. baTumi, 2007.

2. **„saskol o higienis erTi sakiTxi i. WavWavaZis „pedagogiis safuZvl ebSi.“** - SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, ganaTI ebis fakul teti, il ia WavWavaZis dabadebis 170 wl istavisadmi miZRvnil i samecniero sesia, moxseneba. baTumi, 2007.

3. **„moswavl eTa j ansaRi aRzrdis xel Semwyobi original uri kompetenciebi“**, respubl ikuri konferencia Temaze: „ganaTI ebis sferos zogadi da dargobrivi original uri kompetenciebi“, rsu, baTumi, 2009, moxseneba. dabeWdil ia Tezisebis saxiT.

4. **„di daqtogenuri nevozebi“**, baTumis SoTa rusTavel is 75 wl istavisadmi miZRvnil i respubl ikuri samecniero konferencia. moxseneba. baTumi, 29-30.03. 2010 w.

5. **„moswavl eTa asakobrivi-fsiqol ogiuri ganviTarebis Taviseburebebi da maTze moqmedi faqtorebi“**, SoTa rusTavel is 75 wl istavisadmi miZRvnil i doqtorantTa respubl ikuri samecniero konferencia. moxseneba. baTumi, 28-29.05.2010 w.

6. **„Terms of Healthy Ruling of Juvenile’s Mental Work“**, saerTaSoriso konferencia „baTumi-gazafxuli -2010“, moxseneba. rsu, 2010.

7. **„moswavl eTa gonebrivi Sromis higiena“**, 22-e saerTaSoriso konferencia „social uri pediatria da bavSvTa janmrTel oba“, Tbil isis saxel mwifo samedicino universiteti, moxseneba. 2010.

8. **„Developing original competences at the second stage of teaching“**, bol oniis procesisadmi miZRvnil i saerTaSoriso konferencia, rsu, baTumi 2010.

9. **„j ansaRi garemos uzrunvel yofa skol aSi“**, gel aTis mecnierebaTa akademia, axal gazrda mecniereba saerTaSoriso konferencia „gel aTi 2010“, „axal imsofli o da Cven“, moxseneba. Tbil isi 2010, gamoqveynebul ia Tezisebis saxiT.

10. **„mSobel Ta pedagogizaciis problemebi“**, saerTaSoriso konferencia „ganaTI eba gl obal izaciis epoqaSi – XXI saukunis gamowvevebi“. ivane j avaxiSvil is saxel obis Tbil isis saxel mwifo universiteti, 2011.U

11. **„moswavl eTa naadrevi daRI a da misi prevencia“**, akaki wereTI is saxel mwifo universiteti, pedagogiuri fakul teti, III saerTaSoriso

samecniero-metoduri konferencia, swavl ebisa da arzrdis aqtual uri probl emebi, quTaisi, 2012.

sadiserTacio Temis garSemo gamoqveynebul i Sromebi:

1. „**saskolo higienis erTi sakiTxi ilia WavWavaZis “pedagogiis safuZvl ebSi”**“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, fsiqol ogia, pedagogika, Sromebi XI, baTumi, 2008.
2. „**bavSvis janmrTel obisaTvis usafrTxo garemos Seqmna skol aSi”**“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, fsiqol ogia, pedagogika, Sromebi XI, baTumi, 2008.
3. „**moswavl eTa janmrTel obis original uri kompetenciebi”**“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, fsiqol ogia, pedagogika, Sromebi XIV, baTumi, 2009.
4. „**axali Tanamdeboba skol aSi”**“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, fsiqol ogia, pedagogika, Sromebi XIV, baTumi, 2009.
5. „**moswavl eTa gonebrivi Sromis higiena”**“, Tbilisis saswavo universiteti, „mecniereba da cxovreba“, 2, Tbilisi, 2010, ISSN 1987-9377
6. „**didaqtogenuri nevrozebi”**“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universiteti, fsiqol ogia, pedagogika, Sromebi XVI, baTumi, 2010.
7. „**Developing original competences at the second stage of teaching**“, Processus de Bologne, construction européenne, politique européenne de voisinage / Bologna Process, European Construction, European Neighbourhood Policy; **Author(s)**: Sous la direction de Thierry Côme, Gilles Rouet; **Year** 2011; **Series**: L'Europe des Universités - N° 3; **Edition**: Bruylant; **ISBN** 9782802734925; **Number** 14069.
8. „**mSobel Ta pedagogizaciis probl emebi”**“, recenzirebadi el eqtronul i samecniero Jurnal i, qesJ ganaTlebis mecnierebani da fsiqol ogia; 2012, No.1(20) [2012.01.31]. ISSN 1512-1801. http://www.gesj.internet-academy.org.ge/ge/list_artic_ge.php?b_sec=edu
9. „**moswavl eTa naadrevi daRla da misi prevencia”**“, akaki wereTlebis saxel mwifo universiteti, pedagogiuri fakul teti, III saerTasoris samecniero-metoduri konferencia, swavl ebisa da arzrdis aqtual uri probl emebi, Sromebi, ISSN: 2298-030X, quTaisi, 2012.

Tavi I

moswavl eTa j anmrTel obaze moqmedi faqtorebi da ganviTarebis pirobebis aqtual uri sakiTxebi

\$1. moswavl eTa j anmrTel obis mdgomareobaze moqmedi faqtorebi

1.1. j anmrTel obis arsi da misi xel Sewyoba

adami anTa j anmrTel oba qveynis ekonomikuri ganviTarebis erT-erTi umniSvnel ovanesi faqtoria. adami anTa j anmrTel obis arsis mecniერul ad gaazreba da dadgena mecniერTa Soris j er kidev sakamaTo sagania. masTanaa dakavSirebul i adami anebis sicocxl is xangrZl ivoba da misi Sromi sunarianoba, Sromis intensivoba.

e. gol dsmiti aRniSnavs: „j anmrTel oba - es aris mdgomareoba, romelic saSual ebas iZl eva SenarCundes j anmrTel oba, anu qimiuri, fizikuri, fsiqol ogiuri da social uri zemoqmedebis Semdgom xangrZl ivad SenarCundes aRdgenis unari“ (Гвишиани 2002:57).

j andacvis msofil io organizaciis ganmartebiT: „j anmrTel oba - es aris srul i fizikuri, fsiqikuri da social uri keTil dReoba, da ara marto daavadebis ararseboba, anu es aris fizikuri, social uri da fsiqikuri harmonia adami anisa, misi keTil ganwyobil i damokidebul ebebi adami anebTan, bunebasTan da sakuTar TavTan“ (Civil... <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=5&t=15195>; Солдатова 1994:15).

sxvadasxva avtorTa Sexedul ebebs Soris sayuradRebod migvaCnia a. ivanuSkinisa da g. zaicevis mier mowodebul i j anmrTel obis gaazrebis sami done:

1. **biol ogiuri Tval sazrisiT**, j anmrTel oba aris organizმის srul yofil i TviTregul acia, fiziol ogiuri procesebis harmonia da adaptaciis (Seguebis) maqsimumi.
2. **social uri Tval TaxedviT**, es aris social uri aqtivobis sazomi, saqmiani damokidebul eba samyarosTan.
3. **fsiqol ogiuri xedviT**, j anmrTel oba aris avadmyofobaze gamarj veba, anu aris „cxovrebis strategia“ (Зайцев 2001).

srul yofil ia j anmrTel oba, roca organizმის მიმდინარე fiziol ogiuri procesebi asakisa da sqesis Sesabamisad normis

fargl ebSia, roca adamiani, gare samyarosTan maqsimal urad Seguebul i, sasargebl od urTierTqmedebs masze. j anmrTel obis gansamtkicebl ad da SesanarCunebl ad Zal ze mniSvnel ovania adamianis gaazrebul i survil i - iyos j anmrTel i, hqondes Segnebul i damokidebul eba j anmrTel obisadmi da aqedan gamomdinare cxovrebi s wesi.

i misaTvis, rom ganvsazRvroT adamianis j anmrTel obis ganmapirobebel i faqtorebi, mniSvnel ovania j anmrTel obis saxeebis gamoyofa. I literaturul wyaroebze dayrdnobiT, j anmrTel obis oTxi saxe ikveTeba: **somaturi j anmrTel oba** - mis Sesafasebl ad aTval iereben adamianis organoebs, akvirdebian organoTa sistemebis fiziologiuri procesebis mimdinare da sarezervo maCvenebl ebs, roml ebic, Tavis mxriv, dafuZnebul ia ontogenezSi Camoyal ibebul i ganviTarebis individual ur programaze. somaturad j anmrTel sxeul Si fiziologiuri procesebi asakisa da sqesis Sesabamisad normis fargl ebSia. **fizikuri j anmrTel oba** - mis Sesafasebl ad sazRvraven organizmis zrdisa da ganviTarebis maCvenebl ebs - wonas, simaRl es, gul mkerdis garSemoweril obas, xel is Zal as, ZiriTad (wel is) Zal as da a. S. ganviTarebis romel ime anomal iisas mniSvnel ovania misi ganviTarebis xarisxi. fizikurad j anmrTel ia organizmi, Tu zrda-ganviTareba da yvel a zemoT CamoTvl il i maCvenebl ebi asakisa da sqesis Sesabamisia. **fsiqikuri j anmrTel oba** - fasdeba organizmis fsiqikuri sferos mdgomareobiT. maszea damokidebul i organizmis normal uri fsiqikuri ganviTareba da fsiqikuri procesebis srul fasovneba, sxvadasxva saxis Sromisadmi adamianis ganwyoba. **zneobrivi j anmrTel oba** - motivaciuri maxasiaTebl ebis kompl eqsiT Seqmnil i adamianis zneobrivi faseul obaTa sistemaa, individis sul ieri j anmrTel obaa, romel ic gansazRvravs adamianis qcevas sazogadoebaSi da emyareba piradi da sazogadoebrivi interesebis harmoniul Sexamebas. j anmrTel obis **somaturi da fizikuri** komponentebi **gansazRvravs** adamianis **gonebrivi da fizikuri Sromis Sesazl ebl obes**. **fsiqikur komponentebze** damokidebul i rai me **saqmis Sesrul ebis survil i**, xol o **zneobrivi komponenti** aris ganmsazRvrel i adamianis **moval eobis grZnobisa**, rasac misi qmedeba mohyveba (Ким 2003:17).

amrigad, zemoaRniSnul is anal izs mi vyavarT daskvnamde: adamiani

j anmrTel ia, Tu organoebisa da organoTa sistemebSi mimdinare fiziologiuri procesebi normis fargl ebSia, fizikuri da fsiqikuri zrda-ganviTarebis maCvenebl ebi asakis Sesafersia, zneobriv faseul obaTa sistema sazogadoebis moTxovnaTa Sesabamisia.

mSobel ma da skol is muSakma, romel sac kavSiri aqvs moswavi eTa swavl ebisa da aRzrdis procesTan, unda icodes, rom j anmrTel obis mdgomareobaze ganuwyvetl ad moqmedebis faqtorebi, roml ebmac Sesazl ebel ia ganviTaros an Seafersis ini: somaturi, fizikuri da fsiqikuri j anmrTel obis safuzvel ia memkvidreoba, roml is cvl il ebaze gavlenas axdens ganayofierebamde dedisa da mamis, xolo ganayofirebisa da Casaxvis Semdgom - dedis organizmSi mimdinare patologiuri procesebi. dabadebis Semdgom somatur, fizikur da fsiqikur j anmrTel obas gansazRvra: fizikuri, fsiqikuri da social uri garemo, romel sic cxovrobs adamiani da am garemoSi j ansari cxovrebis wesis Sesrul eba. fsiqikuri da zneobriv j anmrTel obis gansazRvel ia swavl ebisa da aRzrdis procesSi Camoyal ibebuli adamianis xasiaTi da ganwyoba, social izaciis procesze moqmedi faqtorebi. yovel ive es sqematurad ase SeiZl eba warmovidginoT:

j anmrTel obis saxeebi, maTi Sefasebis kriteriუმები, maTze moqmedi

faqtorebi

cxrili #1

j anmrTel obis saxeebi	Sefasebis kriteriუმები	moqmedi faqtorebi	Sedegebi
somaturi j anmrTel oba	organizms organoebisa da organoTa sistemebis fiziologiuri procesebis mimdinare da sarezerovo maCvenebl ebi.	memkvidreoba, garemo, cxovrebis wesi.	gonebrivi da fizikuri Sromis Sesazl ebl obebi.
fizikuri j anmrTel oba	organizms zrdisa da ganviTarebis maCvenebl ebi: wona, simarile, gul mkerdis garSemoweril oba, xelis Zal a, ZiriTadi Zal a da a. S.	memkvidreoba, garemo, cxovrebis wesi.	gonebrivi da fizikuri Sromis Sesazl ebl obebi.
fsiqikuri j anmrTel oba	adamianis gonebrivi Sromis unarcvevebi da Sesazl ebl obebi; sxvadasxva saxis Sromisadmi adamianis ganwyobis maCvenebl ebi.	memkvidreoba; social uri garemo; swavl a-aRzrdis procesi.	gonebrivi an fizikuri Sromis Sesrul ebis survili.
zneobriv j anmrTel oba	adamianis moral uri da sulieri faseul obebis maCvenebl ebi.	memkvidreoba; social uri garemo; swavl a-aRzrdis procesi.	gonebrivi an fizikuri Sromis Sesrul ebis pasuxismgebl oba.

adami ani arsebo s, cxovrobs gare samyaroSi, romel ic ganuwyvetl ad zemoqmedebs masze. am urTierTobam rogorc adami anSi, aseve garemoSi SeiZl eba gamoiwvios sasargebl o an arafri smomcemi, Semaferxebel i an damazianebel i cvl il ebebi. metad mniSvnel ovania urTierTzemoqmedebis sasargebl o formis povna, roca adami anisa da gare samyaros urTierTqmedebis Sedegad adami anis organizmSi mimdinare cxovel moqmedebis procesebi Zl ierdeba da Tavis mxriv fizikuri da social uri garemoc Tavad adami anis sasargebl od icvl eba. adami an mudmivad cvl ad garemoSi uwevs arseboba da cxovreba. garemos cvl il ebas adami ani TandaTan egueba, e. i. gani cdis adaptacias. adaptacias gaaCnia daWimul obis sazRvrebi. es sazRvrebi miT ufro mcirea, rac ufro ganviTarebadia organizmi da rac ufro mcirea bavSvis asaki. adaptaciis daWimul obis sazRvrebs mkveTrad amci rebs garemos negatiuri faqtorebis simravl e. aqedan gamomdinare, garemo, romel Sic viTardeba da izrdeba bavSvi, saWiroebs mudmiv kontrol s da bavSvis asakis moTxovnebis Sesabamisad Secvl as.

kvl evebis Sedegad dgindeba, rom ucxo gare faqtorebis zemoqmedeba organizmSi iwevs cvl il ebebis j gufs, roml ebsac g. sel iem **gangaSis reaqcia** uwoda. mas ki mosdevs meoradi cvl il ebebi, romel Ta ganviTarebis xarisxs gansazRvravs organizmze moqmedi faqtorebis saxe da intensivoba. Tu es cvl il ebebi organizms ar azianebs, maSin matul obs gamZl eoba organizmisa, igi TiTqos emzadeba ki devac igive faqtorebTan Sesaxvedrad. Semdgom e.w. **I odinis stadiaSi** organizmi iyenebs funqciur rezervebs da muSaobs daZabul ad. garedan moqmedi Zal is intensivobis zrda an xangrZl ivi zemoqmedeba organoTa struqturul cvl il ebebs iwevs, rac zrdis organizms sarezervo Sesazl ebl obebs. magram Tu garemos Tavdasxmebi gagrZel deba, maSin organizms sakompensacio Zal ebi sustdeba, sxaul i ifiteba da iwyeba daavadebebi. (MeepcoH... 1988:10-14)

rogorc irkveva, garkveul i doziT garemos cvl il ebebi aucil ebel ia, raTa organizmi arsebul ze metad maRal organizebul i gaxdes, magram zedmet da xangrZl iv cvl il ebebs organizmi ver uZl ebs da sneul deba, miT umetes, maSin, roca garemo uxvad Sei cavs j anmrTel obisaTvis

mavne faqtorebs.

yovel ive zemoaRniSnul idan gamomdinare, organizmis normal uri, jansaRi da srul yofil i ganviTarebisaTvis Zal ze mniSvnel ovani da aucil ebel ia garemos mowesrigeba, romel Sic cxovrobs mozardi; minimumamde unda iqnes dayvanil i garemos uaryofiT i faqtorebi da mkveTri, xSiri da xangrZlivi cvl il ebebi, raTa Tavidan avicil oT organizmis zrda-ganviTarebis Seferxeba da ama Tu im paTol ogiisaken gadaxra.

1.2. moswavl eTa j anmrTel obis xel SemSl el i faqtorebis kvl eva

cxovrebis social ur-ekonomiuri pirobebis dabal i done, mZime ekol ogiuri garemo, cxovrebis wesis dabal i kul tura, j anmrTel obis dacvis sakiTxebSi mosaxl eobis ganaTl ebis deficiTi qmnis moswavl eTa j anmrTel obisaTvis araxel sayrel pirobebs. Sedegad, dRes skol is kursdamTavrebul Ta umetesi nawil i daavadebul ia ama Tu im saxis sneul ebebiT. aRniSnul Si mniSvnel ovani rol i akisria saskol o garemos arahigienur mowyobas, saswavl o-saaRmzrdel o procesisadmi higienuri moTxovnebis daucvel obas, moswavl eTa j anmrTel obis xel Semwyobi kompetenciebis gauazrebl obas pedagogebsa da mSobl ebSi.

moswavl eTa j anmrTel obaze higienuri moTxovnebis Seusabamo saskol o da sayofacxovrebo garemos uaryofiT i zemoqmedebis Seswavl is **mizniT** 2008-2011 saswavl o wl ebSi CavatareT **kvI eva** (misi aRwerisas konfederal obis Tval sazrisiT skol ebs ar vasaxel ebT. kvI eva Catarda baTumis SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis ganaTl ebisa da mecnierebaTa fakul tetis studentTa Tanamonawil eobiT).

kvI evis obieqti: baTumis 4 saj aro da 2 kerZo skol a, am skol ebis moswavl eebi, maTi oj axebi.

kvI evis mizani: saskol o da sayofacxovrebo pirobebSi moswavl eTa j anmrTel obis xel SemSl el i mi zezebis moZieba.

kvI evis meTodi: dakvirveba, anketuri gamokiTxva.

kvI evis Sedegebi: kvI evebis Sedegad aRmoCnda, rom:

1) skol ebSi swavl eba mimdinareobs 2 cvl aSi. magram pirvel da meore cvl as Soris aucil ebel i erTsaaTiani Sual edi arc erT skol aSi ar

aris dacul i da arc saTanadod sufTavdeba sakl aso oTaxebi pirvel i cvl is dasrul ebis Semdeg.

2) skol ebisaTvis gamoyofil i miwis farTobis zomebi dasaSveb normebze nakl ebia (gansakuTrebiT kerZo skol ebSi), skol is Senobebi ZiriTad quCeBTan metismetad axl os dgas, ar gaaCnia damcavi zona, rac moswavl eTa travmatizmis saSiSroebasTan erTad, xmaurisa da SenobaSi quCis mtvris SemoWras iwvevs.

3) skol ebis ezoebi arsad ar aris saswavl o-ganmaviTarebel moTxovnaTa Sesaferisi. sportul i da saTamaSo0 moednebi mcire zomisa da ar aris keTil mowyobil i. gamwvaneba mcirea, sameurneo ezo ar aris gamoyofil i. skol is ezoebi ar gamoiyeneba moswavl eTa ganmaviTarebel i TamaSebisaTvis, varj iSebisaTvis da swavl ebisaTvis. Sesvenebebze skol is ezos moswavl eebi stiQurad da araorganizebulo ad iyeneben.

4) skol ebis Senobebis saerTo farTi ZiriTadad akmayofil ebs moswavl isaTvis saWiro normebis, magram zogierT kerZo0 skol aSi es normebi darRveulia. sajaro skol ebi uzrunvel yofilia sportul i darbazebiT, rasac ver vityviT kerZo skol ebze.

5) skol ebSi ar aris samedicino moTxovnebis Sesabamisi saskolo inventari, cudad sruldeba dasufTavebisa da ganiavebis dadgenili rejimi. nakl ebi yuradReba eqceva moswavl eTa ganvitar ebisaTvis aucil ebel fizikur aqtiurobas.

6) saskolo kvebis bloki saerTod ver akmayofil ebs samedicino moTxovnebs. kvebis racioni da xarisxi ar aris higienuri moTxovnebis Sesabamisi.

7) skol ebSi gaTbobisa da wyal momaragebis problema ZiriTadad mogvarebulia.

kvl evis Sedegebma agreTve gvicvena, rom aradamakmayofil ebelia samedicino-sanitaruli momsaxureba skol aSi. sajaro skol ebs emsaxurebian samedicino debi. moswavl eebis gaaCniat individualuri baraTebi, sadac aRiniSneba maTi janmrTelobis mdgomareoba, magram moTxovnebis Sesabamisi prevenciuli da gamajansaRebeli RonisZiebebi artardeba. samedicino momsaxurebas mxolod erTjeradi, pirveladi daxmarebis xasiaTi aqvs. samedicino personal i nakl ebad ereva saswavlo

procesi s gaj ansaRebis mogvarebaSi, am mimarTebiT pedagogebsic igrZnoba sameicino ganaTlebis dabalidone da moswavl eTa janmrTelobis dacvisa da ganmtkicebis aucil ebeli unar-Cvevebis defici ti.

moswavl eTa fizikuri ganvitarebisa da janmrTelobis mdgomareobaze sayofacxovrebo garemos gavlenis Sefasebis mizniT, gamovikvli eTskolis moswavl eTa oj axebis material ur-ekonomiuri da fsiqol ogiuri garemo. CavatareT anketuri gamokixva. gamoikveTa, rom kerZo skolis moswavl eebis sacxovrebeli pirobebi umetes SemTxvevaSi kargi da damakmayofil ebel ia, magram sajaro skolebis moswavl eTa garkveul nawil saradamakmayofil ebel pirobebsi uwevt cxovreba. garda imisa, rom umuSevroba qmnis arZrdisaTvis araxel sayrel pirobebs, moswavl eebis did nawil saklia msobel Ta metval yureoba da armrZdel obiti zemoqmedeba. mxedvel obaSi gvaqvs ganqorwinebuli oj axebi, oj axebi, sadac oj axis wevrt moucl el obis gamo bavSvebi saxl Si martoni arianda maTi arZrdisaTvis aravis scal ia, oj axebi, sadac bavSvebi ganicdian msobl iuri siyvarulis nakl ebobas da oj axebi, sadac msoblebs Soris konfliqturi, daZabuli vitarebaa. aseT bavSvebsi xSiria nervuli asil il obebi, autoagresiebi, agresiebi sxvebisadmi, depresiebi, sakuTar TavSi Caketil oba, gare movlenebisadmi indiferentuli, gulgrili damokidebul eba.

moswavl eTa janmrTel obaze uaryofiT gavlenas axdens dRis reJimis darRveva. dRis reJimisadmi damokidebul eba sazogadoebaSi sxvadasxvagvaria. zogi Tvl is, rom bavSvi Tavisufali arsebaa da mistvis Zilis, sifxizlis, kvebis, mecadineobis drois dawesebami nervul sistemaze gamRizianebl ad, stresul ad moqmedebs. bavSvi yvel a moqmedebas maSin unda asrul ebdes, roca mas es surs. cxadia, es pedocentristuli mosazreba ar migvaCnia misaRebad, Cven viziarebT im medikosta da pedagogTa Sexedul ebebs, romlebic Tvl ian, rom bavSvis jansaRi ganvitarebisaTvis aucil ebel ia bavSvi erTsa da igive dros asrul ebdes erTsa da imave higienur process - Wamdes, seirnobdes, TamaSobdes, izinebdes da a. S. adamiანი yvel a moqmedebas, individual uri saWiroebis Sesabamisad, gansazRvrul dros da gansazRvruli raodenobit unda asrul ebdes. adamiანis yvel a moqmedeba (gonebrivi Tu fizikuri Sroma,

kveba, Zil i, dasveneba, sainformacio teqno logiebTan, tel eekranebTan yofna da a. S.) unda TavSdebodes higienur normebSi (Киппа 2011: <http://fb.ru/article/856/zdorovyiy-obraz-jizni-shkolnika>; Боровлёва 2011: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/psikhologiya/rezhim-dnya-v-zhizni-mladshego-shkolnika>).

adamianis yvel a qmedeba aucil ebel ia droSi ganawil des da zustad Sesrul des, gansakuTrebul sifrTxil es am mxriv moiTxovs bavSvTa asaki.

dRis rejimiT cxovrebisas adamianis Tavis tvinSi yal ibdeba drois ganrigi da masTan dakavSirebul i qceva-qmedeba, ris Sedegad organizmi refl eqsurad da riTmul ad winaswar emzadeba ama Tu im saqmianobisaTvis, asrul ebs mas ufro srul yofil ad, daZabvis gareSe da misi Sesrul ebisaTvis gacil ebiT nakl eb energias xarj avs. magal iTad: Tu mozardi erTsa da imave dros miirTmevs sauzmes, sadil s Tu vaxSams, maSin pirobiTi refl eqsis wyal obiT mas mocemul dros gamoumuSavdeba saWml is momnel ebel i fermentebis is raodenoba da im Semadgenl obiT, rac aRniSnul dros sakvebi ul ufis mosanel ebl adaa aucil ebel i. uwesrigo da urejimo kvebisas ki organizmi ver uzrunvel yofs monel ebisaTvis aucil ebel i fermentebis saWi ro raodenobiT gamoyofas, rasac aucil ebl ad mohyveba Sinagani disharmonia, kuW-nawl avis traqtis dazianebebi da daavadebebi.

igive SegviZl ia vTqvaT Zil zec. organizmisaTvis daZinebis dros, mis xangrZl ivobas da Zil is win nakl ebad aRmgzneb qmedebas didi mniSvnel oba aqvs. Zil isadmi fiziol ogebisa da eqimebis mier wamoyenebul i higienuri moTxovnebis yovel dRiurad Sesrul ebiT, organizmSi gamomuSavdeba hormoni mel atonini swored im raodenobiT, ramdenic bavSvis organizms esaWi roeba mocemul i asakisaTvis. viziarebT eqim-Terapevtis marika dval is mosazrebas: „es bioaqtiuri nivTiereba ganagebs zrdisa da ganviTarebis bioritmebs, imunitets, nivTierebaT acvl as, Zil is siRrmes, axal i situaciisadmi (magal iTad, sabavSvo baRisadmi), amindis cval ebadobisadmi, stresisa da mraval i sxva cxovrebi seul i sirTul isadmi adaptacias... misi odenobis zrdas xel s uwyobs moZravi TamaSebi, fizikuri aqtivoba, xil isa da bostneul is Wama. sapirispiro efeqti aqvs tel evizoris ekranTan Tu kompiuteris monitorTan didxans j domas, umoZraobas“ (dval i:

http://www.mkurnali.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=1593&Itemid=2).

JanmrTel obis ganmsazRvrel ia nivTierebaTa cvl a, imuniteti, organizmis adaptaciis unari. eseni, rogorc avRniSneT, damokidebul ia organizmSi metad mniSvnel ovan hormon mel atoninis raodenobaze. mis odenobas ki gansazRvravs swori dRis reJimi. amdenad, janmrTel obis SenarCunebisa da ganviTarebis aucil ebel i pirobaa dRis reJimis sworad dagegmva da misi unakl od Sesrul eba.

erTi da igive moqmedebis erTsa da imave dros Sesrul eba bavSvSi ayal ibebs bioritms da aviTarebs ritmul aqtivobas, romelic miT ukeTesad da swrafad yal ibdeba, rac ufro sworad da gul dasmiT Seudgenen mSobl ebi bavSvebs dRis reJims. Sesabamisad, bavSvi ufro warmatebul ad swavl obs da aqtiurad cxovrobs (dval i:

http://www.mkurnali.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=1593&Itemid=2).

amavdroul ad, mas unarCundeba janmrTel obac.

profesori ramaz surmaniZe moswavl eTa janmrTel obis SenarCunebisa da nayofieri mecadi neobisaTvis udi des mniSvnel obas aniWebs dRis reJimis sworad Sedgenas, sadac saWi rod miicnevs moswavl eTa asakis, anatomur-fiziol ogiur-fsiqol ogiuri Tavi seburebebi sa da janmrTel obis mdgomareobis gaTval iswinebas. am faqtorebis mxedvel obaSi miRebiT unda ganisazRvros skol ebSi saswavl o dRisa da dasvenebebi xangrZl ivoba (sabWoTa aWara 1965:2; 1967:3). profesorma ramaz surmaniZem gamoikvl ia bavSvebis tel eekranebTan yofnis sixSirisadmi, xangrZl ivobisa da pirobebi sadmi higienuri moTxovnebi - skol amdel i asaki - 30-45 wT, 7-12 weli - erTdroul i Cveneba - 1 sT, kviraSi 2-3-jer, saswavl o programiT nakl ebad datvirTul dReebSi. profesorma aRniSnul i daskvnebi gaakeTa moskovis higienisa da sanitariis kvl eviTi institutis rekomendaciebis safuZvel ze (sabWoTa aWara 1966:4).

kvlebebis Sedegebis anal iziT CvenTvis kidev erTxel gaxda naTel i, Tu raoden mniSvnel ovania Sromis, dasvenebebi, kvebis gansazRvrul droSi Sesrul eba. uwesrigo dRis reJimi aqveitebs Sromis unars, Sromis nayofierebas, organizmis gamZl eobas, adaptaciis unars da sabol ood ki azianebs janmrTel obas. gamoikvl ieT 1000 bavSvi. reJimis Semsrul ebel Ta 80% aRmoCnda janmrTel i, xolo reJimis damRvevTa Soris janmrTel oba

SenarCunebul i hqonda 74,5%-s. reJimis Semsrul ebel Ta 15,5% maRal i akademiuri moswrebi iyo, xolo reJimis damrRvevebis mxolod 9,4% gamoirCeoda warmatebuli swavliT. monacemebi daaxloebiT emTxveva m. v. antropovas, g. i. Salnikovis, d. g. nusbaumis, d. v. mixailovas, a. yanCelis, r. surmanizis da sxvaTa gamokvl ebebis Sedegebs (surmanize 1965:79).

mSobels da pedagogsovel Tvis unda axsovdes, rom dRis reJimis darRvevis SemTxvevebi izrdeba bavSvis asakis matebasTan erTad, gansakTrebit, pubertatul periodSi. es gadaxrebi mkafiod isaxeba moswavl eTa janmrTelobis mdgomareobasa da ganvitarebaze. Sesabamisad, dRis reJimis daucvel obiT izrdeba moswavl eTa avadobac.

1.3 moswavl eTa gonebrivi Sroma da janmrTeloba

Tanamedrove pirobebSi fsiqosomaturi daavadebebis ricxvis zrdismizezad fsiqemociur gadatvirTvebs da arasasurvel garemoSi arahigienurad warmarTul gonebriv Sromas Tvl ian. Cvenma kvlebebdadaadastura, rom janmrTelobis Seryevis erT-erT umniSvnelovanemizezad iTvl eba moswavl eTa gonebrivi Sromis higienuri moTxovnebis darRveva. Tavis mxriv, gonebrivi Sromis Sedegs bavSvis janmrTeloba gansazRvavs. vasil suxomlinski arniSnavs: „gonebrivi arZrda da codnis SeZena sul ac ar aris erTi da igive. miuxedavad imisa, rom gonebis arZrda ganvitarebis garese iseve SeuZl ebel ia, rogorc mwvane foToli umzeod, misi ganaTlebasTan gaigiveba mainc isetive iqneboda, rogorc mwvane foTlisa mzesTan. pedagogsaqme aqvs moazrovne materiasTan, romlis unari bavSvobis wlebsi garesamyaros arqmisa da setvisebisa umeteswilad damokidebulia **janmrTelobisagan**. es damokidebul eba metad faqizia da Znelad SesamCnevi. bavSvTa Sinagani sul ieri samyaros, gansakTrebit ki maTi azrovnebis Seswavl a maswavl eblis erT-erTi umTavresi amocanaa” (Сухомлинский 1980:16).

adamiანი arsebobisa da ganvitarebis mTel i periodis manzilze eweva fizikur da gonebriv Sromas. aqtiur fizikur Sromas adamianta garkveuli jgufi Sedarebit ufro maRal i asakis periodSi iwyebis, xolo gonebrivi Sroma adreuli bavSvobis periodidanve iwyeba. es ki organizmisa gan moiTxovs did daZabvas. gonebrivi SromisaTvis

damaxasiaTebel ia umoZraoba, daxurul SenobaSi xangrZl ivad yofna, roca aRqmis, azrovnebis, anal izisa da mexsierebis ganviTarebisaTvis adamiანი xarj avს sakmaod did energias. ამის გამო gonebrivi Sroma j anmrTel obaze moqmed riskfaqtorTa j gufs miekuTvneba. ამიტომაც neბისმერ ასაკSi და, gansakuTreბiT, ბავSveბSi gonebrivi Sromისა aucil eბel ia optimal uri piroბების Seqmna.

არსებობს gonebrivi Sromის მრავალი სახე. ტიტოეული მატგანი ადამიანს უყენებს სხვადასხვა მოტხოვნას. gonebriv Sromას warmarTავს Tავის ტვინი. იგი შეიცავს ნეირონებს, რომლებიც უამრავი განსხვავებული ფუნქციის მატარებლებია. ზოგისTვის მნიშვნელოვანია ყურადღება და სამუშაო მეხსიერება, რაც მოკლევადიან მეხსიერებას ჰგავს - დროებით ინახავს ინფორმაციას და მართავს სისტემას, რომელიც რტული კognიტური დავლებების შესასრულებლად საუბრო, მაგალიტად სვალისათვის, აზროვნებისათვის, გაგებისათვის (ჯანასია... 2008:10).

Tავის ტვინისი მუდმივად მიმდინარეობს აგზნებისა და სეკავენის პროცესები. მათი ურტიერთანაფარდობა განსაზრვავს ორგანიზმის ფიზიოლოგიური პროცესების შეთანხმებულ მოქმედებას, მათზეა დამოკიდებული ადამიანის ნებისმერი ქმედება, მათ სორის, gonebrivi Sromაც. აგზნებასა და სეკავენას სორის wonასworობის დარღვევას იწვევს არასასრული გარემო ფაქტორების ზემოქმედება, ადამიანის არასწორი ქცევა-ქმედების სედეგად ორგანიზმი თავდაპირველად გამოიყენებს სარეზერვო ჯალებს, რათა wonასworობა არადგინოს, მაგრამ როცა ეს ჯალები ამოიწურება, იწყება პათოლოგიური ჯვრები, რომლებსაც მივყავართ დაავადებამდე.

აგზნებისა და სეკავენის პროცესების warmosobის სისწრაფე განსაზრვავს ადამიანის ქცევის ტიპს. ქცევის ტიტოეული ტიპი ხასიატდება ინდივიდუალური ტვისებებითა და მონაცემებით, როგორც ქმედებისა და განწყობის მხრივ, ასევე ჯანმრთელობის მხრივაც. არზრდისა და სვლების პროცესი მასინაა სედეგანი, როცა იგი პიროვნებაზეა ორიენტირებული და იტალიწვინებს მის ინდივიდუალურ თავისებურებებს. warmateბული სვლება კი არა მარტო ტვის ავითარებს, არამედ ამ პროცესის დროს სხეულიც ვითარდება და კაჯდება. aucil eბel ia სვალა-არზრდის პროცესის warmarTველმა ჯალებმა (სკოლამ, ოჯახმა, საზოგადოებამ) ტიტოეული ბავსვის ამოცნობა - ქცევის რომელი ტიპი შეიქმნება მიეკუთვნებოდეს ის, მისი ტვისებების რრმა ანალიზის საფუძველზე

unda mouwesrignon da daugegmon mas saswavl o-saaRmzrdel o procesi, unda ganWvriton gansazRvrul situaciebSi xasiaTis mosal odnel i gamovl inebebi da SeZl on arasasurvel gamovl inebaTa prevenciul i RonisZiebebis Catareba.

bavSvis ganviTarebasTan dakavSirebul i mowinave saswavl o-aRmzrdel obiTi dawesebul eba angariSs uwevs bavSvTa qcevis nakl ebad saxarbiel o maxasiaTebI ebisagan ukeTesSi gadasvl is gzebsa da saSual ebebs, rac sabol ood emsaxureba ara mar to swavl ebis dadebiTi Sedegebis miRebas, aramed moswavl eTa j anmrTel obis dacvasa da ganmtkicebas. adami anTa qcevis safuZvl ad eqimebi, fiziol ogebi, fsiqoanal itikosebi temperaments miCneven. temperamenti aris safuZvel i, roml is mixedviT yal ibdeba pirovneba rogorc social uri arseba. temperamenti gansazRvravs adami anis individual ur Taviseburebebs. amis codna umniSvnel ovanesia pedagogisaTvis, radgan gonebrivi Sromis Sedegi swored moswavl eTa individual uri Taviseburebebi sadmi swor pedagogi ur midgomebzea damoki debul i.

I literaturul i wyaroebis kvl eviT, adami anTa qcevis tipebad dayofa j er kidev Soreul i warsul idan momdinareobs.

Cvens eramde VIII - VII saukuneSi Cinel i eqimebi adami anebs yof dnen tipebad, roml ebsac sazRvrav dnen organzmSi haeris, naRvel is, sisxl is da l orwos upiratesi Semcvel obis mixedviT. isini Tvl idnen, rom Tu adami anis organzmSi meti naRvel i da sisxl ia, is Zl ieri da mamacia vefxvis msgavsad, xol o Tu metia masSi Jangbadi da l orwo am SemTxvevaSi is gauwonasworebel ia (Что такое... :1

<http://www.psyportal.info/psypage/temper1.shtml>).

umaRl esi nervul i moqmedebis tipebis Sesaxeb pirvel i Teoria, e. w. humoral uri Teoria, mogvawoda hipokratem, roml is mixedviT arseboben **sangvinikebi** - cxel i sisxl is (sangvis) adami anebi (energiul ebi, mxiarul ebi); **fl egmatikebi** - adami anebi zedmeti l orwos (phlegma) Semcvel obi T (Senel ebul i rea qciebis mqoneni); **qol erikebi** - adami anebi moWarbebul i mZafri naRvel iT (chole) (feTqebadebi, agresul ebi); **mel anqol ikebi** - adami anebi Savi, gafuWebul i naRvel is Warbi Semcvel obi T (meliaha chole) (modunebul ebi, mowyeni l ebi).

svadasva avtorebi temperamentis ganmsazRvrel ad svadasva sidi deeba Tu proceseb miicnevden: **imanuil kanti** temperamentis ganmsazRvrel ad sisxl is Semadgenl obas miicnevda (Каит 1900:148 <http://relig-library.pstu.ru/catalog/1060/book-1060.djvu>); **petre I esgafti** - sisxl is mamozravebel i sistemis Tvishebs, kerZod sisxl ZarRvebis sisqes da si farTes (Гиппенрейтер 1982:153-159, <http://forum.myword.ru/index.php?files/file/6400-psihologija-individualnih-razlichii-teksti/>); **vil hel m vundti** afeqtis ganvTarebis Zal iTa da cval ebadobis siswrafiT ganasxvavebda temperamentis tipebs (Вундт 1997:735-736, <http://www.ozon.ru/context/detail/id/1398561/>). **ivane pavl ovma** central uri nervul i sistemis sami ZiriTadi Tviseba - Zal a, wonasworo da agzneba-Sekavebis procesebis Zvradoba daudo safuZvl ad temperamentis tipebs, gamoyo umaRlesi nervul i moqmedebis **4 tipi**: **ZI ieri, gawonasworebul i, moZravi** – arian Sromisunarianebi, IaRebi, advil ad icvlian azrebs da moqmedebis saxeebs; **ZI ieri, gawonasworebul i, inertul i** – xasiaTdebian sidinj iT, maRali Sromisunarianob iT, Sinagani simtkiciT, axali garemo pirobebisadmirTul ad SeguebiT; **ZI ieri, gauwonasworebel i tipi** (agznebis siWarbiT) - aqvT Cqari reaqciebi, xanmokle Sromisunarianoba; arian mouTmenlebi, TavSeukaveblebi, feTqebadebi, agresivebi; **susti tipebi** (susti agzneba-SekavebiT) - arian mSiSrebi, Sromis unari advil ad uqveiTdebaT, aqvT xangrZilivi dasvenebis moTxovnil eba, dabrkolebebs moWarbebul i emociiT xvdebian (Павлов 1951:267-294; 344-350; http://bibrao.gnpbu.ru/ru/text/pavlov_pss_1951).

germaneli fsiqologi **karl iungi** adami anebSi gamoyofs: **eqstravertebs** - gareT mimarTul i moTxovnil ebiT; **introvertebs** – sakuTar TavSi Caketili pirebi; **ambovertebs** – maT Tanabrad gaaCniarogorc eqstravertis aseve introvertis Tvishebi. (Классификация ... http://www.psyportal.info/psypage/tip_12.shtml)

temperamenti ganpirobebs adami anis qcevas gansazRvrul situaciaSi. temperamentis garda, adami anis axasiaTeben sxelis wyobiT, romelic yal ibdeba organizmis morfologiuri da funqciuri Taviseburebebis safuZvel ze da damokidebul i aris Tandayol il da SeZenil Tvishebeze. yvel aferi erTad qmnis adami anis reaqtiul obis ganmsazRvrel

konstitucias, რომლის ცნება დაამკვიდრა **ლეონ ლი როსანმა**. იგი temperamentis საფუძვლად მიიჩნევდა კონსტიტუციას და გამოყოფდა მის 6 სახეს: საშლის მონელი ებელი ტრაქტის, სისხლის მიმოქცევისა და სასუნთქი სისტემის, ტვინისა და ნერვული სისტემის, მოზრობისა და კუნთების, მუარმოებელი ორგანოების (ცამოთვილი ტაგანერტერტის) უპირატესი განვითარებით და ყველა სისტემის ატონური მდგომარეობით განპირობებულ კონსტიტუციებს (არტიკლი ანუ 1960:14).

ფრანგი მეცნიერის, **კლოდ სიგოს** Sexედული ებით, გარემოს ზემოქმედება განსაზღვრულ რეაქციებს იწვევს ორგანიზმში: ატმოსფერული ჰაერი რესპირატორული რეაქციებს იწვევს, საკვები – საშლის მონელი ებელი რეაქციებს, ფიზიკური გარემო – კუნთურ, ხოლო სოციალური გარემო – გონებრივ რეაქციებს. ამ სისტემათა ურთერთდამოკიდებულება კმნის ადამიანთა 4 ტიპს: რესპირატორული, დიგესტიური, კუნთოვანი, ცერებრული (არტიკლი ანუ 1960:15).

გერმანელი ფსიქოლოგი **ერნსტ კრეცმერი** (1924 წ.) ნაშრომში „ადამიანის აგებულება და ხასიათი“ ერთმანეთს უკავსირებს სხეულის აგებულებასა და ტემპერამენტს. იგი გამოყოფს კონსტიტუციის სამ ტიპს: **პიკნიკურს** (მოკლე კისრით, დიდი მუცლით, ზლიერად განვითარებული გულმკერდით და თავით), **ატლეთურს** (ხასიათებიან კონცხისა და კუნთების ზლიერი განვითარებით) და **ასტენიურს** (მოგრზო სახით, ცაყარდნილი გულმკერდით, სეუელი მუცლით, ვივრო მხრებით, სუსტად განვითარებული კუნთებით), ყველა ამ ტიპს განასხვავებს ფსიქიკური ტვისებებით (Кречмер 1930:293, <http://vipbook.info/nauka-i-ucheba/psixology/32634-stroenie-tela-i-xarakter.html>). **ერნსტ კრეცმერი** თვლის, რომ ტემპერამენტი ჰუმორების საშუალებით შეარწევს ადამიანის ფსიქიკას, აამოქმედებს მას და განსაზღვრული კონსტიტუციის ადამიანებს აცევის **სიზოტიმიკებად** ან **ციკლოტიმიკებად**. კრეცმერი ტიტოეული ტიპის გამოყოფს 3-3 კვეტიპს. **ციკლოტიმიკები**: 1. ჰიპომანიაკალური, მხიარული, მოზრავი; 2. სინტონური – ზომიერი, რეალისტი, იუმორისტი; 3. მელანქოლიკური – რბილი. **სიზოტიმიკები**: 1. ჰიპერესტეტიული – ნაზი, აგზნებადი, ნერვიული იდეალისტი. 2. საშუალო ტიპი – ცივი, ენერგიული, ტანმამდერი, არისტოკრატული, მსვიდი. 3. უგრზნობელი, გულცივი, ნერვიული, სუსტი აფექტებით, ცილუგი, უსაყმური. მეცნიერი ტიტოეული მატგანისათვის არწერს როგორც კონსტიტუციურ ყობას, ასევე მის ფსიქიკურ ტვისებებს, ხასიათს. **სიზოტიმური (სიზოიდური)** ტემპერამენტი ადამიანები, ერნსტ კრეცმერის არწერიტ, არიან **ასტენიური**

konstituciis mqoneni (SesaZl ebel ia iyvnen aTl etebi, displ atikebi da maTi kombinaciebi). maT axasiaTebT fsiqasTeniuri Tvissebebi - an gul CaTxrobil oba, TavSekavebul oba, an SfoTianoba, sificxe, simorcxve, SiSianoba, an gul keTil oba, siCl unge, SeboWil i qmedeba. mgrZnobiarobis mxriv isini arian an metismetad mgrZnobiareni da afeqturebi, an zedmetad gul gril ebi. sakuTar TavSi Caketil oba da garegan stimuli ebze Seusabamo reaqtia maTi ZiriTadi maxasiaTebi ebia. **cikl oTimur (cikl oidur)** temperaments kreCmeri miakuTvnebs **piknikuri** konstituciis adami anebs diasTeniuri TvissebebiT - axasiaTebT metad mxiarul, mgznebare, sicocxliT savse ganwyobil ebidan mSvid, Cum, moRuSul, pirqus, STabeWdilebian ganwyobil ebande xasiaTis cval ebadoba, garegan stimuli ebze adekvaturi reaqtia, garemosadmi advili Segueba, gul Riaoba, bunebrivoba, moZraobis siyvaruli.

ernst kreCmeris azrit, roca zemoarNiSnuli Tvissebebi adami anSi ukiduresad viTardeba, saxeze gvaqvs sul ieri avadmyofoba. igi Tvis, rom fsiqikuri Tvissebebisa da unarebis Camoyal ibebaSi gadamwyveti roli akisria adami anis konstituciur wyobas, romel sac ganapirobebs Sinagani sekreciis jirkvlebi (Кречмер 1930:155-175 <http://vipbook.info/nauka-i-ucება/psixology/32634-stroenie-tela-i-xarakter.html>). konstituciisadmi kreCmeris am damokidebul ebas bol omde ver gaviziarebt, radgan migvaCnia, rom **adami anis Tvissebebisa da unarebis Camoyal ibebaSi konstituciis didi roli is miuxedavad, pirovnebis sabol oo formirebisaTvis Seucvleli amravali sxva faqtorebis misvneloba: swavli aRzrdis procesi, saskolo, saojaxo, samegobro, sazogadoebrivi garem.** sworad miuTitebs vladimer norakiZe: „pirovnebis arc erTi dispozicia (instinqti, midrekileba, temperamenti da sxv.) ar wadmoadgens iseT Zal as, romelic, Titqos, fatal urad gansazRvravdes pirovnebis ganvitarebis momavalbeds. pirovneba moqmedebasa da zegavlenata procesi icvleba. masSi mocemuli Zalebi, dispoziciebi pirovnebis moRvaweobis procesi ara Tu irvizeben, aramed icvlebian, axali TvissebebiT mdidrdebian. kerZod, midrekileba, instinqti, temperamenti da sxva mxolod pirobaa da ara Zravi pirovnebis Camoyal ibebisa da ganvitarebisa.....“ (norakiZe 1972:127-128).

amerikeli mecnieri **viliam herbert Sel doni** temperamentSi gamoyofs

statikur (sxeul is aRnagoba) **da dinamikur** (TiToeul i tipis dinamikaSi ganxil va) komponentebs. dinamikuri komponentis aRsaniSnavad Semoaqvs terminebi: **viscerotonia, somatonia da cerebrotonia**. mecnieri somatur konstituciaSi gamoyofs **3 tips: endomorful s** – Zval -kunTovani sistemis susti ganviTarebiT (aris **viscerotoniki** - uyvars komfoti, aris mgrZnobiare, aqvs nel i reaqciebi); **mezomorful s** - aTl eturi Zval -kunTovani sistemiT (aris **somatotoniki** - axasiaTebis xal isiani ganwyoba, Warbi moZraobis survil i, swrafi reaqciebi) da **eqtomorful s** - sustad ganviTarebul i kunTovani sistemiT (aris **cerebrotoniki** - axasiaTebis martoobis siyvarul i, dabal i reaqtiul oba) (Sheldon 1942).

konstantine kornil ovma adaminebSi gamoyo: **muskul o-aqtiuri tipebi** - kargad ganviTarebul i kunTovani sistemiT, Cqari reaqciebiT; **muskul o-pasiuri tipebi** - Zl ieri kunTovani sistemiT, susti reaqciebiT; **sensorul -aqtiuri tipebi** – kargad ganviTarebul i grZnobaTa sistemiT, nel i da Zl ieri reagirebis unariT; **sensorul -pasiuri tipebi** – nel i da susti reagirebis unariT (Ильин 2011:3

http://fictionbook.ru/author/evgeniyi_pavlovich_ilin/psihologiya_individualnyh_razlichiyi/;

http://fictionbook.ru/author/evgeniyi_pavlovich_ilin/psihologiya_individualnyh_razlichiyi/read_online.html?page=3).

garda imisa, rom adamiანis konstituciis gamorkveviT sakmaod kargi warmodgena gveqmneba adamiანis xasiaTze, ganwyobil ebaze, gansazRvrul situaciეbsi (daZabul Si, eqstremal urSi da a. S.) mis qceva-qmedebaze, amave dros, konstituciis codna migvaniSnebs, adamiანis organi zmi j anmrTel obiskena midrekil i Tu romel ime paTol ogiisaken. magal iTad: frangi mecnieri **kl od sigos** kl asifikaci iT, mocemul i 4 tipidan **respiratorul i** tipebi (mogrZo gul mkerdis yafaziT, maxvil i epigastriul i kuTxiT) midrekil ni arian sasunTqi sistemis daavadebebi saken; **digestriul i tipebi** (ganiერი gul mkerdiT, bl agvi epigastriul i kuTxiT) - nivTierebaTa cvl is moSl isaken; **kunTovani tipebi** - gul -sisxl ZarRvTa sistemis paTol ogiisaken; intel eqtual u -ri, moazrovne **cerebrul i tipebi** - nevrozebisaken (Адо 2000:79).

mixeil Cernoruckis kl asifikaci iT, **asTeniur tipebs** (maRI ebs da gamxdrebs) axasiaTebT kuW-nawl avis SewoviTi funqciis daqveiTeba,

sisxl ZarRvTa dabal i tonusi; **hipersTeniul tipebs** (grZel i torsiT, mokl e kidurebiT) axasiaTebT sisxl ZarRvTa maRal i tonusi, midrekil ni arian maRal i arteriul i wnevisaken, nivTierebaTa cvl is moSl isaken; **normosTenikebi** – asTenikebsa da hipersTenikebs Soris gardamaval i formebls matarebl ebi arian (Адо 2000:80).

fridmenisa da rozenmenis kl asifikaciiT, **“koronarul i tipi” A tipi** (moZravi, ambiciuri, l ideris TvisebebiT gamorCeul i tipi) midrekil i aris gul is iSemiuri daavadebebisaken. **B tipi** (auCqarebul i, dinji, Tavis Sesazl ebl obesi kargad garkveul i, obieqtur real obas gaanal izebul ad morgებul i, nakl ebad ambiciuri) dacul ia zemoarNiSnul i daavadebebisagan (Stress, ...<http://www.noanxiety.com/anxiety-and-stress/stress-personality-and-work.html>).

iTvl eba, rom Tu gvinda adamiani mivakuTvnoT ama Tu im temperaments, mniSvel ovania davaTval ieroT da SevafasoT Semdegi koponentebi: **gamZl eoba, pl astikuroba, siswrafe da emociuroba**. Tanac temperamentis gamosavl enad mniSvel oba aqvs TiToeul i maTganis raodenobas da urTierTTanafardobas. oTxive komponenti damokidebul ia nervul i sistemis Tvisebebeze, romel sac, Tavis mxriv, genetika ganapirobebs.

adamiani, bavSvi temperamentis ama TuU im tips rom mivakuTvnoT, fsiqol ogebi gvTavazoben Semdegi parametrebls gamoTvl a-davTval ierebas:

1. **sensituroba** – isazRvreba garedan moqmedi **minimal uri Zal a**, romel ic **minimal ur droSi** iwvevs fsiqol ogiur reaqcias.
2. **reaqtiul oba** – akvirdebian **erTi da igive sididis** garegani an Sinagani **gamRizianebl ebls zemoqmedebisas** warmoSobil i **uneburi reaqciis odenobas**.
3. **aqturoba** – isazRvreba **gare samyaroSi** adamianis **CarTul obis xarisxi** (vaTval ierebT mi zanmi marTul obas, dasaxul i mi znisaken daJinebul i swrafvis unars, mobil izebas da nebi syofas xangrZl ivi saqmianobisas).
4. **aqturobisa da reaqtiul obis Tanafardoba** – saWiroa davakvirdeT **fsiqol ogiuri reaqciebisa da procesebis siCqares**: moZraobis siCqares, metyvel ebls temps, damaxsovrebls siswrafes, tvinis sisxartes.
5. **pl astikuroba da rigidul oba** – unda gamoikveTos ramdenad **pl astikurad (moxerxebul ad)** an **inertul ad (rigidul ad)** egueba adamiani gare samyaros.
6. **eqstraversia da introversia** – mis Sesafasebl ad mniSvel oba aqvs emociis gamomwvevi Zal is sidides da amave dros, emociis warmoSobils siswrafes.

umcrosi asakis bavSvTa qcevis tipebi gamoikvl ia **nikol oz krasnogorskim** (1954 w.). misi kl asifikaciis srul yofa dRemde grZel deba da dRes bavSvebSi gamoyofen qcevis 4 tips. TiToeul maTgans aqvs dadebiTi da uaryofiTi niSnebi.

1. sangvinikuri tipi - aris ZI ieri, gawonasworebul i, Cqari; axasiaTebS agzneba-Sekavebis swrafi urTierTcvl a, pirobiTi refl eqsebis swrafi warmoSoba, Caqroba da advil ad aRdgena; gamoirCeva swrafi, xmamaRal i, sityva-wyl iani metyvel ebiT, swori intonaci iT, gamomsaxvel i mimi kiT, JestebiT. am tipis bavSvisaTvis **dadebiTia** is, rom advil ad egueba axal pirobebs, aris komunikabel uri; swrafad iTvisebs yovel ive axal s, Tumca codnis simyarisatvis sWirdeba xSiri gameorebebi; aqvs kargi gamZl eoba, Sromisunarianoba. misTvis **uaryofiT** maxasiaTeb ad iTvl eba sakuTari impul sebis Znel ad regul ireba; grZnobebis, STabeWdil ebebis, interesebis advil ad wamoSl a da cvl a. **sangvinikis** xasiaTis zedapirul obisa da aramdgradobis acil ebis **saukeTeso saSual ebad** fsiqol ogebi sworad gvTavazoben swavl ebisas **seriozul i** **miznebis dasaxvas, SemoqmedebiT saqmianobaSi mis CarTvas, garemos zomier cvl as**, radgan cvl ad garemosi inarCuneben energias da aqtiurobas (Serozia... 2008:35-36) (Что такое... 4 <http://www.psyportal.info/psypage/temper4.shtml>).

2. fl egmatikuri tipi - aris ZI ieri, gawonasworebul i, nel i, pirobiTi refl eqsebi myarad uyal ibdeba. sidinj e, auCqarebel i metyvel eba, sityvebis sakmao maragi, mSvidi mimika da Jestikul acia, aramkveTri emocia fl egmatikis damaxasiaTebel iTvisebebia. **dadebiTi** Tvissebebi dan saxel deba gawonasworebul oba, zomierad kontaqturoba, saqmeSi Tanmimdevrul oba. aris frTxil i, aqvs gansj is unari. swori aRzrdisas am tipis bavSvi kargad swavl obs, sworad afasebs sakuTar SesaZl ebl obebs, roml is fargl ebSi dakisrebul moval eobas bol omde asrul ebs. **uaryofiTad** iTvl eba is, rom fl egmatikebs garemosadmi, adami anebisadmi, cxovrebisadmi, sakuTari Tavisadmi gul gril oba advil ad uviTardebaT; aqtiurobisa da moZraobis nakl ebobisadmi midreki l eba qmnis imis saSiSroebas, rom arasasurve l saswavl o-saaRmzrdel o garemosi igi yal ibdeba dune, zarmac, uxal iso, uintereso pirad. **ar SeiZl eba daiSvas fl egmatikis moduneba da inertul oba** (Serozia... 2008:37).

3. qol erikul i tipi – axasiaTebS Zl ieri agzneba da susti Sekaveba, Sesabamisad, TavSeukavebel oba, gauwonasworebl oba. qerqqveSa centrebis aqtiuroba Zl ieri aqvs, roml ebzec qerqi arasrul fasovnad zemoqmedebs. pirobiTi kavSirebi nel a uyal ibdeba. metyvel ebas axl avs nervul i intonaciebi, mkveTri Jestikul acia, gamomsaxvel obiTi mi mi ka. axasiaTebS moWarbebul i, swrafi moZraobebi, Zl ieri grZnobebis myisieri warmoSoba, misi **dadebiTi** Tvissebebia: energiul oba, principul oba, iniciatoroba, **uaryofiTad** iTvl eba is, rom aris emociuri, fetqebadi, jiuti, gauwonasworebel i, mouTmenel i, xSirad qmnis konfliqtur situaciebs; agznebis siWarbis gamo, energia advil ad eSriteba da adre uviTardeba daRI a; raime samuSaos Sesrul ebis dros, aRmzrdel ebis (mSobl ebis, naTesavebis, pedagogebis) daxmarebis gareSe ver axerxebS sakuTari energiisa gadanawil ebas, yovel qmedebas SemarTebiT iwyebs, magram naadrevi daRI is gamo ganwyobas kargavs da sasurvel Sedegebamde veRar midis. umetes SemTxvevaSi **swavl obs damakmayofil ebl ad**, magram **energiul obisa da swrafi fsiqikuri procesebis gamo aqvs SesaZl ebl oba kargad iswavl os**, Tuki amis xel sayrel pirobebs Seqmnis pedagogi. mSvidi, arakonfliqturi garemo, CarTul obis maRal i xarisxi, sul ierad gamdidreba, sazogadoebrivi moval eobebi qol erikTa swavl ebisa da aRzrdis procesSi gasaTval iswinebel i garemoebebia (Serozia.. 2008:36-37).

4. mel anqol ikuri tipi – aris susti, gauwonasworebel i, agznebis simcirit, Zl ieri SekavebiT. pirobiTi refl eqsebi nel a da kargi fiqsaciiT uyal ibdeba; sapasuxo reaqcia gamRizianebl is Zal is Seusabamo aqvs; Zl ieri gamRizianebl i xangrZl iv Sekavebas iwvevs. am tipis bavSvi mal e iRI eba; metyvel ebs xmadabl a, TavSekavebul ad; grZnobebi nel a, Rrmad da xangrZl ivad aReZvreb; advil ad uviTardeba nervozi. bunebiT pasiurs erTsa da imave saqmeze xangrZl ivi koncentrireba uWirs. sakuTar TavSi Caketil oba, simorcxve, Tavis SesaZl ebl obebSi daurwmunebl oba ucxo situaciebSi uxerxul obas ganacdevinebs. mSvid da Cveul garemoSi ki misi saqmianoba produqtiulia. aris eWviani, momTxovni sakuTari Tavisadmic da garSemomyofTadmic. misi **upiratesoba** imaSia, rom xasiaTdeba maRal i mgrZnobiarobiT, rac qmnis imis safuZvel s, rom **normal ur pirobebSi aRzrdil i mel anqol iki gamodis Rrma adamiani,**

romel sac SeuZl ia sxvebze met warmatebebs miaRwios gansakuTreb iT xel ovnebis dargebSi. arasasargebl o pirobebi mas aqcevs Caketil , mSiSara, zedmetad gul Cvil adami anad (Что такое... :4 <http://www.psyportal.info/psypage/temper4.shtml>).

mecnierebi amtkiceben, rom umeteswil ad gv xvdeba sxvadasxva temperamentis niSnebiT Sezavebul i tipebi, Tumca maTi dayofa zemoT xsenebul j gufebad maincaa SesaZl ebel i, radgan TiToeul i adami ani yovel Tvis avl ens upiratesad romel ime erTi temperamentisaTvis damaxasiaTebel niSan-Tvisebebs.

temperamentis dadebiTi maxasiaTebel ebis ganviTareba da uaryofiTis Caqroba – es urTul esi amocana xasiaTis aRzrdiTaa SesaZl ebel i. germanel i fil osofosi **imanuil kanti** miuTitebda, rom xasiaTi ar aris is, rasac buneba aZl evs adami ans, aramed aris is, rasac Tavad akeTeb sakuTari Tavidan gamomdinare. xasiaTi aris biol ogiurad da aRzrdis Sedegad miRebul i Strixebi, roml ebic gansazRvravs adami anis qcevas, ganwyobas, interesebs (Классификация... http://www.psyportal.info/psypage/tip_12.shtml). mecniერი **jon loenl inis** Sexedul ebiT, pirovneba farTo mcnebaa, maSin roca temperamenti isazRvreba iseTi pirovnul i aspektebiT, roml ebic adreul ad vl indeba ontogenezSi da xSirad asociრdeba emociur eqspresiasTan (Loehlin 1992:4). temperamentisTvis damaxasiaTebel i Tvisebebi asakis matebasTan erTad social uri, saswavl o-saaRmzrdel o, sayofacxovrebo garemos zemoqmedebiT, aRzrdiT, swavl ebiT iZens damatebiT Strixeb s da yal ibdeba pirovnul niSan-Tvisebebad. saWi roebisaebr mowyobil garemoSi swori aRzrdiT qol eriki gaxdeba TavSekavebul i, fl egmatiks davaZl evinebT Senel ebul reaқciebs da modunebul i cxovrebisaken midrekil ebas, mel anqol ikebs davarwmunebT sakuTar SesaZl ebl obebSi, gavxdiT iniciatorebs, sangvini kebs mi vaCvevT saqm is bol omde Sesrul ebas, gadawyvetil ebebis simyares.

temperamentis dadebiTi Tvisebebis ganviTareba swavl is Sedegis gaumj obesebis saSual ebas iZl eva. temperamenti gansazRvravs moqmedebis individual ur xasiaTs, damaxsovrebis siswrafes, siRrmes, yuradRebis mobil izebas. moqmedebis (swavl is) Sedegi ki damokidebul ia adami anis unar-Cvevebze. swavl ebis maRal i Sedegi (unar-Cvevebis ganviTareba)

mi iRweva ne bismieri temperamentis bavSvSi. misi ganmsazRvrel ia bavSvis
SesaZI ebl obebis gamorkveva, motivacia da garemo.

Tu gavaanal izebT qcevis tipebis zemoT gadmoce mul daxasiaTebas, advil i misaxvedria, rom **sangvinikis motivirebas** movaxerxebT iseTi daval ebebis micemiT, roml ebic misgan Zal isxmevas moiTxovs, mas ar unda SevuzRudoT moqmedebis aqtiuroba, datvirTvis sferoebi unda gavuxadoT mraval ferovani. **fl egmatikisaTvisac** mniSvnel ovania CavrToT aqtiuri moqmedebaSi, magram ramdenime saqmis erTdroul i Sesrul eba an erTi saqmidan meoreze gadarTva mas ar Zal uZs, amitom fl egmatikur tips unda mi vceT saSual eba Tavdapirvel ad mxol od erT saqmeze moaxdinos koncentrireba, roml is dasrul ebis Semdgom aris Sedegiani mis mier meore saqmis wamowyeba. **mel anqol ikebis** buneba iTxovs taqtian, rbil, mSvid, gul iTad damokidebul ebas. Seqebis, aseve uaryofiT i Sefasebebis dros saWiroa sifrTxile. garemo ar unda Seicavdes zedmet gamRizianebl ebs. pasuxisas maTi aCqareba an nel i pasuxis gamo Sefasebis daqveiTeba mkveTr uaryofiT reaqsiebs iwvevs maTSi da swavl isadmi ganwyoba uqveiTdebaT. **qol erikebis** swavl eba da aRzrda yvel aze met Zal isxmevas Txoul obs. aucil ebel ia sirbile, keTil mosurneoba. qol erikul i tipis moswavl ebs axal isebT sazogadoebrivi saqmianoba, rasac gatacebiT asrul eben. uWirT energiis droSi ganawil eba, mTel energias moval eobis Sesrul ebis dawyebisTanave xarjaven, amis gamo advil ad ifitebian da iRI ebian. aqedan modis maTi gauwonasworebl oba. amitomac ne bismieri saqmianobis Sesrul ebisas maT gverdiT unda hyavdeT avtoritetul i, keTil i mrCeveli-pedagogi, romel ic miaCvevs energiis mozomil ad xarj vas. saWiroa qol erikis sul ieri gamdidreba, pozitivze dayrdnobil i SeniSvnebi. aseT dros isini nakl ebad aRigznebian, radgan maTi yuradReba dadebiT qcevaze gadadis da SeniSvnaze agresias aRar avl enen.

qcevis sxvadasxva tipis bavSvebSi swavl ebis Sedegebis gaumj obesebis gzebis Ziebis mi zniT, CavatareT kvl eva.

kvl evis obieqti: baTumis kerZo skol is X kl asis 30 moswavl e.

kvl evis meTodi: dakvirveba.

kvl evis mimdinareoba: dasawyisSi Seviswavl eT moswavl eTa akademiuri

maCvenebl ebi. testirebis safuZvel ze moswavl eebi davaj gufeT qcevis tipebad. moswavl eebS CavutareT anketuri gamokiTxva da kiTxvaze – „mogwonT Tu ara swavl a Tqvens skol aSi“, pasuxebi aseTnairad gadanawil da: „momwons“ 6 (20%), „nakl ebad momwons“ 12 (40%) moswavl e, „ar momwons“ 12 (40%) moswavl e. amis gaTval iswinebiT, maswavl ebl ebs CavutareT instruqtaJi. yuradReba gavamaxvil ebineT qcevis tipebis dadebiT da uaryofiT Tvi sebebze, vuCveneT dadebiTi ni San-Tvi sebebis gaZl ierebis gzebi da saSual ebebi da gavacaniT sakuTar moswavl eTa tipaJebi. pedagogebs vTxoveT gamoeyenebinaT es monacemebi saswavl o procesis dagegmvisa da marTvis procesSi.

kvl evis Sedegi: 1 Tvis Semdeg swavl ebis Sedegi yvel a tipis bavSvSi gaumj obesda. kvl av CavatareT anketuri gamokiTxva da moswavl eTa damokidebul eba sakuTar skol aSi swavl isadmi gaxda aseTi: „momwons“ - 18 (60%) moswavl e, „nakl ebad momwons“ - 9 (30%) moswavl e, „ar momwons“ - 3 (10%) moswavl e.

gavakeTeT daskvna: diferencirebul i motivireba aRsazrdel ebSi swavl ebis Sedegsac amaRl ebs da swavl isadmi dadebiT emociasac warmoSobs, rac gonebrivi Sromisas moswavl eTa j anmrTel obis SenarCunebis aucil ebel i pirobaa.

pedagogma moswavl es unda aswavl os sakuTari Tavis da qcevis marTva. adami anma aucil ebel ia gaicnos sakuTari Tavi, gamoarkvi os - temperamentis romel i tipis niSnebia upiratesad miSTvis damaxasiaTebel i, gamoi kvl ios uaryofiTi Tvi sebebi da Tavad gamoi muSavos maTi daZl evis meTodebi. TviTaRzrda srul yofil ad xorciel deba zrdasrul adami anSi, xol o bavSvSi am unaris ganviTareba garSemomyofebze da aRmzrdel ebzea damokidebul i.

moswavl isaTvis aseve mniSvnel ovania swavl is individual uri stil is Camoyal ibeba. es mi iRweva, Tu moswavl e Tavad eZebs xerxebsa da saSual ebebs warmatebis misaRwevad. swavl is individual uri stil is safuZvel i nervul sistemaSi devs. misi migneba, romel sac mi vyavarT warmatebamde, mi iRweva, Tu moswavl e mi marTavs Tvi Tgamorkvevas, sasargebl o unar-Cvevebis maqsimal ur gamoyenebas. pedagogebi ki ganaxorciel eben kontrol s da mi scemen dasabuTebul Sefasebas.

rogorc aRvniSneT, swavl ebis saukeTeso Sedegi mi iRweva, Tu mTel i saswavl o-saaRmzrdel o procesi mimarTul i iqneba iqiTken, rom TiToeul i tipis moswavl eSi gaZl ierdse dadebiTi niSan-Tvisebebi. unda gvaxsovdse, rom am procesSi Seucvl el ia optimal urad mowyobil i garemos roli. unda gamoiricxos metismetad aRmgznebi gamRizianebl ebi. TiToeul aRsazrdel Si dadebiTi niSan-Tvisebebis ganviTarebisa da swavl ebis Sedegis gaumj obesebis mizniT, aucil ebl ia pedagogebl i TiToeul i tipisTvis optimal urad mowyobil (gamRizianebl ebis minimumamde Semicireba) saswavl o-saaRmzrdel o garemos qmnides. Warbi gamRizianebl ebis (xmauri, feri, interieri) Semicveli garemocqcevis nebismeri tipisaTvis arasasurvebia. igi iwvevs an zedmet agznebas (sangvinikebSi, qol erikebSi), an metismet Sekavebas (fl egmatikebSi, mel anqol ikebSi). garemoc arc moswavl eTa motivaciis damaqveitebel i unda iyos (Tval saCinoebebi, video da audiomasal ebis nakl eboba). aseTi garemoc yvel a tipis bavSvSi arRvevs agznebisa da Sekavebis Tanafar dobas. yovel ive TiToeul tipis uaryofiT gancdebs aRvivebs, rac, Tavis mxriv, cvl is adamianis xasiaTs, motivacias, swavl is survil s da azianebs j anmrTel obas.

samwuxarod, Tanamedrove skol is pedagogebl i SeiniSneba am sakiTxebSi nakl ebad gaTviTcnobiereba. CavatareT **kvl eva, roml is mizani iyo**, gamogverkvia, Tu ramdenad icnoben maswavl ebl ebi bavSvTa qcevis tipebs, aj gufeben Tu ara moswavl eebis qcevis tipebis mixedviT da iyeneben Tu ara am monacemebs saswavl o procesSi.

kvl ebis meTodi: anketuri gamokiTxva (gamokiTxva Catar da studentTa Tanamonawil eobiT).

kvl ebis Sedegad aRmoCnda: gamokvl eul i sxvadasxva skol is 100 pedagogi dan qcevis tipebis Sesaxeb damakmayofil ebel i codna gamoavl ina mxol od 20 (20%) pedagogma, nawil obrivi codna – 20 (20%), danarCeni pedagogebl i (60%) pasuxebi CaiTval a aradamakmayofil ebl ad. konstituciuri tipebis ama Tu im daavadebebisaken midrekiel ebis Sesaxeb informacias verc erTi pedagogi ver fl obda. kiTxvaze – „ramdenad mniSvnel ovnad migaCniaT qcevis tipebis Sesaxeb dawvril ebiTi codna“, pasuxebi gadanawil da aseTnairad: „Zal ze mniSvnel ovania, radgan

aucil ebl ad mWirdeba pedagogiur saqmianobaSi" - 12 (12%); „nakl ebad mniSvnel ovania, nakl ebad viyeneb pedagogiur saqmianobaSi" - 28 (28%); „codnis aucil ebl obis saWi roebas ver vxdav, radgan saswavl o procesSi arasodes damWirvebia" - 60 (60%).

arc skol aSi momuSave medpersonal i ar aris dRes am codniT aRWurvil i, radgan es ar miaCnia sakuTar moval eobad.

amasTan dakavSirebiT mkiTxvel s unda SevaxsenoT ian amos komenskis Sexedul ebebi moswavl eTa niWis gansxvavebaze da maTdami pedagogiur midgomaze. didi pedagogi da mecnieri moswavl eTa eqvs tips gamoyofs: 1. **gonebamaxvil ni, codnis moyvarul ni, advil ad momyol ni, swavl isadmi vargisianni.** maT ar unda mieceT metismetad aCqarebis neba, radgan mosal odnel ia udrood gamoifiton. 2. **gonebamaxvil ni da nel ni, sWirdebaT mxol od waqezeba.** 3. **gonebamaxvil ni da codnis moyvarul ni, Tumca aRviraxsnil ni da j iutni,** skol aSi isini ar uyvarT da ar Tvl ian imedis momcemad, magram Tu kargad aRizardnen, aseTi bavSvebidan gamodian swored didi adami nebi. ian amos komenskis am mosazrebis dasturad mohyavs Temistokl es gamonaTqvami: „Znel ad mosaTvini erebel i kvicebidan gamodian saukeTeso cxenebi, Tu maT kargad gavwvrtniT" da pl utarqis mosazreba: „...bunebiT maRal i niWi bevri i Rupeba im aRmzrdel Ta mizeziT, roml ebic cxenebs virebad aqceven, radgan ar ician, Tu rogor unda uxel mZRvanel on Tavisufal da maRal arsebas" (komenski 1949:103). 4. **bavSvebi, roml ebic arian damjereni da codnis moyvarul ni, magram gonebiT nel ni da duneni.** aseT bavSvebs SeuZl iaT daadgnen sxvis kval s da misdion maT. aucil ebel ia Semwynarebl obis gamoCena maTi sisustisadmi, isini ver uZl eben mkacr moTxovnebs, sWirdebaT daxmareba, gamxneveba. gvian aRweven mizans, magram mtkiceni arian, rogorc nagviane vi xil i. „rogorc beWedi ufro Znel ad aRibeWdeba tyviaze, magram samagierod ufro didxans Zl ebs, aseve imaT meti aqvT sasicocxl o Zal a, vidre niWier bavSvebs, da rac erTxel SeiTvises, ukve advil ad aRar aviwydebaT. " 5. **mexuTe j gufs didi mecnieri akuTvnebs gonebaCl ungebs, dunebs da zarmacebs, Tumca Tvl is, rom Tu isini ar gamodgebian j iutni,** maTi gamosworeba SesaZl ebel ia, xol o amisaTvis keTil goniereba da moTminebaa saWi ro. 6. **ukanasknel adgil ze ian amos**

komenski ayenebs im gonebaCl ung bavSvs, romel ic amave dros aris garyvnil i da avi gul isani. is, metwil ad, imeds ar iZl eva, „magram ... yovel ive wamxdarisaTvis bunebaSi arsebobs sawinaaRmdego saSual ebebi, da rom bunebiT unayofo xe, Tu sworad davrgavT, SeiZl eba nayofieri gaxdes. amitom sasowarkveTil ebaSi ar unda CavvardeT, aramed unda vizrunoT imaze, rom aseTi bavSvebis jitutoba mainc davZl ioT. Tu es SeuZl ebel i gaxda, mxol od maSin unda davaneboT Tavi mrude da kvanZian xes, risganac merkuris qandakebis miReba tyuil i imedi iqneba. unayofo miwas nunc daamuSaveb, nunc Seexebi, - ambobs katoni. xol o aseTi gadagvarebul i buneba aTasSi erTi Zl ivs Tu moiZebneba, rac RvTis gul keTil obis udidesi sabuTia“ (komenski 1949:104-105). yovel ive zemoaRniSnul is arss komenski pl utarqis sityvebiT gamoxatavs: „Tu rogori bavSvebi ibadebian, es aravisganaa damokidebul i; magram swori aRzrdiT rom isini kargebi gaxdnen, amis saSual eba Cvens xel T aris!“ (komenski 1949:105). komenskis pedagogiuri optimizmi yovel pedagogSi Rrmad unda STavnergoT, rac mniSvnel ovnad gauadvil ebs mas profesiul i moval eobis Sestrul ebas.

pedagogebsaTvis Zal ze mniSvnel ovani da aucil ebel ia moswavl eTa konstituciis, Sesabamisi qcevis tipisa da zemoxsenebul i komenskiseul i niWis eqvsgvari gansxvavebis Sesaxeb Rrma, analitikuri codna da am codnis safuZvel ze moswavl eTa dakvirveba-Seswavl a, rac pedagogebs miscems saSual ebas sworad ganWwriton TiToeul i moswavl is individual uri SesaZl ebl obebi, winaswar gansazRvron TiToeul moswavl eSi swavl is mosal odnel i Sedegebi da am Sedegebis miRwevis gzebi, Cveul da probl emur situaciebSi moswavl eTa mosal odnel i qceva, dagegmon da moaxdinon uaryofiT qcevis prevencia. es ki SesaZl ebel s gaxdis moswavl is sasargebl od warimarTos saswavl o-saaRmzrdel o garemo da saswavl o procesi. amasTan erTad, maswavl ebl ebi sworad gaTvl ian, ra daavadebebisken aqvs moswavl es midreki l eba. aqve, pedagogebs TuUecodinebaT aRniSnul i paTol ogiebis Tavidan acil ebis gzebi, saswavl o garemoSi maTi swori da miznobrivi gamoyeneba Seamci rebs am daavadebebis ganvi Tarebis saSi Sroebas.

Cvens mier SemoTavazebul i **skol is eqimis** erT-erT umTavres funqciad mi viCnevT pirvel rigSi Seqmnas skol aSi dawyebiTi samedicino codnis gavrcel ebis garem, rogorc maswavl ebel TaTvis, ise moswavl eebisaTvisac. ufro moswavl eebisaTvis imitom, rom Tavad bavSvsac Tu ecodineba vin aris da saiT waiyvans misi qceva, gonebrivi SesaZl ebl obebi an organizms j anmrTel oba, igi kargi TviTaRzrdiT Tavdac daiwyebis sakuTar Tavze zrunvas, gansakuTrebiT ufros kl asebsi da Sedegic ukeTesi iqneba.

kvI ebebma gviCvena, rom nebismeri tipis bavSvisaTvis gonebrivi Sromis Sedegi damokidebul ia j anmrTel obis mdgomareobaze, ganwyobaze, ojaxisa da dawesebul ebis fsiqo-pedagogiur kl imatze, garemos ekol ogiur maCvenebl ebze. araj ansaR organizmSi da arasasurvel garemosi (rogorc fizikuri, aseve fsiqikuri Tval sazrisiT) adre iwyeba gadaRI a-gadaqancva.

swavl ebis procesSi adreul daRI as aviTarebs higienuri wesebis darRveva. xSir daRI as mosdevs gadaRI a. daRI a organizms fiziologiuri mdgomareobaa. igi Tavis tvinis qerqis uj redbis muSaobis unaris droebiTi daqveitebis Sedegia, gamafRTxil ebel i niSania imisa, rom saWiroa dasveneba da Zal ebis mokreba. gadaRI is process ufro mZime mimdinareoba axasiaTebis: irRveva Zil i, iwyeba umadoba, Tavis tkivil i, qveitdeba fsiqikuri funqciebi: aRqma, metyvel eba, yuradReba, gonebrivi Sromis nayofiereba, irRveva sakoordinacio procesebi, mcirdeba Tavis tvinis qerqis agzneba, matul obs Sekaveba. Cveul ebriv, daRI is dros Sromis unaris aRdgena swrafad xdeba, xolo gadaRI isas aRdgenis faza gacil ebiT ufro xangrZl ivad mimdinareobs.

gadaqancvis dros mZime procesebi mimdinareobs organizmSi. Tu organizmi ar gaTavisufleba daRI is gamomwvevi faqtorebisagan, iwyeba saerTo sisuste, Tavbrusxveva, xSiri pulsi, qoSini (xSiri sunTqva) da sxva, rac organizms nervuli, gul-sixl ZarRvTa, sunTqvis organoTa da sxva sistemebis funqciur moSili obaze miuTitebs. gadaqancvis dros organizms Seguebis unari gonebrivi da fizikuri datvirTvisadmi mkveTrad daqveitebul ia. adamiანი xangrZlivi drois ganmavl obaSi kargavs Sromis unars. am SemTxvevaSi dasveneba da sxva profil aqtikuri

RonisZiebebis gatareba met dros moiTxovs. yovel ive es mkveTrad aferxebs moswavl is fsiqosomatur ganviTarebas da aqveiTebS gonebriv Sromi sunarianobas.

skol ebSi **dakvirvebiTa da anketirebiT** Cven **Seviswavl eT** bavSvebi da **pirobiTad davyaviT isini qcevis tipebad.** davakviridiT daRI isas gamovl enil niSnebs. daRI is niSnebi sxadasxva qcevis tipis bavSvebSi sxvadasxva aRmoCnda: **sangvini kebs aReniSnebodaT zomaze meti gamxiarul eba, qol erikebi iwyebdnen mcire agresiebis gamovl inebas, mel anqol ikebs aReniSnebodaT Zil isaken midrekil eba, fl egmatikebs ki - moduneba.**

daRI is niSnebze dakvirvebiT, sxvadasxva asakis ramdenime moswavl eSi gamovikvl ieT gonebrivi Sromis unarianoba. vakvirdebodiT xasiaTs, aqtiurobas, emocias, azrovnebis sisxartes, yuradRebas, j domis pozas, interest. gakveTil is msvl el obisas bavSvebs vaZl evdiT individual uri SesaZl ebl obis Sesabamis kiTxvebs da vakvirdebodiT pasuxebis sizustes, sisxartes. sxvadasxva qcevis tipis bavSvebs arasasurvel garemoSi daRI is niSnebi sxvadasxvagvarad uviTardebodaT: **sangvini kebi da fl egmatikebi daRI isadmi ufro mdgradebi aRmoCndnen, daRI is niSnebs gvian avl endnen, qol erikebs da mel anqol ikebs daRI a adre uviTardebodaT.**

CavatareT dakvirveba: sakl aso oTaxis fizikuri garemo, SeZl ebisdagvarad, movawesrigeT - ganaTeBa, gaTboba, dasuFTaveba, ganiaveba higienuri moTxovnebis Sesabamisi gavxadeT, marTalia, ver SevZel iT sakl aso merxebisa da skamebis Secvl a (sakvl evi skol ebi ar iyo uzrunvel yofili moswavl is simaRI is Sesaferisi merxebiTa da skamebiT, maRal kl asebsi merxis zeda ficris daxril oba ar iyo dacul i, dasaj domi skamebis sazurgeebi xerxeml is nadrekebis mimarTul ebas ar imeorebda), Tumca moswavl eTa merxTan uaryofiti distanciiT j doma uzrunvel vyaviT. gakveTil ebs Soris Sesvenebebze moswavl eebi aqtiurad isvenebdnen. vawesrigebdiT fizikuri aqtivobis CarTvas gakveTil is msvl el obisas - 45 wuTis ganmavl obaSi samjeradad. Sedegad daRI is niSnebi yvel a tipis bavSvebSi mkveTrad Semicirda da gvian ganviTar da. viTanamSroml eT ramdenime bavSvTan da maT mSobl ebTan.

moswavl eebis vTxoveT, Tavad SeedginaT sakuTari dRis reJimi da daecvaT igi. swavl is, dasvenebis, TamaSis, kompiuterTan da tel evizorTan yofnis xangrZl ivoba asakis Sesabamisad Cven gansazRvreT. mSobl ebs vTxoveT, meTval yureoba gaewiaT aRsazrdel Ta mier reJimis Sesrul ebaze. am bavSvebs gonebrivi Sromis nayofiereba mkveTrad aumaRl daT, rac aisaxa maT akademiur moswrebaze. yovel ive es adasturebs, rom **moswavl eTa gonebrivi Sromis maRal nayofierebis misaRwevad saWiroa Sromisa da individual uri dasvenebis drois mkacrad gansazRvra, asakisa da Sesazl ebl obebis Sesabamisad normireba, saswavl o garemos higienuri normebis Sesabamisad mowesrigeba.**

datvirTvis xarixsis gansazRvrisas aucil ebl ad yuradsaRebia gakveTil is Catarebis meTodika: aucil ebel ia da mniSvnel ovania maswavl ebel sa da moswavl es Soris TanamSroml obiTi urTierTdamokidebul eba, swavl ebis dadebiTi Sedegze orientirebul i interaqtiuri swavl eba, gakveTil is msvl el obisas aqtivobebis cvl a da fizkul turis wuTebis xSiri CarTva.

arasrul fasovani garemo, arahigienurad marTul i gonebrivi Sroma, moswavl is individual uri fsiqo-fiziologiuri monacemebis gauTval iswinebl oba, Sromis nayofierebis daqveiTebsTan erTad, iwvevs moswavl eTa j anmrTel obis mniSvnel ovan gauaresebas. am sakiTxebis mougvarebl obis mizezad mi gvaCnia is, rom dRemde gamouyenebel ia meqanizmi, roml is daxmarebiTac saskol o cxovrebaSi aqtiurad da SemoqmedebiTad moxdeba saswavl o-aRmzrdel obiTi procesisadmi higienuri moTxovnebis danergva. amitomac mi znad davisaxeT saswavl o procesis gamaj ansaRebel i prevenciul i RonisZiebebis CarTvisa da ganxorciel ebis efeqturi gzebis mecni-erul ad damuSaveba.

\$2. saswavl o procesSi prevenciul i zomebis ganxorciel ebis samedicino-pedagogiuri gzebi da saSual ebebi

skol is eqimis momzadebis Cveneul i koncefciidan gamomdinare unda aRvniSnoT, rom moswavl eTa daavadebebis Tavidan acil eba arc mxol od eqimisa da arc mxol od pedagogTa Zal isxmeviT gadawydeba. amis mizezad mi gvaCnia is, rom dRemde skol ebi mokl ebul ia prevenciis mecni-erul da

metodikur rekomendaciebs. Cven pirvel ad vcdiT am rekomendaciebis damusavebas ori mecnierebis – medicinis da pedagogikis – mij naze da SevecdebiT ara mxol od medikosis Tval sazrisiT gavaRmavoT prevenciis samedicino gzebis da saSual ebebis Zieba, aramed SevimuSavoT pedagogisaTvis xel misawvdomi samedicino ganaTl ebis is minimumi, roml iTac **yovel dRe unda xel mZRvanel obdes TiToeul i sagnis maswavl ebel i.** yovel ive es damokidebul ia **axal i tipis skol is eqimis** momzadebis metoduri da organizatoruli xel mZRvanel obis xarisxze.

2.1 daRI a-gadaRI a-gadaZabvis prevencia

literaturul wyaroebze dakvirvebiT irkveva, rom dRe-Ramis ganmavl obaSi Sromis unaris cvl il eba damokidebul ia bavSvis cxovrebis bioritmze. arseboben bavSvebi, roml ebic **adre iRviZeben** da adre iZineben. aseTi bavSvebi dRis pirvel naxevarSi ufro aqtiurebi da energiul ebi arian, vidre meore naxevarSi; saRamos saaTebSi aReniSnebaT Sromis unaris mkveTri daqveiteba, moTenTil oba da Zilianoba. isini gonebriv samuSaos ukeT asrul eben dRis pirvel naxevarSi. meore tipis aRsazrdel ebs **uWirt dil iT adre gaRviZeba**, iZineben gvian; dil is saaTebSi arian moTenTil ebi, nakl ebad aqtiurebi, dRis meore naxevidan aqtiuroba mkveTrad uZl ierdebaT, xdebian xal isianebi, energiul ebi, efeqturad asrul eben gonebriv da sxva tipis samuSaos. Sromis unaris aqtivobis tal Ra maRal ia 9–13 saaTisaTvis (aqtiurobis pikis saaTebia 10–12 saaTi) da 15–18 saaTisaTvis (aqtiurobis pikis saaTebia 16–18 saaTi), am ori tal Ris intensivoba sxvadasxva bavSvTa tipebis mixedvit: dil iT aqturi bavSvebis aqtiuroba matul obs 10–12 saatze, magram 16–18 saatze maTi Sromis unaris gaaqtiveba ufro dabal ia. xol o saRamos aqtur bavSvebs, piriqit, - Sromis unaris intensivoba yvel aze maRal i aqvT 16–18 saatze, xol o 10–12 saatze maTi Sromis unaris gaaqtiveba xorciel deba dabal i intensivobit. (gamoyofen saSual o tipsac, romel sac gaaCnia ortave tipisaTvis damaxasiaTebel i Tvisebebi, Tumca ufro metad igi saRamos aqturi tipis adamiანis msgavsia (Кондакова ... 2012; <http://nsportal.ru/ap/nauchno-tekhnicheskoe-tvorchestvo/library/vliyanie-biologicheskoi-aktivnosti-na-uspevaemost-shkol>).

Cveul ebriv, swavl ebis procesSi dadebiTi Sedegis mi saRwevad aucil ebl obad iTvl eba moswavl eebisadmi individual uri midgoma. bavSvTa individual uri Taviseburebebis gamorkvevisas amowmeben gonebriv da fizikur Sesazl ebl obebs, nakl ebad iTval iswineben bavSvTa cxovrebi bioritms. mniSvnel ovania dRis reJimi awyobil i iyos bavSvis bioritmze, romelic ganapirobebs mis Sromis unars. sasurvel ia am Taviseburebebis Sesabamisad moxdes saswavo dRis dagegmva. raki swavl ebis simZimis centri gadatanili unda iqnes skol aze, **dil iT aqtiur** bavSvebs sasurvel ia gakveTil ebi Cautardes dRis pirvel naxevarSi, **saRamoTi aqtiurebs** ki - dRis meore naxevarSi. sasurvel ia skol ebSi yvel a asakobrivi j gufisaTvis iyos amis arCevis saSual eba.

daRl is Tavidan asacil ebl ad mniSvnel ovania saswavo procesis racional uri warmarTva, rac gul isxmobs gakveTil ebis raodenobis normirebas asakis mixedviT. kviris datvirTvebi unda dgebodes asakobrivi j gufebsi organizmis fizikur-fsiqikuri macvnebel ebis gaTval iswinebiT. internetresursebiT mowodebul i masal ebiT kviris datvirTvebi SeiZl eba meryeobdes: I kl asi - 18 - 20 sT, II kl asi - 20 - 22 sT, III - V kl asi - 21 - 23 sT, VI kl asi - 26 - 28 sT, VII - VIII kl asi - 28 -30 sT, IX - X - XII kl asi - 30 - 32 sT. aseve mniSvnel ovania dRis reJimis sworad warmarTva, moZraobiTi aqtivobis gazrda, efeqturi dasvnebis mowyoba.

bavSvTa Sromisunarianobaze moqmedebs gakveTil is struqtura, datvirTvis reglamentireba, gakveTil ebis ganrigi. raki gonebrivi aqtiurobis pik-forma viTardeba 10-dan 12 sT-mde dil iT da 16-dan 18 saaTamde saRamos, rogorc dil is, aseve SuadRis cvl aSi, pirvel gakveTil ze rTul saganSi mecadineoba nervuli sistemis daZabvas iwvevs, amitomac sasurvel ia swavl eba iwyebodes saSual o sirTul is sagniT da TandaTan xdebodes gadasvla rTul saganze, romelic moiTxovs yuradRebis met koncentracias. gamokvl eebma gviCvena, rom bol o gakveTil ebze Sromisunarianoba mkveTrad mcirdeba, amitomac gakveTil ebi, romlebic ar saWiroeben anal izs, mexsierebis daZabvas, sasurvel ia gakveTil ebis bol os Caisvas. Zal ze mniSvnel ovania gakveTil ebs Soris Sesvnebebis sworad organizeba. samwuxarod, CvenSi j er kidev ar aris damuSavebul i **gakveTil ebs Soris Sesvnebis**

pedagogika. igul isxmeba ukl ebl iv yvel a moswavl is haerze gayvana, gaseirneba an organizebul i TamaSobebis mowyoba. amisaTvis skol is ezos saTanadod mowyobasTan erTad saWiroa gakveTil ebs Soris Sesvenebebis xangrZl ivoba iyos 10-20 wuTi. skol ebis umravl esobaSi gakveTil ebs Soris Sesveneba mxol od 5 wuTi grZel deba. amitom moswavl eTa dasveneba stiqiurad xorciel deba. dasvenebebisadmi wayenebul i higienuri moTxovnebis Seusrul ebl obas miyavarT moswavl eTa adreul daRl amde. aRniSnul i dadasturda Catarebul i kvl evebiT, roml ebSic studentebic - momaval i maswavl ebl ebi - monawil eobdnen.

aucil ebel ia saSinao daval ebebis normireba. internetwyaroebis mixedvit pirvel kl asel ebs saswavl o wl is meore naxevidan saSinao daval ebis Sesasrul ebl ad unda exarjebodes araumetes 1 saatisa, meorekl asel ebs - 1,5 sT, III-IV-kl asel ebs - 2 sT, V-VI-kl asel ebs - 2,5 sT, VII-VIII-kl asel ebs - 3 sT, IX-X-kl asel ebs - 3,5 sT, XI-XII-kl asel ebs - 4 sT. kvl evebi gviCvenebs, rom dRes maswavl ebel ebi TiTqmis ar iTval iswineben moswavl eTa saSinao daval ebebis Sesasrul ebl ad saWiro drois zemoaRniSnul higienur normebs. maTi yuradReba mimarTul ia moswavl eTa intensiur datvirTvaze da mSobel Ta did nawil sac xibl avs bavSvTa intensiuri datvirTva, sinamdvil eSi es moswavl eebSi daRl a-gadaRl a-gadaZabvis ganvitarebisa da janmrTel obis Seryevis did risks warmoSobs.

daRl isadmi bavSvs aqvs Seguebis - adaptaciis unari, magram es unari wl is ganmavl obaSi icvl eba: saswavl o wl is dasawyisSi igi dabal ia, Semdeg matul obs, zamTris TveebSi mcirdeba, gazafxul ze isev matul obs, magram nakl ebi intensivobiT da saswavl o wl is bol osaTvis mkveTrad qveiTdeba. kvl evebma gviCvenes, rom daRl isadmi adaptaciis unari didadaa damoki debul i ardadegebis xangrZl ivobaze da mis racional ur gamoyenebaze. kerZod, xanmokl e ardadegebis dros mozardTa organizmi ver axerxebS Sromisunarianobis srul aRdgenas, xangrZl ivi dasvenebis Semdeg ki swavl is dawyebisas organizmi metismeti daZabul obiT muSaobs da daRl isadmi adaptacia mkveTrad uqveiTdeba. profesori r. surmaniZe mi iCnevs, rom dasvenebebis xangrZl ivobis gansazRvrisaTvis mniSvnel ovania daRl is intensivobis gaTval iswineba. (sabWoTa aWara

1965:3). daRI isadmi adaptaciis unaris daqveiTebis maCvenebl ia j anmrTel obis maCvenebl is cvl il eba. Zal ze mniSvnel ovania semestrebisa da saswavl o wl is bol os ardadegebis xangrZl ivobis optimal uri SerCeva da cvl il ebebis gamoricxviT misi ganxorciel eba. am mxriv dRes saqarTvel oSi arcTu saxarbiel o suraTia: saswavl o wl is dawyeba ara erTsa da imave dros xdeba. semestrebs Soris ardadegebi ar aris normirebul i da figsirebul i, rac mwvaved isaxeba rogorc swavl ebis Sedegebze, aseve mozardTa j anmrTel obaze.

bavSvebSi Sromi sunarianobas cvl is swavl ebis procesis intensiurobis xarixi. S. Cesnokovma, e. k. stroutma, i. m. kurdi umovma gamoTval es parametrebi, roml iTac SesaZl ebel ia saswavl o datvirTvis Sefaseba:

1. codnis el ementebis raodenoba (ganmarteba, termini, wesi, faqtebi, movl enebi);

2. teqstis mocul oba (ZiriTadi da damatebiTi mocul oba);

3. daval ebebis ricxvi, roml ebic moswavl eebis mier srul deba saxl Si da skol aSi;

4. saswavl o drois mocul oba, romel ic saWiroa daval ebebis Sesrul ebisaTvis;

5. saswavl o drois mocul oba, romel ic saWiroa sistematuri ganmeorebisaTvis, SemowmebisaTvis da codnis kontrol isaTvis (Агишева

2003: 25 <http://www.bestreferat.ru/referat-82347.html>).

aucil ebel ia yvel a am parametris gamoTvl a moswavl eTa fizikur-fsiqol ogiuri ganviTarebis Sesabamisad da misi zusti dacva. Tumca, rogorc aRvniSneT, datvirTvis mocul oba da Sinaarsi didadaa damokidebul i ganaTl ebis pirobebze: saswavl o garemos higienur mowyobaze, saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienur marTvaze, am procesSi gamovl enil i moswavl is individual ur Taviseburebebze: fizikur-fsiqur ganviTarebaze, swavl ebis unarze, motivaciis xarixze. moswavl eTa motivaciis xarixis ganmsazRvrel ia saswavl o programa, saxel mZRvanel oebi, swavl ebis meTodika.

dRis, kvirisa da wl is datvirTvebis Sedgenis Semdeg skol ebSi gamudmebiT unda mimdinareobdes dakvirvebebi moswavl eTa gadaRI is

niSnebze. saWi roebis SemTxvevaSi aucil ebel ia cvl il ebebis Setana datvirTvebSi. aseTi saxis kvl evebi dRes, samwuxarod, skol ebSi ar mimdinareobs, risi mizezic aris pedagogTa nakl ebkompetenturoba saswavl o-saaRmzrdel o procesisadmi higienuri moTxovnebis sakiTxebSi.

saswavl o programis sirTul is momateba zrdis moswavl is fsiqo- emociur datvirTvas, rasac arTul ebs is, rom xangrZl ivi j domis gamo organizmi ganicdis statikur zewol as. aseT pirobebSi adre vl indeba gadaRl a da xSirdeba moswavl eTa daavadebebi (Агаджанян ... 2000; Баевский ... 1997; Антропова... 1998). kvl evebma aCvenes, rom intensiuri swavl ebis kl asebsi daavadebianoba gacil ebiT maRal ia, vidre ZiriTadi programiT swavl ebis kl asebsi.

aqve unda aRvniSnoT, rom bavSvs, I . vigotskis ganviTarebis Teoriis Tanaxmad, aqvs ganviTarebis aqtiuri da uaxl oesi zonebi. ganviTarebis aqtiur zonaSi bavSvi damoukidebl ad swavl obs da viTardeba, magram ganviTarebis uaxl oes anu perspeqtiul zonamde bavSvi miaRwevs, Tu mas daexmarebian (Айсмонтак <http://www.bs.u.ru/content/hec/aismontas/4.html>). aqedan gamomdinare, sargebl obas arc dabal i intensivobis an zustad asakobrivi ganviTarebis Sesabamisi datvirTva mogvitans, aucil ebel ia datvirTvisas bavSvis ganviTarebis uaxl oesi zonis gaTval iswineba da misi optimal uri SerCeva.

programis intensivobis vigotskiseul i uaxl oesi zonis Sesabamisi zrda SesaZl ebel ia mxol od fizikuri aqtivobis xSiri gamoyenebis SemTxvevaSi. varjiSebs organizmi Sekavebis mdgomareobidan gadahyavs muSa mdgomareobaSi, aZl ierebs sxoul s da kunTebis, zrdis xerxeml is moqnil obas, sunTqva Zl ierdeba, gul -sisxl ZarRvTa sistema aqtiurdeba, Sesabamisad, aqtiurdeba tvinis sisxl ZarRvebic. wesrigdeba emociuri tonusi.

„fizikuri Sroma, moZraoba, fizkul turul i varjiSebi aris adamiანis bunebrivi moTxovnil eba. gul -sisxl ZarRvTa sistemis, sasunTqi, neuro- endokrinul i sistemis organoTa qsovil ebis normal uri cxovel moqmedeba SesaZl ebel ia mxol od gansazRvrul i sxvadasxvagvari kunTovani datvirTvis dros..... kunTebis muSaoba afarToebs sisxl ZarRvebs da amcirebs arteriul wnevas, rac amcirebs gul is datvirTvas. impul sebi,

roml ebic warmoiSoba nervul dabol oebebze, iwvevs „kunTovani sixarul is“ SegrZnebas.” - wers t. g. rodiCkina (Родичкина: 1; <http://festival.1september.ru/articles/314157/>). sistematuri fizikuri varjiSebi moqmedebs ra central ur nervul sistemaze, am gziT aregul irebs fiziologiur da fsiqologiur procesebs da exmareba bavSvs misi SesaZl ebl obebis srul yofil gamoyenebaSi.

aucil ebel ia, gonebrivi Sromis process xSirad Caenacvl os fizikuri moZraoba da varjiSebi - gamamxnevebel i varjiSebi gakveTil ebis dawyebamde, fizkul turul i wuTi gakveTil is msvl el obisas, III-IV gakveTil is damTavrebisas 15-wuTiani fizkul turul i pauzebi.

mecnierma da mkvl evarma n. p. gorbunovma intensiuri swavl ebis kl asebsi Caatara eqsperimenti da gamoiyena izometrul i varjiSebi. adaptaciis unari Seamowma vel oergometrul i funqciuri sinj ebiT. mi vida daskvnamde, rom bavSvebs adaptaciis unari bevrad maRal i xarisxiT ganuviTardaT. es niSnavs imas, rom fizikuri aqtivobis CarTva saswavl o procesSi iwvevs organizmis Seguebis zrdas, Sesabamisad, daRl is procesi gvian iwyeba (Горбунов... 2001:46).

gonebrivi Sromis procesSi adreul i daRl is Tavidan asacil ebl ad aucil ebel ia j ansaRi mikrokl imatis uzrunvel yofa, rac gul isxmobs haeris qimiur Sedgenil obas, temperaturas, tenianobas, el eqtrul mdgomareobas. haeri unda Seicavdes O_2 -s 20,95%-s, N-s _ 78,08%-s da CO_2 -s _ 0,03-0,04%-s. misi temperatura unda iyos 14-16 gradusi, tenianoba 40-50%. mxol od aseTi Sedgenil obisa da Tvissebebis mqone haeri qmnis srul fasovan mikrokl imats (sovetovi 1951:125).

gakveTil is msvl el obis dros mkveTrad icvl eba saswavl o oTaxis mikrokl imati. amastan, rac metia moswavl eebis ricxvi sakl aso oTaxSi, miT ufro matul obs tenianoba (15-20%-iT), temperatura (4°-7°-iT) da naxSirorJangis raodenoba. (sovetovi 1951:127)

moswavl es asakis mixedviT erT saaTSi swirdeba 16-26 m³ sufta haeri, amitom saWiroa haeris xSiri ventilacia. saWiroa gakveTil is msvl el obisas 3-j er fanj ris 5 wuTiani SeReba, Sesvenebebze sakl aso oTaxidan gasvla da kl asis orpiri ganiavebis principiT ganiaveba. mecadi neobis msvl el obisas ki derefnebis ganiaveba 20 wuTiT.

araswori j domiT gamowweul i organizms daRI is Tavidan asacil ebl ad aucil ebel ia skol ebis higienuri normebis Sesabamisi saswavl o avej iT uzrunvel yofa da bavSvebSi swori j domis Cvevebis gamomuSaveba. merxi da skami unda iyos moswavl is zomis Sesaferisi, magida unda iyos 14-15 gradusiT daxril i an unda iyos gamoyenebul i wignsadgami, manZil i wignsa da Tvals Soris 30-35 sm. aucil ebel ia uaryofiTi distanciiT j doma. bavSvi j domisas wrialis ver unda axerxebdes, radgan zedmeti moZraobebi fantavs yuradRebas da xel s uSI is gonebrivi Sromis process.

saWiro da saval debul oa ganaTebisadmi higienuri moTxovnebis Sesrul eba - naTura unda iyos 40-60 vati simZl avris, ganaTeba merxs unda ecmodes marcxnidan, magidis naTura magidis zedapiridan 30 sm-iT unda iyos daSorebul i, Suqi pirdapir ar unda xvdebodes Tval ebs. magidis zedapiri ar unda iyos priala. ganaTebas aferxebes dabinZurebul i minebi, fardebi (ganaTeba 40%-iT mcirdeba). rafebi unda iyos TeTri feris, aseT dros masze dacemul i sxivis 80% irekl eba da Zl ierdeba ganaTeba.

mniSvnel ovania regul arul i, srul fasovani kveba. kveba saWiroa erTsa da imave dros, sasurvel ia 4 saatiani Sual edebi, sauzmeze unda modiodes sakvebis 25%, sadil ze - 40%, samxarze - 15%, vaxSamze - 20%, vaxSami bavSvma unda miROS araugvianes 2 saatiT adre daZinebamde. aucil ebl ad misaRebi wyl is raodenoba - 1,5-2 l . (sturua 1981:55)

mniSvnel ovania haerze yofnis reglamentireba: igi saSual od unda Seadgendes 2-3 sT-s, Zil is win 30-40 wT gaseirneba dadebit gavl enas axdens organizmze.

asakisaTvis Sesabamisi xangrZl ivobis srul fasovani Zil i dRis ganmavl obaSi daxarjul energias srul ad aRadgens. Zil is win oTaxi unda ganiavdes, sasurvel ia sarkmel i mTel i Ramis ganmavl obaSi iyos Ria, oTaxSi aucil ebel ia srul i sibnel e da simyudrove. axal Sobilis unda eZinos 20-22 sT, 1 wl is bavSvs - 16-17 sT, 2-3 wl is bavSvs - 14-15 sT, 4-5 wl isas 13 sT, 6-7 wl isas 12 sT, 8-10 wl isas 11 sT, 11-12 wl isas _ 10 sT, 13-16 wl isas - 8 1/2 - 9 sT, 17-18 wl isas - 8 - 8 1/2 sT.

j ansaRi cxovrebis wesi zrdis organizms gamZl eobas, daRI isadmi Seguebis unars. mavne Cvevebi - sigaretis, al kohol uri sasmel ebisa da

narkotikul i saSual ebebis moxmareba damTrgunvel ad moqmedebs gonebriv Sromaze. saWiroa moswavl eTa sistematuri ganaTI eba j anmrTel obis dacvis sakiTxebSi. am mxriv sayuradReboa saqarTvel os ganaTI ebisa da mecnierebaTa saministros gadawyvetil eba skol ebSi I-IV kl asebsi sadamrigebl o saatIs dawesebis Sesaxeb, romel ic Catardeba kviraSi erTxel da maswavl ebel i moswavl eebS j ansaRi cxovrebis wesis aucil ebl obas STaagonebs. aseTi Sexvedrebi da saubrebi sasargebl o iqneba maRal i kl asis moswavl eebisTvisac (skol ebSi... 2010 <http://www.mes.gov.ge/content.php?id=1105&lang=geo>).

zemoaRniSnul is garda daRl is adreul i ganviTareba didadaa damokidebul ia bavSvis qcevis tipze, xasiaTze, ganwyobaze, oj axis fsiqol ogiur kl imatze. savsebiT sworad aRniSnavs profesori ramaz surmaniZe, rom: „bavSvis j anmrTel obaze gavlenas axdens isic, Tu rogori urTierToba aqvT mis ded-mamas. mSobl ebs, roml ebic erTmaneTs pativs ar scemen, xSir SemTxvevaSi amis gamo Wirveul i, j iuti da Tavneba bavSvebi ezrdebaT“ (sabWoTa aWara 1966:4).

oj axSi sasargebl o fsiqol ogiuri garemo gul isxmobs mSvid da TanamSroml obiT urTierTdamokidebul ebas oj axis wevrebsa da aRsazrdel ebs Soris. fsiqol ogebi bavSvSi qcevebis Camoyal ibebas ukavSireben mSobl ebis qcevas. aRzrdisas daSvebul i Secdomebi uaryofiTad aisaxeba mozardTa guneba-ganwyobil ebaze, romel zec sakmaod did zegavlenas axdens amave dros mSobl ebis material uri da kul turul i done.

oj axTan erTad metad mniSvnel ovania skol is fsiqo-pedagogiuri faqtorebi: swavl ebis Sinaarssa da moswavl is real ur saqmianobas Soris Sesabamisoba, saxel mZRvanel oebis xarisxi, swavl ebis mizani da motivacia, material uri bazis done, moswavl eTa Soris keTil ganwyobil i urTierToba.

gonebrivi Sromis procesSi adreul daRl as agvacil ebs, Tuki misi organizaciisas amoqmedeba iseT fsiqikuri fenomenebi, rogoricaa moTxovnil eba, mizani, motivi, gegma da sxva. gonebrivi Sromis erT-erTi saxesxaobis – swavl is ZiriTadi motivi aris swavl is Sedegad miRebul i codna-Cvevebis sazogadoebrivi Rirebul ebis gacnobiereba (CxartiSvili

1972:25). „vinaidan swavl a wmindan nebismieri (nebisyofiT gansazRvrul i), sxvanairad rom vTqvaT, pirovnul i qcevaa, roml is motivsac obieqturi Rirebul eba warmoadgens, gasagebia, rom igi yofila Soreul i motivaciuri struqturis mqone aqtivoba, iseTi qceva, romel ic Tavisi SedegebiTa da saerTo mimarTul ebiT moswavl is xval indel i dRis interesebs Seesabameba...” – wers profesori nodar baramiZe (baramiZe 1995:144). aucil ebel ia skol aSi Sesvl amdec da Semdegac mSobl ebma, maswavl ebl ebma, ufrosma adami nebma bavSvis yuradReba gaamaxvil os swavl is sazogadoebriv Tu obieqtur Rirebul ebaze. moswavl es kargad unda esmodes, rom skol aSi siarul isas da swavl isas iqmneba Rirebul i produqti – codna-Cveva, romel ic gansazRvravs bavSvis xval indel dRes, mis adgil s sazogadoebaSi. yovel ive bavSvSi aRZravs swavl is survil s, rac xel s Seuwyobs mi znis dasaxvas, misadmi swrafvas, mis moTxovnil ebad qcevas. aseT dros swavl is procesSi warmoSobil , asakisa da individual uri SesaZl ebl obebis Sesabamis, sirTul eebis moswavl e kargad umkl avdeba.

fsiqol ogebs da fiziol ogebs miaCniaT, rom daRl is srul iad gamoricxvac ar SeiZl eba, radgan mcire daRl a safuZvel s uyris saregul acio meqanizmebis axal i, ufro maRal i donis Camoyal ibebas da funqciuri sistemebis srul yofas. magram adaptaciuri sistemebis daWimul obas aqvs zRvari da misi gaTval iswinebac aucil ebel ia.

dakvirvebebisa da kvl evebis anal izma migviyvana daskvnamde, roml is mixedvit moswavl eebSi gonebrivi Sromis dros naadrebad ganvitarebul i daRl is prevenciul i RonisZiebebia:

- 1. individual uri pik formis gaTval iswinebit gonebrivi Sromis ritmul obis dacva skol asa da oj axSi.**
- 2. jansaRi cxovrebis kul turis aRzrda, regul arul i kveba, srul fasovani Zil i.**
- 3. saskol o da saoj axo saswavl o garemoSi srul fasovani mikrokl imatis uzrunvel yofa (haeris fizikuri da qimiuri maCvenebl ebis Tval sazrisiT).**
- 4. higienuri moTxovnebis Sesabamisi interieri da aveji, swori j domis Cvebis Camoyal ibeba, srul fasovani ganaTeba.**

5. **saganmanaTI ebl o procesis j ansaRi organizacia (saswavl o programebis, saxel mZRvanel oebis, gakveTil is Catarebis meTodikis swori SerCeva, ganaTI ebis pirobebis: gakveTil is cxril is, kl asgareSe samuSaos, saswavl o garemos mowesrigeba higienuri moTxovnebis Sesabamisad).**

6. **fsiqol ogiuri komfortis Seqna skol asa da oj axSi.**

7. **gonebrivi Sromis organizaciisas iseTi fsiqikuri fenomenebis amoqmedeba, rogoricaa moTxovnil eba, mizani, motivi, gegma da sxva.**

yovel ive es xel s Seuwyobs moswavl eTa fizikuri, fsiqikuri da intel eqtual uri j anmrTel obis SenarCunebas.

skol ebze dakvirvebebis Sedegebma migviyana im daskvnamde, rom aRniSnul moTxovnebs skol ebis pedagogiuri Semadgenl oba nakl ebad asrul ebs, im martivi mizeziT, rom ar aqvT saTanado codna da masze dafuZnebul i kompetenciebi. sauniversiteto swavl ebisas pedagogebs an saerTod ar aqvT mosmenil i saskol o higienis kursi, an gavl il i aqvT, magram arasakmarisi sistrul iT. pedagogiuri saqmianobisas probl emad rCeba zemoaRniSnul sakiTxebSi axal i codnis SeZena, ukve arsebul i codnis gadaxal iseba-gaRrmaveba da mis safuZvel ze praqtikul i saqmianobis warmarTva. situaciis anal izi cxadyofs, rom **aucil ebel ia maswavl ebel Ta gadamzadeba saskol o higienasa da moswavl eTa j anmrTel obis dacvis sakiTxebSi, saWiroa sauniversiteto (sabakal avro da samagistro safexurebze) swavl ebisas pedagogiuri profil is studentebSi j ansaRi saswavl o garemos formirebisa da moswavl eTa j anmrTel obis xel Semwyobi original uri kompetenciebis Camoyal ibeba-ganmtkicebaze zrunva.**

skol ebSi momsaxure samedicino personal ic yovel Tvis ar aris moTxovnebis Sesabamisad kompetenturi saswavl o procesis higienuri marTvis sakiTxebSi. misi saqmianoba mxol od gadaudebel i pirvel adi daxmarebiTa da infeqciur daavadebaTa sawinaaRmdego acrebis organizebiT Semoifargl eba. skol is samedicino muSaki ar akvirdeba saswavl o-saaRmzrdel o procesebis higienur marTvas da aucil ebl obis SemTxvevaSi Tavs aridebs procesSi Carevas. migvaCnia, rom saSuri saqmea skol ebis uzrunvel yofa **axal i profil is skol is eqimiT**, romel ic ara

marto gamovl enil daavadebaTa mkurnal obas an zogadad daavadebaTa prevencias moaxdens, aramed aqtiurad CaerTveba skol aSi mimdinare saswavl o-saaRmzrdel o procesSi, daexmareba pedagogebs mis sworad da higienuri moTxovnebis Sesabamisad organizebaSi, periodul ad moaxdens saswavl o procesisa da garemos Semowmeba-Sefasebas, saWi roebisas mis koreqcias.

2.2 didaqtogenuri невроzebi, maTi gamomwvevi mizezebi

skol is eqimis erT-erT umniSvnel ovanes da aucil ebel funqciad gvesaxeba **pedagogTa sistematuri samedicino ganaTleba** moswavl eTa janmrTel obis dacvisa da gakaJebis sakiTxebSi, maswavl ebl ebSi saswavl o-saaRmzrdel o procesis jansaRi organizebisa da moswavl eTa janmrTel obis xel Semwyobi original uri kompetenciebis ganvitareba.

saswavl o-saaRmzrdel o procesis araj ansaRi organizeba gul isxmobs saswavl o procesis fizikuri da fsiqikuri faqtorebis arasrul yofil marTvas. **fizikuri faqtorebis arasrul fasovneba** es aris higienuri moTxovnebis atvis Seusabamo temperatura, tenianoba, haeris qimiuri Semadgenl oba, ganaTeba, interieri, aveji, xmauri, rac amcirebs organizmis adaptaciis (Seguebis) unars, cvl is organizmis reaqtul obas (winaaRmdgobis unars), **avitarebs ama Tu im xarisxiT somatur davadebebs** da amave dros qmnis winaswarganwyobas fsiqikuri gadaxrebisa da невроzebisadmi. saswavl o garemos **araj ansaRi fsiqikuri mxare** avitarebs **fsiqikur gadaxrebsa da daavadebebs**, amave dros, arRvevs organizmis neirohumorul regulacias, organizmis adaptaciasa da reaqtul obas, ris Sedagadac yal ibdeba somaturi daavadebebisadmi midreki leba.

organizmi erTiani sistemaa, roml is erTi rgolis dazianeba iwvevs meore rgolis funqciis moSlas, rac, Tavis mxriv, kidev ufro aRrmavebs pirvelis dazianebas, organizmSi mimdinare procesebi j aWvuradaa erTmaneTTan gadabmul i. praqtikul ad jansaRi individis Camoyal ibebisaTvis aucil ebel ia mozardis organizmze moqmedi yvela faqtoris (rogorc fizikuris, aseve fsiqikuris) gaj ansaReba.

rogorc cnobil ia, organizmis fizikur janmrTel obaze moqmed faqtorebad iTvl eba ganaTeba, haeris Semadgenl oba da Tvissebebi, xmauri,

Senobis mocul oba, dizaini, feri, saamSenebl o masal isa da saRebavebis xarisxi, aveji, videoekranuli saSual ebebi – kompiuterebi, tel evizorebi, kvebis organizacia, sakvebis xarisxi, asortimenti, skol aSi gamoyenebuli sasmeli wylis xarisxi, skol is mimdebare teritoriis ekologiuri mdgomareoba, san-teqnikuri aRWurvilobis mdgomareoba, **aRzrdisa da swal ebis procesSi fsiqohიენის დაუვლ ობას მივყავართ ისეთ მდგომარეობაში, რომელსაც სამედიცინო ლიტერატურაში ხვია დიაგნოზი ნევროზი. (ბერჯ. დიაგნოზ - სვალა, გენეზი - უარყოფითი),** მისი მიზეზი ფსიკური ტრავმაა. დიაგნოზი ნევროზები შესაძლებელია განვითარდეს ყველგან, სადაც ბავშვის აზრში და სვალა მიმდინარეობს: ოჯახში, სასვალო-სააზრდელ ოჯახში, საზოგადოებაში.

ბოლო წლებში ბავშვთა დაავადებები ყველა მიმართულებით გაიზარდა. დაავადებათა დიდია **დიაგნოზი დაავადებზე** მოდის, რაც ოჯახებთან ერთად სკოლებში ფსიქო-პედაგოგიური პროცესების არასრულფასოვნადაც გამოიხატება.

საზოგადოების პოლიტიკურ-ეკონომიური მდგომარეობა, კულტურული - ზნეობრივი ფაქტორები და ტრადიციები არის ზრდილი განმსაზრვლებელი როგორც სკოლის, ასევე ოჯახის ფსიქოლოგიური გარემოს. ეკონომიური და პოლიტიკური კრიზისები, სტიქიური უბედურობები, მატერიალური სიდუხჭირის იწვევს სოციალური გარემოს ხელყოფას, რასაც აუცილებლად მოჰყვება როგორც ოჯახში, ასევე სკოლაში ფსიქოტრავმული ფაქტორებისა და სიტუაციების უარყოფითი გავლენა. ამ ფაქტორთა ზემოქმედება უარყოფითად აისახება ბავშვთა ხასიათსა და ქცევაზე – ადგილი აკვს ემოციური აბილიტაციის, იზრდება არღებობის ხარისხი, მცირდება თავსეკავება. პროფესორმა სონენა ვასაძემ ბათუმში მოახდინა კასიანოვის კითხვარების საფუძველზე მოსვლელთა ქცევის ტიპებად დაყოფა და ნემცინის ადაპტირებული ტესტის საფუძველზე მათში არღებობის ხარისხის გამოკვლევა. მოსვლელთა 24% არმოცნობადი, 20% - ფიგმატიკი, 32% - კოლერიკი, 24% - მელანკოლიკი. კრემერის კლასიფიკაციით, ციკლოტიკები – 36%, სიზოტიკები – 44%, სერული – 20%. მრღვარების ხარისხი გოგონებში – დაბალი 12%, სასვალო დაბალი 15%, სასვალო მაღალი 53%, მაღალი 20%, ვალები – დაბალი 19%, სასვალო დაბალი 19%, სასვალო მაღალი 48%, მაღალი

14%. yovel ives mizezad profesori social uri garemodan moqmed fsiqotramvul faqtorebs asaxel ebs (vaSaZe 2009:4-31).

rogorc aRvniSneT, dRes oj axebsa da skol ebSi mravl ad vxvdebiT fsiqotramvul i faqtorebisa da situaci ebis warmoSobas.

literaturul i wyarobebis monacemebiT **oj axSi** moqmed **fsiqotramvul faqtorebs** mi vakuTvneT: 1. Seusabamoba ufrosebis moTxovnebsa da bavSvebis SesaZl ebl obebs Soris (ufrosebi ar iTval iswineben bavSvTa sqessa da konstitucias). 2. ganviTarebis sxvadasxva asakobriv periodSi bavSvTa araTanmimdevrul i aRzrda (akrZal visa da TanamSroml obis pedagogikis uwesrigo gamoyeneba). 3. aRzrdisadmi mSobl ebsa da oj axis sxva wevrebs Soris SeuTanxmebl oba. 4. mSobl ebis urTierTsawinaaRmdego qmedebebi. 5. arapricipul oba da aramdgradoba bavSvebTan urTierTobebSi. 6. SfoTi, aRgznebul oba aRzrdaSi. 7. dangreul i oj axis atmosfero (mas miekuTvneba ganqorwinebul i oj axebi, konfliqturi oj axebi da oj axebi, sadac bavSvis aRzrdistvis ar scal iaT) (megrel aZe ...2009:36-42).

mozardis srul fasovani ganviTarebisaTvis Zal ze miSvnel ovania oj axSi mSvidi, urTierTpativiscemaze damyarebul i urTierTobebi oj axis wevrebsa da aRsazrdel ebs Soris. aucil ebel ia mSobl ebi, aRmzrdel ebi kargad icnobdnen bavSvs, iTval iswinebdnen mis pirovnuL Tvisebebs, unarebsa da SesaZl ebl obebs, Zal ze saWiroa aRzrdis procesis yvel a monawile moqmedebdes SeTanxmebul ad da principul ad, rac gul isxmobs imas, rom roca bavSvs esa Tu is qmedeba ekrZal eba, yovel Tvis da yvel as mier unda aekrZal os da piriqit, roca raRac misTvis dasaSvebia, aseve yovel Tvis da yvel as mier unda iqnes dasvebul i. aseT dros fsiqol ogebi Tvl ian, rom bavSvi jer aracnobierad da Semdeg ukve gacnobierebul ad iwyebis qcevis wesebze damorCil ebas da swori da sazogadoebisTvis miRebul i qmedeba misi cxovrebis wesi gaxdeba. aRzrdisas SeuTanxmebl oba ded-mamas Soris an mSobl ebsa da bebia-babuas Soris, bavSvisadmi zedmeti momTxovnel oba, oj axSi daZabul i da konfliqturi atmosfero bavSvSi didaqtogenuri nevrozis ganviTarebas uwyobs xel s.

saswavi o-aRmzrdel obiT dawesebul ebebSi fsiqotramvul i faqtore-

bis arsebobisas, rogorc bul garel i mkvl evari i. boJanovi (1974) Seni Snavs, didaqtogenuri nevrozis ganviTarebis 3 aspeqti ganxil eba - swavl eba nevrozul ad moqmedebs: 1. moswavl eze; 2. pedagogze; 3. saswavl o-aRmzrdel obiT procesSi warmoqmnil moswavl e-maswavl ebl is komuni kaci aze (Карвасарский 1990:45).

Tu kargad CavukvirdebiT, samive rgol i ZI ieradaa urTierTda-kavSirebul i da erTmaneTze damokidebul i. didaqtogenuri nevrozis ganviTarebis simZime TiToeul is dazi anebis xarisxiT gani sazRvreba, romel sac uSual od araj ansaRi saswavl o-saaRmzrdel o procesi iwvevs.

I literaturul i wyaroebis anal izze dayrdnobiT, **skol aSi** moswavl eze moqmedi **fsiqotramvul i faqtorebi** davaj gufeT maswavl ebl idan gamomdinare, moswavl eze damokidebul da maswavl ebel -moswavl is komuni kaci iT ganpi robebul faqtorebad.

maswavl ebl idan gamomdinare fsiqotramvul i faqtorebis warmoSoba damokidebul ia:

- pedagogTa avtonomi urobis dabal xarisxze;
- maswavl ebel Ta xasiaTsa da fsiqol ogiur Tavis eburebebze, roml ebsac gansazRvravs: 1. pedagogTa fsiqol ogiuri ganaTl ebis dabal i done; 2. pedagogTa zogadi ganaTl ebis dabal i done; 3. saswavl o procesis marTvis meTodikaSi pedagogTa nakl ebkompetenturoba; 4. fsiqikuri j anmrTel obis Seryeva pedagogebsi; 5. social uri probl emebis arseboba maswavl ebl ebSi.

maswavl ebl is xasiaTs da ganwyobas gansazRvravs misi material ur-ekonomi uri mdgomareoba, j anmrTel obis mdgomareoba, samuSao pi robebi, komuni kaciebi oj axSi, samsaxurSi da sazogadoebaSi. yovel ives miuxedavad maswavl ebel ma aucil ebl ia SeZl os emociebis damorCil eba, guneba-ganwyobis marTva, sakuTari Tavis garedan kritikul i Tval iT daTval iereba, Jestebis, mimi kebis, xmis tembris gamudmebul i kontrol i da regul acia. umniSvnel o daZabul i toni an Jestikul acia mtkivneul ad aRiqmeba mozardTa mier da uaryofiTad moqmedebs maT fsiqikaze. maswavl ebl idan gamomdinare fsiqotramvul i faqtorebia: **1. SfoTianoba da daZabul oba swavl ebisas** (roca maswavl ebel s ar Seswevs unari moerios sakuTar uaryofiT emociebs. gakveTil is msvl el obisas mis mier

gamovl enil i Sinagani daZabul oba mrvaved aRiqmeba moswavl eTa mier); **2. kl asis marTvis avtoritarul i stili** (roca maswavl ebel i erTpirovnul ad marTavs gakveTils, yvel a saswavl o komponents Tavad gansazRvras; moswavl e mxol od morCili bavSvis rol Sia, romel sac mkacrad ukontrol eben qcevas); **3. swavl ebaSi individual uri mdgomis dabal i xarisxi** (roca sxvadasxva tipisa da SesaZl ebl obebis bavSvebs erTnairi moTxovnebi aqvs wayenebuli); **4. swavl ebis meTodol ogiebisa da teqno ogiebis Seusabamoba moswavl eTa asakobriv da funqciur SesaZl ebl obebTan;** **5. swavl ebaSi TiToeul i moswavl is CarTul obis dabal i xarisxi** (maswavl ebl is umniSvnel ovanesi funqciaa uzrunvel yos sagakveTilo procesi TiToeul i moswavl is CarTul oba da kl asSi Seqmnas moswavl eTa SemoqmedebiTi unar-Cvevebis ganviTarebis xel Semwyobi garemo. aseT garemoSi TiToeul i aRsazrdeli Tavskomfortul ad grZnobs da pasuxismgebl obis grZnobac metad uyalibdebaT); **6. „rTul bavSvebTan“ muSaobis naklebi gamocdilebis gamo, pedagogTa arakompetenturi da arakoreqtuli qmedeba** („rTuli bavSvebis“ aRzrda metad mniSvnel ovania mTel i sazogadoebisaTvis. moitxovs gansakutrebultaqts pedagogisagan. pedagogis mier „rTuli bavSvis“ mimarT gamoxatuli naklebi siyvaruli, an sxva bavSvebisagan gamorCeva-gariyva, garda imisa, rom iwvevs moswavl eSi ukureaqcias – auaresebs agresias, Tavxedobas, amavdroul ad, masSi kidev ufro Rrmavdeba fsiqikuri gauwonasworebl oba. aseTi moswavl is mier saswavl o garemoSi Seqmnil i fsiqol ogiuri atmosfero uaryofitad aRiqmeba sxva moswavl eebis mier da didaqtogenuri nevrozebisadmi ganwyoba Zlierdeba yvel a matganSi); **7. maswavl ebel sa da msobels Soris civian daZabuli komunikacia** (roca urTierTobebi ar aris agebuli TanamSromlobaze); **8. moswavl eebSi didaqtogenuri nevrozebis ganviTarebis erT-erTi mizezi SeuTanxmebl oba skol asa da ojaxs Soris bavSvis niWierebis SefasebaSi.** xazgasmiT unda ganvacxadoT, rom xangrZlivi dakvirvebis safuzvel zemivediT im daskvnamde, rom bavSvis intel eqtualur SesaZl ebl obebs yvelaze sustad icnobs msobel i. is, mistvis damaxasiaTebeli biol ogiuri mdgomareobiT, egoisturi damokidebul ebit darwmunebul ia, rom misi Svili uarresad niWieri da farTo SesaZl ebl obebis

matarebel ia. am Sexedul ebas mSobel i yovel dRe STaagonebs Svil s, xol o saqme saqmeze rom midgeba, roca swavl aSi maqsimal urad unda gamovl indes Svil is intel eqtual uri SesaZl ebl obebi, Sedegebi arc Tu iSviaTad sakmaod dabal i maCvenebl ebiT gamoixateba. es qmnis winaaRmdegobas, rasac moswavl is mwiri cxovrebi seul i gamocdil ebis gamo, moswavl is mxriv usamarTl obis gancdiT eZl eva araadekvaturi Sefaseba. moswavl e Tvl is, rom mis mimarT irRveva samarTl ianoba. es ki ormxrivi basri maxvila, romelic Tu droul ad ar mowesrigda, did zians moutans jer bavSvs, Semdeg sazogadoebas. am winaaRmdegobis moxsna SesaZl ebel ia skol asa da ojaxs Soris mWidro TanamSroml obiT. mSobel ma unda icodes, rom Svil is niWierebis gamovl enis mTavari asparezi aris saswavl o procesi, rasac warmarTavs pedagogi da igia mowme moswavl is SesaZl ebl obebis maqsimal uri gamovl enisa. xol o pedagogi unda uwevdes angariSs mSobl is biol ogiur Taviseburebebs da dadebiTze damyarebul i pedagogiuri principis dacviT, yovel mxriv uwyobdes xel s moswavl eSi intel eqtual uri SesaZl ebl obebis waxal isebas. **9. gamokiTxvis, Sefasebis da gamocdebis Catarebis stil i da xasiaTi** (roca isini moswavl eebSi iwvevs Rel vasa da SfoTs).

swavl isadmi uaryofiTi emociabis Tavidan acil ebis saSual ebebi moikvl ia da daskvnebis saxiT Camoayal iba mkvl evarma **nana makaraZem** monografiaSi „stresi da swavl a umcros saskol o asakSi“. avtori aRniSnavs, rom saswavl o procesisadmi uaryofiT emociabs warmoSobs sakontrol o samuSaobebi. am emociabis Sencireba SesaZl ebel ia, Tu: **1.** moswavl eebis sakontrol o samuSaoebisas winaswar CautardebaT saubari, roml is mizani iqneba sakontrol o samuSao gauTanabrdes kl asSi Catarebul i damoukidebel i samuSaos dones; **2.** sakontrol o samuSao masal a iqneba gacil ebiT iol i, vidre sxva daval ebebi; **3.** moixsneba drois deficiTi; **4.** kl asSi Seiqmneba mSvidi atmosfero, moswavl eebi maswavl ebl isagan igrZnoben Tanadgomas, daxmarebas; **5.** mkacrad iqneba dacul i bavSvTa individual uri SesaZl ebl obebi, ris safuZvel zec bavSvebs sakontrol o samuSao miwodebaT 3 variantad - maRal i qul isaTvis, saSual o qul isaTvis, dabal i qul isaTvis da bavSvebi sakuTari SesaZl ebl obebidan gamomdinare Tavad SearCeven tests; **6.**

sakontrol o samuSaos Semdgom bavSvebs CautardebaT moswavl isaTvis sasi movno sxva gakveTil i (makaraZe 2009:140-143).

arcTu iSviaT SemTxvevaSi **moswavl eebi** arian didaqtogenuri nevrozebisadmi winaswar ganwyobil ni. didaqtogenuri nevrozebis ganvitarebis xel Semwyobad al eqsandre zaxarovs miaCnia moswavl is pirovnul i Taviseburebebi: emociuri l abil oba, STambeWdaoba, foriaqi, sakuTari „me“-s gaZl ierebul i SegrZneba, impresiul oba, daucvel oba (Зарков 1988). a. l . gaismani nevrozul i pirebis damaxasiaTebl ad Tvl is gaZl ierebul ambiciurobas, egocentrizms, gaZl ierebul TviTSegrnebas, dabal i xarisxis TviTkontrol s (Матвеев ... 1987). andrei sel ecki aRniSnavs, rom nevrozebisadmi winaswarganwyobl ni arian umaRl esi nervul i moqmedebis susti gauwonasworebel i tipebi, foriaqa, eWviani, Tavdauj erebel i adami anebi, dabal i TviTsefasebiT (Селецкий... 1981). n. s. sazονova ki miicnevs, rom nevrozebisadmi winaswarganwyobil ni arian Zl ieri gauwonasworebel i tipebi, sakuTari Sesazl ebl obebSi zedmetad daj erebul ebi (aseTi adami anebi sakuTar Tavze iReben iseT daval ebebs, romel Ta Sesrul ebis potencial i nakl ebad gaaCniaT) (Сазонова 1998).

aRniSnul i pirovnul i Taviseburebebis ganvitareba didadaa damokidebul i moswavl eTa memkvidreobiT gadmocemul qcevis tipze, magram am Tvis ebis sabol oo formirebas biZgs aZl evs araswori aRzrda. metad mniSnel ovania skol asa da oj axSi moswavl eTa SezRudvebisa da Tavisufl ebis xarisxis gansazRvra. zedmeti SezRudvebi da Tavisufl ebis dabal i xarisxi emoci ebis Cagubebas iwvevs organizmSi. es bavSvSi avitarebs emociur l abil obas, foriaqs, daucvel obas. xol o Tavisufl ebis maRal i da Warbi xarisxi iwvevs moswavl eSi sakuTari „me“-s gaZl ierebul SegrZnebas.

maswavl ebel i-moswavl is komunikaciisas fsiqotramvul ad aRiqneba

maswavl ebel sa da moswavl es Soris urTierToba, roca irRveva TanamSroml obis, urTierTpativiscemisa da tolerantobis atmosfero kl asSi.

didaqtogenur nevrozebs xSirad win uswrebs **didaqtogenia** (berZ. Didaktikos - swavl eba, genes – dabadeba). mas mokl e saganmanaTl ebl o didaqtikur l eqsikonSi ase ganmartaven: „moswavl is negatiuri fsiqikuri

mdgomareoba, romel ic gamowveul ia maswavl ebl is mxridan pedagogiuri taqtis darRveviT (yuradRebis aqcenti defeqtze)" (basil aZe ... 2009:40). Igi gamoixateba frustraciaSi, SiSebSi, ganwyobil ebis daqveiTebaSi da a. S., uaryofiTad moqmedebs moswavl eebis qmedebaze, arTul ebs pirovnebaTa Soris damokidebul ebebs. fsiqol ogiur l eqsikonSi **di daqtogenia** ganmartebul ia, rogorc aRmzrdel is (pedagogis, treneris, xel mZRvanel is da a. S.) mier pedagogiuri taqtis darRveviT gamowveul i negatiuri fsiqikuri mdgomareoba moswavl isa (daTrgunul i, danaRvl ianebul i ganwyobil eba, SiSi, frustracia da sxva), romel ic uaryofiTad aRibeWdeba mis qmedebasa da pirovnul damokidebul ebebze (Психологический... <http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word=256>).

mkvl evarTa j gufs miaCnia, rom di daqtogenia istoriul i movl enaa, avtoritarul i pedagogikis gadmonaSTia, gul qva da usul gul o damokidebul ebaa bavSvebTan (Подласый 2002:298).

di daqtogenia j er kidev ar aris nevrozi, magram igi sakmaod advil ad SeiZl eba gadavides tipur nevrozSi, romel sac sakmaod xangrZl ivi mkurnal oba esaWiroeba. moswavl is saj aro SeniSvnebi, dacinva aqveiTebis maswavl ebl is avtoritets da moswavl is Tval Si igi usamarTl o, arakeTil mosurne pedagogad iqceva, moswavl e kargavs fsiqol ogiuri dacul obis SegrZnebas, rac aucil ebel ia misi emociuri wonasworobisaT- vis (Педагогический... <http://enc-dic.com/pedagogics/Didaktogenija-504.html>).

moswavl eebSi nevrozul ganwyobas aZl ierebs saswavl o gegmebisa da sagnobrivi programebis xSiri cvl a, pedagogebi ver aswreben garkveul i erTi saswavl o gegmisa da sagnobrivi programebis mimarT adaptacias da igi axl iT icvl eba, romel ic SesaZl oa ufro daxvevil i aris, magram moswavl eTa mier Znel ad Sesaguebel ia (mag.: 2004 wel s ganaTl ebisa da mecnierebis saministros mier skol ebSi saeqsperimentod daiSva saeqsperimento sagnobrivi programebi „sapil ote“ kl asebisatvis: mkveTrad iyo Semcirebul i fizikis, qimiis, istoriisa da geografiis saswavl o kursebi. rogorc Cans eqsperimentma ver gaamarTl a da sagnobrivi programebi Seicval a axl iT, romel ic iTval iswinebda yvel a zemoaRniSnul i sagnebis Zireul i codnas. moswavl eebi aRniSnul sagnebSi codnis mwave deficitis winaSe aRmoCndnen, ramac stresul situaciSi

არმოაცინა საექსპერიმენტო კლასების მოწვლილთა დიდია ნაწილი, განსაკუთრებით მას შემდეგ, რაც არჩინული საგნების საატესტატო გამოცდები დაინერგა. ყოველ შემთხვევაში მკვეთრად გაზარდა ნევროზული ფონი).

განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სწავლისადმი მოწვლილ უწყობის დამოკიდებულებას, რომელიც თავის მხრივ მოწვლილ აკადემიურ მოწვლასზე უზრუნველყოფს. პროფესორი ნოდარ ბარამიძე მიიჩნევს, რომ: „სწავლაში გამოცდილობის ერთ-ერთი პირველი მიზეზი სწავლისადმი (სკოლისადმი) უწყობის დამოკიდებულებაა“ (ბარამიძე 1999:55).

დიაგნოზური ნევროზების განვითარების ხელშეწყობის ფაქტორებს შორის აუცილებელია დასახელებული არაერთი გარემოში არაჰიგიენური დამოკიდებულების საწვავის როლის პროცესი (აქ მნიშვნელოვანია დრის, კვირის, უწყობის დამოკიდებულება, არდადეგების ხანგრძლივობა, სასკოლო და საოჯახო რეჟიმი, გარემოების განმარტობა და რადიკალიზაცია ასაკის მიხედვით და ა. შ. ანუ ყველა ის ფაქტორები, რომლებიც დაზარალებულს აწვდის განვითარების მოწვლილებას, უკვე დიაგნოზური ნევროზის არმონაცემების საფუძვლებს.)

2.3. დიაგნოზური ნევროზების სუბიექტური და ობიექტური ნიშნები

დიაგნოზური ნევროზები ბავშვის ნერვულ-ფსიქიკური აქტიურობა, რომელიც არჩევს ბავშვის გამოვლინების პროცესს. მიმდინარეობს ფასულობითი გადაწყვეტილება, იცვლება მოწვლილთა ინტერესების სფერო, უწყობის დამოკიდებულება, იცვლება მოწვლილთა დამოკიდებულება სწავლისადმი, ირჩევს სუბიექტური და ობიექტური სტატუსი სკოლაში და ოჯახში. სკოლის პედაგოგმა სკოლის ეკონომიკის დახმარებით უნდა შევინარსოვდეთ ამ დაავადებების შესახებ.

საყურადღებოდ მიგვაჩნია **ო. ა. ბოგდანოვას** კვლევები, რომელიც დიაგნოზიკურად განიხილავს როგორც ფსიქიკურ ტრავმას და არჩინულს, რომელიც „დაზარალებული“ მოწვლილის ახასიათებს: 1. არაადეკვატური უწყობის დამოკიდებულება; 2. ტანატოლოგიური კონტაქტის სირთულეები; 3. კონფლიქტურობა უწყობის დამოკიდებულებაში; 4. სწავლის ინტერესების დაკარგვა; 5. უწყობის დამოკიდებულება (Внушаемость); 6. სხვაზე გამოცდილობა (კონფორმული გამოცდილება); 7. დოგმატური აზროვნება (არ ვითარდება უწყობის დამოკიდებულება); 8. აგრესიული უწყობის დამოკიდებულება (საზოგადოებრივი დამოკიდებულება და სუიციდის მდებარეობა). მკვლევარი სამართლიანად მიუთითებს, რომ ყოველ შემთხვევაში

Sedegad, bavSvs uqveiTdeba TviTreal izaciis unari, roml is Sedegic SesaZl ebel ia samgvare iyos: **1. TavSi Caketva; 2. daavadebisaken gadaxra; 3. danaSaul ebriv j gufebSi gawevrianeba** (Богданова 2010:

http://school620rostok.ucoz.ru/publ/stati/didaktogenija_i_neobkhodimost_ee_profilaktiki/3-1-0-9).

saskol o nevrozebiT daavadebul i bavSvebi umizezod avl enen agresias, kargaven skol aSi siarul is xal iss, gakveTil ze daswrebis, gakveTil Si CarTul obis survil s. arian aforiaqebul mdgomareobaSi, megobrebisagan da maswavl ebl ebisagan mudmi vad usiamovno damokidebul ebebsa da Sefasebebs moel ian.

di daqtogenuri nevrozis damaxasiaTebel i niSnebi a: **somato-vegetaciuri, emociuri labiloba, intel eqtual uri procesebis Seferxeba, yuradRebis Senel eba, Zil is darRveva, nevrozul i SiSebi** (si bnel is SiSi, fil mis personaJebis SiSi, martoobis SiSi, da a. S.).

internet-resursebis monacemebiT, konkretul i faqtorebis zemoqmedeba konkretul fsiqikur cvl il ebebs iwvevs mozardebSi. mag.: maswavl ebl is widauxedavma da gaufRTxil ebel ma moqmedebam SeiZl eba **sociofobiamde** miyvanos aRsazrdeli, rasac axl avs **Seuferebel dros emociur-vegetaciuri reaqsiebi: gawiTl eba, oflianoba, xel ebis kankali, metyvel ebis gaZnel eba** da sxva.

gardatexis asakSi, roca mozardebi did yuradRebas aqceven Taviant garegnobas, di daqtogeni is Sedegad SeiZl eba ganviTardes **dismorfofobia** (**SiSi arasasiamovno fizikuri nakl is, defeqtis gamo, romelic SeiZl eba dacinvis sagani gaxdes**). sajaro SeniSvnebs mohyveba **arasrul fasovnebis kompl eqsi**.

di daqtogenuri nevrozebis ganviTarebis erT-erTi umniSvnel ovanesi xel Semwyobi aris **arahigienur garemoSi saswavl o-saarMzrdel o procesis higienuri moTxovnebis Seusabamo marTva. saswavl o-saarMzrdel o procesis higienuri moTxovnebis daucvel obiT gamowveul i datvirTva-gadaZabva iwvevs mZime gancdebs, romel sac axl avs gamoxatul i somato-vegetaciuri gadaxrebi**.

kvl evebiT dasturdeba, rom di daqtogenuri nevroziT daavadebul i

mozardebisaTvis damaxasiaTebel ia **arabunebrivi qaraqterol ogiuri da paTol ogiuri qaraqterol ogiuri reaqciebi**. (Ковалёв 1979; Личко 1985)

arabunebrivqaraqterol ogiuri reaqcia j er kidev ar aris daavadeba, igi daavadebis wina stadiaa. arabunebrivi qceva Cveul ebriv grZel deba ramdenime kviras, Tves, irRveva adaptacia, Cndeba cal keul i nevrozul i simptomebi. **arabunebrivi qaraqterol ogiuri reaqciebia:** 1. **afeqtur reaqcias** axl avs Semdegi qmedebebi - saxl idan gaqceva da xetial i, adreul i gataceba al kohol iT, nervul i sistemebis sxva damrTgunvel i saSual ebebis moxmareba, suicidal uri (TviTmkvl el obis) mcdel obebi, gardamaval i seqsual uri deviacia; 2. **uaryofis reaqcia** - perspeqtivis dakargva, sasowarkveTil eba, pasiuroba.

paTol ogiur qaraqterol ogiur reaqciebs miekuTvneba: **agresiul i (eqstrapunituri) reaqcia** – bavSvi agresias axorciel ebs gare samyaros mi marT. **autoagresiul i (intrapunituri) reaqcia** - bavSvi vnebs sakuTar TavS, aqvs suicidis (TviTmkvl el obis) mcdel oba; **impunituri afeqturi reaqcia** - gaqceva situaciidan, raTa dausjel i darCes, saxl idan wasvl a, da a. S.; **demonstraciul i reaqcia** - waml ebis demonstraciul i miReba, venebis gadaWra, sakuTari daavadebiT spekul ireba, sakuTar TavSi arasaSiSi daavadebebis gamowveva; **hob-reaqciebi, protestis reaqcia, orpozicia** - uari Wamazee, **amorCeviTi an total uri mutizmi** – dumil i, da a. S.; **imitaciis reaqciebi** - mavne CvevebSi garemomcvel ebze ayol a, mi baZva; **kompensaciis reaqcia** - xel mocarul obis SemTxvevaSi fantaziur samyarosi cxovreba; **hiperkompensacia** – uxeSoba, gamomwvevi saqciel i mxdal , mSi Sara bavSvebSi (Хохлов ... <http://www.megabestref.ru/11/dok.php?id=0123>).

2.4. didaqtogenuri nevrozebis prevencia

mas Semdeg, rac, ase Tu ise, skol is eqimTan konsul taciis Semdeg cnobil i gaxda didaqtogenuri daavadebebis sakmaod farTo speqtri da pedagogevisaTvis cnobil ia maTi gamovl enis formebi, axl a, l ogikuria, vifiqroT am daavadebebis Tavidan acil ebis pedagogiuri saSual ebebis Sesaxeb.

rogorc aRiniSna, didaqtogenur nevrozs xSirad win uzRvis

didaktogenia. misi Tavidan acil ebis saSual ebaa moswavl eebTan urTierTobisas pedagogis maqsimal urad taqtiani qmedeba da aRzrdisas moswavl eTa pirovnebis, asakobrivi da individual ur-fsiqol ogiuri Tavisburebebis gonieri gaTval iswineba.

saskolo cxovrebaze mraval wliani dakvirvebis safuZvel ze, Cveni Sexedul ebiT, didaktogenuri daavadebebis Tavidan acil ebis erT-erT optimal ur saSual ebas **kargad swavl eba** warmoadgens. es termini mecnerebaSi pirvel ad akademikosma giorgi jibli aZem Semoitana, roca moswavl eTa esTetikuri aRzrdis pedagogiur saSual ebebe I aparakobda. mogvianebiT kargad swavl ebis meToduri daxasiaTeba daamuSava profesorma iuri bibileiSvilma naSromSi „swavl ebis funqciebi“ da miuTiTa, rom Tanamedrove skolasi swavl eba mraval nairi sistemiT mimdinareobs. TiToeuli gonieri maswavl ebeli dReniadag eZebs kargad swavl ebis mowyobis gzebsa da saSual ebebs, magram ZiriTadad mainc ori variantis saxiT SeiZleba swavl ebis procesis axl andeli mdgomareobis daxasiaTeba:

1. swavl eba informaciis doneze;

2. swavl eba Ziebis doneze.

profesor iuri bibileiSvilis Sexedul ebiT swavl eba informaciis doneze „SezRudulia Sinaarsis gadmocemiT. maswavl ebeli Tavsar iwuxebis problemiss dasmiT da misi amoxsniT. Sesabamisad, moswavl e gulgrilia mis mimaRT da daswavl a meqanikur xasiaTs atarebs. da swavlis Sinaarss, da swavlis wesebs, magram ver grZnobs misi codnisaucil ebl obas, mis mniSvel obas axl andeli da momavali cxovrebisaTvis. bunebrivia, codnis Sefasebis dros, maswavl ebeli, romel sac saazrovnod araferi dauval ebia moswavlis aTvis, moswavlis codnas mxol od mexsierebis doneze afasebs“ (bibileiSvili 2008:191).

aqedan iRebs saTaves stresebic. moswavlis mTel i yuradReba gadatanilia damaxsovrebaze, radgan maswavl ebeli mxol od im codnas afasebs, rac moswavl es axsovs. mexsiereba ki, zog moswavl es Zieri aqvs, zogs - susti. susti mexsierebis mqone moswavl eebi, bunebrivia, ufro Zieri stesis qveS aRmoCndebian.

rodis grZnobs moswavl e mxned da xal isianad Tavsa? ra Tqma unda,

roca kargad aswavl ian. aswavl ian kargad, roca Sesaswavl i masal a Ziebis doneze aris mowodebuli da aRqmuli moswavl is mier. sagnis maswavl ebel i aRweris nacvl ad moswavl eebis sTavazobs movl enaTa Soris mizezSedegobrivi kavSirebiT axsnas, rac moswavl is cxovel azrovnebas iwvevs. amitom saskolo praqtikaSi erTmaneTisagan ganasxvaveben **swavl ebas informaciis doneze** da **swavl ebas Ziebis doneze**. roca swavl eba **informaciis** doneze, anu movl enaTa aRweriT mimdinareobs, moswavl is daintereseba dabal ia, xolo daswavl is dros imaxsovrebs mxol od faqtebs, TariRebs, wesebs da gul gril ad inaxavs mexsierebaSi. Sesabamisad, saSinao daval ebis Semowmeba-Sefasebis doneze maswavl ebel i kmayofil deba mxol od imiT, rac axsovs moswavl es, magram SeiZl eba ar esmodes misi Sinagani azri. magal iTad, Zneli ar aris damaxsovreba imisa, rom sxivi usasruloa. daimaxsovrebs moswavl e am wess, etyvis maswavl ebel s meore dRes da maswavl ebel i mas codnad CauTvl is. sinamdvil eSi es ar aris codna, Tu moswavl em ver upasuxa kiTxvaze, „ratom aris sxivi usasrulo?“ samwuxarod, universitetSi Semosuli bevri studenti pirvel da meore kursebzec ki ver axerxebis sruli pasuxis gacemas am kiTxvaze. magram maswavl ebel i, romelic swavl ebas Ziebis doneze warmarTavs, aucilebl ad miyivans Tavis moswavl es iqamde, rom sxivis usasruloa gamowveulia samyaros usasruloiT. maS, ratom aris sxivi usasrulo? sxivi usasruloa imitom, rom samyaroa usasrulo.

srul iad jansaR pirobebs uqmnis moswavl eTa ganvitarebas kargad swavl eba, romelic profesor iuri bibileiSvil is gamokvle iT, Ziebis doneze swavl ebaSi gamoixateba. Ziebis doneze swavl ebis dros maswavl ebel i SemoqmedebiTad udgeba moswavl isaTvis damaxasiaTebeli jansaRi cnobismoyvareobis unaris aqtiurobas da nebismier Temis swavl ebisas probl emuri situacias warmoqmnis. moswavl es yovel Tvis itacebs probl emis arsSi garkveva, Sesabamisad, daswavl is etapze gancdiT swavl obs programul masalas, anu icis, ras swavl obs darisTvis swavl obs. amastan dakavSirebiT, sagulisxmo STabeWdil ebebi gauziara mweral ma nodar dumbaZem saqarTvel os maswavl ebel Ta Vyril obis del egatebs. misi Sexedul ebiT, maswavl ebel ma ise unda gadasces codna, rom moswavl em Tqvas: „es rom ar mcodnoda, ra fasi

eqneboda Cems sicocxles“ (dumbaZe 1984:171). bunebrivia aseTi swavl ebisa da daswavl is Semdeg moswavl is codnas maswavl ebel i aucil ebl ad **azrovnebis doneze** Seafasebs. „azrovnebis doneze miRebul i Sefaseba, – wers profesori iuri bibil eiSvili, - garda imisa, rom moswavl is intel eqtual uri samyaros ganviTarebas uwyobs xel s, amasTan sakuTari Zal ebisadmi rwmensasac ganamtkicebs masSi“ (bibil eiSvili 2008:192). xolo **sakuTar Zal ebSi darwmunebuli moswavl e yovel Tvis xal isiani, yovel Tvis imediana, mas arasdros daeufleba SiSisa da arasrul fasovnebis gancda.**

bavSvis rogorc nervuli sistemis, ise emociurisa da sisxli is mimoqcevis optimal uri moqmedeba mTli anad aris dakavSirebul i kargad swavl ebasTan, romelic gamoricxavs stresebs, SiSs, gaubedaobas, arasrul fasovnebis kompl eqsis gancdas. mecniერuli pedagogikis fuZemdebel i an amos komenski swored amas moiTxovda skol isagan: „skol ebSi unda iyos naklebi xmauroba, moduneba, unayofo Sroma, samagierod, meti Tavisufal i dro, sixarul i da mtkice warmateba“ (komenski 1949:2).

didaqtoგენური daavadebebis Tavidan acil ebis nacad pedagogiურ saSual ebas warmoadგens aRzrdaSi **dadebiTze dayrdnobis principi**; moswavl eSi yovel Tvis unda veZebdeT misi bunebi sTvis damaxasiaTebel saukeTeso Tvisebebs, unarebs, niWs da vendobodeT mas. moswavl e, romelic darwmunebul ia imaSi, rom aRmzrdeli da maswavl ebel i masSi xedaven garkveul Rirsebebs, afaseben da endobian mas, bunebrivia, saswavl o-aRmzrdel obiT i procesisadmi aseTi moswavl e dadebiTi emociებiT aris ganwyobili da exsneba yovel გვარი SiSi da arasrul fasovnebis SegrZneba. saჯარო SeniSvnebi xSirad aramdგradi fsiqikis mozardebSi iwvevs fsiqikur cvl il ebebs, zogjer gadaxrebsac, aviTarebs arasrul fasovnebis kompl eqss. (baramiZe 1999:62)

aseve dadebiT Sedeგებს iZleva moswavl is ganviTareბისათვის **„TanamSroml obis pedagogikaze“** damyarebul i saswavl o-saRmzrdel o procesi. misTvis damaxasiaTელი moTxovneბია – „swavl eბა iZuleბის გარეშე,“ „Tavisufal i arcევის idea.“

„TanamSroml obis pedagogikis“ ideებiT Seiararebul i maswavl ebel i

moswavl es TanamSroml ad miiCnevs missave aRzrdaSi, xel mZRvanel obs ra principi T – „swavl eba iZul ebis gareSe.“ maswavl ebel i moswavl eSi pativs scems mis SesaZl ebl obebs. „TanamSroml obis pedagogikaSi“ ase dgas sakiTxi: „Tu bavSvs Secdoma mosdis, ese igi, raRacaSi maswavl ebel i cdeba - man Sesabamisi xerxi unda ipovos. ar kmara is, rom maswavl ebel ma icodes Tavisi sagani. man **bavSvuri aracodnac unda icodes** da pativi sces mas – gaigos misi WeSmariti mizezi da aRmofxvras ise, rom Zal ismier xerxebes ar mimarTos. zarmaci bavSvebi bevrad nakl ebia, vidre gvgonia; bavSvebi zarmacebi xdebian, rodesac maT winaSe daismis amocana, roml is gadawyvetac maT ar Zal uZT. bavSvuri sizarmace, umravl es SemTxvevaSi, maswavl ebl is pedagogiuri agresii sagan Tavdacvaa“ (Cqvania... 1988:13).

di daqtogenuri daavadebebi ar warmoiSoba mxol od skol aSi. es daavadebebi warmoiqmneba yvel gan, sadac mozardis aRzrda da ganviTareba mimdinareobs. igul isxmeba, rom skol asTan erTad aq mxedvel obaSi unda gvqondes sazogadoeba da oj axi.

oj axSi bavSvTa aRzrda special uri dargia pedagogikisa. am sakiTxebze uamravi naSromia gamoqveynebul i. magram Cveni Sexedul ebi T, kidev ufro unda gamaxvil des yuradReba bavSvis mimarT oj axis wevrTa erTiani momTxovnel obis principebis dasamuSavebl ad. mama ar unda iyos oj axSi SiSis wyaro, daSinebis iaraRi. oj axi unda iyos ara dasj is, aramed aRzrdis kera. es sakiTxi kargad aris gaSuqebul i anton makarenkos naSromSi „mSobel Ta avtoriteti“ (makarenko 1950).

di daqtogenuri daavadebebis erT-erTi mTavari wyaro, Cveni dakvirvebi T, aris e. w. „**akrZal vis pedagogika**“. igi ZiriTadad oj axSi batonobs da aRzrdaSi mSobl is umweobas gamoxatavs. aRzrdaze arasrul i (ufro zustad araswori!) warmodgenis mqone mSobel i bavSvTan urTierTobis mTavar instrumentad „akrZal vis meTodebs“ miiCnevs. roca bavSvi raime survil s gamoxatavs, mSobel i, romel sac am survil is dakmayofil ebis SesaZl ebl oba ar aqvs, nacvl ad imisa, rom bavSvisaTvis cxadi gaxados misi survil ebis Sesrul ebis SeuZl ebl oba, martivad ukrZal avs mas xmis amoRebas. bavSvebs xSirad ukrZal aven TamaSsac ki, romel ic araviTar riskTan ar aris dakavSirebul i, magram ukrZal aven

mxol od imis SiSiT, rom an waiqceva, an ofl i gamouva. piriqiT bavSvma unda iTamaSos. TamaSis procesSi ofl ic gamouva, waiqceva kidec da SeiZl eba muxl ebic dausixl iandes, magram amis gareSe ar aris bavSvis TamaSi da igi araviTar safrTxes ar uqmnis bavSvis sicocxl es da fizikur ganviTarebas.

„akrZal vis pedagogika“ ar xsnis probl emas, piriqiT, SeiZl eba boRma daugrovos bavSvs da waaqezos farul ad miaRwios imas, rasac windauxedavad ukrZal avs mSobel i. uares SemTxvevaSi, ki „akrZal vis pedagogikas“ SeuZl ia gamousworebel i daRi daasvas bavSvis fsiqikur ganviTarebas.

bavSvis aRzrda-ganviTarebaSi gansakuTrebul i roli unda mieniWos **qristianul pedagogikas**. mecniერul siaxl ed unda CaiTval os saqarTvel os kaTol ikos-patriarqis, uwmindesisa da unetaresis il ia Il SemoTavazeba aRzrdis tradiciul garemoSi „skol a, oj axi, sazogadoeba“ erT-erT garemod ekl esiis dasaxel eba. ekl esiur cxovrebaSi l ocvac aRzrdaa, aRsarebac aRzrdis saSual ebaa, axal gazrdobis aRzrdas emsaxureba saekl esio dResaswaul ebSi monawil eoba. amieridan aRzrdis garemos oTx el ementze unda vil aparakoT: „skol a, oj axi, ekl esia, sazogadoeba“. „marTi madidebl uri qristianul i wesiT bavSvis aRzrdas mniSvnel ovani roli eniWeba aRzrdis probl emis gadawyvetaSi, radgan bavSvs ara mxol od mSobel ebi zrdian, aramed masze mniSvnel ovan zegavl enas axdens garemo pirobebic,“ – wers profesori imeri basil aZe (basil aZe 2010:140). am Tval sazrisiT, karg samsaxurs uwevs oj axsa da skol as: il ia Il-is Segonebebi, romel ic Seadgines profesorebma iuri bibil eiSvil ma da nani gugunavam (bibil eiSvil i... 2012) da „zneobrivi RvTismsaxureba“, romel ic Seadgina da gamosca profesorma cial a megrel aZem (megrel aZe 1982).

am krebul Si zneobrivi RvTismetyvel ebis 21 gakveTil is Temaa mocemul i da yvel a maTgani dakavSirebul ia bavSvis pirovnebis Camoyal ibebasTan. maT Soris me-19 gakveTil i „SeiwynareT nergi si tyvisa“ karg samsaxurs uwevs rogorc skol is maswavl ebel s, ise oj axSi mSobel s. am gakveTil Si naTqvamia: „adami nebs araferi aqvT si tyvaze metad patiosani da gasafrTxil ebel i. si tyva eniT gamouTqmul i gonebis

msaxuria, rac adami ans surs, sityvac imasve gamoxatavs xol me. gonieri sityva sasargebl oa sul isaTvis, cariel i usagno sityva aris warmonaSobi amaod damaSvral i adami anebisa da aravi Tar sargbl obas ar moitans. “ „yovel i xe Tavisi nayofiT icnoba, imi tom, rom arc ekal ze krefen l eRvs da arc narisagan moiTvl ian yurZens. keTil kacs Tavisi gul is saunjidan gamoaqvs keTil i sityva, borot kacs Tavisi gul is boroti sal arodan amoaqvs boroti, radgan gul is siavisagan metyvel ebs misi bage” (megrel aZe 1982:28).

erT-erTi umniSvnel ovanesi gza didaqtogenuri daavadebebis Sencirebisa aris **pedagogis mier sakuTari Tavis aRzrda da emociebis marTva**. profesori iuri bibil eiSvil i srul iad marTebul ad aRniSnavs maswavl ebl is mier sakuTari Tavis aRzrdiS Sedegebs: „kargad aRzrda (TviTaRzrda) aris saimedo Zal a, romelic adami anTa Soris urTierTobaSi advil ad agvarebs mosal odnel garTul ebebs” (bibil eiSvil i 2011:19). pedagogi garedan unda akontrol ebdes sakuTar emocias. mudmi vad unda amowmebdes sakuTar Tavs, grZnobebS, qcevebs. gakveTil is msvl el obisas uxil avi simebi ibmeba moswavl esa da maswavl ebel s Soris, maswavl ebl is emocia da xasiaTi am simebis gavliT Seufferxebli ad gadaecema aRsazrdel ebis grZnobaTa sistemas da Sesabamis cvl il ebebs iwvevs maTSi. Cvens mier gamokvl eul bavSvTagan TiToeul i zustad grZnobda maswavl ebel Ta guneba-ganwyobas da maTgan sakmaod did nawil s masTan SesabamisobaSi ecvl eboda xasiaTi da swavl ebis Sedegic sxva iyo.

pedagogi val debul ia swavl ebis **meTodebi da teqnologi ebi Seusabamos moswavl eTa asakobriv da funqciur SesaZl ebl obebs da swavl ebaSi TiToeul i moswavl is CarTul obis xarisxi aamaRl os.**

erT-erTi umniSvnel ovanesi prevenciul i saSual eba didaqtogenuri nevrozebisa aris **maswavl ebl ebsa da mSobl ebs Soris jansaRi, TanamSroml obiTi urTierTobe**bi. pedagogikaSi am Temas yvel a Teoretikosi exeba da aRniSnavs, rom skol asa da ojaxs Soris mWidro kavSiri unda arsebobdes, skol am mSobl ebs Soris unda gaavrcel os pedagogiuri ganaTl eba. mSobel Ta pedagogizacia skol is muSaobis erT-erTi mTavari mimarTul ebaa. skol is maswavl ebel i kargad unda icnobdes

Tavisi moswavl eebis oj axur garemos, rogor aqvT bavSvebs samecadino kuTxe mowyobil i, aqvT Tu ara mecadineobisaTvis xel sayrel i pirobebi.

magram es, umetes SemTxvevaSi, mxol od „undas pedagogikis“ fargl ebs ver cdeba. yvel a maswavl ebel i amas ver akeTeb, an ar icis rogor gaakeTos. piriqit, bevri maswavl ebel i fiqrobs, rom man srul i simarTI e unda uTxras moswavl is mSobel s da am simarTI eSi igi bavSvis ancobas, udisciplinobas, ucodinrobas gul isxmobs. mecnierul ad ki dadgenilia, rom Tu skol a unda iyos oj axis mokavSire da, Tavis mxriv, oj axs Tu surs iyos skol is mokavSire, yvel a mimarTul ebis kavSiris veqtori gadis maswavl ebel i-moswavl e-mSobel is urTierTobaze. maswavl ebel ma mSobel s Svili ar unda gaul anZRos, yovel Sexvedraze mSobel s misi Svili is mxol od uaryofiT Tvisebebeze ar unda el aparakos. am SemTxvevaSi miviRebT uaryofiT Sedegs. mSobel i SeiZul ebs skol as da maswavl ebel s. amis gamo maswavl ebl is mxriv aseT pozicias Cven **pedagogiur wuns** vuwodebT. yal bia yvel aferi, rac ukuSedegs iZi eva aRzrdaSi. maswavl ebel i, pirvel rigSi, optimisti unda iyos. SeiZi eba mSobel ma SesCivlos sando da avtoritetul maswavl ebel s, rom misi Svili oj axSi saWiros dros ar uTmobs saSinao daval ebebis Sesrul ebas, ar kiTxul obs kl asgareSe literaturas, dros xSirad umiznod da uSedegod xarj av. optimistma maswavl ebel ma mSobel i unda daaimedos misi TanadgomiT da gaaZi ieros moswavl esTan aRmzrdel obiTi muSaoba. aseT maswavl ebel s cnobil i qarTvel i mveral i otia iosliani „**deda-maswavl ebel s**“ uwodebs: „deda-maswavl ebel ma“ icis bavSvis Zi ieri da susti mxareebi, Aicis ratom igvianebs gakveTil ze da ratom ver asrul ebs saSinao daval ebebs. magram arian „**dedinacval i-maswavl ebl ebi**“, roml ebi c mkacrad moiTxoven, rom moswavl e ar agvianebedes gakveTil ze, miT umetes ar acdendes gakveTil ebs da igi val debulia yovel dRe asrul ebdes saSinao daval ebebs (ioseliani t. I:289-290). „dedinacval i-maswavl ebl is“ arc erTi es moTxovna usafuZvlo da ukanono ar aris, magram ar aris pedagogiuri. igi ar iTval iswinebs moswavl eTa individual ur Taviseburebebs da arc dil obs daiavas pedagogiuri moTxovna - **bavSvis pirovnebaSi dadebiTze dayrdnobis principi**. piriqit, cnobil ia, rom aRmzrdel obiTi procesi warmatebit xorciel deba, Tu aRmzrdel i dadebiTze dayrdnobiT

cdil obs pirovnebis aRzrdas. arada, ar arsebobs bavSvi, raoden zarmaci, daudegari da Tavneba iyos, masSi erTi kargi Tviseba ver aRmoacinos profesional ma aRmzrdel ma. aseTi aRmzrdel is gavlena moswavis pirovnebis Camoyal ibebaze ganuzomelia. q. baTumis erT-erT skol asSi moswavi em gabmul i wera-kiTxva ar icoda. bavSvs codnisadmi siyvarul i ver Caunerges dawyebi Tkl asebsi, cxadia, arc saSual o skol is Vkl asSi apirebda es ymawvili swavlisavis Tavis Sewuxebas. erT dRes maswavi ebel s dasWirdda saubari „kai biWis“ Sesaxeb da xazgasmiT aRniSna, rom kargia biWi, romel sac ar esinia da romel sac raimes gakeTeba SeuZlia, (cekvavs, mReris, ukravs, fexburTs TamaSobs, kargi tanmovarj isea da a. S.). es wera-kiTxvis ucodinari biWi wamodga da uTxra maswavi ebel s: me vcekvavo. profesori iuri bibilesvili, romelic am moswavi es aswavi da baTumis yofil #6 saSual o skol is Vkl asSi, igonebs: „mec Sevaqe da vuTxari: Zal ian vafaseb niwier mocekvavebs-meTqi. erTi kviris Semdeg erT Zlier wimian dRes oj axSi mestumra es ymawvili da miTxra: dRes tel evizorSi gamovdivar da mnaxeT, rogor vcekvavo. bavSvi Zal ian dasvel ebul i iyo, Semoviyvane saxlisi, gamovucval eT tansacmeli da davel odeT aWaris tel eviziit ansambl „gazafxulis“ koncerts. saRamos 6 saatze daiwyo gadacema. vnaxeda momewona. moswavi ec CemTan erTad xarobda. meore dRes es moswavi e da misi mSobeli erTad mividnen skol asSi. ainteresebdat, usual od maswavi ebl isagan moesminat kmayofil ebisa da mowonebis sityebi. amit visargeble mec da ise, rom sitya „ucodinari“ ar gamomiyenebia, movil aparakeT, rom da da deda yovel dRe avarj isebdnen wera-kiTxvasi. aseTi muSaobis Sedegad, IX kl asSi es ymawvili erT-erT muyait moswavi ed Camoyal ibda.“

maswavi ebel sa da moswavis mSobel ebs Soris **TanamSroml obiT** urTierTobas sakmaod myari safuzveli aqvs. es gaxlavT **oj axsa da skol as Soris arsebiti ganmasxvavebel i nisnebis dadgena da muSaobis ageba am gansxvavebul i nisnebis gatval iswinebit.** oj axis mTavari sazrunavia bavSvis fizikuri gazrda da aRzrda, ufro fizikuri gazrda. am cnebaSi igulisxmeba kveba, Cacma-daxurva, saWiroebis SemTxvevasi mkurnal oba. oj axis mSobel ebis saqmianobaSi aRzrdis es mxare imdenad

did dros moiTxovs, rom mSobel s kidevac rom SeeZl os Svil Tan pedagogiuri saubrevisa da RonisZieebis Catareba, mas amisTvis 24 saaTian dRe-Ramis cikli Si, yvel aze ukeTes SemTxvevaSi, sociol ogebis gamokvl eviT, 10-12 wuTi Tu rCebaT. magram es maSinac uqmad ikargeba, Tu mSobel s pedagogiuri ganaTI eba ara aqvs da mxol od aRzrdis xal xuri tradiciebiT kmayofil deba. aRzrdis xal xuri tradiciebi ki emyareba **Cvenebas** da **mi baZvas**. mSobl ebma da oj axis sxva wevrebma Tu undaT kargi aRzrda miarebinon Svil ebs, kargi saoj axo da piradi urTierTobebis magal iTebi unda **uCvenon**. mozardebi maTi **mi baZvi T** iZenen warmodgenas adami anebs Soris kargi urTierTobebis Sesaxeb.

Svil ebTan aRmzrdel obiTi muSaobis warmarTvaSi mSobel Ta umravl esobis umweobis Sesaxeb ian amos komenskic miuTitebda: „cotaaiseTi mSobl ebi, roml ebsac SeuZl iaT Taviant bavSvebs raime sikeTe Seaswavl on an imitom, rom TviTonac araferi amis msgavsi ar uswavl iaT, an imitom, rom gartul i arian sxva saqmeebiT da amaze ar zrunaven“ (komenski 1949:22). sxva adgil as iseve xebeba am sakiTxs komenski da aRniSnavs: mSobl ebi iSviaTad arian dauflebul i bavSvis aRzrdis xel ovnebas, an iSviaTad aqvT mocaleoba (komenski 1949:72).

skolisagan gansxvavebul i Sinagani ganwyobiT cxovrobs oj axSi bavSvi. oj axSi is yvel asaTvis **mTavari zrunvis sagania** da Sesabamisad, bavSvic oj axis wevrebisagan mxol od mzrunvel obas, moferebas da mosiyvarul ebas moel is. skol aSi mosul i ki – piriqit, maswavl ebl isagan rCeva-darigebas, swavl ebas moel is da naklebad mofereba-mosiyvarul ebas. aqedan gamomdinare, aRzrdis efeqti, miuxedavad imisa, rom bavSvi oj axTan SedarebiT skol aSi drois mcire monakvetS atarebs, mainc metia skol aSi. amrigad, oj axis ZiriTadi funqcia aris **gazrda**, xolo skol is ZiriTadi funqcia aris **aRzrda**. ra Tqma unda, oj axSic garkveul i droeTmoba aRzrdas da Sesabamisad, skol ac ar aris CamoSorebul i bavSvis gazrdas, radgan fizikuri kul turisa da sportis gakvetil ebi bavSvis swored fizikur gazrdas uwyobs xel s. oj axisa da skol is funqcia-misi ebs Soris gansxvavebas ufro detal urad warmogidgenT cxril Si:

oj axisa da skol is funqcia-misiebis cxril i

cxril i #2

oj axi	skol a
oj axis yvel a wevrs pedagogiuri ganaTI eba ara aqvs.	skol aSi profesional i pedagogebi muSaoben.
oj axi bavSvis fizikuri gazrdis, j anmrTel obis dacvis, kvebis keraa.	skol aSi swavl ebac aRzrdaa. yvel a saswavl o sagani aRzrdasac aZI evs moswavl es.
oj axSi bavSvi oj axis wevrebis zrunvis sagnad miCnevs Tavs. rCevadarigebebis mosmenis ganwyobil eba nakl ebad aqvs.	skol aSi mosul i bavSvi Sinaganad aris ganwyobil i, rom mas aswavl on da rCevadarigeba miscen. moswavl e im pedagogs afasebs, vinc mets aswavl is da ukeTes rCevebs aZI evs.
oj axSi bavSvi Tavisufl ebis samyaroSi grZnobs Tavs.	skol aSi mosul i bavSvi mowesrigebul ia da saval debul o wesebs emorCil eba.
oj axSi bavSvi praqtikul magal iTebze dakvirvebiTa da oj axis wevrebis cocxal qcevebze mi baZvi T iZens codnas.	skol aSi movl enebS Soris mizez-Sedegob-rivi kavSirebis Seswavl iT iZens codnas bavSvi.
oj axSi SeZenil i codna empiriul xasiaTs atarebs.	skol aSi mecniერul codnas iZens bavSvi da yal ibdeba ganaTI ebul pirovnebad.

skol asa da oj axs Soris kidev meti gansxvavebis CamoTvl a SeiZI eba, magram axl a xazgasmiT unda vil aparakoT skol asa da oj axs Soris mWidro TanamSroml obaze. am Tval sazrisiT, pirvel adgil ze dgas bavSvis fizikuri ganvITarebis, fizikuri wrTobis da j anmrTel obis dacvis mimarT erTiani midgomi s principi.

mecnierebaSi didi xania aRiarebul ia, rom kargi ganwyobil eba da Rimil i Tu saskol o da sajaxo cxovrebis gabatonebul i wesia, moswavl is intel eqtual uri unarebis ganvITarebisatvis xel sayrel i garemo warmoiqmneba. intel eqtual uri unarebis ganvITareba da higienuri moTxovnebis Sesabamisi gonebrivi Sroma, Tavis mxriv, gansazRvravs organizmSi mimdinare fiziol ogiur procesebs. konstantine uSinski naSromSi „Sromis fsiqikuri da aRmzrdel obiTi mniSvnel oba“ wers: „mtkiceba ar sWirdeba imas, rom fizikuri Sroma aucil ebel ia adamianis sxoul Si fizikuri Zal ebis, j anmrTel obisa da fizikuri Tvisეების ganvITarebisa da SenarCunebisaTvis. magram is, rom gonebrivi Sroma aucil ebel ia adamianis Zal Ta ganiTarebisa da misi sxoul is saRi da

normal uri mdgomareobisa – yvel as ara aqvs naTI ad Segnebul i... magram uamravi magal iTiT Seizl eba davantkicoT is, rom sul ier Zal Ta umoqmedoba fizikuri Sromis pirobebSic ki cud gavlenas axdens adamiანის სხეულზე... ადამიანის ფიზიკური ორგანიზმი მოყოლილია არა მარტო ფიზიკური, არამედ სულიერი ცხოვრებისათვისაც. ყოველგვარი გონებრივი სრომა... კეთილნაყოფიერად მოქმედებს სისხლის მიმოქცევაში და საშლის მონივრულ ებაზე იმით, რომ მოზრობასი მოხაზავს ნერვული სისტემა... გონებრივი სრომით ნერვული სისტემის ზიერი განვითარება არაწვეულ ებრის ცოცხლის უარიანობას აზიებს ადამიანის სხეულში... ადამიანები, რომლებიც გონებრივ სრომას არიან შეწვეულნი, არანაკლებ და ზოგჯერ უკეთესად იტანენ კლიმატური პირობების გამოცვლას, ცუდ ჰაერს, საშლის ნაკლებობას და მოზრობას, ვიდრე ის ადამიანები, რომელთაც ზიერი განვითარებული აკვთებენ, მაგრამ რომელთა ნერვული სისტემა სუსტად და დუნედ მოქმედებს“ (უსინსკი 1974:173). გონებრივი სრომა ფიზიოლოგიურ პროცესებს სწორად ავითარებს, თუმისი განხორციელდება დადებითი ემოციების წარმოშობის ხელშეწყობით.

მოსწავლის ებისი კარგი განყოფილება და რიმილი იზრდება, როცა კარგად ასწავლიან. თუმცა მოსწავლის მიერ საკუთარი მისიის სრულად შესრულება არ ამოიწურება კარგად სწავლის სკოლაში. მოსწავლის მიხედვით მსობელთან მიზნად ისახავს სკოლაში ოქსის ორგანული კავშირის განტკიცება, რაც ისევ მოსწავლის ახალი ცოდნის გამდიდრებაში გამოიხატება. სკოლის კვალი დაკვალი ოქსიც უნდა ცდილობდეს მოსწავლის მიხედვით სასწავლო დავლებების შესასრულებლად იყოს საკმარისი, გააზრებული, პრაქტიკული ცოდნის გამოყენების უნარ-წყვეების განტკიცება ხდებოდეს. ეს საკითხიც აქტუალურად იქცევა კლიასიკური პედაგოგიკის და მას **სხვისთვის სწავლება ხეობა**. იან ამოს კომენსკის სიტყვა: „როცა მოსწავლის მუდამ ეგნება სასწავლო და შესასრულო, ასე ვთქვათ, მოსწავლის მიხედვით მობა, ის იგრძნობს ერთგვარ მოხეობას და სწავლის ხალისს და გამოუმთავრდება გამბედაობა, რომ საზოგადოების წინაშე გატყუებული ილ აპარკოს ყოველგვარ მნიშვნელოვან საკითხებზე, ხოლო ეს განსაკუთრებით სასარგებლო იქნება ცხოვრებაში“ (კომენსკი 1949:187).

კლიასიკური პედაგოგიკის წინადასრულიდან მომდინარე ეს იდეა, სამუხაროდ, იქცევა ერთობლივად, წარუდგინებს დანერგა ოქსებს, პირველ რიგში, იმის გამო, რომ მსობელთა პედაგოგიკაცია, რასაც სკოლის მოსწავლის მიხედვით ატარებენ,

umetesad formal ur xasiaTs atarebs. maswavl ebel Ta urTierToba moswavl eTa mSobl ebTan swored imitom dgas dRis wesrigSi, rom amaRl des moswavl eTa akademiuri moswrebis done. ramdenjerac unda Sexvdes skol is maswavl ebel i mSobel s, gaukritikos Svili da mSobl isagan moiTxovos yuradRebis gaZl iereba, probl ema - moswavl is akademiuri moswrebis done - mainc ucvl el i darCeba, pirvel rigSi imitom, rom **yvel a sagns yvel a mSobel i ver aswavl is Svil s.** meore, yvel a mSobel s ar gaaCnia codnis is maragi, Tundac erT saganSi Tanamedrove pirobebSi zedmiwevniT aswavl os Svil s oj axSi. mesame, kidec rom icodes mSobel ma is sagan, romel Sic moswavl es CamorCenil obis gamo sayvedurs eubneba maswavl ebel i, mSobel s oj axSi ara aqvs imdeni Tavisufal i dro, dauj des Svil s da ara mxol od auxsnas, aramed daaswavl os kidec. Cven vicnobT erT oj axs, roml is diasaxl isma samsaxurs Tavi daaneba, Tavisi Svil is CamorCenil obisaTvis rom eSvel a. es „Svel a“ ki gamoixateboda imaSi, rom skol idan dabrunebul Svil s asadil ebda, Semdeg cotas daasvenebda da erTad Seudgebodnen „muSaobas“. deda aiRebda xel Si saxel mZRvanel os da sanam si tyva-si tyviT mocemul Sinaars ar gazuTxavda misi Svili, manam orive kiTxul obda sagakveTil o masal as. Sedegad ki miviReT is, rom Svili faqtiurad gamoyeyeCda, SeZenil (ufro sworad, damaxsovrebul) codnas cxovrebaSi ver iyenebda, pirad cxovrebaSi, Tanatol ebTan iqneboda es Tu ufrosebTan, verc erT literaturul saxes an mecnierul debul ebas veraferSi iyenebda. ian amos komenskis rekomendacia ki SedarebiT advil meTods gvTavazobs, da amave dros ufro Sedegians. magram yvel aferi damokidebul ia **TviT moswavl is aqtiurobaze:** „Tu moswavl e bevrS SeekiTxeba, SekiTxul s dai maxsovrebs, damaxsovrebul s sxvas aswavl is, es sami sakmarisia imisaTvis, rom man aj obos maswavl ebel s. **SekiTxva** imas niSnavs, rom raime ucnob i sakiTxis gasarkkevad rCevisaTvis mimarTo maswavl ebel s, amxanags an wigns. **SeTviseba** niSnavs imas, rom mexsierebas gadasce is, rac gamoican da gaige, xol o mis gansamtkicebl ad igi rveul Si Caitano (radgan cota iseti bednieri niWis patroni, rom SeeZl os yvel aferSi mexsierebas daendos); **swavl eba** (sxvisTvis – avt.) kidev niSnavs imas, rom yvel aferi, rac SegiTvisebia, mouyve amxanags an

sxva vinmes, romel sac surs mogisminos... vinc sxvas aswavl is, amiT TviTonac swavl obs, ara mxol od imitom, rom ganmeorebis saSual ebiT amtkicebs Tavis codnas, aramed imitomac, rom saSual eba eZl eva ufro Rrmad Caavdes sagnebs. amitom uniWieresi ioaqime forci TavisTavze ambobs, rom mas erT TveSi aviwydeboda is, rac odesme mousmenia an waukiTxavs, xol o is, rac sxvisTvis uswavl ebia, mas ise kargad axsovs, rogorc Tavisu xuTi TiTi da ara mgonia, rom sikvdil is garda rames SeeZl os waarTvas mas es codna. amitom is urCevs, rom im moswavl em, romel sac surs meti warmateba hqondes mecadineobaSi, gamonaxos TavisTvis moswavl eebi, romel Tac yovel dRiurad aswavl is imas, rac TviTon iswavl a; ase unda moiqces igi, Tugind saWiro gaxdes, rom man maT fuli gadauxados" (komenski 1949:185).

axla Tu am rCevas da rekomendacias SemoqmedebiTad miudgeba maswavl ebeli, mSobel s moamzadebs imisaTvis, rom mousminos Svils, romelic mas „auxsnis axal gakveTils“; es ki ase Sesazl ebeli: nasadil evs, dasvenebis Semdeg, Svili iswavl is masalas, romelic xval unda Caabaros maswavl ebel s da dRes dedas, mamas an ojaxis romel ime sxva wevrs, romel sac eval eba izrunos bavSvis akademiuri moswrebis donis amaRl ebisaTvis, auxsnis. imis mixedvit, Tu rogor auxsnis is am masalas Tavis ojaxis wevrs, unda Sefasdes misi momzadeba xval indeli SemowmebisaTvis. es mosmena, bunebrivia, ar unda iyos pasiuri, msmenel ma Segnebul ad unda dausvas gzadagza kiTxvebi cal keul debul ebebSi ki dev ufro garkvevisaTvis. darwmunebuli varT, aseTi „saojaxo swavlis“ Sedegi iqneba myari, mtkice da Segnebuli. warmatebis SemTxvevaSi moswavle ganicdis siamovnebas, rac mis saqmi anobas gakveTilze gaaTavisufl ebs iseTi Sromisagan, romel sac Tan axl avs uimedoba, gul gatexiloba, sakuTari arasrul fasovnebis kompl eqsis gancda.

amasTan dakavSirebit, friad saintereso da sagulisxmo cnobas vkiTxul obT profesor nodar baramizis naSromSi „fsiqol ogiuri codna maswavl eblis samsaxurSi“. misi cnobit fsiqol ogma a. Iipkinam Caatara eqsperimenti sust moswavl eebSi swavlisadmi dadebiti damokidebul ebis Camoyal ibebisaTvis. eqsperimenti Caatara dawyebiti klasebis iset moswavl eebze, roml ebic Zalian moisustebdnen swavlaSi da verafrit ver

aRwevdnen Tavs amas: „**fsiqol ogma-maswavl ebel ma aseTi moswavl eebi Caayena maswavl ebl is mdgomareobaSi**, saxel dobr, TiToeul maTgans mi amagra erTi an ramdenime susti moswavl e da **daaval a maT maswavl ebl oba** am moswavl eebis mimarT. aman Zal ian mal e gamoiRo dadebiTi Sedegi: **susti** moswavl eebi, e. i. maswavl ebl ebi amoqmeddnen, daiwyes mecadi neoba da sabol ood gamoswordnen. ra moxda? **maswavl ebl is poziciaSi Cayenebam**, maswavl ebl is momxibvl el i „rol is“ Sesrul ebam, arsebiTad Secval a susti moswavl is damokidebul eba sakuTari Tavisadmi. Secval a misi social uri adgil ic kl asSi da, rac mTavaria, **gai zarda am moswavl is saerTo pasuxismgebl oba**“ (barami Ze 1999:62).

amrigad, **kargad swavl ebas rogorc skol aSi, aseve oj axSi**, Cven ganvixil avT, rogorc moswavl is janmrTel obis gaumj obesebis real ur faqtors. moswavl is gonebrivi Sromis warmateba aris erT-erTi **wyaroc** moswavl is nervul i sistemis sworad funqcionirebisaTvis da igi, amave dros, aris **Sedegic** imave nervul i sistemis sworad funqcionirebisa, Sesabamisad, didaqtogenuri nevrozebis prevenciul i saSual ebaa.

maswavl ebl isa da moswavl is mSobel s Soris normal uri urTierTobis damyarebis mTavari motivia maswavl ebl is **erudicia**. erudicia saerTod yovel Tvis karg rol s TamaSobs adaminebs Soris kargi urTierTobis dasamyarebl ad. magram gadamwyveti mniSvel oba eniWeba mas moswavl is mSobel Tan urTierTobaSi. maswavl ebel ma ara mxol od codniT, aramed ganaTI ebis Zal iT, erudici iT unda daarwmunos mSobel i Tavis i rekomendaciebis WeSmaritebaSi. Amas medicinaSic farTod iyeneben da mas l ogoTerapias, anu si tyviT mkurnal obas uwodeben, magram gana yvel a mkurnal -eqims SeuZl ia gamoiyenos Tavis praqtikaSi l ogoTerapia. l ogoTerapias mxol od maRal i erudiciis mqone eqimebi mimarTeven da avadmyofebsac sj eraT maTi.

maswavl ebel s kidev ufro metad sWirdeba farTo erudicia, radgan, eqimebisagan gansxvavebiT, mas medikamenturi mkurnal obis saSual eba ara aqvs, maswavl ebel ma mxol od si tyviT unda gadawyvi tos mTavari amocanebi. maswavl ebl is erudicias warmoqmnis, pirvel rigSi, sakuTari profesiisadmi damokidebul eba.

didi pasuxismgebl obiT unda eki debodes maswavl ebel i mSobel ebTan

Sexvedras. misi pedagogiuri rCeva-rekomendaciebi, gansakuTrebiT, bavSvis fizikuri ganviTarebisa da janmrTelobis dacvis sakiTxebze, aucil ebel ia iyos sarwmuno. skol is eqimTan mWidro TanamSroml obiT pedagogi gul dasmiT unda ecnobodes skol is higienis Sinaarss, unda icnobdes moswavl eTa janmrTelobis dacvis sakiTxebs, unda fl obdes moswavl eTa janmrTelobis xel Semyob kompetenciebs. icodes oj axSi saswavl o-saaRmzrdel o garemos (fizikuri da fsiqikuri Tval sazrisiT) higienuri normebi da maTi Sesrul ebis aucil ebl oba. skol aSi cdil obdes daamyaros sanimuSo higienuri wesrigi, rac gul isxmobs sakl aso oTaxebSi higienuri wesebis dacvas, haeris normal ur gaTbobas da ventilacias, inventarizacias, skol aSi sportuli moednebis keTil mowyobas, sportuli TamaSebisa da Sejibrebebis regul arul ad Catarebas, saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienuri moTxovnebis Sesabamisad Catarebas (igul isxmeba gakveTil ebis raodenoba, Tanmimdevroba, Sesvenebebisa da ardadegebis organizeba, saskol o da saSinao daval ebebis normireba, kl asgareSe da skol isgareSe muSaobis sworad organizeba, saswavl o programebis SemuSaveba, moTxovnil ebisamebr saswavl o resursebis uzrunvel yofa, TiToeuli sagakveTil o procesisadmi higienuri moTxovnebis Sesruleba). amasTan, saWiroa oj axic axorciel ebdes mkacr zedamxedvel obas bavSvis dRis rejimis dacvasa da oj axSi saswavl o-saaRmzrdel o procesze. aqve aucil ebl ad gasaTval iswinebel ia, rom informireba da ganaTleba mSoblebisa, Tuki amis saWiroeba arsebobs, unda moaxdinos pedagogma. amitom **skol is eqimis** muSaoba pedagogeBTan gansakuTrebul mniSvnel obas izens. skol is eqimi saTiTaod ver Sexvdeba skol is 1000 moswavl is mSobel s, magram kl asis xel mZRvanel i advil ad Sexvdeba Tavisi kl asis 10-20 moswavl is mSobel s da mSobel Ta pedagogizaciis probl ema man unda gadawyvitos. roca es erTobl ivi moTxovnebi skol isa da oj axisa bavSvis fizikuri ganviTarebis mimarT pedagogiurad gamarTlebul safuZvel ze aris damyarebul i, maSin warmatebul Sedegs unda vel odoT bavSvTa janmrTelobis ganmtkicebaSi.

maswavl ebl isa da moswavl is mSoblebis urTierToba cocxali saqmea. igi sistematurad unda ixvwebodes da mdi drdebodes SinaarsiT.

maswavl ebel Tan Sexvedras unda natrobdes mSobel i. aseT pedagogs SeuZl ia gaRizi anebisa da nevrozul i situaci ebisagan dai cvas aRsazrdel ebic.

dakvirvebebisa da kvl ebebis anal izma migviyvana im daskvnamde, rom moswavl eebSi **didaqtogenuri nevrozebis da zogadad j anmrTel obis dacvis prevenciul i saSual ebebia:**

1. **material uri mdgomareobis mowesrigeba oj axSi;**
2. **fsiqol ogiuri komfortis Seqna oj axSi;**
3. **fsiqol ogiuri garemos gaj ansaReba skol aSi, rac gul isxmobs maswavl ebel sa da moswavl es, moswavl eebS Soris da maswavl ebel sa da mSobel s Soris komunikaciebis mowesrigebas;**
4. **saganmanaTI ebl o procesis j ansaRi organizacia (saswavl o programebis, saxel mZRvanel oebis, gakveTil is Catarebis meTodikis swori SerCeva, ganaTI ebis pirobebis: gakveTil is cxril is, kl asgareSe samuSaos, saswavl o garemos mowesrigeba higienuri moTxovnebis Sesabamisad);**
5. **samuSao garemoSi (rogorc skol is, aseve oj axis) srul fasovani mikrokl imatis uzrunvel yofa (haeris fizikuri da qimiuri maCvenebl ebis Tval sazrisiT);**
6. **higienuri moTxovnebis Sesabamisi interieri da aveji, swori j domis Cvevis Camoyal ibeba;**
7. **moswavl eTa fizikuri, fsiqikuri da intel eqtual uri j anmrTel obis SenarCuneba da gakaJeba, j ansaRi cxovrebis kul turis aRzrda, regul arul i kveba, srul fasovani Zil i, j anmrTel obis dacvis Sesaxeb ganaTI ebis sistemis Seqmna.**

j ansaRi wesiT cxovrebis unar-Cvevebis Camoyal ibeba bavSvobi dan momdinareobs. kanadel i mecnieri al bert bandura, swavl obda ra social ur-kognitur urTierTobebs, srul iad samarTI ianad aRni Snavda, rom adami anis qcevas gansazRvavs magal iTi, anu adami anebi akvirdebi an ras Svrebi an sxvebi da Semdeg imeoreben mas. (Rolla ... <http://www.neurolinguistic.com/proxima/articoli/art-14.htm>) aqedan gamomdinare, bavSvebSi j ansaRi cxovrebis unar-Cvevebis formirebi saTvis didi mniSvnel oba eniWeba im adami anTa qcevas, vis garemocvaSic imyofeba aR-

sazrdel i.

skol a ar aris is dawesebul eba, sadac bavSvi mxol od ganaTI ebas izens. skol a samyaroa, sadac bavSvi Tavisi cxovrebis mniSvnel ovan nawil s atarebs da sadac yal ibdeba igi srul fasovan pirovnebad. amitomac Tanamedrove skol is saganmanaTI ebl o garemo umniSvnel o negatiur faqtorsac ki ar unda Seicavdes, raTa ganaxorciel os qveynisTvis umniSvnel ovanesi amocana: aRzardos harmoniul ad ganviTarebul i, j ansaRi momaval i Taoba. Zal ze saWiroa **skol is saqmianobaSi** moswavl eTa gonebriv ganviTarebasTan erTad **prioritetad** iqces:

1. **moswavl eTa j anmrTel obaze sistematuri dakvirveba;**
2. **moswavl eTa daavadebianobis profil aqtika;**
3. **moswavl eTa somaturi, fizikuri, fsiqikuri da zneobrivi j anmrTel obis SenarCuneba da ganviTareba;**
4. **j ansaRi cxovrebis wesis Sesaxeb ganaTI ebis sistemis Seqmna;**
5. **saskol o garemos higienuri normebisa da moTxovnebis Sesabamisi mowyoba da sistematuri organizacia;**
6. **araj ansaRi komunikaciebis mizezTa kvl eva da dauyovnebel i regul acia.**

samwuxarod, Tanamedrove skol ebSi mniSvnel ovnadaa Senel ebul i am mimarTul ebiT muSaoba. yvel a zemoaRniSnul i procesis marTva skol is pedagogiuri personal isTvis dauZI evel sirTul es warmoadgens. am rTul i situaciidan karg gamosavl ad migvaCnia Cvens mier SemoTavazebul i axal i tipis „**skol is eqimis**“ momzadeba j ansaRi Taobis aRzrdisaTvis. axal i tipis „**skol is eqimi**“ saqmianobaSi prioritetul i iqneba ara mar to moswavl eTa samedicino daxmareba, aramed igi Caereva da daexmareba moswavl eebis manam, sanam maTSi ganviTardeba esa Tu is paTol ogiebi, rac imas gul isxmobs, rom „**skol is eqimi**“ skol aSi gaatarebs prevenciul RonisZiebebs, riTac dai cavs aRsazrdel ebs saswavl o procesTan dakavSirebul i daavadebebis da anomal iebis warmoSobi sagan.

§3. bavSvis j anmrTel obisTvis usafrTxo garemos

Seqmna skol aSi

skolis eqimis mTavari profesiuli misia dakavSirebulia skolasi bavSvis j anmrTel obisaTvis usafrTxo garemos SeqmnasTan.

rogorc cnobilia, adamiანის განვითარებასი სამი ფაქტორი – მემკვიდრეობა, გარემო, არზრდა და არზრდის ოქვი გარემო – სკოლა, ოჯახი, ეკლესია, საზოგადოება – ორგანული კავსირსია ერთმანეთთან. ტიტოელი მათგანის დახასიათება სამედიცინო-პედაგოგიური ტვალ საზრისიტ სორდება ცენი ნასრომის ფარგლებს, მაგრამ სკოლაSi bavSvis j anmrTel obisaTvis usafrTxo garemos Seqmnის პრობლემას გვერდს ვერ აუვლიტ, რადგან მასთანაა დაკავსირებული ცენი კონცეფცია ახალი ტიპის სკოლის eqიმის მომზადების შესახებ.

კაცობრიობის განვითარება, დასაბამიდან დრემდე, ადამიანის განვითარებისთვის ბრძოლის ისტორიაა. ადამიანს განუსაზრვრელი შესაზლებლობები გააჩნია, რომლებსაც გარემოსთან რტული რეფლექსური ტიერტობების გამოავლენს. იბადებარა ახალ სობილი, იქსნება და ვითარდება მისი გონებრივი და ფიზიკური შესაზლებლობები. სრული ყოფილების გასარებს იგი გარემოსი ეზებს. მამზიებასი, განვითარების სხვადასხვა ეტაპზე ყოფს, მისი რგულივარსებული გარემო და ადამიანები ემარებან.

„ცოცხალი - ეს ისეტი სისტემაა, რომელიც გამუდმებულ კავსირსია საარსებო გარემოსთან და მის გარესეარსებობა არ შეუზღია... ერთი მხრივ, ცოცხალის გავლენა არაცოცხალ (აბიოტური) გარემოზე, რაც განსაკუტრებით გაზღიერდა ადამიანის უარმოსობის შემდეგ, ხოლო, მეორე მხრივ, ტვით ცოცხალი ორგანიზმების ურტიერტგავლენა (ბიოტური გარემო) მნიშვნელოვანად აზღიერებს და მომავალსიკიდე უფრო საგრზნობს გახდის ცვლილებებს საარსებო გარემოსი“ (დიასამიზე 2008:326). ასეტი ვითარებასი ცოცხალი ორგანიზმს, მითუმეტეს, ადამიანს, დიდი ზალისხმევა სვირდება იმისათვის, რომ გაუზღოს ცვლილებებს და შეინარცუნოს სინაგანი ორგანოტასორისი უონასურობა, მოახდინოს გარემოსთან ადაპტაცია.

უდიდესია სკოლის მნიშვნელობა j anmrTel ი და ყველისასარგებლო მამულიშვილების აარზრდა-განვითარებისათვის, ხოლო ფიზიკურად სრული ყოფილი მოყალაყის გამოყალიბებაზე დაჯარჯული ენერგია საზოგადოებას ასმაგად უბრუნდება უკან.

adami anebis j anmrTel oba mosaxl eobis keTil mdgomareobis mniSvnel ovani maCvenebel ia. zrunva j anmrTel obisaTvis gansazRrvavs ara marto adami anebis sicocxl is xangrZl ivobas, aramed mis Sromisunarianobas. amitom rac maRal ia mosaxl eobis j anmrTel obis mdgomareoba, miT maRal ia SromiTis resursebis potencial i qveyanaSi.

demokratiul saxel mwifoSi demokratiul i unda iyos mozardis aRzrdis, ganaTl ebisa da fizikurad ganvitarebis garemoc. dRes bevrs fiqroben da msjel oben swavl ebisa da aRzrdis sistemis srul yofaze, mecnierebi da meTodiSteBi kamaToben: „ra vaswavl oT? rogor vaswavl oT? risTvis vaswavl oT?“ es marTl ac mniSvnel ovani kiTxvebi a cxovrebi saTvis mozardebis mosamzadebl ad. magram raoden paradoqsul adac ar unda mogeCvenoT, am reformebis ganxorciel ebis proeqtebSi daviwyebul ia TviT bavSvi. ar gvesmis kiTxvebi: „vis vaswavl oT? rogor movamzadoT bavSvi swavl isaTvis, rogor pirobebSi unda iyvnen bavSvebi, rom warmatebiT ganxorciel des axal i codnis ara mxol od gadacema pedagogeBis mxriv, aramed gadacemul i codnis aTviSeba moswavl eebis mxriv?“ sxvaTaSoris, am probl emas il ia WavWavaZem j er kidev me-19 saukunis meore naxevarSi miaqcia yuradReba da naSromSi „pedagogiis safuZvl ebi,“ evropul i skol is magal iTis gaTval iswinebiT, werda: „gazeTebma mogvitanes amaswinaT ambavi da Cvens „iveriaSiC“ Tavis drozed movixsenieT, rom prusiaSi dedaTa saswavl ebl ebSi SeuniSnavT daqancva gonebisa moswavl eTa qal TaTvis metis-meti swavl ebis gamo... Tu ara meti, eseTive qancgawyveta sul iTa da xorciTa didi xania SehniSnes evropaSi moswavl e vaJebSaca...“ Semdeg ganagrZobs il ia WavWavaZe: „am ukanasknel xanebSi sapedagogio literaturaSi gaxSirda xmamaRl ad RaRadeba, rom exl andel is skol is yofa-mdgomareoba evropaSi Tavs ar modis da axal s mozards Taobas sCagravs, radganac cal mxrivia da cal - kerZoo. yvel ani amazed Tanaxmani arian, rom exl andel i skol a ufro imazea mimarTul i, rom rac Sesazl oa, bevri codna azl ios moswavl esa da zne-xasiaTis wrTvna, sworeba da gamarTva-ki (fizikuri aRzrda - avt.) mTl ad uyuradRebod aris datovebul i... TiToorol a magal iTis garda, exl andel i ymawvil i kaci j aniT metad uZl uria, saSini ad ZarRvmoSi il i da modunebul i, TiTqo sneul iao. sakmaoa mcire ram dabrkol eba

daxvdes da maSinve uRonobi sagan xel ebs Camohyris..." (WavWavaZe 1938:318).

es imdenad didmniSvnel ovani probl ebaa, miT umetes, dRes, rom saerTaSoriso organizaciebma special urad Sei muSaves „bavSvTa efl ebebis dacvis konvencia," sadac miTi Tebul ia, rom bavSvs aqvs ufl eba cxovrobdes j anmrTel obisTvis esafrTxo garemoSi.

mxol od j ansaR garemoSi yal ibdeba j anmrTel i organizmi. j anmrTel organizmSi yvel a organo SeTanxmebul ad moqmedebs, myardeba wonasworoba organizmsa da garemos Soris. mozardi reagirebs yvel a im cvl il ebaze, romelic mis garSemo xdeba. igi ganicdis haeris, garemos temperaturis, ganaTebis, sakvebis, garkveuli saxis mcenareebisa da cxovel ebis mudmiv zemoqmedebas, rac uSual od gavlenas axdens mozardis fizikur da gonebriv ganviTarebaze, organoTa fiziologiur funqciebze.

garemos umniSvnelo negatiuri cvl il ebebi uaryofiTad aisaxeba bavSvis j anmrTel obaze da igi fsiqo-somaturi (fizikuri da fsiqikuri) gadaxrebis da daavadebebis mizezi xdeba. amitom aucil ebel ia fizikuri da fsiqikuri garemos sistematuri organizacia da Sedegebis analizi.

adamiანის სრული, harmoniული განვითარებისაუცილებელია არზრდის ხუთი შემადგენელი ნაწილის _ gonebrivis, zneobrivis, esTetikuris, SromiTisa და fizikuris, _ Sexameba. romelime erTis ugul ebel yofa arRvevs arZrdis process და აფერხებს განვითარებას.

არზრდის პროცესი ფიზიკური განვითარებისა და j anmrTel obis გატვირთვას იწვევს erT-erტი აუცილებელია. j anmrTel oba yovel გვარი Sromის საფუძველია და ამიტომ სწავლა-არზრდისას erT-erტი უმთავრესი საზრუნავი არის სწავლა mozardi Taobis j anmrTel obis განმტკიცება.

mozardi Taobis j anmrTel obis დაცვა-განმტკიცება გავსებს (ფიზიკური და ფსიკიკური ტვირთის საზრუნავი) გაჯანსაღებისა და სწავლის ელემენტებს. დიმიტრი პისარევი, იბრაჰიმილი სწავლების ანტიჰიგიენურ პირობების კატარების საინფორმაციო, მიუთითებს: „კეთილგონიერი ადამიანის მთელი ჯანმრთელობის დასაცავად იყოს არა იკითხვნი, რომ შეატყობინოთ და აკოვინოთ თავისი ორგანიზმი, როგორც ჯანმრთელი და ცხელი ნივთი, არამედ იკითხვნი, რომ მოიხსნათ ცხოვრების ისეთი რაციონალი პირობები, როცა ორგანიზმი, რაც შეიძლება, ისევე იტყობინება ცხელი ნივთი და ზაბულობაში და, მაშასადამე, რაც

SeiZl eba iSviaTad dasWirdeba SekeTeba“ (sovetovi 1951:26-27). j ansaRi garemo j ansaRi ganviTarebis sawindaria.

garemos Taviseburebebi mWidro kavSirSia bavSvis asakTan, misi ganviTarebis donesTan. Tu skol amdel i asakis bavSvis social ur-fsiqikuri ganviTarebisatvis mniSvnel ovania social ur-sayofacxovrebo garemo, saskol o asakis mozardis formirebaSi mniSvnel ovani adgil i eTmoba skol is keTil mowyobas, moswavl eTa Soris disciplinis ganmtkicebas, swavl isadmi interesis gaRviZebas, rac sabol ood aucil ebl ad gamovl indeba bavSvis qcevaSi. - wers profesori giorgi sturua naSromSi „saskol o higiena“ (sturua 1981:9-10).

skolis keTil mowyobaSi igul isxmeba skol is garemos (rogorc fizikuri, aseve fsiqikuri Tval sazrisiT) gaj ansaReba da saWiroebisamebr inventarizacia. situaciuri analizi cxadyofs, rom skol aSi bavSvis j anmrTel obaze moqmedi faqtorebi SeiZl eba daiyos Semdeg j gufebad:

1. higienuri faqtorebi:

1. 1. ganaTeba;
1. 2. haeris garemo;
1. 3. xmauri;
1. 4. Senobis moculoba;
1. 5. dizaini, feri;
1. 6. samSenebl o masal isa da saRebavebis xarisxi;
1. 7. aveji;
1. 8. videoekranuli saSual ebebi – kompiuterebi, tel evizorebi;
1. 9. kvebis organizacia, sakvebis xarisxi, asortimenti;
1. 10. skol aSi gamoyenebuli sasmeli wylis xarisxi;
1. 11. skol is mimdebare teritoriis ekologiuri mdgomareoba;
1. 12. santeqnikuri aRWurvilobis mdgomareoba.

2. saswalo-organizaciuli faqtorebi:

- 2.1. saswalo datvirTvis moculoba, misi Sesabamisoba moswavis asakobrivi da individual ur Sesazl ebl obebTan;
- 2.2. Ggakvetilebis ganrigi, saswalo programiT gaTvaliswinebuli datvirTvebis gadanawileba saswalo welze, semestrebze, kvirebze da dReebze;

- 2.3. gakveTil is Catarebis organizaciul -pedagogiuri pirobebi – gakveTil is simkvrive, saswavl o saqmianobis saxeebis monacvl eoba, fizkul turis wuTebis Catareba, mxedvel obis varjiSebis Catareba da a. S.
- 2.4. fizikuri datvirTvis mocul oba fizaRzrdis (sportis) gakveTil ebze, dasvenebebze, arasaswavl o periodebSi dRis, kviris, Tvis ganmavl obaSi;
- 2.5. skol is wesdebis Taviseburebebi da skol is cxovrebis normebi;
- 2.6. skol is samedicino da fsiqol ogiuri momsaxureobis uzrunvel yofa;
- 2.7. skol is cxovrebaSi mSobel Ta CarTul obis xarisxi;
- 2.8. moswavl eTa j anmrTel obis SenarCunebisa da gakaJebis sakiTxebSi xel mZRvanel Ta pozicia da kompetenturobis xarisxi;
- 2.9. skol aSi mozardebis j ansaRi cxovrebis wesisa da j anmrTel obisaTvis zrunvis kul turis Camoyal ibeba-ganviTarebisaTvis samuSao sistemis arseboba;
- 2.10. garemo sociumTan skol is integrirebis xarisxi; qal aqis, regionis an raionis administraciisa da sxva organizaciebTan skol is urTierTze-moqmedeba.

3. fsiqo-pedagogiuri faqtorebi:

- 3.1. pedagogiuri kol eqtivis fsiqol ogiuri kl imati;
- 3.2. kl asSi fsiqol ogiuri kl imati;
- 3.2. pedagogTa avtonomiurobis xarisxi da inovaciuri moqmedebis SesaZl ebl obebi;
- 3.3. moswavl esa da maswavl ebel s Soris pedagogiuri urTierTobis stili;
- 3.4. gamokiTxvisa da CaTvl a-gamocdebis Catarebis stili, Sefasebis sistema da misi kriteriumebi;
- 3.5. maswavl ebl is mier moswavl eebisadmi da gansakuTrebiT riskis bavSvebisadmi individual uri midgomis xarisxi;
- 3.6. e. w. „rTul bavSvebTan“ urTierTobis Taviseburebebi kl asSi;
- 3.7. swavl ebisas gamoyenebul i meTodebisa da teqnol ogiebis Sesabamisoba moswavl eTa asakobrivi da funqcional ur SesaZl ebl obebTan;
- 3.8. gakveTil ze moswavl eTa emociis, fizikuri, da gonebrivi moqmedebis gamovl inebis Tavisufl ebis xarisxi;
- 3.9. maswavl ebel Ta pirovnul -fsiqikuri Taviseburebebi, maTi xasiaTi;

3.10. maswavl ebel Ta mier sakuTari probl emebis fl obisa da fsiqemociuri gadarTvis unari;

3.11. pedagogebSi j anmrTel obis dacvis saganmanaTI ebl o teqno logiebis profesiul i dauflebis xarisxi;

3.12. maswavl ebel Ta j anmrTel obis mdgomareoba, cxovrebis wesi.

saganmanaTI ebl o sistemis dRevandel i situaciuri anal izi cxadyofs, rom zrunva bavSvTa j anmrTel obis dacvasa da profil aqtikaze saTanado doneze ar dgas. UsagangaSod migvaCnia moswavl eTa arahigienuri mikrokl imatis pirobebSi swavl eba-swavl a. skol ebSi ar xorciel deba higienuri moTxovnebis Sesabamisi ventil acia (gakveTil is msvl el obisas haeris samjeradi cvl a fanj ris 3-jer 5 wuTiani SeRebiT; gakveTil is msvl el obisas derefnis ganiaveba 15-20 wT-is ganmavl obaSi; mTI ianad saswavl o procesis dawyebisas da dasrul ebisas yvel a sakl aso oTaxis da derefnebis sarkml ebis gaReba, raTa uzrunvel yofil i iqnes ama Tu im mizeziT Seucvl el ad darCenil i haeris gandejna). Sesabamisad, moswavl eebis uxdebaT arahigienuri haeris garemoSi xangrZl ivad yofna. mizezi aRniSnul sakiTxebSi **pedagogTa da teqnikur personal Ta** arakompetenturobasTan erTad zogierT skol aSi kl asebis araswori ganl agebac aris (sakl aso oTaxebi derefnis orive mxares aris ganl agebul i, rac ar izl eva derefnebis srul fasovani ganiavebis saSual ebas). raSi vl indeba dabinZurebul i haerIT sunTqvis mavne Sedegebi? profesor sovetovis redaqqiIT gamoqveynebul naSromSi „saskol o higiena“ dasabuTebul ia, rom dabinZurebul i haeris mavned moqmedebis mizezia masSi Sxamiani daSl is produqtebis arseboba da misi fizikuri Tvisებების (temperatura, tenianoba) Secvl a. aseTi haerIT sunTqvisas adami ans ewyeba moduneba, Tavis tkivil i, gul isa da sunTqvis moqmedebis Senel eba. irRveva adami ans normal uri cxovel moqmedeba, icvl eba adami ans guneb-ganwyobil eba, romel ic adami ans organi zmis Tboregul aciaze haeris fizikuri Tvisებების (temperatura, tenianoba, moZraoba) gavleniT ganisazRvrebba (sovetovi 1951:211–212). kvl ebebma daadastures, rom aRniSnul i subieqturi da obieqturi cvl il ebebi arasrul ad ventil irebul kl asebi gamokitxul moswavl eTa (100 aRsazrdel i) maRal i (85%) procentiT aRiniSneboda.

dakvirvebisas yuradReba mi vaqcieT skol ebis gaTbobas. imi sTvis, rom mozardma komfortul ad igrZnos Tavi da SeinarCunos rezistentoba, aucil ebel ia saswavl o dawesebul ebebi Tbebodes 16-18 gradusamde. dRes skol ebSi gaTbobis probl ema mogvarebul ia. Tumca gauniavebl obis da haeris umoZraobis gamo temperatura zamTarSic ki 24-25 gradusia. dabinZurebul i, zedmetad gamTbari, umoZrao haeris garemo aqveiTebis organizmis rezistentobas, imunitets da Sromis unars.

organizmisaTvis rogorc haers, aseve didi mniSvnel oba aqvs wyal s. aucil ebel ia skol ebi maragdebodes xarisxiani sasmel i wyl iT, TiToeul moswavl eze 50 l. onkanuri sistema bevr skol aSi mowesrigebul ia mxol od sapirfareSoebSi, magram dRemde probl emad rCeba sakl aso oTaxebSi maTi mowyoba, raTa moswavl eebma da pedagogeBma SeZl on xel ebis damuSaveba dafasTan muSaobis Semdgom. aseve probl emad rCeba sasmel i wyl is Sadrevnebis mowyoba derefnebsi. am probl emis mogvarebl obis gamo bavSvebi saswavl o dawesebul ebebSi sargebl oben erTmaneTis naxmari WurWI ebiT, an iSvel ieben xel ebs, rac infeqciuri daavadebebis gavrcel ebis saSiSroebas qmnis.

mozardis srul yofil i da j ansaRi ganviTarebisaTvis aucil ebel ia higienuri moTxovnebis Sesabamisi saskol o inventari. sayuradReboa, rom dRes skol ebis umravl esobaSi ar arsebobs moswavl eTa simaRl is Sesabamisi merxebi, ar aris gaTval iswinebul i merxebis 14-15 gradusani daxril obis aucil ebl oba, yovel ive xel s uSl is xerxeml isa da mxedvel obis normal ur ganviTarebas.

fizikuri garemos sij ansaRis garda, bavSvis srul yofil i ganviTarebisTvis didi mniSvnel oba aqvs fsiqikuri garemos gaj ansaRebas.

fsiqikuri moqmedeba Tavis tvinis qerqSi xorciel deba. adamiანis didi naxevarsferoebis qerqs aqvs garemos movl enebis mraval mxrivi aRqm is Tviseba, cnebebis warmoSobis, gonebaSi maTi ganmtkicebis (aRqma, mexsiereba da sxva) da rTul i fsiqikuri funqciebis (azrovnebis) unari. es procesebi ganuyrel adaa dakavSirebul i nervul i sistemis yvel a funqci asTan.

bavSvTa da mozardTa nervul i sistemis, pirvel rigSi, Tavis tvinis normal uri srul yofil i ganviTareba friad mniSvnel ovania, radgan

zrdasrul i adami anis fsiqika bavSvobis, yrmobisa da Wabukobis mTel manZil ze yal ibdeba.

nervul i sistemis normal uri ganviTareba mniSvnel ovnad aris damokidebul i garemo pirobebze. garemo unda iyos iseTi, rom ar Seicavdes bavSvTa da mozar dTa nervul i sistemis metismetad gamRizianebeL, damaZabunebeL momentebS. skol isa da oJaxis mowyobil obam bavSvebs unda Seuqmnas mxne da xal isiani ganwyobil eba. pedagogeBisa da mSobl ebis keTil ganwyobil i da mSvidi damokidebul eba bavSvebTan da mozardebTan xel s uwyobs nervul i sistemis si fxiZl es da normal ur ganviTarebas (sovetovi 1951:137).

organizms metismetad gamRizianebeL i faqtorebis - stresorebis moqmedebiT gamoiwveva reaqcia - **stresi**. igi organizms araspefikur faqtorTa erTobl iobaa, roml is drosac viTardeba neiro-endokrinul i da metabol uri cvl il ebebi. am dros organizms yvel a sistema mimarTul ia rezistentobis (gamZl eobis) gazrdisaken. stresoris xangrZl ivad moqmedebisas ki organizms dacvisunarianoba ifiteba, iTrguneba imunuri sistema, irRveva wonasworoba organizmsa da garemos Soris da viTardeba daavadeba, irRveva nervul i sistemis normal uri ganviTareba, ziandeba fsiqika. j erol d grinbergi Tavis kvl ebebSi aRwers stres-faqtorebis moqmedebis Sedegad adami anSi ganviTarebul paTol ogiur procesebS da daavadebebs (Гринберг 2004:59-81).

stresorad - stesis gamomwvev araxel sayrel faqtorad - xSirad **pedegogsa da mosvavl eebS Soris mouwesrigebeL i urTierTobebi iqceva**. gansakuTrebiT aRsaniSnavia urTierTobebis sirTul e **Znel ad aRsazrdel Ta** mimarT, miT umetes, Tu is swavl iTac ar gamoirCeva. daZabul ma urTierTdamokidebul ebam SeiZl eba saval al o Sedegebamde miyvanos aRsazrdel ic da pedagogic, radgan oriveni stresoris zemoqmedebis qveS aRmoCndebian. xangrZl ivma konfl iqturma situaciebma SesZl ebel ia aRsazrdel is darRveul i fsiqika kidev ufro daazianos, igi agresiuL i gaxados pedagogisa da zogj er megobrebis mimarTac da misgan damnaSave Camoyal ibdes. igi saSiSi gaxdeba sxva bavSvebi saTvis.

rTul bavSvebTan konfl iqtis mowesrigebaSi **pedagogs** unda daexmaros **fsiqol ogi da fsiqiatr**i, roml ebic sasurvel ia TiToeul skol aSi

arsebobdes. bavSvebTan momuSave **fsiqol ogebi** Seiswavl ian maTi gonebrivi ganviTarebis dones, aTvissebis unars, cudad swavl is mizezebs da moZebnian maTi aRmofxvris saSual ebebs. **fsiqiatrebi** ki gamoikvl even da umkurnal eben araswori qcevis tipebs da emociur probl emebs. „fsiqiatrebi karga xania im daskvnamde mivi dnen, rom seriozul i, Znel i probl emebi yovel dRiuri probl emebidan warmoiqmneba. amitom isini meti yuradRebiT swavl oben yovel dRiur probl emebs, vinaidan droul ad miRebul zomebs udidesei warmateba moaqvs umokles vadaSi,“ – wers saxel ganTqmul i amerikel i eqimi benjamin spoki (spoki 1991:419). aucil ebel ia eqim-fsiqiatris Careva manam, sanam bavSvis fsiqikuri mdgomareoba seriozul i gaxdeba.

srul iad gamarTI ebul ia benjamin spokis mosazreba imis Sesaxeb, rom Tuki skol ebSi imuSaveben fsiqiatrebi, mSobl ebsa da maswavl ebl ebs Sesazl ebl oba miecemat kval ificiuri daxmareba da rCeva miRon nebi smier yovel dRiur probl emebze (spoki 1991:420).

dRes mxol od erTeul kerZo da sajaro skol ebSi muSaoben **fsiqol ogebi**, magram **fsiqiatrebi arc erT skol aSi ara hyavT**. mozardTa sul ieri gajansaReba ki xSirad scil deba maswavl ebel Ta, mSobel Ta, fsiqol ogTa Zal ebs da saWi roebs swored fsiqiatriul Carevas.

Zal ze saWi roa pedagogebs hqondeT srul yofil i ganaTI eba yvel a zemoarNi Snul sakiTxebSi, SeeZl oT codnis praqtikaSi gamoyeneba, radgan maswavl ebel Ta saqmianobisas moTxovnebidan umniSvel o gadaxvevac ki metad uaryofiTad isaxeba bavSvTa janrTel obaze. aucil ebl obam moitana saganmanaTI ebl o sistemis saqmianobaSi saswavo procesis higienis Sesaxeb ganaTI ebis CarTva, saskolo higienisa da social uri medicinis Tanamedrove miRwevebis danergva, pedagogTa daxel ovneba sameicino higienasa da fsiqosomatikis safuZvl ebis daufl ebaSi, rac srul fasovani moqal aqis momzadebis interesebiT aris gapirobebul i, magram isic unda iTqvas, rom saWi roa ufro seriozul i proeqtis SemuSaveba. Cveni azrit, Tanamedrove pirobebSi, roca Zal ian bevri faqtori negatiurad moqmedebs mozardis fsiqikur samyaroze, izrdeba arasrul wl ovanTa danaSaul obani, izrdeba mozardTa fsiqikuri da fizikuri gadaxrebis SemTxvevaTa raodenoba da a.S. mdgomareobis

გაქანსა რების ეფეტურ სასუალ ებად მიგვაცნია პედაგოგური პროფილის **სკოლის ეკიმის** მომზადება.

როგორც ცნობილია, ამჟამად აქტიურად მიმდინარეობს ოქსის ეკიმის მომზადება, ეს არის ადამიანი, რომელსაც ურთიერთობა აქვს ამა თუ იმ ოქსის ყველა წევრთან. აქამდე სამედიცინო პროფესიები იყო პრაგმატიკი, კომპეტენციები - ვიწრო და ფოკუსირებული, ორიენტირებული პაციენტზე და არამის ოქსზე, პირველადი ანდაცვის ფუნქცია პრაქტიკულად ამოვარდნილი იყო საერთო სისტემიდან. ოქსის ეკიმის სპეციალისტების შემთხვევაში პირველადი ანდაცვის ფუნქცია თავის თავზე იღებს ყველა იმ ფუნქციას, რაც ყველა განვითარებულ ქვეყანაში უნდა იყოს.

ანალიტიკურად გვაქვს წარმოდგენილი **პედაგოგური პროფილის სკოლის ეკიმის** მომზადების საკითხი. ის უნდა იყოს ეკიმი, რომელიც სამედიცინო განათლებასთან ერთად რამდენიმე დაუფლებული ფსიქოლოგის (განსაკუთრებით, განვითარების ფსიქოლოგის), ფსიქიატრის, ჰიგიენის და აუცილებლად პედაგოგიკის მეცნიერულ ცოდნას. იგი, პედაგოგური კოლექტივთან ერთად, იზრუნებს სკოლის ფიზიკური და ფსიქიკური გარემოს გაქანსა რებისთვის, გაითვალისწინებს რამოზარდთა ფსიქოფიზიკური განვითარების აქსელერაციას, მოახდენს გარემოს სისტემატურ ორგანიზაციას, სედეგების ანალიზს, სეისვალის ასაკობრივი ფსიქოლოგის საკითხებს, ზნელობრივად აწარმოებს ტიპებს, ქვეყნის თავისებურებებს, გამოიწვევს მიზეზებს და გაითვალისწინებს რამოზარდთა ინდივიდუალურ ობას, დროულად მიიღებს ზომებს.

სკოლის ეკიმი კარგად დაეხმარება გაუწევს პედაგოგებსა და მსოფლიოებს მოზარდებთან კონფლიქტური ურთიერთობების მოწესრიგებაში.

Tavi II

moswavi eTa fsiqofizikuri ganviTarebis Tanamedrove probi emebi

\$1. moswavi eTa fizikuri ganviTarebis probi emebi

bavSvTa fizikuri ganviTarebis sistematuri kvl eva metad saSuri saqmea, radgan kvl evis Sedegebi migvaniSnebs konkretul ad romel faqtorTa zemoqmedeba aumj obesebs an auaresebs bavSvis organizmis ganviTarebas. fizikur ganviTarebaSi igul isxmeba organizmis morfologiuri da funqciuri niSnebis erTobl ioba da maTi urTierTdamokidebul eba. bavSvTa fizikur ganviTarebaze moqmedebs ra memkvidreobiTi faqtori, konstituciis tipi, nivTierebaTa cvl a, hormonal uri da fermentul i foni, igi amave dros didadaa damokidebul i organizmis janmrTel obis mdgomareobaze, romel sac gansazRvravs gare samyaros kl imaturi pirobebi, ekol ogiuri pirobebi, social uri, ekonomikuri da kul turul i garemocva, sayofacxovrebo pirobebi, kveba, cxovrebis wesi da dRis reJimi.

bavSvis **fizikur ganviTarebaSi** gamoyofen **sam periods: 1. adreul i bavSvoba; 2. Sua da gviani bavSvoba; 3. simwifis xana da mozardobis asaki.**

adreul i bavSvoba iwyeba 1 wl idan da grZel deba 6 wl is CaTvl iT. am asakis bavSvisaTvis damaxasiaTebel ia yovel wl iurad 6,4 sm-iT simaRI eSi da 2,5-3 kg-iT wonaSi mateba. bavSvebs tanTan SedarebiT Tavi didi aqvT. gogonebs cximovani qsovil i aqvT metad ganviTarebul i, vaJebS – kunTovani. saskol o asakisaTvis tanisa da Tavis Sefardebis proporcia swordeba.

zrdis siswrafes bavSvebSi gansazRvravs genetikuri faqtorebi da garemo, rogorc fizikuri, aseve social uri Tval TaxedviT. adamiანis simaRI eSi zrdas safuZvl ad udevs genetikuri midrekil eba, magram zrda SeiZl eba Seaferxos arasrul fasovanma kvebam, qronikul ma infeqciebma (am ukanasknel Ta ganviTarebas xel s uwyobs arasaxarbiel o kl imaturi da ekol ogiuri pirobebi, cudi sayofacxovrebo pirobebi, mwvave daavadebis SemTxvevaSi araswori taqtikiT mkurnal oba, mSobl ebis mxridan imunuri sistemis gaZl ierebaze nakl ebi zrunva). fizikur zrdas aferxebs bavSvis

mimarT siyvarul is deficiTi da stresebiT gamowveul i emociebi. organizmSi am dros mimdinareobs hormonal uri darRvevebi, hormonebi ki, rogorc cnobil ia, organizmSi mimdinare yvel a procesis maregul irebl ebi arian. medicinam gamoikvl ia, rom bavSvis zrda SeiZl eba Seferxdes stresul garemoSi xangrZl ivad yofnis dros. amerikel i eqimi orvil grini wl ebis manZil ze swavl obda bavSvebis zrdis Semaferxebel mizezebs. man mkacr aRzrdasa da bavSvis zrdis Seferxebas Soris garkveul i mizez-Sedegobri vi kavSiri daadgina. SoTa kuWuxiZem Sei swavl a grinis mecniერul i kvl evebi da Tavis naSromSi „kargi yrmisa aRmzrdel i“ aRwers SemTxvevas, ramac am sayuradRebo daskvnamde pirvel ad miyvana cnobil i eqimi: „erTxel masTan Svidi wl is biWuna miyvanes, romelic tanadobiT oTxi wl isas hgavda. biWunas xel isgul ze iarebi aCnda. Turme, bavSvs unebartvod uWamia Sokol adis fila, ristvisac mSobl ebma gazquris cecxliT daudaRes xel is gul ebi. pirvel ad am wyl ul ebisTvis yuradReba ar miuqceviaT, amitom zrdis daCqarebisatvis mkurnal ma am biWunas, Cveul ebriv, hormonis ineqcia gamouwera. wamali, garkveul i mizezis gamo, kl inikaSi ar aRmoCnda.

gadioda dro. bavSvi saavadmyofoSi daawvines. momvl el ad saTno, gul keTili qali miuCines. aseT pirobebsi bavSvma ori weli dahyo. moxda saswauli: bavSvis organizma yovel gvare xel ovnuri Carevis gareSe daiwyo zrdis hormonebis gamomuSaveba, ris safuZvel zec bavSvi yovel dRe matul obda simarleSi. saWiro iyo am konkretuli cxovrebi seuli SemTxvevis mecniერul i ganzogadeba, saidumloebis sxva eqsperimentebiT ganmtkiceba. am mizniT eqimma grinma mTel i rigi gamokvl evebi Caatara juja aRnagobis bavSvebze da daaskvna, rom mTel rig SemTxvevebsi bavSvis zrdis patologiuri Senel ebis Ziritadi mizezia oj axSi gamefebul i mZime fsiqikuri atmosfero, ... “ (kuWuxiZe 1984:21). eqimi grini yovel ives xsnis imiT, rom mZime fsiqikur situaciebsi bavSvis organizmi ver gamoyofs da sisxli is gziT organizms ver awodebs sakmao raodenobis zrdis hormonebs.

1-6 wl is asakSi bavSvebs uviTardebaT msxvili kunTebi. or xel ze ekidebian, darbian, daxtian. asakis matebasTan erTad TiToeul i moZraobis Sesrul ebisas gabedul eba ematebaT. xuti wl is bavSvebs SeuZliaT cal

fexze xtunva, xol o eqvsi wl is asakis patarebs - swrafi sirbil i. skol amdel asakSi bavSvebs aqvT Warbi energia da maTTvis Zal ze saWiroa yovel dRiuri fizikuri varjiSebi.

am asakis bavSvebs wvriLi kunTebi SedarebiT sustad aqvT ganviTarebul i, Sesabamisad, natifi moZraobebi SezRudul i aqvT. TumcaRa am jgufis kunTebis ganviTareba mniSvnel ovani siswrafiT mimdinareobs. oTxi wl is bavSvebs SeuZl iaT martivi figurebis xatva da kubikebiT sxvadasxva konstruqciebis Seqmna. xuTi wl is bavSvi danas, Cangal s da kovzs kargad xmarobs, Ril ebsa da fexsacmel ebs sakuTari xel iT ikravs.

Sua da gviani bavSvoba iwyeba 6 wl idan da grZel deba 11 wl amde. am periodSi rogorc wonaSi, aseve simaRl eSi zrda TandaTan mimdinareobs. bavSvebi xdebian tanadebi. msxvil i kunTebis moqmedeba koordinebul ia. bavSvebs aqvT mraVal feroVani fizikuri moqmedebis Sesrul ebis saSual eba – sirbil is, curvis, vel osipedis tarebis, cigurebze srial is da sxva. SeuZl iaT sakuTari sxel is gakontrol eba, erT adgil ze xangrZl ivad j doma da yuradRebis mobil izeba. Tumca aRsaniSnavia isic, rom erT adgil ze xangrZl ivi j domisas bavSvi ganicdis statikur zewol as, rac iwvevs daRl a-gadaRl as, rogorc kunTebis mxriv (bavSvi xdeba mousvenari, iwyebs adgil ze wrial s), aseve gonebis mxriv (ewyeba yuradRebis gafantva, aqvs mexsierebisa da aqtiuri gonebrivi moqmedebis Seferxebebi). am asakisTvisac metad mniSvnel oVania bavSvTa fizikuri aqtiuroba, gonebrivi Sromis Canacvl eba fizikuri aqtiurobis wuTebiT. wvriLi kunTebis ukeT ganviTarebis gamo isini xel ebs ukeT imorCil eben, iwyeben da TandaTan xvewen weras, ar uZnel debaT samuSao iaraRebis gamoyeneba.

simwifis xana da mozardobis periodi 11-dan 16 wl amde asaks moicavs. Tumca individual ur SemTxvevebSi SeiZl eba ufro adrec daiwyos, adre damTavrdes, an gvian daiwyos da gvian damTavrdes. simwifis xanaSi organizmSi mimdinareobs hormonal uri da sxel is aRnagobis cvl il ebebi. mas gansazRvravs swori kveba, janmrTel oba, genetika. simwifis xana hormonebis moWarbebiT xasiaTdeba, roml ebic fizikur cvl il ebebTan erTad fsiqol ogiur ganviTarebasac aregul irebs. magal iTad mamakacis sasqeso hormonis testosteronis siWarbe sakuTar

Sesazl ebl obebSi darwmunebas azl ierebs vaJebSi, xol o gogonebSi estradiol is siWarbe gabrazebisken midrekil ebas zrdis. Tavis mxriv, hormonTa raodenobas gansazRvavs mozardis cxovrebis wesi, cxovrebis xarisxi, emociuri mdgomareoba. mozardebi iwyeben wonasa da simaRI eSi intensiur zrdas (j anaSia 2009:5-12).

ufro dakonkretebul periodizacias gvTavazobs samedicino-biol ogiuri kl asifikacia. igi Semdeg asakobriv periodebs gamoyofs:

1. mucl adyofnis periodi (40 kvira) - kriteriumebi: zigotis ganayofiereba da formireba. ZiriTadi morfofunqciuri cvl il ebebia: zigotidan organizmis formireba. uj redebis, qsovil ebis, organoebisa da organoTa sistemebis swrafi zrda da diferenciereba. kveba warmoebs dedis organizmidan. am periodSi gamoiyofa:

1.1. embrional uri periodi (8kvira) – aqvs kritikul i periodebi: VII-XII dRe – impl atanciis periodi; III-VI kvira – organoebis Canasaxebis warmoSoba da me-8 kvira – gul is funqcionirebis dasawyisi.

1.2. pl acentarul i periodi (32 kvira) - kritikul i periodebia: III Tve – pl acentisa da Zval -tvinovani sisxl warmoqmnis formireba, warmoiqmneba Tavis tvinis qerqis Canasaxebi; VI Tve – yvel a organoebi ZiriTadSi formirebul ia da IX Tve – nayofi iWers mudmiv mdgomareobas.

2. dabadebis Semdgomi periodi (dabadebidan sikvdil amde); am periodSi gamoiyofa:

2.1. axal Sobil obis (0-10 dRe) periodi – mimdinareobs fil tvismieri airTa cvl is Camoyal ibeba; adaptacia axal pirobebTan. Tavdapirvel ad sasunTqi sistema iwyebs funqcionirebas, irTveba Termoregulaciis meqanizmi, garemosTan kavSiri xorciel deba upirobo refl eqsebiT, TandaTan yal ibdeba pirobiTi refl eqsebi.

2.2. ZuZus wovis periodi (10 dRidan 1 wl amde) – kriteriumebi: j domisa da dgomis realizacia da gamtkiceba. aRiniSneba intensiuri zrda, xerxeml is nadrekebis formireba, sarZeve kbil ebis amOWra, grZnobaTa organoebis moqmedebis TandaTan ganviTardeba, yuradRebis, mexsierebis, pirobiTi refl eqsebis safuZvel ze azrovnebis ganviTareba; daavadebebi sadmi maRali mgrZnobel oba da organizmis dabal i winaarmdegobis unari.

2.3. adreul i bavSvobis periodi (1-3 ww.) – kriteriumebi: I okomotiuri

aqtivobis – siarul is, sirbil is – daufl eba, metyvel ebis daufl eba. organoTa sistemebi intensiurad viTardeba, moZraobebi srul yofil i xdeba, srul yofil i xdeba umaRI esi nervul i moqmedeba, izrdeba Sromisunarianoba, winaaRmdgobis gawevis unari garemos mavne faqtorebisadmi j er kidev sustia.

24. bavSvobis pirvel i periodi (4-7 ww.) – kriteriუმები: Tavis tvinis qerqis intensiuri ganviTareba da maRali pl astikuroba. ZiriTadi morfo-funqciuri cvl il ebebia: 4-6 wl amde - zrdis tempis Senel eba, 6-7 wl idan - gaZl iereba; moZraobis koordinaciis gazrda; sarZeve kbil ebis ZiriTadi kbil ebiT Secvl is dawyeba; swavl ebisa da esTetikuri aRzrdis ganmapirobel i anal izatorebis maRali pl astikuroba; metyvel ebis ganviTareba da abstraqtul i azrovnebis dawyeba; swavl eba TamaSiT; mimbaZvel oba; yvel afrisadmi interesisa da cxovrebi seuli gamocdil ebis nakl ebobis gamo xSiri travmebi.

25. bavSvobis meore periodi (gogonebi 8-11 ww., biWebi 8-12 ww.) –

kriteriუმები: organizმის adaptacia saskolo garemosTan, abstraqtul i azrovnebis ganviTareba. sarZeve kbil ebis moqla mTavrdeba, gogonebi metad intensiurad viTardebian, vidre vaJebi, saswalo datvirTvis moqmedebiT nervul i procesebis Zala da wonasworoba izrdeba, viTardeba Sinagani metyvel eba da abstraqtul -logikuri azrovneba; emociur, gonebriv da fizikur gadatvirTvas miyavarT nevrozamide da janmrTel obis sxvasaxis darRvevebamde.

26. moZardobis periodi (gogonebi 12-15 ww., vaJebi 13-16 ww.) – kriteriუმები:

sqesobrivi momwifeba, meoradi sasqesoniSnebis gaCena, intensiuri zrda, sqesobrivi momwifebasTan dakavSirebul i endokrinul i gadaxrebi da nervul i sistemis moqmedebis cvl il ebebi, sasqeso jirkvl ebis moqmedebis gaZl iereba, vegetaciuri darRvevebi, cns-ის აგზნებადობის მონათება, qerqqveSa struqturebis aqtiurobis gaZl iereba, Tavis tvinis qerqis tonusis Sesusteba, pirobiTi refl eqsebis warmoSobis gauareseba, abstraqtul azrovnebasTan SedarebiT konkretul i azrovnebis metad ganviTareba, I akonuroba, metyvel ebis Senel eba, sityvaTa maragis gaRaribebeba; moTxovnil ebase da fiziologiur Sesazl ebl obebs Soris SeuTanxmebl oba iwvevs gadaRI as.

27. axal gazrdobis periodi (gogonebi 16-20 ww., biWebi 17-21 ww.) -

kriteriუმები: organizმის და მისი yvel a sistemis ganviTarebis dasrul eba. ZiriTadi morfo-funqciuri cvl il ebebia: zrdis Senel eba,

sqesobrivi momwifebis dasrul eba, Tavis tvinis qerqisa da qerqqveSa nawil ebis harmoniul i ganviTareba, abstraqtul i azrovnebis gaaqtiureba (Лысова... 2009:15-16).

bavSvTa cxovrebis asakobriv periodebad dayofa metad pirobiTia, Tumca periodebisaTvis damaxasiaTebel i niSan-Tvisebebis da am niSan-Tvisebebis Camoyal ibebis xel Semwyobi da xel SemSI el i pirobebis codna aucil ebel ia, raTa SesaZI ebel i gaxdes saswavl o-saaRmzrdel o procesSi TiToeul i asakobriv j gufisaTvis ganviTarebis xel Semwyobi pirobebis Seqmna da gaZI iereba.

TiToeul asakobriv periodSi bavSvTa normal uri fizikuri ganviTarebisaTvis aucil ebel ia zustad iqnes dacul i bavSvTa gonebrivi da fizikuri Sromis higiena, fizikuri aRzrdis higiena, kvebis higiena, saswavl o-saaRmzrdel o dawesebul ebis dagegmarebis, movl a-dasufTavebis, saswavl o-saaRmzrdel o procesis higiena. romel ime higienuri moTxovnis mciredi darRvevac ki uaryofiTad aisaxeba bavSvTa j anmrTel obasa da, Sesabamisad, fizikur ganviTarebaze.

Catarebul i kvl evebiT Tanamedrove skol ebSi higienuri moTxovnebi TiToeul i zemoT CamoTvlil i faqtorisadmi mkveTrad irRveva, risi Sedegic aris darRvevebi moswavl eTa fizikur ganviTarebaSi.

higienur normaTa darRveva gansakuTrebiT cudad aisaxeba aWaraSi mcxovreba bavSvTa kontingentze, radgan aWarisaTvis damaxasiaTebel i kl imaturi Taviseburebebi - **nal eqebis Warbi raodenoba, Rrubl ianoba, tenianoba** - Taviseburad uaryofiT gavl enas axdens **bavSvTa fizikur ganviTarebaze**.

adgil mdebareobis I andSaftTan dakavSirebul ia **WiebiT dainvazirebis** saSiSroeba da sixSire, radganac gansakuTrebiT zRvispira sanapiro zol is niadagi Wiebis kvercxebis gamravl ebisa da sicocxl isunarianobis SenarcunebisaTvis xel Semwyob saSual ebas iZI eva. paraziti Wiebi cxovroben adamianis organizmSi da iwveven sxvadasxva organos dazianebas. dazianebis xarixi da gamovlenili simptomebi damokidebul ia Wiebis saxebaze, maT I okalizaciisa da raodenobaze. dazianebas xSirad Tan axl avs wonaSi dakl eba, fizikuri sisuste, gaRizianebadoba, Sekrul oba, aSI il oba, gul isreva, Rebineba, siyviTle, SeSupeba, xvel a, cxviridan gamonadeni, **Sromis unarisa da mexsierebis**

დავეი Teba, ზრდის SeCereba, Senel ebul i sqesobrivi ganviTareba da sxva (parazitul i 2007 <http://forum.interes.ge/lofiversion/index.php?t1367.html>).

აღარის regionis გარემოSi (ვალ Si, ჰაერSi, კვების პროდუქტებSi, ნიადაგSi) მიკროელემენტების, კერძოდ, **iodis** ნაკლებობის გამო მარალია **ცივიტ** დაავადებულთა პროცენტი. iodis ნაკლებობა ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონების ნაკლებობას იწვევს. მათი ნორმალური რაოდენობა კი აუცილებელია ორგანიზმის ვეღა ორგანოს ნორმალური განვითარებისათვის. ფარისებრი ჯირკვლის ჰორმონთა ნაკლებობისადმი განსაკუთრებით მგრძობიარე არის თავის თვინი და მისი ჟერგი - **ფერხდება გონებრივი და ფიზიკური განვითარება**, განსაკუთრებით ადრეულ ასაკში ამ ჰორმონთა მკვეთრი ნაკლებობა იწვევს **კრეტინიზმსა და ჯუჯობის** განვითარებას (iododeficitis <http://mkurnali.ambebi.ge/index.php/daavadebebi-mkurnaloba/nivthierebatha-cvla/753-2009-02-26-12-51-33.html>).

ენდემური ცივის გამოვლინებას იწვევს არა მარტო iodis დეფიციტი, არამედ **არარაციონალური კვება** - ცილების უკმარისობა, საშემოსი სტრუგენური ნივთიერებების მოხვედრა (ტიოციანატი, ტიოკსიზოლიდონი), ან ისეთი მიკროელემენტების უკმარისობა, როგორცაა ბრომი, ცინკი, კობალტი, სპილენჯი, მოლბენი, ისეთი ნივთიერებების სივარბე, როგორცაა კალციუმი, ფორი, ჟრომი, მანგანუმი. დიდი მნიშვნელობა აქვს ამ მიკროელემენტთა თანაფარდობას. სტრუგენური ნივთიერებები ხელს უწყობს იოდების ორგანულ იოდში გადასვლას, რიტაც მცირდება იოდირებული ჰორმონების სინთეზი. ეს იწვევს ფარისებრი ჯირკვლის კომპენსაციურ ჰიპერპლასიას. მნიშვნელოვანია გენეტიკა (ტათიშვილი ... 1998:592). ყოველივე ზემოაღნიშნულიდან გამომდინარე, დიდი ჟურადრება უნდა მიეჭეს მოსვლითა მენიუს შორად სერცევის და კვების შორად ორგანიზებას. კვლებიტი დგინდება, რომ დრეისათვის მოსვლითა კვების ჰიგენური ნორმები მეთმეტად ირრევა როგორც სკოლებში, ასევე ოჯახებში, რასაც ემთება გარემოში, ვალში და პროდუქტებში iodis დეფიციტი, შესაბამისად გავრდილია ენდემური ცივის შემთხვევათა რაოდენობა. ამ პრობლემის მოგვარებაში **სკოლის ეკიმის როლი** ასეთნაირად გვესახება: იგი, ვეღა აუცილებელი მოთხოვნების დაცვით, სკოლაში შეადგენს მოსვლითა მენიუს, კვების რეჟიმს; იზრუნებს პროდუქტის ვარგისიანობისათვის, ხარისხისათვის, მენიუსა და კვების რეჟიმის დაცვისათვის.

aWaris regionis mosaxl eobaSi, gansakuTrebiT, bavSvebSi, haeris gadaWarbebul i tenianobis gamo xSiria gripi, angina, revmatizmi da sxva daavadebebi, rac uaryofiTad isaxeba moswavl eTa fizikur ganviTarebaze.

2010-2011 wl ebSi q. baTumis saoj axo medicinis centrma ganaxorciel a skol is moswavl eTa fizikuri ganviTarebisa da janmrTel obis monitoringi. Cven aviReT aRniSnul i organizaciis 2010-2011 wl is ori skol is moswavl eTa monacemebi, gavakeTeT monacemTa anal izi da, Sesazl ebl obebis fargl ebSi, Seviswavl eT gamokvl eul moswavl eTa saskol o Tu saoj axo garemo pirobebi. **kvI eviS mizani** iyo moswavl eTa fizikuri ganviTareba Segvefasebina garedan moqmedi faqtorebis gaTval iswinebiT. vagrovebdiT anamnezur monacemebS gadatanil i daavadebebis Sesaxeb, mavne Cvevebis, dRis reJimis, fizikuri aqtiurobis, oj axSi saswavl o garemos, oj axSi Sromis, saswavl o da skol is gareSe datvirTvis Sesaxeb da a. S. vakvirdebodiT skol is garemo pirobebs, inventarizacias, kvebis bl oksa da menius, fizikuri aqtiurobis sistemurobas saswavl o procesSi. miRebul i cnobebi da dakvirvebis Sedegebi fizikuri ganviTarebis obieqturi Sefasebis saSual ebas gvaZl evda.

moswavl eTa fizikuri ganviTarebis maCvenebl ebis (simaRI e, wona) cxril i

2010-2011 ww

cxril i #3

asaki, sqesi, moswavl eTa raodenoba	saSual o simaRI e	saSual oze maRal i da ufro maRal i erTad	saSual oze dabal i da ufro dabal i erTad	wona kg-Si	Warbi wona simaRI esTan Sefardebi T
8 wl is gogona sul 126	126,381±5 sm 58,73016%	132-142 sm 20,63492%	113-120 sm 20,63492%	Min - 22 Max - 43 saS.: 25,80952	25,39683%
8 wl is vaJi sul 107	127,4766±5 sm 62,61682%	133-146 sm 19,62617%	112-121 sm 17,75701%	Min - 22 Max - 37 saS.:25,88785	24,29907%
9 wl is gogona sul 96	134,1818182±5 sm 65,1515151%	140-148 sm 16,66667%	120-128 sm 18,18182%	Min - 21 Max - 50 saS.: 30,22727	21,21212%
9 wl is vaJi sul 91	134,3803±5 sm 84,50704%	140-148 sm 15,49296%	117-128 sm 12,67606%	Min - 22 Max - 60 saS.: 30,16901	22,53521%
10 wl is gogona sul 107	138,8182±5 sm 51,94805%	145-154 sm 24,67532%	122-133 sm 23,37662%	Min - 23 Max - 63 saS.: 35,72727	33,76623%

10 wl is vaji sul 95	138,1684±5 sm 61,05263%	144-150 sm 22,10526%	125-132 sm 16,84211%	Min - 21 Max - 57 saS.: 34,32292	33,33333%
11 wl is gogona sul 98	145,5294±5 sm 52,94118%	152-161 sm 20,58824%	130-140 sm 26,47059%	Min - 26 Max - 65 saS.: 38,5	29,41176%
11 wl is vaji sul 108	143,4655±5 sm 68,96552%	149-158 sm 18,96552%	131-137 sm 12,06897%	Min - 28 Max - 70 saS.: 38,51724	24,13793%
12 wl is gogona sul 96	149,5111±5 sm 54,34783%	156-166 sm 19,56522%	132-144 sm 23,91304%	Min - 32 Max - 95 saS.: 53,5	38,09524%
12 wl is vaji sul 94	150±5 sm 44,59459%	156-177 sm 28,37838%	128-144 sm 27,02703%	Min - 26 Max - 120 saS.: 45	28,37838%
13 wl is gogona sul 98	153±5 sm 71,42857%	159-162 sm 9,52381%	140-147 sm 19,04762%	Min - 34 Max - 95 saS.: 53,5	45,2381%
13 wl is vaji sul 92	156,1905±5 sm 59,52381%	162-168 sm 16,66667%	140-150 sm 23,80952%	Min - 36 Max - 92 saS.: 56,21429	38,09524%
14 wl is gogona sul 99	159,1525±5 sm 54,23729%	165-172 sm 23,72881%	140-153 sm 22,0339%	Min - 39 Max - 80 saS.: 54,53333	33,89831%
14 wl is vaji sul 105	164,7231±5 sm 40%	171-185 sm 26,15385%	150-159 sm 33,84615%	Min - 40 Max - 83 saS.: 57,75385	24,61538%
15 wl is gogona sul 98	162,5455±5 sm 67,27273%	169-174 sm 14,54545%	144-157 sm 18,18182%	Min - 39 Max - 82 saS.: 53,61818	20%
15 wl is vaji sul 89	174,7917±5 sm 62,5%	181-190 sm 16,66667%	158-169 sm 20,83333%	Min - 46 Max - 95 saS.: 64,83333	35,41667%
16 wl is gogona sul 97	163,963±5 sm 66,66667%	170-176 sm 20,37037%	150-158 sm 12,96296%	Min - 42 Max - 78 saS.: 56,05556	14,81481%
16 wl is vaji sul 87	176,9787±5 sm 53,19149%	183-188 sm 21,2766%	160-171 sm 25,53191%	Min - 55 Max - 112 saS.: 69,3617	29,78723%
17 wl is gogona sul 95	162,4±5 sm 65,44445%	168-170 sm 13,85185%	152-156 sm 20,26026%	Min - 49 Max - 69 saS.: 55,5	20,51282%
17 wl is vaji sul 92	172,0769±5 sm 63,15789%	178-188 sm 19,29825%	160-166 sm 17,54386%	Min - 51 Max - 104 saS.: 62,92308	15,38462%

2011-2012 wl ebSi igive organizaciam mosvavl eTa 15-16-17 wl is
asakobriv j gufebSi kvl av Caatara fizikuri monacemebis (simaRI e, wona)

kvle va, romel Ta anal iziT aRmoCnda Semdegi:

moswavl eTa fizikuri ganviTarebis maCvenebl ebis (simaRI e, wona) cxril i

2011-2012 ww

cxril i #4

asaki, sqesi, moswavl eTa raodenoba	saSual o simaRI e	saSual oze maRal i da ufro maRal i erTad	saSual oze dabal i da ufro dabal i erTad	wona kg-Si	Warbi wona simaRI esTan SefardebiT
15 wl is gogona sul 288	162,8056±5 sm 60,76389%	169-184 sm 18,751%	145-157 sm 20,48611%	Min - 38 Max - 110 saS.: 55,48958	21,875%
15 wl is vaJi sul 293	171,1399±5 sm 57,60751%	177-198 sm 21,50171%	148-165 sm 23,89078%	Min - 37 Max - 114 saS.: 61,50512	25,59727%
16 wl is gogona sul 145	163,0435±5 sm 63,76812%	169-182 sm 18,84056%	145-157 sm 17,3913%	Min - 40 Max - 100 saS.: 57,39614	26,57005%
16 wl is vaJi sul 203	173,4975±5 sm 54,6798%	179-195 sm 26,60099%	152-167 sm 18,71921%	Min - 39 Max - 110 saS.: 63,85644	29,555665%
17 wl is gogona sul 269	164,1896±5 sm 59,8513%	170-180 sm 23,79182%	146-158 sm 16,35688%	Min - 36 Max - 105 saS.: 55,5	22,30483%
17 wl is vaJi sul 240	175,8667±5 sm 69,16667%	182-194 sm 17,08333%	158-170 sm 13,75%	Min - 47 Max - 120 saS.: 65,975	38,75%

aRni Snul i Sedegebi SevadareT internetresursebiT moZiebul monacemebS. kerZod, <http://www.child-psy.ru/kalendaremo/303.html> el eqtronul misamarTze ganTavsebul i bavSvTa simaRI is cxril iT:

- **8 wl is gogonaTa** saSual o simaRI e unda meryeobdes **123-131 sm-Si**; Cveni kvle viT igi meryeobs **121,381-131,381 sm** Soris; **Zal ian dabal simaRI ed iTvl eba 116 sm**, Cvens SemTxvevaSi **minimal uri simaRI e 113 sm-ia (113-116 sm - 6,349206%)**;

- **8 wl is vaJebSi** cxril Si saSual o simaRI ed miCneul ia **122,1-130,8 sm**, Cveni kvle viT – **122,4766-132,4766 sm**. **Zal ian dabal simaRI ed miCneul ia 116,3 sm-ze** naklebi, Cvens SemTxvevaSi **minimal uri simaRI ea 112 sm (2,803738%)**;

- **9 wl is gogonebSi** saSual o simaRI ed cxril Si miCneul ia **128,4-137,0 sm**, Cveni kvle viT - **129,18...-139,18... sm**, **Zal ian dabal simaRI ed cxril iT miCneul ia 122 sm** da masze naklebi, Cveni kvle viT **minimal uri simaRI e**

aris 120 sm (120-122 sm - 4,545455%);

- **9 wl is vaJebSi** saSual o simaRI e cxril Si meryeobs **125,6-136,3 sm**-ebSi, Cveni kvl eviT – **129,38-139,38 sm**, cxril iT **Zal ian dabal simaRI ed** miCneul ia **121,5 sm**-ze nakl ebi, Cveni kvl eviT am asakis vaJebSi **minimal uri simaRI e aris 117 sm (2,816901%)**;

- **10 wl is gogonasTvis** cxril Si saSual o simaRI ed miCneul ia **134,3-142,9 sm**, Cveni SedegebiT - **133,8182-143,8182 sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba – **127 sm**-ze nakl ebi, Cveni kvl eviT – **122 sm (6,493506%)**;

- **10 wl is vaJis** saSual o simaRI e cxril iT – **133-142 sm**, Cveni kvl eviT – **133,1684-143,1684 sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba – **126,3 sm** da masze dabal i, Cvens kvl evaSi am asakis biWebSi **minimal uri simaRI e aris 125 sm (5,208333%)**;

- **11 wl is gogonebSi** saSual o simaRI e cxril iT – **140,2-148,8 sm**-ia, Cveni kvl eviT – **140,5294-150,5294 sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba **131,8 sm**, Cveni kvl eviT **minimal uri simaRI e aRniSnul i asakis gogonebSi aris 130 sm; (130-132sm - 4,545455%)**;

- **11 wl is vaJebSi** saSual o simaRI ed cxril iT miCneul ia – **138,5-148,3 sm**. Cveni kvl eviT am asakis biWebis saSual o simaRI ea – **138,4655-148,4655 sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba **131,3 sm**, Cvens kvl evaSi **minimal uri simaRI e aRmoCnda 131 sm; (131sm -4,4712%)**

- **12 wl is gogonebSi** cxril iT saSual o simaRI e TamaSobs **145,9-sa da 154,2sm-s** Soris, Cveni kvl eviT – **144,5111-154,5111sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril is avtorebi miCneven **137,6 sm-s**, Cveni kvl eviT **minimal uri simaRI e aRmoCnda 132 sm; (132-138sm - 13,33333%)**

- **12 wl is vaJebisTvis** saSual o simaRI ed cxril iT miCneul ia **143,6-154,5 sm**, Cvens kvl evaSi es maCvenebel i meryeobs **145-sa da 155 sm-s** Soris. **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba **136,2 sm**, Cvens kvl evaSi **minimal uri simaRI e dafiqsirda 128 sm; (2,702703%); (128-137sm – 5,405405%)**;

- **13 wl is gogonebisaTvis** saSual o simaRI ed iTvl eba **151,8-159,8 sm**, Cveni SedegebiT – **148-158 sm**, **Zal ian dabal simaRI ed** cxril iT iTvl eba – **143,0 sm** da masze dabal i, Cvens kvl evaSi **minimal uri simaRI e aRmoCnda 140 sm; (140-143sm – 4,3467%)**;

- **13 wl is vaJebis** saSual o simaRI e cxril Si aris **149,8-160,6 sm**, Cveni kvI eviT ki – **151,1905-161,1905 sm**, **Zal ian dabal i simaRI e cxril iT** – **141,8 sm**, Cveni kvI eviT – **140 sm**; **(4,761905%)**;
- **14 wl is gogonebisaTvis** saSual o simaRI e cxril iT – **155,4-162,6 sm**, Cveni kvI eviT – **154,1525-164,1525 sm**, **Zal ian dabal i simaRI e cxril iT** – **147,6 sm**, Cveni kvI eviT – **140 sm**; **(140-148sm – 11,90476%)**;
- **14 wl is vaJebis** saSual o simaRI e cxril iT – **156,2-167,7 sm**, Cveni kvI eviT - **159,7231-169,7231 sm**. **Zal ian dabal i simaRI e cxril iT** – **148,3 sm**, Cvens kvI evaSi **minimal uri simaRI e am asaki vaJebSi aRmoCnda 150sm**; **(6,52407%)**;
- **15 wl is gogonebSi** cxril iT saSual o simaRI ed miCneul ia **157,2-166,0 sm**, Cveni kvI eviT – **157,5455-167,5455 sm** (2010-2011 ww); **157,8056-167,8056 sm** (2011-2012 ww). **Zal ian dabal simaRI ed cxril Si iTvl eba** – **150,7 sm**, Cvens kvI evaSi **minimal uri simaRI e 2010-2011 ww-Si aRmoCnda 144 sm**; 2011-2012 ww-Si - **145 sm**; **(145-150sm - 5,208333%)**;
- **15 wl is vaJebSi** saSual o simaRI e cxril iT aris **162,5-173,5 sm**, Cveni kvI evebiT – **169,7917-179,7917 sm** (2010-2011 ww); **166,1399-176,1399 sm** (2011-2012 ww). **Zal ian dabal simaRI ed cxril Si miTiTebul ia 154,6 sm**, Cvens kvI evebSi **minimal ur simaRI ed 2010-2011 ww-Si dafiqsir da 158 sm**; 2011-2012 ww-Si - **148 sm**; **(148-155sm - 2,730375%)**;
- **16 wl is gogonebSi** saSual o simaRI ed cxril Si iTvl eba – **158,0-166,8 sm**, Cveni kvI evebiT – **158,963-168,963 sm** (2010-2011 ww); **158,0435-168,0435 sm** (2011-2012 ww). **Zal ian dabal simaRI ed iTvl eba** – **151,6 sm**, Cvens SemTxvevaSi **minimal uri simaRI ea 150 sm** (2010-2011 ww); **145 sm** (2011-2012 ww); **(145-152 sm - 5,797101%)**;
- **16 wl is vaJisaTvis** saSual o simaRI e cxril iT aris **166,8-177,8 sm**, Cveni kvI eviT – **171,9787-181,9787 sm** (2010-2011 ww); **168,4975-178,4975 sm** (2011-2012 ww). **Zal ian dabal simaRI ed cxril iT iTvl eba** – **158,8 sm**, Cvens SemTxvevaSi **minimal uri simaRI e aRmoCnda – 160 sm** (2010-2011 ww); **152 sm** (2011-2012 ww); **(152-159sm - 4,433498%)**;
- **17 wl is gogonebisaTvis** saSual o simaRI ed cxril Si iTvl eba – **158,6-169,2 sm**, Cveni kvI eviT - **157,4-167,4 sm** (2010-2011 ww); **159,1896-169,1896sm**

(2011-2012 ww). **Zal ian dabal simaRI ed cxril Si mocemul ia 152,2 sm**, Cveni gamokvl eviT **minimal uri simaRI e aRmoCnda – 152 sm (10%)** (2010-2011 ww); **146 sm** (2011-2012 ww); **(146-153sm - 2,973978%)**;

- **17 wl is vaJebisaTvis saSual o simaRI ed cxril Si CaTvl il ia – 171,6-181,6 sm**, Cveni kvl eviT – **167,0769-177,0769 sm (2010-2011ww); 169,8667-179,8667sm (2011-2012ww)**. **Zal ian dabal simaRI ed am asakis vaJebSi cxril is monacemebiT iTvl eba 162,8 sm**; Cveni kvl eviT **minimal uri samaRI e dafiqsir da 160 smM (7,692308%) (2010-2011ww); 158 sm (2011-2012ww) ; (158-163sm - 2,5%)** (Таблица ... <http://www.child-psy.ru/kalendaremo/303.html>).

ama Tu im simaRI is bavSvTa Warbwonianobis Sesafasebl ad gamovi yeneT <http://www.child-psy.ru/kalendaremo/303.html> el eqtronul mi samarTze ganTavsebul i 7-dan 17 wl amde asakis bavSvTa simaRI isa da wonis cvl il ebis cxril i (Таблица ... <http://www.child-psy.ru/kalendaremo/303.html>). rogorc kvl evebidan irkveva, bavSvTa **Warbwonianobis maCvenebl ebi sxvadasxva asakobriv periodebsa da sqesSi meryeobs 14,81481%-dan 45,2381%**-is fargl ebSi.

q. baTumis saoj axo medicinis centris **2010 wl is monacemebiT**, saxeze gvaqvs aseTi suraTi: gasinjul moswavl eTa raodenoba: **9974**; **paTol ogiebiT gamovl enil moswavl eTa raodenoba: 2911 – 29%**. aqedan - **sqol iozi: 720 – 7,21%**; **kifozi: 1 – 0,01%**; **l ordozi: 0**; **brtyel terfianoba: 2 – 0,02%**; **gul mkerdis paTol ogiebi: 5 – 0,05%**; **sul Zval -saxsarTa paTol ogiebi: 728 – 7,25%**; **Ciyvi: 738 – 7,399%**; **zrdaSi CamorCena: 102 – 1,02%**; **mxedvel oba: 536 – 5,37%**; **qronikul i tonzil iti: 436 – 4,37%**; **kariesi: 667 – 6,69%**; **asTma: 4 – 0,04%**; **adenoiti: 5 – 0,05%**; **saxis asimetria: 2 – 0,02%**; **gonebrivi CamorCena: 5 – 0,05%**; **disl al ia: 2 – 0,02%**; **Tankbil vis darRveva: 15 – 0,15%**.

igive organizaciis **2011 wl is monacemebiT**, gasinjul ia **9744** moswavl e; **paTol ogiebiT gamovl enil moswavl eTa raodenoba aris 3703 - 38,00287%**; **sqol iozi gamouv l indaT 1678 - 17,22085%-s**; **gul mkerdis paTol ogiebi - 6 - 0,061576%-s**; **Ciyvi - 797 - 8,179392%-s**; **mxedvel obis darRvevebi - 851 - 8,73358%-s**; **al ergiul i riniti - 677 - 6,947865%-s**. orive wl is monacemTa SedarebiT aRiniSneba TiTqmis yvel a **gamovl enil paTol ogiaTa procentul i maCvenebl is zrda**, gansakuTrebiT yuradsaRebia **sqol iozis maCvenebl is**

zrda 7,21%-dan 17,22085%-mde; Ciyyis – 7,399%-dan 8,179392%-mde; mxedvel obis darRvevibisa – 5,37%-dan 8,73358%-mde.

kvl evebiT dadginda, rom aRniSnul i Sedegebis mizezad kl imaturi Taviseburebebisa da sxva etiologiuri faqtorebis garda aucil ebl ad unda dasaxel des oj axSi, skol aSi sayofacxovrebo da saswavl o-saaRmzrdel o pirobebisadmi higienuri moTxovnebis daucvel oba – sakl aso an sacxovrebel i oTaxis arasasurvebi temperatura, tenianoba, ganaTeba, higienuri moTxovnebis Seusabamo saswavl o da mosasvenebel i aveji, arasworad marTul i saswavl o-aRmzrdel obiTi procesi rogorc oj axSi, aseve skol aSi (ureJimoba, datvirTva-gadatvirTvebi an dabal i intensivobis swavl eba, fizikuri aqtiurobis ugul ebel yofa, Sesvenebibis araracional urad gamoyeneba), skol asa da oj axSi arasrul fasovani da uwesrigo kveba, arasrul fasovani Zil i, daZabul i fsiqol ogiuri garemo, mSobel Ta material uri probl emebis gamo eqimebTan dagvianebul i konsul taciebi da arasrul i mkurnal obebi. zemoaRniSnul i faqtorebi aferxebis, xSir SemTxvevaSi, azianebs fizikur ganviTarebas da amave dros iwvevs ama Tu im paTol ogiis Camoyal ibebas.

kvl evebis Sedegebs Tu gadavxedavT, naTI ad Cans, rom sakmaod maRal ia xerxeml is araswori ganviTarebis SemTxvevebi. Cveni dakvirvebiT, xerxeml is gamrudebebis umTavresi mizezi aris skol ebSi bavSvis simaRl esa da avejis zomebs Soris Seusabamoba, merxTan bavSvis arasworad j doma, merxisa da skamis araswori konstruqcia (aRniSnul s adasturebs l iteraturul i wyarobis kvl evac).

erT-erTi umniSvnel ovanesi faqtori xerxeml is swori ganviTarebisa aris **saswavl o merxis sworadASerCeva da masTan swori j domis Cveis gamomuSaveba**. merxTan yovel dRiurad momswavl eebi atareben sakmaod did dros (umcroskl asel ebi 4-6 saaTs, ufroskl asel ebi 8-10 saaTs) da ganicdian statikur zewol as, roml is mimarTac gamZl eobis xarisxi dabal i aqvT (magal iTad, umcroskl asel ebs 5-10 wuTSi ewyebaT daRl a da kunTebis daWimul obas cvl is moduneba, Sesabamisad, bavSvebi iwyeben wril s da uwesrigo j domas). statikuri datvirTvisadmi gamZl eoba mcirdeba da **xerxeml is araswori ganviTarebis** saSiSroeba izdeba, Tu moswavl e higienuri moTxovnebis Seusabamo merxTan da skamze zis, rac

gul isxmobs:

1. **ar aris dacul i merxis aucil ebel i daxril oba** - aseT dros moswavl e weris an kiTxvis dros Tavs garkveul i xangrZI ivobiT zedmetad dabl a xris, rac kisris kunTebis xangrZI iv daWimul obas da daZabvas iwvevs. es, sxva cvl il ebebTan erTad, uaryofiTad moqmedebs kisris nadrekis swor ganviTarebaze;

2. **merxisa da skamis zoma moswavl is simaRI is Seusabamoa** - kvl evebiT, Tu moswavl eebi simaRI esTan SedarebiT maRal magidasTan sxedan, maTgan 44%-s aReniSneba sxeul is araswori wyoba da mxrebis asimetria, xol o Tu simaRI esTan SedarebiT dabal merxTan zian – 70%-s. garda amisa, viTardeba zurgisa da kisris kunTebis daWimul obac (Лысова ... 2009:306).

3. **skamis sazurge araswori konstruqiisaa** - sazurge ar aris maRal i da ar imeorebs xerxeml is nadrekebis mimarTul ebas. aseT dros torsis kunTebi, sivrceSi sxeul is j domiTi pozis SenarCunebis mizniT, xangrZI ivad SekumSul mdgomareobaSia, adgil i aqvs kunTebis daRI as, Sesabamisad, bavSvi iwyebs merxTan wrial s da araswor j domas.

metad mniSvnel ovania **merxTan da skamze swori j doma** - j domisas bavSvi skamis sazurges mTel i zurgiT unda eyrdnobodes da merxTan uaryofiTi distanciiT unda ij des. werisa an kiTxvis dros xerxemal i skamis sazurges ar unda mocil des. mxol od aseT poziciaSi SeuZl ia moswavl es xangrZI ivad, dauRI el ad j doma, rac amavdroul ad xerxeml is swori ganviTarebis aucil ebel i saSual ebacaa.

merxTan araswori j domisas cvl il ebebi mimdinareobs Sinagan organoebSi: ferxdeba gul is, fil tvebis, kuW-nawl avis traqtis moqmedeba, mcirdeba fil tvis sasicocxl o tevadoba, irRveva nivTierebaTa cvl a. bavSvs ewyeba Tavis tkivil ebi, madis daqveiteba, naadrevad uviTardeba daRI is niSnebi, xdeba hipodinamiuri – igi kargavs moZraobis survil s.

zemoT CamoTvl il idan araferia axal i da ucxo, magram sirTul es warmoadgens **miTiTebul i rekomendaciebis praqtikul i ganxorciel eba.**

xerxeml is swori ganviTarebisatvis Zal ze sayuradReboa moswavl eTa mier **asakis Sesabamisi simZimis CanTebis tareba.** internetresursebis monacemebma aCvenes, rom am probl emaze dafiqrebul an rogorc Cvens

qveyanaSi, aseve ucxoETSic. magram Cvens qveyanaSi dafiqrebas j erj erobiT Sedegi ar mohyol ia, ucxoETSi ki, magal iTad estoneTSi, xel isufl ebis mier dawesebul ia, rom **meore-mesame kl asel is** CanTa, saxel mZRvanel oeboda sxva SigTavsTan erTad, **sams, meoTxekl asel isa – samnaxevar kil ograms** ar unda aRematebodes (<http://www.delfi.ee/>). estoneTSi ar dgas mZime saxel mZRvanel oebis probl ema. Cvens qveyanaSi sainformacio saagento „faqtis“ kvl eviT: „meSvide kl asis istoria-geografiis wigni 500 gverdamdea, qarTul i enisa da l iteraturis – 300 gverdamde, maTematikis, romel ic geometriasac moicavs, 328 gverdia, merve kl asis geografiis wigni 300-gverdiana, mecxre kl asis istoriis saxel mZRvanel o ki 354 gverdisagan Sedgeba da a. S.“ amave saagentos kvl eviT **pirvel kl asel is** CanTa **4 kil ograms** iwonis, **mesamekl asel is – 5 kil ograms, meSvide kl asel is ki - 9 kil ograms.**

yovel ive aRniSnul i bavSvebSi warmoqmni s j anmrTel obis probl emas. am probl emaze sainformacio saagento „faqti“ gaesaubra samkurnal o fizkul turis special ists givi jinWaraZes, romel ic sworad aRniSnavs, rom „amxel a simZimis CanTebis tarebam SeiZl eba gamoiwvios xerxeml is gamrudeba-sqol iozi, l ordozi da SeiZl eba kifozic ki. roca bavSvs orive mxares eqaCeba iseTi simZimis CanTa, roml is Tavisufl ad tarebac bavSvs uWirs, is iZul ebul ia win wamoixaros da poza icvl eba. Zal ian xSiria, rom bavSvs aqvs kifozuri forma. es niSnavs, rom metadaa beWebSi moxrili. Semdeg ukve CanTis tarebis gareSec, siarul isas bavSvi Secvl ili formiT dadis. adre skol ebis Semowmebisas aseTi SemTxvevebi 1000-Si 15–20 iyo, axla ki 500 bavSvidan 100-150 bavSvSi gv xvdeba“ (ganaTl ebis ...2009, <http://internet.ge/index.php?action=news&category=3&news=36379>). revmatol ogi, medicinis mecnierebaTa doqtori qeTevan oniani Jurnal „sarkis“ Jurnal istisaTvis micemul interviuSi aRniSnavs: „radgan mozardis Zval -saxsarTa sistema bol omde Camoyal ibebuli ar aris, simZimis aweva xerxemal s gansakuTrebul safrTxes uqmni s: safrTxe gansakuTrebiT grZel iogovani xerxeml is aparatis mqone bavSvebs emuqrebaT. egreT wodebul i hipermobil obis sindromis dros xdeba faqtobrivad sqol iozebis, kifozis anu e. w. kuzis Camoyal ibeba. simZimis aweva aseve Zal ian cudia menj -barZayis saxsrisaTvis“ (advaZe 2010:23).

avstriis ganaTI ebis saministros 1996 wl is gadawyvetil ebiT, **saskol o CanTebis wona** ar unda aRematebodes **bavSvis wonis 10%-s.** internetresursebze dayrdnobiT, dRes saskol o CanTebis wona I-III - kl asel TaTvis - sami kil ogrami, IV-VI-kl asel TaTvis - samnaxevari kil ogrami, VII-IX-kl asel TaTvis - oTxnaxevari kil ogrami unda iyos. am wonis tvirtis tareba miRebul ia zurgCanTebiT (j ai ani 2010: <http://www.presa.ge/new/?m=society&AID=1683>).

metad aqtual uria saqarTvel os moswavl eTa fizikuri ganviTarebis Sesabamisad ganisazRvros CanTebis dasaSvebi masis raodenoba, unda dadgindes TiToeul i saxel mZRvanel os wona. am kvl ebebSi mniSvnel ovnad mi gvaCni a **skol is eqimis CarTva.**

xSirad moswavl ebis CanTebSi saxel mZRvanel oebis garda sxva saswavl o Tu arasaswavl o daniSnul ebis nivTebic ideba, rac unda mowmdebodes pedagogevisa da mSobl ebis mier, magram ufro Sedegiania TviT bavSvis gaTviTcnobiereba da daj ereba, raTa sakuTari Tavi Tavad gaakontrol os. efeqturia magal iTebze dayrdnobil i saubrebi, Ria l eqciebi, rasac warmatebit gaarTmevs TavS **skol is eqimi.**

xerxeml is gamrudebis xel Semwyob mizezTa Soris unda dasaxel des kunTebis sisuste, moswavl eTa hipodinamia, brtyel terfianoba, araswori konstruqciis sawol ze araswori wol a. profil aqtikur saSual ebebs miekuTvneba: moswavl eTa fizikuri aqturoba, moZravi TamaSobebi, sufTa haerze seirnobas. rogorc medicinis mecnierebaTa doqtori akademikosi giorgi CaxunaSvil i miuTitebs: „el ementarul ad, sqol iozis prevenci isaTvis bavSvebs kviraSi ramdenj erme mainc sWirdebaT varjiSebi. ...saxl Si TiTqmis arc erTi bavSvi ar varjiSobs, amitom bavSvebs gamaj ansaRebel i varjiSebi aucil ebl ad esaWiroeba, metadre - patarebs.“ (versia 2010:7). Cven vadasturebT gamaj ansaRebel i varjiSebis yovedRiurobis aucil ebl obas, rac ukve danergili iyo sabWoTa saganmanaTI ebl o sistemaSi. 80-ian wl ebSi saskol o cxovreba iwyeboda gakveTil ebis dawyebamde 30 wuTiT adre da karg amindebSi skol is ezoSi da cud amindebSi gaRebul fanj rebian derefnebsi tardeboda dil is gamamxnevebel i varjiSebi. vfiqrobT, es metad mniSvnel ovani da aucil ebl ad aRsadgeni gamocdil ebaa.

xerxemi is gamrudebebis prevenciul RonisZiebebSi Sedis: magar sawol ze sxvadasxva gverdze wol a, brtyel terfianobis profil aqtika varjiSebiT, fexebis abazanebiT, zafxul Si fxvier, uswormasworo niadagze fexSiSveli siarul iT, saWi roebisas - orTopediul i fexsacmel ebis tarebiT. mkvl evarebi miuTiteben, rom 3 Tvemde dauSvebel ia bavSvis vertikal ur mdgomareobaSi Wera, 6 Tvemde - bavSvis j doma, 9-10 - Tvemde fexze didxans Seyeneba, didxans erT fexze dogma an erT fexze TamaSi, didxans j doma, mcire asakSi did manZil ze siarul i da simZimeebis tareba (Лысова ... 2009:41).

gamokiTxviT dadginda, rom aRniSnul sakiTxebSi pedagogebs aqvT mwiri samedicino ganaTl eba. aucil ebl oba moiTxovs, rom vzrunavdeT maTi codnis sistematur ganaxl ebas da SeZenil i codnis praqtikaSi gamoyenebis unarebis ganviTarebaze. aRniSnul i funqciis karg Semsrul ebl ad gvesaxeba kval ificiurad momzadebul i **skolis eqimi**, romelic ara mxol od moaxdens maswavl ebel Ta sistematur gadamzadebas aRniSnul sakiTxebSi, aramed miRebs monawileobas am sakiTxebis praqtikul danergvaSi, amave dros, igi kontrols gauwevs skol is higienuri moTxovnebis Sesabamisad inventarizacias.

xerxemi is swori ganviTarebis xel Semwyobi da xel SemSiel i faqtorebis codna eval ebaT mSobl ebsac. gamokiTxul i mSobl ebidan mxol od samedicino ganaTl ebis mqone personal ebisatvis iyo cnobil i zemoT xsenebul i moTxovnebi. **skolis eqimis** erT-erT funqciad moviazrebt Sexvedrebs mSobl ebTan da am da moswavl eTa j anmrTel obasTan dakavSirebul i sxva sakiTxebis gaSuqebas.

rogorc kvl evebidan Cans, moswavl eebSi maRalia mxedvel obis darRvevebis procentul i macvenebel i. mxedvel obis darRvevebis genetikur safuZvl ebs ar uarvyofT, magram Camoyal ibebis gzaze myofi bavSvis rogorc yvel a organos, aseve Tval is ganviTareba didadaa damokidebul i garemo pirobebeze - ganaTebaze, werisa da kiTxvis higienaze, Tval is dasasvnebel i varjiSebis gamoyenebaze, asakis mixedviT kompiuterTan da tel evizorTan bavSvis j domis xangrZl ivobaze. moswavl is mxedvel obis ganviTarebaze cud gavlenas axdens sakl aso oTaxSi mudam erT adgil ze j doma da dafamde manZil isa da xedvis kuTxis ucvl el oba. moswavl em

TveSi erTxel mainc unda Seicval os adgili. gadaadgili eba unda xdebodes ara mar to xedvis manZil idan, aramed xedvis kuTxis centridan, marj vni dan, marcxnidan. yvel a aRniSnul i moTxovna met-nakl ebad irRveva oj axebSic da skol ebSic. **skol is eqimis** funqciad miviCnevT skol aSi ganaTebis, weris, kiTxvisa da kompiuterTan muSaobis xangrZl ivobisadmi higienuri moTxovnebis Sesrul ebis sistematur Sefasebas, aRniSnul sakiTxebSi mSobl ebis ganaTI ebas.

kvl evebis Sedegebis anal iziT, moswavl eebSi Zal ze maRal ia Warbwoni anobis procentul i maCvenebel i (igi asakisa da sqesis mixedviT meryeobs 14,81481%-dan 45,2381%-is fargl ebSi). simsuqnes adgili i aqvs sxvadasxva daavadebebis da mdgomareobebis dros, magal iTad: hipogonadizmTan dakavSirebul i genetikuri sindromebis, hipotireozis, kuSingis sindromis, Stein-I eventalis sindromis, gl ukokortikoidebis miRebis SemTxvevebSi. I literaturaSi miTiTebul ia simsuqnis genetikur faqtorebze. mosaxl eobis farTo popul aciebsa da tyupebze Catarebul ma gamokvl eebma aCvenes, rom simsuqne dakavSirebul ia genetikasTan. cxovel ebSi aRmoCenil i iqna geni, roml is mutaciac iwvevs simsuqnis ganviTarebas. normal uri geni gamoimuSavebs protein **leptins**, roml ebic akontrol ebs madas. adami anebSi aRmoCenil ia TiTqmis identuri geni. eqimebi fiqroben, rom igi gavlenas axdens simsuqnis ganviTarebaze (tatiSvil i ... 1998:394). aqve misaTiTebel ia, rom simsuqnis ganviTarebas xSirad warmoSobs adami anis kvebiTi Cvevebi da dieta. msuqnebi xSirad zedmet naxSirwyl ovan da cximian sakvebs Rebul oben da nakl ebad moZraoben. Cvenma gamokiTxvam aCvena, rom arsebiTi **mizezi** gamokvl eul moswavl eTa Warbwoni anobisa aris **fizikuri aqtiurobis ugul ebel yofa da ureJimo da higienuri moTxovnebis Seusabamo kveba.**

fizikur aqtiurobas moswavl e unda awarmoebdes rogorc skol aSi, aseve skol isgareSe cxovrebaSi. es moTxovnebi mas Cvevad unda hqondes Camoyal ibebul i. am Cvevis gamomuSavebaze oj axTan erTad aucil ebel ia skol ac zrunavdes. kl asis damrigebl is saubrebSi fizikuri aqtiurobis aucil ebl obaze prezentaciebi, hipodinamiis dros organizmSi mimdinare cvl il ebebze Ria I eqciebi, fizikurad gamaaqtiurebel i RonisZiebebis sistematurad da saxal isod Catareba, maswavl ebel Ta piradi magal iTebi

– kargi saSual ebebia moswavl eebis Segnebamde fizikuri aqtiurobis aucil ebl obis dayvanisa.

sadamrigebl o gakveTil ze fizikuri aqtiurobis rol ze, mniSvnel obasa da dozirebaze saubrebi damrigebl is kompetenciaa. am sakiTxebTan dakavSirebiT man kompetenturi rCevebi unda miRos **skol is eqimi sagan**. Ria l eqciebisa da prezentaciebis Catareba **skol is eqimis** moval eobad gvesaxeba. eqimis mier warmodgenili sal eqcio Tu saprezentacio masala, sadac saubari iqneba ara mar to zogadad ara aqtiurobiT gamowveul darRveebze, aramed konkretul daavadebeebze da maT garTul eebze, Zi er fsiqol ogiur zemoqmedebas moaxdens moswavl eebze.

sxva faqtorebTan erTad, bavSvTa normal uri ganviTarebis ganmsazRvrel ia skol aSi fizkul turis (sportis) gakveTil is sworad organizeba. savsebiT misaRebad migvaCnia profesor SoTa mal azonias Sexedul eba imis Sesaxeb, rom: „rogorc gonebrivi ganviTareba ver iqneba srul i sistematuri swavl isa da ganmaviTarebel i meTodikis gareSe, aseve verc fizikuri ganviTareba miarwevs sasurvel maCvenebel s saTanadod organizebul i fizikuri aRzrdis gareSe“ (mal azonia 2001:332).

normal uri fizikuri da gonebrivi ganviTarebis xel Semwyobi fizikuri kul turis (sportis) gakveTil is sworad organizebis aTvis aqtual uria moswavl eTa individual uri moTxovnebis da saWi roebebis gansazRvra, roml is drosac moswavl eTa individual ur monacemebTan erTad aucil ebel ia moswavl eTa j anmrTel obis mdgomareobis gaTval iswineba. moswavl eTa fizikuri ganviTarebisa da j anmrTel obis mdgomareobis SefasebiT, **skol is eqimi** karg samsaxurs gauwevs fizikuri kul turis maswavl ebl ebs bavSvTa individual uri moTxovnebis gansazRvraSi.

samwuxarod, aWaris avtonomiur respublikaSi dResac probl emad rCeba skol ebisaTvis kval ifikaciuri fizikuri aRzrdis maswavl ebel Ta momzadeba. aWaraSi arc erTi umaRl esi saswavl ebel i ar amzadebs fizikuri aRzrdis maswavl ebel s, verc samedicino da verc pedagogiuri Tval sazrisiT, garda baTumis SoTa rustavel is saxel mwifo universitetisa, magram aqac abiturientebis simciris gamo kursebi ver

kompl eqsdeba (es kidev cal ke kvl evis sagania). fizikuri aRzrdis maswavl ebel s ver Caenacvl eba sportis ostati, romelic sportuli TamaSebis erT-erT saxeobaSi wrTvnis skol is moswavl eeb. moswavl eTa interesebidan gamomdinare, aucil ebl ad migvaCnia saxel mwifo uwyebebis daintereseba fizikuri aRzrdis maswavl ebel Ta momzadebisa da skol ebSi maTi dasaqmebis sakiTxebis mogvarebiT.

bavSvTa normal uri fizikuri ganviTarebisaTvis (Warbwoni anobis prevenciisaTvis) mniSvnel ovani faqtorია swori kveba, rac gul isxmobs menius sworad Sedgenas da kvebis reJimis dacvas.

gamokiTxvebiT, dRes oj axebSi saskol o asakis bavSvTa menius Sedgenisas nakl ebad sargebl oben eqimTa konsul taciebiT. sakvebis Sedgenil obas, raodenobasa da xarisxs gansazRvravs oj axis biuj eti. kvebis reJimis Sedgenasa da dacvazec mosaxl eobis didi nawil i nakl ebad zrunavs. bavSvebis umravl esoba ara erTsa da imave dros da kvebisadmi higienuri normebis darRvevebiT ikvebebian, rac erT-erTi mizezia bavSvTa organizmSi nivTierebaTa cvl is darRvevisa da Warbwoni anobis ganviTarebisa.

probl emad rCeba skol ebis sakvebi bl okis higienuri moTxovnebis Sesabamisad mowyoba da bavSvTa srul fasovani kvebis uzrunvel yofa. daTval ierebul i yvel a skol a maragdeba mxol od funTuSeul iT, tkbil eul iTa da civi wvenebiT, wvenebis xarisxobrivi maCvenebl ebze rom araferi vTqvaT, mxol od comeul iT da civi sasmel iT moswavl eTa kveba cudad moqmedebs rogorc saWml is momnel ebel traqtze, sakvebis miRebidan garkveul i drois ganmavl obaSi gonebriv Sromazec (mSral i sakvebis gadamuSavebisas kuW-nawl avi aqtiurad iwyebis funcioni rebas, Zl ierdeba misi sisxl iT momarageba. am dros ki tvini ganicdis sisxl is deficits, bavSvs ewyeba moTenTil oba, Zil ianoba da uqveiTdeba gonebrivi aqtiuroba).

literaturuli wyaroebi adasturebs, rom **cxeli sauzmiTa da sadil iT** moswavl eTa kveba dadebiTad moqmedebs rogorc moswavl eTa **fizikur da gonebriv ganviTarebaze**, aseve **janmrTel obaze**. Sesabamisad, gadasawyvet probl emad gvesaxeba skol ebSi **kvebis organizebisas aRniSnul is gaTval iswineba**.

skolis sauzme da sadili aucil ebl ad unda Seicavdes yvel a saWiro produqts – xorcs, rZes, karaqs, bostneul s, mwvanil s, xil s (sovetovi 1951:437; sturua 1981:40, gabunia ... 1971:277). menius Sedgeni sas aucil ebel ia **skolis eqimis** CarTva. mis mierve unda warmoebdes sistematuri kontrol i sakvebis vargisi anobaze.

rogorc vxedavT, bavSvTa fizikuri ganvitarebis normal uri pirobemis Seqmna skol ebSic da oj axebSic j er kidev mougvarebel probl emad rCeba. probl emis mogvarebis erT-erT karg saSual ebad migvaCnia sakiTxebis Rrmad mcodne **skolis eqimis** skol ebSi Seyvana.

skolis eqimi, sistematurad gamoikvl evs ra bavSvTa zrda-ganvitarebas, moizi ebs masze moqmed dadebiT faqtorebs, am faqtorTa gaTval iswinebiT moaxdens skol is garemos sistematur organizacias.

skolis eqimis profesiul moval eobebad moswavl eTa samedicino momsaxurebasTan erTad gvesaxeba:

1. **kontrol is daweseba skol is inventarizaciaze; moswavl eTa simaRI is Sesabamisi merxebis sworad SerCeva da merxebTan swori j domis zedamxedvel oba;**
2. **fizikuri ganvitarebis Sesabamisad, asakobrivi j gufebSi moswavl eTa saskolo CanTebis simZimis gansazRvra, risi gaTval iswinebiTac dadgindeba TiToeul asakSi saxel mZRVanel oebisa da damxmare saswavo nivTebis maqsimal uri wona (aRniSnulis gaTval iswineba aucil ebl ad unda moeTxovoT gamomceml oebis);**
3. **fizikuri kulturis (sportis) gakvetilis efeqtianobis amaRI ebis mizniT, janmrTel obis mdgomareobis Sefaseba da moswavl eTa individual uri saWiroebebis gansazRvra;**
4. **skolis sakvebl oksa da meniuze monitoringis warmoeba;**
5. **maswavl ebel Ta da mSobel Ta Tanmimdevruli ganaTleba moswavl eTa fizikur ganvitarebaze moqmed faqtorTa sworad organizebis sakiTxebSi.**

\$2. moswavl eTa fsiqikuri ganvitarebis kanonzomierebebi

skolis eqimis momzadebis koncepciaSi didi adgili uWiravs moswavl eTa fsiqikuri ganvitarebis probl emas. skol is eqimi moswavl eTa

fsiqikuri ganviTarebis Sesaxeb unda fl obdes mecniერul codnas. ამით მცენ Sedareბი Tvrcl ad ganvixil avT ganviTarebis Teორიებს.

მცენ მტიიანად ვიზიარებ Tprofesor nodar barამი Zის Seni Svnas, რომ „dRes Cvens qveyanaSi arsebobs sol iduri fsiqol ogiuri codna, რომელიც srul yofil ad rodia gamoyenebul i pedagogiur saqmianobaSi. arada, ამ codნის ა Tvi seba-gamoyenebaze bevradaa damokidebul i warmatebebi saswavl o-aRmzrdel obiT muSaobaSi“ (barამი Ze 1999:55).

bavSvis fsiqikuri ganviTarebis მრავალი Teორია arsebobs. Tითეული მათგანი fsiqikur ganviTarebas ganixil avს garkვეულ faqtoreბTan kavSirSi. მაგალი Tად, **nativistური Teორიის** მიხედვით, bavSvi ibadeba gansazRvrული unareბი T, გარემო კი ან xელს უყობს ამ unareბის ganviTarebas, ან, პირიკით, აფერხებს მათ. **ემპირისტული Teორია**, nativistურის სპირისპიროდ, bavSvs warmogვიდნის „სუფთა დაფად“. ამ „სუფთა დაფაზე“ რა და როდის დაიწერება, მტიიანად გარემოზეა დამოკიდებული.

ამერიკელი fsiqol ogი **ჯეიმს ბოლ დუნი** bavSvTa ganviTarebis უმნიშვნელოვანეს ფაქტორებად მიიჩნევდა **მემკვიდრეობასა** და **socialურ გარემოს**. მეცნიერმა bavSvis ganviTareბაSi გამოყო სამოზრადო რეფლექსების ganviTareბის stadia, მეთველების ganviTareბის stadia, ლოგიკური აზროვნების stadia. მისმა Sexედულ ებებმა გავლენა იქონია J. პიაჟეს Sexედულ ებებზე (Шаповаленко: http://www.psyarticles.ru/view_post.php?id=136).

გერმანელი fsiqol ogი **უილიამ სტერნი** (1871-1938), „**კონვერგენციის Teორიის**“ (კონვერგენცია ლათინურად Tanxvedრა, SeTanxმებას ნი Snavს) ავტორი, Tვლიდა, რომ bavSvs ამა Tუიმ unარის Cანასაქი მეკვიდრეობი T გადაეცემა და მის გარვივებასა და ganviTarebas მტიიანად **გარემო პირობები** gansazRvrავს (გოგი Cაი Sვილი 2005:28).

სოციოლოგი და ეთნოფსიკოლოგი **მარგარეტ მიდი** ცდილობდა დაემტკიცებინა **სოციოკულტურული ფაქტორების** უამყვანი როლი bavSvis fsiqikur ganviTareბაSi. მიგი გამოყოფდა კაცობრიობის ისტორიაSi სამ კულტურას – **postfigurაციულს** (bavSveბი swavl oben maTi wina Tობიდან); **კოfigurაციულს** (bavSveბი swavl oben Tanatol ებისაგან), **prefigurაციულს** (უფროსები swavl oben patareბისაგან) (Шаповаленко:

http://www.psyarticles.ru/view_post.php?id=136).

bavSvis ganviTarebis Tanamedrove TeoriebiT, bavSvis fsiqikur ganviTarebas gansazRvრavs მრავალი ფაქტორი: ბიოლოგიური, ანთროპოლოგიური, სოციალური და ფსიქოლოგიური. როგორც **გრეის კრაიგი** მიუთითებს, გარემო ფაქტორთა ზემოქმედების სედეგად bavSvis ორგანიზმში ადგილი აქვს ცვალებადობას, რაც აისახება სხეულის არნაგობაზე, ფსიქიკაში და ქცევაზე (Крайр... 2005:11; <http://www.alleng.ru/d/psy/psy023.htm>).

ნორა ნიუკომბი თვლის, რომ bavSვები **საერთო კანონზომიერებები** თავითარდებიან და **ინდივიდუალურად**. განვიტარებთ მნიშვნელოვან მოქმედებს გარემო: ოჯახი, სკოლა, მეგობრები, მეზობლები და ა. შ. ცვლილებებს განაპირობებს მუდმივმოქმედი ფაქტორები - bavSvis ორგანიზმის ბიოლოგიური სიმუქე და ფსიქოფიზიოლოგიური მდგომარეობა, მისი ადგილი ადამიანთა სოციალურ ურთიერთობებში (გოგიცაიშვილი 2005:29; Ньюкомб 2002). **სალვა ცხარტიშვილი** და **გრეის კრაიგი** ადამიანის განვიტარებაში სამსფერო გამოყოფენ: **ფიზიკურს, კოგნიტურს და ფსიქოსოციალურს**.

ფსიქიკის განვიტარებას **დარვინის** თეორიის მიმდევრები მიეწოდნენ **ეოლოჯიური** პროცესად (მიმდინარეობს ტანდატან). განვიტარების ტემპები მკაცრად ფიქსირებულია. თუმცა, პრობებისგან გამომდინარე, შესაძლოა, ნაწილობრივ დაცვარდეს ან შენედეს. **პაველი ბონსკი** ფსიქიკის განვიტარების ტემპს აკავსებდა მხოლოდ მომუქებასთან, ამიტომასაბუტებდა, რომ ფსიქიკის განვიტარების დაცვარება შეუძლებელია (Движущие... <http://psylist.net/age/00003.htm>). მაგრამ გენეტიკოსების, ფსიქიატრების, ფსიქოანალიტიკოსების კვლევებმა დაასაბუტეს, რომ **ნერვული სისტემის** განვიტარებაზე მოქმედი **სოციალური გარემოს მიზანმიმართული ცვლილებები** შესაძლებელია მივარჯიოთ bavSvis ფსიქიკური **განვიტარების დაცვარებას**. აყედან გამომდინარე, bavSvis ფსიქიკური განვიტარება შესაძლოა ეოლოჯიურად ვარიართოს და რეოლოჯიურად (რაოდენობრივი ცვლილებები იწვევს ნაქტომისებურ განვიტარებას და ტვისობრივი ცვლილებას). განვიტარებაზე მოქმედი ნებისმერი ფაქტორი საწიროებს აუცილებელ შესვალას, საწიროებისას კი - კორეკციას, რაც ფსიქიკის განვიტარების აქსელერაციის საშუალებას იძლევა.

სპეციალური კვლევების სედეგად დადგენილია, რომ განვიტარების **ბიოლოგიური** ფაქტორით - **მემკვიდრეობით** ადამიანს გადაეცემა ამათუიმ უნარ-წვევის **პოტენციური** შესაძლებლობა, ხოლო ამ უნარ-წვევის

ganvi Tarebis xarixs **social uri garemo** gansazRvras. social ur garemoSi adami ani memkvi dreobi T gadacemul i unarebis safuZvel ze iZens codna-Cvevebs, ganwyobas, xasiaTs, kul turul i faseul obebisadmi damokidebul ebas. amave dros sazogadoebasTan Tanacxovrebisas igi Tavadac qmnis garkveul faseul obebs.

daswavl is TeorebiT adami anis fsiqikur ganvi TarebaSi warmarTvel ia **codnis SeZena**, roml is safuZvel zec xorciel deba unar-Cvevebis gamomuSaveba. **daswavl is Teoriebidan** erT-erTia **bihevi orizmi**, roml is fuZemdebel i, fsiqol ogi **jon brodes uostoni** Tvl is, rom adami anis qcevis Seswavl isas unda ganisazRvros **stimul i**, romel ic gansazRvrul situaciaSi arZravs ama Tu im **reaqcias**. amerikel i fsiqol ogi **edvard Torndaiki** prioritetul ad miicnevs stimul isa da reaqciis kvl evas da maT Soris kavSiris ganmtkicebas. **bihevi orizmis** TeoriiT, **qcevebis** safuZvl ia **Cvevebi**, roml ebic yal ibdeba social ur garemoSi. qcevis gamomwvevi stimul ebis gamorkveva da maTi ganmtkiceba adami anSi sasurvel i Cvevebis gamomuSavebas ganapirobebs. bihevi orizmis Teoriis nakl i is aris, rom Teoria ar aRiarebs qcevis aracnobier da genetikur mxares (gogi Cai Svil i 2005:31-32).

beres frederik skineri gamoyofs qcevis 3 saxes: 1. upirobo refl eqsur qcevas; 2. pirobiT refl eqsur qcevas; 3. operantul qcevas. **upirobo** da **pirobiT** refl eqsur qcevas mecnierma uwoda **respondenturi (sapasuxo qceva)**. isini gamoiwvevan garegani stimul ebis zemoqmedebi T. magram gare samyarosTan Seguebisas mniSvnel ovania Tavad organizmis zemoqmedebis mcdel oba gare samyaroze, romel ic ar xorciel deba stimul iT. misi Semsrul ebel ia Tavad organizmi. aseT qcevebs **beres skineri operantuls** uwodebs da qcevis sabol oo formirebisatvis mniSvnel ovnad miicnevs mis ganmtkicebas. **beres skineris daswavl is TeoriaSi** ugul ebel yofil ia adami anis Sinagani samyaro, misi emociebi, misi cnobiereba, azrovneba, motivebi, Segnebul i daswavl is procesi da zogadad moswavl is pirovnebis roli sakuTari qcevis regul aciaSi (Б. Ф. Скиннер... 2008: <http://psihoanalitiki.ru/occupations/teorii-lichnosti/bihevarizm>; Шиян 2001: 32 [http://srinest.com/book_665_chapter_32_6.3._So%D1%81ialnye_Tekhnologii_i_teorija_lichnost_i_B._Skinnera_\(bikhevi orizm\):algoritmy_upravlenija_chelovekom.html](http://srinest.com/book_665_chapter_32_6.3._So%D1%81ialnye_Tekhnologii_i_teorija_lichnost_i_B._Skinnera_(bikhevi orizm):algoritmy_upravlenija_chelovekom.html)).

al bert banduram Semoitana **social uri daswavi is** cneba, roml is mixedviT, adami anebi swavl oben ara mar to sakuTari gamocdil ebiT, aramed sxvebze dakvirvebiTac. Sesabamisad, adami anis qcevis ganmsazRvrel ia garegani stimulebic da Sinagani bunebac (Бандура 2000: <http://www.twirpx.com/file/238263/>).

kognituri mimdinareobis (XX saukunis dasawyisi) mimdevrebi Tvl ian, rom adami anis ariseba, romel sac SeuZl ia iseTi **operaciebis** warmoeba, rogoricaa l ogikuri azrovneba, probl emis gadaWra., informaci is miReba, gadamuSaveba da organizacia. **kognituri TeoriiT**, adami anis ganviTareba aris evol uciur-stadiuri procesi, romelic eyrdnoba genetikur programas da icvl eba asakis Sesabamisad.

kognituri Teorii s Sveicarieli fuZemdebel i **Jan piaJe** ganviTarebas warmogvidgens erTmaneTze mibmul i stadiebisagan Semdgar uwyvet procesad, romel sac gaivl is yvel a bavSvi, magram ara erTnairi siswrafiT. ganviTarebis TiToeul i fazis siswrafe damokidebul ia nervuli sistemis ganviTarebaze, gamocdilebaze da social uri faqtorebis - metyvel ebisa da aRzrdis moqmedebaze. **Jan piaJes** miaCnda, rom organizmi ganviTarebas axorciel ebs **sqemebis (sensomotorul i da kognituri)** saSual ebiT. intel eqtis ganviTarebas Tan axl avs **asimil acia** (axali gamocdilebis interpretacia arsebul i sqemebis safuZvel ze) da **akomodacia** (garemos Sesabamisad xorciel deba arsebul i sqemebis reorganizacia, modifikacia da axali sqemis Seqmna). am ori procesis erTobl ivi moqmedeba aviTarebs intel eqts. Tumca asimil aciisa da akomodaciis procesiT intel eqtis gamdidreba Tavad intel eqtis ganviTarebis xarisxzea damokidebul i (Периодизация...: http://myspsychology.ucoz.ru/index/periodizacija_intellektualnogo_razvitija_rebenka_po_zh_pia_zhe/0-23).

Jan piaJes mier gamoyofil i bavSvTa kognituri ganviTarebis oTxi stadiidan **sensomotorul i** (dabadebidan or wl amde) da **preoperaciul i** (2-dan 7 wl amde) stadiebi skol amdel asaks miekuTvneba, amitom Tavsa varidebT maT daxasiaTebas. saskolo asakis bavSvebi ki gaivl ian:

- **konkretul operaciul** stadias (7-dan 11-12 wl amde) - bavSvebs uviTardebaT l ogikuri azrovneba; ar gaaCniaT abstraqtul i azrovnebis

unari; SeuZl iaT sagnebis martivi kl asifikacia; egocentრიl i azrovnebidan gadadian obieqturi azrovnebisaken;

- **formal uoperaciul i** stadia (11-12 wl idan mozdil asakamde) – am stadiaze bavSvebs uviTardebaT abstraqtul i, hipotezuri azrovnebis, warmosaxvisa da ideal izirebis unari, SeuZl iaT movl enaTa l ogikuri axsna, hipotezebis formul ireba, maTi gaanal izeba da gamocda. am stadiaze TavsiCens Taviseburi formis egocentrizmi – uyal ibdebaT sakuTari Tavisi unikal urobis SegrZneba, sakuTari uvnebl obis SegrZneba (amitom xSirad scadian windauxedav qmedebes – iwyeben narkotikebis moxmarebas, aqvT TviTmkvl el obis mcdel oba da sxva) (Гальперин... 1992:232-292 <http://www.twirpx.com/file/208779/>).

Jan piaJes miacnda, rom TiToeul stadiaze bavSvebi avl enen stadiis Sesafebis ganvitarebas. stimul ebi xel s uwyobs fsiqikur ganvitarebas, magram amisaTvis aucil ebel ia bavSvi imyofebodes ganvitarebis garkveul stadiaze, anu stimul ebi unda iyos ganvitarebis Sesabamisi. am sakiTxze kvleba Caatara **gezel ma**, romel mac Seadara homozigoturi tyupebis ganvitareba, romel Taganac erTs avarjiSebda 46 kviridan, meores 53 kviridan. ori kviris ganmavl obaSi meore Zma daewia pirvel s. mkvl evari swavl obda bunebriv reaqsiebs: siarul is, sagnis aRebis, l aparakis, sakvebis aRebis unarebs. aqedan keTdeba daskvna imis Sesaxeb, rom ama Tu im unar-Cvevis ganvitarebas swirdeba biologiuri ganvitarebis gansazRvrul i done (Баллон 1967:Глава третья <http://www.search-results.com/web?atb=syid%3D406%3Aappid%3D113%3Auid%3D0c3bc5d60da224d2%3Auc%3D1329942723%3Aq%3DA.БАЛЛОН%2C+ПСИХИЧЕСКОЕ+РАЗВИТИЕ+РЕБЕНКА%2C+ИЗ>).

Semdgom kvlebebsi armoCnda, rom msubuqi savarj iSoebiT SesaZl ebel ia bavSvTa ganvitarebis daCqareba. ganvitarebis **kognituri** mimarTul ebis Tval saCino warmomadgenel i rusi fsiqologi **I ev vigotski** bavSvis ganvitarebaze moqmed faqtorTa j gufSi ganxil avda rogorc **memkvidreobas**, aseve **social ur garemosac**. memkvidreobiT gadacemul i fsiqikuri funqciis ganvitarebaSi umniSvnel ovanesad miCnevda social uri garemos rols (Движущие... <http://psylist.net/age/00003.htm>).

mraval wliani kvlebebis Sedegad **I ev vigotskim** daaskvna, rom adami anebi Tanaxovrebisas qmni an faseul obებს, roml ebiC gavlenas axde-

nen TviT adami anis kul turul ganviTarebaze. adami anis kul turul ganviTarebazea damokidebul i bavSvis mier sakuTari reaqciebis fl oba, pirovnebisa da msofi mxedvel obis ganviTareba. adami anis **kul turul i ganviTarebis** gzaze mecnieri **axal Sobil s** Tvl is bunebriv arsebad, roml is kul turul i ganviTarebisas mimdinareobs instinqtebidan pirobiTi refl eqsebis Camoyal ibeba. am periodSi bavSvs ar gaaCnia msofi mxedvel oba. **siarul isa da metyvel ebis dawyebidan** bavSvi iwyebs sakuTari me-s gacnobierebas, yal ibdeba msofi mxedvel obis pirvel i formebi. **gardatexis asakSi** iwyeba **myari** pirovnul i Tvi sebebisa da msofi mxedvel obis formireba (Выготский 2005:169-179

<http://yanko.lib.ru/books/psycho/vugotskiy-psc-razv-chel-4-istoriya-razvitiya-vysshih-psih-funkciy.pdf>).

Tuki **Jan piaJes** miaCnda, rom bavSvebi **Tavad marTaven kognituri ganviTarebis process, I ev vigotski** Tvl ida, rom **bavSvis kognitur ganviTarebaze did gavl enas axdens social uri komunikacia** da **metyvel eba. piaJes** azriT bavSvi **j er viTardeba** da **mere swavl obs, vigotski** ki fiqrobs, rom bavSvi **kognitur ganviTarebas** arwevs **swavl iT** (igi swavl obs sxva adami anTa codnasa da gamocdil ebaze dakvirvebi T).

I ev vigotski ganasxvavebs bavSvis ganviTarebis **aqtiur** (arsebul) da **uaxl oes** (perspeqtul) zonas. bavSvis ganviTarebis **aqtiur** zonaSi bavSvi swavl obs **damoukidebl ad. ganviTarebis** **perspeqtul** zonaSi ki igi gadadis, Tu mas **daexmarebian** da xel sayrel pirobebs Seuqmni an (Айсмонтас: <http://www.bsu.ru/content/hec/aismontas/4.html>). swavl ebis as ganviTarebis uaxl oesi zonis fargl ebSi bavSvis gadasvl a xel s uwyobs kognitur ganviTarebas. Tumca swavl ebaSi sirTul eebis mudmivad dasaxva uaryofiTad moqmedebs bavSvTa TviTsefasebaze, iwvevs gadaRl as da arRvevs rogorc fsiqikur ganviTarebas, aseve mis j anmrTel obas.

kognituri Teoriebi ganxil avs bavSvis intel eqtual ur ganviTarebas. pirovnul i da emociuri ganviTarebis mxriv sayuradReboa **fsiqoanal itikuri Teoriebi**, romel Tagan sayuradReboa **froidizmi. zigmund froidis** mixedvi T, yvel a garegani informacia cnobieridan swrafad gadadis qvecnobierSi da aracnobierSi (adami anis qcevis ganmsazRvrel instinqturi ltol vebis sferoSi). es ukanasknel i

warmoadgens adamiანის ფსიქიკის ფროიდისეულ „იგი“ დონეს, რომელიც შეიცავს სექსუალურ ენერჯიას და სიამოვნებაზე დამოკიდებულ დონეა. „იგი“-ს სიტოლებს ტრუნავს ცნობიერების „მე“ დონე, რომელიც მბრუნებლად ობს „ze-me“ – სინდისი, ზნეობა. კარგად განვითარებულ „ze-me“ მთლიანად ახსობს „იგი“-დან გამოსულ ამორალურ ქცევებს. რაც მცირე ასაკისაა ბავშვი, მით მეტად ეკვმდებარება მისი ქცევა „იგი“ დონიდან გამოსულ სურვილს - მიიროს სიამოვნება. განვითარებაში „მე“ დონე ადამიანს აიზლებს უარი ტყვას სიამოვნებაზე და განაქორციელოს საზოგადოებისათვის მიზეზული ქცევა. 5-6 წლიდან იწყება სუპერეგოს „ze-me“-ს განვითარება. „ze-me“-ში ფროიდმა გამოყო 2 ნაწილი: სინდისი და ეგო-იდეალი. ეგო-იდეალი სხვაობით ადამიანს მარალ-მორალურად იქცევა, შეუძლია განაქორციელოს თვითკონტროლი. ფროიდის თეორიაში, ლიბიდოს ენერჯიამ თავი უნდა გამოავლინოს, რომელიც მოაქვს სუბლიმაცია და ტრანსფორმაცია, რომელიც სხვაობით ადამიანს ქცევა საზოგადოებისათვის მისაჩვენებელი ხდება, იწყება ფსიქიკური ასილიობები, ნევროზები (Бахтин 2000:114-168; <http://www.twirpx.com/file/323385/>).

ფროიდის თეორიამ განვითარება უნდა **ნეოფროიდი** თეორიები (**ე. ერიკსონი, კ. ჰორნი, ე. ფრომი**), რაც მნიშვნელოვნად აფართოებს სკოლის ეკიმის ურთოდენას ბავშვის განვითარებაზე. მხედველობაში გვაქვს ე. ერიკსონის მერმომული ადამიანის დეტალიზებული ფსიქოლოგიური დასაბამება ასაკობრივი განვითარების მიხედვით.

ერიკ ერიკსონის მონაცემებით, ინდივიდის ფსიქიკურ განვითარებას სტიმულს აწიებს სოციალური პრობლემების გადაჭრა. ამიტომ, მისი სექსუალური განვითარებასა და სუპერეგოს ბიოლოგიური პროცესების მოქონება უნდა უნდა უწყობდეს. **ერიკ ერიკსონი** განვითარებას სიკვდილამდე უწყობს პროცესს განვიხილავს. იგი ბავშვის ხანაზე მნიშვნელოვნად მიიჩნევს. ადამიანის განვითარებაში მცირე ხანის მერმომოფილი რვა ფსიქოსოციალური სტადიიდან სასკოლო ასაკის შესაბამისი:

- **ბეიტობა არასრულწლოვანების გრძობის უნარზე (6-დან 11-12 წლამდე).** სასკოლო ასაკში თავდაჯერებულობის განვითარება მთლიანად გარემოზე დამოკიდებულია. თავდაჯერებულობის დაკარგვა იწვევს ბავშვს დაუცველობის განცდის მიწვევას, ამხნევენ მათ - გაერთიანებას საკმარისი, არსაზრდები ბეიტობის და თავდაჯერებულობის იზრდებიან.

- **პროვინციის იდენტობის საკითხის როლი თავდაჯერებულობის გარკვე-**

I obis grZnobis winaaRmdeg (11-12-dan 20 wl amde). am asakSi bavSvebi iwyeben fiqrs imaze, Tu vin arian da rogor dai mkvidreben Tavs sazogadoebaSi. Tavs gamocdian sxvadasxva saqmianobaSi da uyal ibdebaT individual urobis SegrZneba (j anaSia ... 2009:144-147; Концепции ...2010: <http://pro-psixology.ru/edinstvo-mira-i-problema-razvitiya-psixiki/25-koncepcii-razvitiya-rebenka-vydvinyutye-l-s.html>).

praqtikul i Tval sazrisiT, mniSvnel ovania **karen hornis** Sexedul ebebi. misi dasabuTebiT daZabul i social uri garemocva (SiSi, SfoTianoba) adamiანი nevroტul qcevebs ayal ibebs: adamiანი cdil obs an moipovos siyarul i, an gaeriyeba sazogadoebas an agresiuლ i qcevebiT cdil obs yuradRebis mi qcevas (Ярошевский 1996: Глава VII; http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Jaroshev/index.php).

bavSvis cxovrebas kargad icnobs **erix fromi**. misi Sexedul ebiT, adamiანis pirovnul Tvi sebebs ayal ibebs iseTi social uri warmoSobis grZnobebi, rogoricaa siyarul i, siZul vil i, Zal aufl ebisadmi l tol va, moRcil eba. imis gamo, rom adamiანis sazogadoebasTan urTierTobis as Cndeba probl ema – rogor adgil s daikavebs igi sazogadoebaSi, adamiანი xSirad amoqmedeba „Tavisufl ebidan gaqcevis“ meqanizmebi: e. w. **sadizmi** - adamiანი Zal aufl ebis mopovebis mcdel obaSia, **mazoxizmi** – individi sxvebis moRcil ebaSi yofnis mcdel obaSia, **destruqtivizmi** – cdil obs daangrios qveyana, oRond TviTon ar gamtyundes, **konfromizmi** – mTl ianad garemos moRcil ebaSia, kargavs individual izms. **e. fromis** Sexedul ebiT, adamiანis **pirovnebis** Tvi sebebs mTl ianad gansazRvravs **social uri garem** (Фромм 2012:

<http://my-shop.ru/shop/books/675311.html?partner=02022&pin=7155075139819004509;>).

XX saukunis meore naxevridan safuZvl ebi eyreba ganviTarebis **humanistur Teoriebs**. maTi mimdevrebi uaryofen adamiანis qcevaSi instinqtebisa da l tol vebis, amavdroul ad, garemos gavl enas da Tvl ian, rom adamiანebi moqmedeben sakuTari nebis Sesabamisad – Tavad irCeven moqmedebis, cxovrebis saxes. humanisturi Teoriis warmomadgenel i **abraham masl ou** adamiანis srul yofil ganviTarebaSi udidეს mniSvnel obas aniWebs **TviTaqtual izaciis** (TviTreal izaciisa da upiratesobis) **Tandayol il i moTxovnebis Sesrul ebas**, romel Ta dakmayofil ebi saTvis

aucil ebel ad miicnevs adamianis **moTxovnaTa ierarqiaSi** ufro dabal safexurze mdgomi moTxovnil ebebis (esTetikuris, codnisa da gagebis, urTierTzrunvis da siyvarulis, usafrTxoebis, fiziologiuri moTxovnil ebebis) Sesrul ebas (Maslow's 2012: http://en.wikipedia.org/wiki/Maslow's_hierarchy_of_needs). moTxovnaTa ierarqis safuzvl ad **mecnieri** sasicocxl od mniSvnel ovan - **fiziologiur da usafrTxoebis moTxovnebs miicnevs**.

humanisturi Teoriis meore warmomadgeneli **karl rojersi** Tvlis, rom adamiანი, რომელიც საკუთარ მე-ს კარგად შეიძნობენ, ტვითრეალიზაციას კარგად ახორციელებენ. მისი სხედული ტიპის, პიროვნების გარდისაღწევის აუცილებელია გულწრფელიობა, კეთილგანწყობილი დამოკიდებულება და ემპათია. (ემპათია არის ადამიანის უნარი - უთანაგრძნობა და გაუგოს სხვა ადამიანების ფსიქოლოგიურ მდგომარეობებს) (ემპათია 2011 <http://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%90>). rojersi პიროვნული ტვისებების გამოყენებისათვის მნიშვნელოვანად მიიჩნევს სხვა ადამიანების (მსობლებს, მასწავლებლებს და ა. ს.) სეფსებებს, ორიენტირებულთა რსაზრდელთა ჯგუფებზე და არა პიროვნებაზე. ადამიანის ხასიათს განსაზრვავს დაბადებიდან მოქმედი დანებები იმპულსები. humanistური თეორიების მიმდევრებს მიაჩნიათ, რომ ადამიანის მიერ მაქსიმალური ტვითრეალიზაციისათვის აუცილებელია სხვა ადამიანთა დახმარება (Rogers 2012 http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers).

მეტად საინტერესოა კარტელი ფსიქოლოგთა მოსაზრებები ბავშვთა განვითარების შესახებ. **dimitri uznazis** კოინციდენციის თეორია ბავშვის განვითარებას უკავსირებს როგორც **მემკვიდრულ ფაქტორებს**, ასევე **გარემო ფაქტორების ზემოქმედებას** და ამ ფაქტორთა **ერთიან მოქმედებას** უსვამს ხაზს, განსხვავებით უილიამ სტერნის კონვერენციის თეორიისაგან, რომლის თანახმადაც ეს ორი ფაქტორი კი მოქმედებს ბავშვის განვითარებაზე, მაგრამ ერთმანეთისაგან მოწყვეტილად.

dimitri uznazis მიხედვით, ბავშვის შესაძლებლობების განვითარებელი გარემო პირობები ასაკის მოქონის შესატყვისი უნდა იყოს. თავის მხრივ ასაკობრივ გარემოში სტიმულები სახეობა და სინარსს ბავშვის განვითარების დონე განსაზრვავს. uznazis მიხედვით ბავშვის განვითარების უსაულო განსაზრვრელი არის თავად ბავშვის აქტივობა. **Tu ბავშვთა არ**

gamoiyena genetikuri Sesazl ebl obebi, ar SevuqmeniT ganviTarebis Sesabamisi garemo da am garemoSi ar ganaxorciel a aqtivoba, misi ganviTareba Seferxdoba (uznaZe 2003:33-36 <http://bin.ge/file/54111/dinitri-uznadze-bavsvsvis-fsiqologia--By-mrevli-ge.pdf.html>).

Sal va CxartiSvil s miaCnda, rom bavSvis aqtivobis mastimul irebel i Zal a aris **aqtivobis moTxovnil eba** da swored igi udevs safuZvl ad bavSvis fsiqo-fizikur ganviTarebas. ganviTarebisatvis aucil ebel ia **aqtivobis fsiqofizikuri Sesazl ebl obebi, Sesatyvisi obieqturi garemo da aRzrdisas bavSvSi aqtivobis ganwyobis aRZvra** (gogiCaiSvil i 2005:50-53).

bavSvis **aqtivobis ganwyobis aRZvra** didadaa damokidebul i social ur garemoze – oj axze, Tanatol ebze, axl obl ebze, masobrivi sainformacio saSual ebebze, cxovrebis pirobebze, sazogadoebis social ur-ekonomiur mdgomareobaze.

qarTvel fsiqol ogTa mixedviT, sworad warmarTul i swavl a-aRzrdis procesi ganviTarebis daCqarebis saukeTeso saSual ebaa.

moswavl eTa fsiqikuri ganviTarebis kanonzomierebebi unda ganvixil oT ori Tval sazrisiT: **1) winda fsiqol ogiuri da 2) pedagogiuri**. radgan disertacia skol is eqimis kompetenciebze iwereba, Tavistavad gvkarnaxobs, moswavl eTa fsiqikuri ganviTarebis kanonzomierebebSi gamovyoT ganviTarebis pedagogiuri koncefcia da vuCvenoT, ra unda ganviTardes moswavl eSi imisaTvis, rom misi fsiqikuri ganviTareba iyos myari da orientirebul i moswavl is akademiuri moswrebis amaRl ebaze. **axal i tipis skol is eqimis erT-erTi mTavari sazrunavi aris xel Sewyoba akademiuri warmatebisaTvis**.

moswavl eTa **fsiqikuri ganviTarebis pedagogiuri koncefcia** pirvel ad daamuSava profesorma iuri bibileiSvil ma naSromSi „ganviTareba da aRzrda“ da miuTita, imisaTvis, rom moswavl em warmatebiT SeZl os saskolo programuli masalis atviseba, mas unda ganviTardes bunebiT Tandayol il i fsiqofizikuri unarebi – **aRqma, mexsiereba, yuradReba, warmosaxva, azrovneba, metyvel eba, moqmedeba, nebisyo fa**. profesori revaz naTaZe am unarebs „intel eqtual ur unarebsac“ uwodebs. **aRqmis** unarebis ganviTarebam moswavl e unda uzrunvel yos srul fasovani informaciis

miRebiT gare sinamdvil is Sesaxeb. **aRqmis** (xedva, smena, ynosva, Sexeba, gemo) ganviTarebis saukeTeso meTodad profesori gvTavazobs dakvirvebas, rasac aucil ebl ad axl avs anal izi da ganzogadeba. pedagogebsaTvis mniSvnel ovania **mexsierebis** aqtiuri formebs – **mogoneba, daswavl a** – ganviTarebis saSual ebebis codna. mogoneba, daswavl a bavSvis nebel obiT Zal ebzea damokidebul i, roml ebsac, Tavis mxriv, gansazRvavs nebiyofa, intel eqtual uri faqtori, interesis faqtori, gamocdil ebis faqtori, fiziologiuri faqtori da sxva. yvel a am faqtoris ganviTarebaze zrunva skol is muSakTa moval eobaa. azrovnebis da pirovnul i Rirsebebis Camoyal ibeba didadaa damokidebul i **yuradRebis** unaris ganviTarebis xarixze. skol is muSakebsaTvis aucil ebel ia **yuradRebis** gamowvevis garegani da Sinagani faqtorebis gageba-gaanal izeba (yuradRebas izidavs garemoSi momzadebul i gamRizianebl ebi: saganTa zomebi, gancal kevebul oba, siaxl ove, nacnoboba. Sinagani faqtorebi ki bavSvis nebis ganmsazRvrel i faqtorebia: moTxovnil eba, interesi, ganwyoba, mol odini, nebiyofa). profesori iuri bibil eiSvil i **yuradRebas** ganixil avs, rogorc **movl enebS Soris kavSiris damyarebis unars** (yuradRebiania moswavl e, Tu akavSirebs adre da axal mosmenil sa da wakiTxul s erTmaneTTan, poul obs sagnebis msgavseba-gansxvavebas). igi moiSvel iebs akademikos daviT I orTqifaniZis rekomendaciebs, Tvl is, rom am unaris ganviTarebsaTvis arsebiTia axal i SeZenil i codna daemyaros Zvel s da moxdes ganzogadoeba, rac mTlian warmodgenas Seuqmnis moswavl es ama Tu im sagnis an movl enis Sesaxeb. **warmosaxvis** unaris – fantaziis gareSe SeuZl ebel ia bavSvis cxovreba. SemoqmedebiTi da teqniki wreebi skol asa da skol isgareSe dawesebul ebebSi, mxatvrul i nawarmoebebis Sinaarsis gagrZel ebaze moswavl eTa muSaoba, sakuTari nawarmoebebis Seqmnaze moswavl eTaxel Sewyoba – **warmosaxvis ganviTarebis** saukeTeso saSual ebebia. **azrovnebis** unarebs aviTarebs TamaSiT swavl eba, probl emaze dafuZnebul i swavl eba, Ziebis doneze swavl eba. **metyvel ebis** ganviTareba gul isxmobs si tyebisa da bgerebis zust warmoTqmaze zrunvas, I eqsikuri maragis gamdidrebas, weriT metyvel ebis ganviTarebas Temis Sinaarsis, wakiTxul is STabeldil ebebis, SeniSvnebis, dRiurebis weriT

(razec yvel a pedagogi erTobl ivad unda zr unavdes). moqmedebac (dawyebul i siarul iT da xel weriT) ganviTarebas saWiroebs. cnobieri moqmedeba ver ganxorciel deba srul fasovnad nebisyo fis gareSe. **nebisyo fis** ganviTarebis xerxebis CamoTvl isas profesori iuri bibil ei Svil i moiSvel iebs daviT l orTqi faniZis Sexedul ebebs – saswavl o muSaoba unda emyarebodes mtkice reJims, saswavl o muSaobis mizani cxadad unda iyos Camoyal ibebul i, sagakveTil o procesSi aucil ebel ia moswavl is zneobriv aRzrdaze zr unva, mniSvnel ovania fizikuri aRzrdis sworad dayeneba gakveTil ze, maswavl ebel i unda iyos mtkice da Tanmimdevrul i Tavis gadawyvetil ebebSi da maT Sesrul ebaSi (bibil ei Svil i 2011:54-76).

Jan piaJes Teoriis anal itikuri damuSaveba gvaZl evs saSual ebas davaskvnaT, rom **swavl ebis procesSi mniSvnel ovania yuradReba gamaxvil des saswavl o procesSi bavSvTa kognituri ganviTarebis doneze, moswavl eTa azrovnebis procesze, iniciativaze da saswavl o procesSi aRsazrdel Ta aqtiur CarTul obaze, moswavl eTa ganviTarebis tempebis gansxvavebul obaze da saswavl o procesSi mis gaTval iswinebaze** (j anaSia 2009:33).

I ev vigotskis Teoria gvTavazobs davadginoT **moswavl eTa uaxl oesi ganviTarebis zona** (amas vaxerxebT, Tu moswavl eebis vaZl evT sxvadasxva sirTul is daval ebebs, da varkvevT, ra sirTul is daval ebebs ver axerxebes damoukidebl ad Seasrul os, magram SeuZl ia misi gadawyveta maswavl ebl is daxmarebiT), swavl ebis dros aucil ebel ia am zonis gaTval iswineba.

dimitri uznaZis „ganwyobis Teoriis” (uznaZe 2009:

<http://temida.do.am/load/el ts'ignebi/dimit 39 ri uznadze gants 39 qobis psikologia/8-1-0-761>)

anal iziT, bavSvis ganviTareba saswavl o procesSi gamoyenebul i nebi smieri aqti vobisadmi bavSvis dadebiTi ganwyobis SeqmniTaa SesaZl ebel i, rac, Tavis mxriv, swavl isadmi bavSvis **dadebiTi ganwyobis Seqmnas uwyobs xel s. saswavl o masal a** aucil ebl ad unda Seesabamebodes moswavl is **samoqmedod ganwyobil Zal ebs**: igi unda iyos moswavl eTa ganviTarebis aqtiual uri zonis Sesafersic da daSorebul ic, raTa moxdes moswavl eTa winsvl a, aucil ebel ia saswavl o garemo moswavl eTa

ganviTarebis Sesaferisi iyos. swavl eba moswavl eze orientirebul i unda iyos, rac gul isxmobs moswavl eTa survil ebis, miswrafebebis da interesebis gaTval iwinebas.

bihevi orizmis ZiriTadi principebdan gamomdinare aucil ebel ia **wamaxal isebel i saswavl o garemos Seqmna**, mniSvnel ovania dadgindes stimuli, romelic iwvevs moswavl eTa qcevas; saWiroa stimulis da sapasuxo qcevis droSi Tanxvedra; aucil ebel ia efeqturi ganmantkicebl ebis gamoyeneba asakobrivi Taviseburebebis gaTval iswinebiT: I-II kl asSi es SeiZleba iyos Seqeba, stikerebi, privilegiebi; III-V kl asSi – tkbileuloba, flomasterebi, patarasaTamaSoebi, Tavisufali dro saTamaSodan saxatavad, kviris gmiris serTifikatebi; VI-VIII kl asSi – Tavisufali dro megobrebTan, megobrebis mowoneba, maswavl eblis mowoneba, akademiuri warmatebis konkretuli Sefaseba (konfidencial urad); IX-XII kl asSi – megobrebTan urTierTobebisa da komunikaciis SesaZlebloba, akademiuri warmatebis Sefaseba, jgufuri miRwevebis sajaro aRiareba (janaSia... 2009:82-84).

bavSvis fsiqikuri ganviTareba mWidro kavSiRSia pirovnul ganviTarebasTan. saswavl o garemo, rogorc socialuri garemos organuli nawili, gansazRvavs bavSvis rogorc fsiqikuri, aseve pirovnuli ganviTarebis mimdinareobasa da siswrafes. pirovnebis CamoyalibebisaTvis yuradsaRebia swavlebis procesSi bavSvTa emociuri ganviTarebis xel Sewyoba, romel zec pozitiurad moqmedebs dadebiti emociebi: sixarul i, siamovneba, simSvide, aRtaceba, xolo negatiurad moqmedebs SiSi, SfoTianoba, gabrazeba, danaSaulis grZnoba. negatiurad moqmed faqtorTa uaryofiti Sedegis SemcirebisaTvis mniSvnel ovania bavSvebSi emociebის regulaciis unaris ganviTareba.

fsiqolog **nensi aizenbergis** mixedvit emociuri regulaciis wyaro Tavdapirvelad gare samyarodan momdinareobs (magal iTad mSoblebi amSvideben patarebs), magram asakis matebasTan erTad bavSvi TavadiZens emociebის Tvitregulaciis unars, raSic mas exmareba situaciebis dadebiti mxareebis danaxva. bavSvebSi, zrdasTan erTad, vitardeba sibraxis fetqebadi gamovlinebis daregulirebis, stresisadmi efeqturi

gamkl avebis unarebi (j anaSi a 2009:152). Tumca am unarebis ganviTarebis siswrafe gansxvavebul ia bavSvebSi da didia maswavl ebl is rol i maT Ca-moyal i bebaSi.

rac metad marTavs sakuTar emociებს mozardi, miT maRal ia masSi **emociuri intel eqti**, romel Sic fsiqol ogi **daniel goul mani** oTx sferos gamoyofs: **1. emociur TviTgamorkvevas** (misi ganviTarebis Sedegad vRebul obT: sakuTari emociis gacnobierebas; grZnobis mizezebis ukeT gagebas; grZnobesba da qmedebes Soris gansxvavebebis gacnobierebas); **2. emociების marTvis unars** (misi ganviTarebisas vRebul obT: gabrazebis sasakuTari Tavis marTvas; kl asSi mecadineobebze feTqebadi situacebisas damamcirebel i da sibrazis gamomxatvel i sityebis nakl eb gamoyenebas; Cxubze TavSekavebis unaris ganviTarebas; agresiul i an TviTdamangrevel i qmedebes Semcirebas; met pozitiur grZnobes; stresebisadmi ukeT gamkl avebis unars; nakl eb martosul obas da social ur SfoTianobas; skol idan garicxvis SemTxvevebis raodenobis Semcirebas. **emociების damorCil eba** zrdis pasuxismgebl obis grZnobas, mozardi yuradRebis koncentracias axdens Sesasrul ebel daval ebaze, mcirdeba impul suroba, izrdeba TviTkontrol i, umj obesdeba Sefasebebi); **3. empatis - sxvisi emociების amocnobisa da gaTval iswinebis unari** (mozardi iTval iswinebs sxva adamiანis pozicias, grZnobes; ukeT usmens maT); **4. urTierTobis marTvis unars** (izrdeba urTierTgagebis, azrTa sxvadasxvaobisას konfli qtebis marTvis, urTierTzemoqmedebisას probl emebis mogvarebis unarebi; mozardi xdeba Tavdaj erebul i, farTovdeba misi megobrebis wre, matul obs megobrebis saqmeebSi CarTul oba. mozardebi sainteresoni da windaxedul ni xdebian; kargad erTvebian sazogadoebriv cxovrebaSi, arian kol eqtiurebi, SeuZl iaT TanamSroml oba da daxmareba, urTierTobebSi arian demokratiul ebi) (Голуман 2009: 433-434

<http://www.arhibook.ru/39554-jemocionalnyjj-intellekt.html>).

emociur intel eqts gansazRvavs **emociuri unar-Cvevebis** ganviTareba. sainteresoa fsiqol og **karol in saarnis** mier mowodebul i **emociuri kompetenciebi**: **1. emociuri TviTcnobiereba** (mocemul momentSi arsebul i grZnobis gamorkveva); **2. sxva adamiანTa grZnobebis amocnoba**; **3. emociების aRmniSvel i sityebis social ur da kul turul formebsi gamoyeneba**; **4.**

gacnobi reba imisa, rom ar aris aucil ebel i Sinagani emociuri mdgomareoba garegans Seesabamebodes; gaanal izeba imisa, Tu ra zemoqmedebas axdens emociuri gamovl ineba irgvl iv myofebze da misi Sesabamisi marTvis unari; 5. TviTregul aciis strategiebiT uaryofiti emociemis gamkl avebis unari; 6. gacnobi reba imisa, rom emociemis gamovl ena gavl enas axdens adamianTa urTierTobaze; 7. zogadad iseT Sinagan mdgomareobaSi yofna, rogorSic gsurs grZnobde TavS. aRniSnul i kompetenciis unar-Cvevebs aviTarebs urTierTpativis cemaze da pasuxismgebl ur damokidebul ebaze agebul i urTierTobebi (Saarni 1999 <http://books.google.ge/books?id=nHRqbmVgQK4C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>)).

emociuri ganvitareba SeiZleba daiyos periodebad: **2-dan 6 wl amde, 6-dan 11-12 wl amde da 12-dan 18-22 wl amde - mozardobis xana.** sakvl evi Temidan gamomdinare, Cven ganvixil avT saskolo periods. **6-dan 11-12 wl amde** asakis bavSvebs TandaTan uyal ibdebaT gacnobi rebul i emociemi. am asakSi Zlieri sircxvil is SegrZnebis aRZvra iwvevs sakuTar TavSi Caketil obisadmi, depresiisa an agresiisadmi midrekelebis ganvitarebas. aRmzrdel ebis yuradReba unda gamaxvil des ara sircxvil is grZnobis aRZvraze, aramed dasvebul i Secdomis gamosworebaze. aRmzrdel ebis miersworad aRzrdil -ganvitarebul i 6-dan 11-12 wl amde asakis bavSvebi stresTan SebrZolebis or gzas mimarTaven: **probl emaze fiqsirebul s** da **emociaze fiqsirebul s.** pirvel SemTxvevaSi bavSvi eZebs stresis gamomwvev mizezs da cdil obs mis daZl evas. meore SemTxvevas ki mimarTavs maSin, roca stresis daZl evis pirvel i gza araefecturi gamodgeba.

arsebobs stresis daZl evis **arasaxarbiel o mesame** gzac - **gaqcevis strategia,** roca adamiani uars ambobs stresis daZl evaze da gadainacvl ebs sxva saqmianobaze. fsiqologTa umravlesoba sworad Tvl is, rom yvelaze Sedegiania stresi daZl evis probl emaze fiqsirebul i gza, radgan probl emis gaanal izeba da aRmofxvra bavSvTa ganvitarebis saSual ebas iZleba (Janasija 2009:158-163).

mozardobis xanaSi (12-dan 18-22 wl amde) bavSvebi Warbi emociemiT xasiaTdebian. aReniSnebaT emociemis mkvetri cval ebadoba, emociemis intensivobasa da obieqtur realobas Soris Seusabamoba. maTTvis

bunebriv maxasiaTebi ad iTvl eba yovel dRiuri gamokITxvisa da Sefasebis, Sual eduri CaTvl ebisa da gamocdebis SiSi, cudi moswrebiis gamo mSobl ebis dasj is SiSi, Tanatol ebis wreSi damkvidrebis SiSi, emociebis umarTavobis SiSi, sibraze, danaSaul is grZnoba da eWvianoba, emociebis gamoxatva da sxva. yovel ive aRniSnul is mizezad mecnierebi intensiur hormonal ur da fizikur ganviTarebas asaxel eben (j anaSia 2008:167-168). mozardebi cdil oben gamovidnen mSobel Ta zegavl enidan, iswrafvian damoukidebl obisaTvis, Tanatol ebis azrs, Sexedul ebebs met pativs scemen. icvl eba moswavl e-maswavl ebl is komunikaciis xasiaTi. nawil i bavSvebisa maswavl ebl ebTan megobrul urTierTobas amyarabs, nawil s konfl iqturi urTierToba uyal ibdeba. zogic kargavs swavl isa da skol aSi siarul is interess. mozardebSi aqtiurad mimdinareobs pirovnul i Tvisebebis Camoyal ibeba. rogorc fsiqol ogi **jeims marsia** miuTiTebis, pirovnebis miRwevamde mozardebi **4 status** gaivl ian: **winaswari gadawyveta** - mozardebi al ternativis gareSe Rebul oben mSobl ebis an sxva avtoritetul i pirebis mier gadmocemul Rirebul ebebs, miznebs, profesiul mimarTul ebebs; **pirovnebis difuzia (gafantva)** - mozardebs arc profesia da arc ideol ogiuri Sexedul ebebi ar aqvT arCeul i; **moratoriumi (gadadeba, dayovneba)** - mozardebs dawyebul i aqvT profesiul i da ideol ogiuri arCevanis gakeTebe, magram ara aqvT miRebul i sabol oo gadawyvetil ebebi; moratoriumis stadiaSi mozardebSi SeimCneva mRel vareba, Tumca Tavdaj erebul oba da damoukidebl oba gamomuSavebul i aqvT. **pirovnebis miRweva** - mozardebs damoukidebl ad aqvT arCeul i profesiul i mimarTul ebebi da ideol ogiuri Sexedul ebebi (j anaSia 2009:166; James ... 2012;

http://en.wikipedia.org/wiki/James_Marcia;

Oswalt...2010: http://www.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=doc&id=41164&cn=130).

Tu mozardi ipovis sakuTar pirovnebas, mi sgan mi vi RebT Tavdaj erebul , kritikul i azrovnebis unariT daj il doebul adami ans.

pirovnul i niSnebis ganviTarebaze did gavlenas axdens emociuri konfl iqtubi da maTTan gamkl avebis unarebi. am unarebis dabal xarixs mozardebi danaSaul is Cadenamde, adreul al kohol izaciamde,

narkotikul i saSual ebebis moxmarebamde, TviTmkvl el obamde mi hyavs (j anaSia 2009:167).

yovel ive zemoaRniSnul idan gamomdinare, vakeTebT daskvna: mozardTa normal ur pirovnebebad Camoyal ibebisaTvis aucil ebel ia maTSi Warbi emociabis marTvis unarebis ganviTarebis xel Sewyoba. am mxriv isini saWiroeben daxmarebas. es daxmareba maT unda gauwion aRmzrdel ebma - maswavl ebl ebma, mSobl ebma, meurveebma, sazogadoebam. umniSvnel ovanesia emociis gamomwvev stres-faqtorta da emociur konfliqtTa Semcireba, risTvisac pedagogebsac da mSobl ebsac aucil ebl ad dasWirdebaT **skol is eqimis** konsul tacia.

dRes skol ebSi Seyvanilia mandaturebi, romlebic moswavl eTa usafRTxoebas uzrunvel yofen, Tumca aris erTi garemoeba, moswavl eebi mandaturTa SiSiT skol aSi eridebian emociabis gamovlenas, magram, skol is miRma kvl av xSiria SemTxvevebi bavSvis pirovnul ganviTarebaze moqmedi esoden mniSvnel ovani emociabis umartaobisa da konfliqtetisa. mizezi amisa is aris, rom mandaturTa funqcia ar aris bavSvTa emociur ganviTarebasa da stres-faqtorta Semcirebaze zrunka. skol aSi es funqcia akisriaT pedagogebs, xolo pedagogebsa Sedegianad rom warmarton moswavl eTa emociuri ganviTareba, aucil ebel ia skol is samedicino personal isagan - **skol is eqimisagan** miiRon kompetenturi rCeva.

skol is eqims kargad eqneba gacnobierebul i bavSvTa tipebisatvis damaxasiaTebel i asakobrivi fizikur-fsiqikuri Taviseburebebi, ama Tu im asakSi mosal odnel i emociuri gamovlinebebi, arasasurvel i emociis ganviTarebis xel Semwyobi garemo pirobebi, igi daxmareba pedagogebs garemos swor organizaciaSi. amit moxdeba arasasurvel i emociis prevencia. ukve ganviTarebul i uaryofiti emociabis gamovlenisas gantvirTvis saSual ebebis (fizikuri aqtiurobis, musikis mosmenis, kl asgarese Temebze diskusiis da sxva) Setavazebi T minimumade daiyvaneba uaryofiti emociabis mavne zemoqmedebis Sedegebi.

saswavo procesSi uaryofiti emociis warmomSob mizezTa Semcirebis erT-erTi gzaa bavSvebsi **Segnebul i disciplinis** arZrda. igi bavSvebsi TavSekvebis, simtkicis, datmobis unars ayal ibebs.

disciplina sazogadoebrivi urTierTobis Sedegad dadgenil i kanonebis, wesebis, qcevis normebis aRiareba da dacvaa, rasac Tan axl avs Sinagani Zal ebis maqsimal uri mobilizebiT saswavo drois racional uri gamoyeneba, wesrigi da rejimi. garda imisa, rom yovelive aRniSnuli saswavo muSaobis nayofierebas da efeqturobas zrdis, amave dros, mcirdeba gakveTilis mimdinareobisas uaryofiT emociebis gamomwvevi garemoebebi. kl asSi iqmneba mSvidi, gonebrivi ganvitarebis xel Semwyobi sasargeblo garemo. meqsikaSi, italiaSi, slovakeTSi, estoneTsa da espaneTSi gamokitxul pedagogTa 70%-ze meti aRniSnavs, rom disciplinis problemebi xel s uSis gakveTilis warmatebit Catarebas (internetmasala).

disciplinis darRvevis mraval mizezTagan pirvel rigSi unda dasaxel des moswavl eTa Warbi raodenoba kl asSi. kvl evebma aCvenes, rom miuxedavad imisa, rom ganaTlebis saministro ar miicnevs gamarTlebul ad 30 bavSvze mets kl asSi, skol ebis did nawil Si darRveulia es moTxovna. gamokitxul maswavl ebel Ta 80% moswavl eTa qcevebisa da emociebis umarTavobis erT-erT mtavar xel SemSiel faqtorad kl asSi moswavl eTa simravles miicnevs.

didi mniSveloba eniWebae feqtur swavl ebas, roml is ucilobel i pirobaa moswavl eTa interesebis Sesabamisi saswavo garemo da am garemoSi TiToeuli moswavl is maqsimal uri CarTulobis uzrunvel yofa, dainteresebul, saswavo procesi aqtiurad CarTul moswavl es mTel i yuradReba saswavo procesisaken gadaaqvs da naklebad icl is disciplinis darRveisaTvis.

obieqturi Sefasebebi da samarTlianoba, maswavl ebl isadmi siyvaruli, romel sac miRweva swirdeba, maswavl ebl isa da mSoblis TanamSroml oba, romel sac aucil ebl ad grZnobs bavSvi, maswavl ebel Ta piradi magal iTi da sasurveli qcevis miRwevisas moswavl eTa Seqeba aris prevenciuli sa-Sual ebebi, roml ebic Tavidan agvacil ebs disciplinis darRvevebs.

aranaklebsayuradReboa qcevis wesebis darRvevisas maswavl ebel Ta reaqcia, roml is ganxorciel ebaSi umniSvel ovanesia maswavl ebl is simSvide, taqtianoba da samarTlianoba. kvl evebma aCvenes, pedagogebi disciplinis darRvevis armkveTi RonisZiebebis SerCevaSi usveben

Secdomebs, roml ebic uaryofiTad aisaxeba bavSvTa fsiqikur ganviTarebasa da pirovnul i Tvissebebis Camoyal ibebaze. magal iTad, xSiria SemTxveva, roca moswavl is mier disciplinis darRvevis gamo maswavl ebel i Jurnal Si wers dabal niSans. maswavl ebel i uxeS Secdomas uSvebs, roca yofaqcevis niSans codnaSi uwers moswavl es. „saqarTvel os kanonSi zogadi ganaTl ebis Sesaxeb“ miTiTebul ia: „skol a val debul ia mi iRos yvel a gonivrul i zoma moswavl eTa codnis samarTl iani Sefasebis uzrunvel sayofad. dauSvebel ia moswavl eTa akademiuri Sefaseba ganpirobepul i iyos misi discipliniT“ (muxl i 9, punqti 7) (saqarTvel os... 2005; <http://www.ncac.ge/index.php?m=785>).

baTumis erT-erT skol aSi SeveswariT meoTxekl asel i vaJisa da maswavl ebl is kamaTs. acreml ebul i bavSvi maswavl ebel s sakl aso samuSao rveul s ar awodebda da iTxovda pedagogTan erTad direktorTan Sesvl as, egeb direktorTan amixsnaT ra Secdoma maqvs daSvebul i namuSevarSi da ris gamo damakel iT qul ao.

maswavl ebl is gamokiTxviT, namuSevari maRal Sefasebas imsaxurebda, magram bavSvs ancobis gamo Sefasebis daqveiTebiT sjida. mSobl is CareviT bavSvma daubruna rveul i maswavl ebel s, magram vaJi garkveul i xnis ganmavl obaSi protestis niSnad aRniSnul sagans saswavl ad aRar ekareboda, rac mis codnasac daetyo da, Sesabamisad, akademiur moswrebazec aisaxa. bavSvma maswavl ebl is pativiscema da siyvarul i dakarga da mTl ad umarTavi gaxda. pedagogi vaJs „Znel ad mosaTvini erebl ad“ mi iCnevda, arc ki ucdia, mis mier gatarebul i „aRmkveTi“ RonisZiebis samarTl ianobaze dafiqrebul iyo da daZabul i urTierToba raime saSual ebiT ganemuxta.

mesamekl asel i cel qi biWuna mousvenrobis gamo dasaj es da ar gauSves misTvis yvel aze sasiamovno fizikuri aRzrdis gakveTil ze. bavSvma ar daayovna da sapsuxod yvel a bavSvis saswavl o nivTebis adgil ebi ucval a. sakl aso oTaxSi dabrunepul arc erT bavSvs sakuTari nivTebi Tavisi adgil ze ar daxvda. nivTebis Tavisi patornebisatvis dabrunebas erTi gakveTil is dro dasWirda, ris gamoc momdevno gakveTil i CaiSal a.

Cadenil is gamo moswavl es xangrZl ivad tuqsavdnen rogorc mSobl ebi,

aseve pedagogi. bavSvi maRal i akademiuri moswrebis iyo. semestris bol os pedagogma ki dev erTi damsjel i RonisZieba moifiqra: semestrul i Sefasebis daqveiteba. protestis niSnad bavSvi gamoeTisa skol aSi dagegmil saxal iso RonisZiebas, xangrZlivi drois ganmavl obaSi uars acxadebda aRniSnul saganSi gakveTil is procesSi CarTul obaze, mTel i gul isyuri iqetken hqonda miqceuli, rogor me raimeTi xel i SeeSala aRniSnul i pedagogis gakveTil is msvl el obisaTvis, maswavl ebel i moswavl is TiToeul saprotesto qmedebas mkacri sapsuxo qcevebiT - kuTxesi dayenebiT, Ria karis ukan dayenebiT da iqedan mosmeniT, an ki dev sul ac kl asidan gaZevebiT pasuxobda.

mSobel i izul ebul i gaxda skol a Seecval a vaJisaTvis. miuxedavad imisa, rom bavSvs gauWir da megobrebisagan ganaSoreba, kmayofil ebas mainc gamoxatavda, saswavl o procesSi aRniSnul pedagogs rom aRar Sexvdeboda. „sxva kl asSi rom gadavsul iyavi esec ar miSvel ida, radgan derefanSic ki rom Semxvedroda es pedagogi, mTel i dRe xasiaTi gami fuWdebodao“. – aRniSna man oj axSi saubris dros.

moswavl eTa gamokixviti, maswavl ebel ebi disciplinis darRvevas pasuxoben yvirilit, magidaze xel is dartymit, moswavl eTa Seuracxmyofeli sityvebis gamoyenebiT, Tmebis dawiwkvniT, kuTxesi dayenebiT, gareT gagdebiT, mandaturTan miyvaniT, iyo faqtebi, roca sil ac ki gauwnia maswavl ebel s umcroskl asel isaTvis.

maswavl ebel Ta arapedagogiuri qceva, gansakuTrebiT maSin, roca bavSvs eufleba usamarTl obis gancda, biZgs aZl evs moswavl eTa araswor qmedebas da aferxebbs bavSvTa moral ur ganvitarebas.

pedagogiuri ganaTlebis ukmarisobas avl ens maswavl ebel i, roca ver arCevs adekvatur zomebs moswavl eTa mier disciplinis darRvevebisas. moswavl eebma unda icodnen disciplinis darRvevisas ratom da rogor isjebian. Sedegis misaRwevad maswavl ebel i unda iyos Tanmimdevrul i da principuli. qcevis nebsmieri wesis darRvevas unda mohyves winaswar gansazRvrul i zomebis gatareba, miuxedavad imisa, vin Cai dina danaSaul i da ra ganwyobazea maswavl ebel i (aris SemTxvevebi, roca pedagogi karg guneb-ganwyobazea da qcevis wesebis damrRvevisadmi ar iyenebs winaswar gansazRvrul e. w. „sasjel s“).

erT-erTi mTavari iaraRi bavSvTa qcevis marTvisa aris simSvide. zedmeti risxva bavSvebSi agresias iwvevs usamarTI obis gancdis gamo.

moswavl eSi Segnebul i disciplinis Camoyal i beba dakavSirebul ia mis moral ur ganviTarebasTan. kvl ebebma migviyana daskvnamde, rom moswavl eTa moral ur ganviTarebaze gavlenas axdens zogadi kognituri ganviTareba. warmatebul i moswavl eebi mets fiqroben moral ur sakiTxebze da cxadad ebrZvian usamarTI obas. sxvaoba ki dev ufro didia im SemTxvevaSi, roca bavSvs qcevis probl emebi adreuli asakidan aReniSneba. Tumca aris SemTxvevebi, roca niWierebSi moral uri ganviTarebis xarisxi dabal ia, arian egoisturebi da bevr probl emas warmoSoben.

moral ur ganviTarebas aCqarebs miuRebel i saqciel is axsna da dasabuTeba da, rogorc mkvl evari **I orens kol bergi** aRniSnavs, mozardis iseTi moral uri dilembis winaSe aRmoCena, romel Ta gadawyveta mas adekvaturad ar SeuZl ia da roml is gadawyvetaSic mas maswavl ebel i daexmareba (moral uri...2011: http://orioniblog.blogspot.com/2011/06/blog-post_3397.html). kargi Sedegi moaqvs, roca moral ur sakiTxebze da dilembeze mTel i j gufi msjel obs.

mniSvnel ovania TviTSegnebis aRzrda, moswavl eTa mier situaciebis danaxva sxva adamianta Tval iT, aRsazrdel Ta waxal isebe, roca isini sxva adamianta mimarT TanagrZnobas da Tanadgomas gamoiCenen, Uufrosi Taobis, maT Soris, pedagogebs, mier moral uri saqciel is magal iTebis Cveneba (janaSia 2009:190-192).

disciplinaruli Cvevebis ganviTareba probl emad rCeba Znel ad aRsazrdel ebSi, bavSvebSi, roml ebSic, rogorc vasil suxoml inski aRniSnavs, „friad sxvadasxvanairi mizezebis gamo vxedavT aranormal uobas, anomal iebis gonebriv da moral ur ganviTarebaSi“ (suxoml inski, 1981:67). mami a yol baias Sexedul ebiT, Znel ad aRsazrdel ia bavSvi, romel sac fsiqikuri ganviTarebisatvis saWiros normal uri monacemebi gaaCnia, magram araswori pedagogiuri da social uri garemos zemoqmedebiT ganuviTarda xasiaTis rigi uaryofiti Tvissebebi, ris Sedegadac is adekvaturad ver pasuxobs social uri garemos moTxovnil ebas, ver icavs sazogadoebaSi miRebul wesebsa da normebs

(yol bai a 2008:207). K

metad saintereso rCevas gvaZl evs vasil suxoml inski Tavis wignSi „mSobel Ta pedagogika“: „Cven, maswavl ebl ebma, aRmzrdel ebma, mSobl ebma – yvel am, visac saqme aqvs bavSvebTan, unda vicodeT da Cvens SromaSi gaviTval iswinoT zogierTi didmniSvnel ovani WeSmariteba. bavSvi ibadeba ganviTarebadaumTavrebel i nervul i sistemiT. misi ganviTareba grZel deba 17-18 wl amde da ufro met xansac, amastan, yvel aze rTul i, Rma procesebi xdeba 1-dan 7-8 wl is asakSi. ususuri Cvil i bavSvis adamiand qcevaSi gansakuTrebul rol s asrul ebs adamianduri urTierTobani misi sicocxl is pirvel wl ebSi. mecnierebisatvis cnobil ia 32 SemTxveva, roca patara bavSvebi gareul nadirebTan – mgl ebTan, vefxvebTan, l omebTan izrdebodnen, romel Tac bal Rebi moitaces da mzrunvel obiT uvl idnen maT. SemdegSi sazogadoebas rom daubrunden, verafriT ver moxerxda am „vel uri bavSvebis“ adamiandbad gadaqceva. es samwuxaro faqtebi ki dev erTjer mowmobs imas, Tu ramdenad didi mniSvnel oba aqvs gonebriv aRzrdas bavSvobaSi“ (suxoml inski, 1981:70).

cnobil i pedagogi aRmzrdel obiTi muSaobis rvawl iani praqtikis manZil ze bavSvTa gonebrivi Sromisa da mraval mxrivi sul ieri cxovrebis kvl evam miyvana daskvnamde, rom umniSvnel ovanesi mizezi, roml is gamoc aRsazrdel ebi an „rTul “ bavSvebad an akademiurad CamorCenil ebad yal ibdebian, aris im garemo pirobebSi, roml ebSic bavSvebi cxovroben adreul i asakidanve. „maSasadame, 1-dan 7-8 wl is asakamde patara arsebis moazrovne materiam ver miRo raRac arsebiTi ram am ganviTarebisatvis. skol aSi saqme uaresdeba gansakuTrebiT maSin, Tu maswavl ebel ma ar icis, ra xdeba bavSvis TavSi, romel ic mTel Tavis gonebriv Zal ebs Zabavs, magram ar Zal uZs daZl ios mecnierebis WeSmaritebani, misi sibrZne da sasowarkveTil ebiT ukan ixevs“ (suxoml inski, 1981:70).

„rTul “ bavSvTa qcevis wesebis darRveva maTdami araswor mi dgomebSi. vasil suxoml inski pedagogTa danaSaul ad miicnevs imas, rom „ar cdil oben mi vidnen saTaveebTan, Tu ratom gaxda bavSvi Znel ad aRsazrdel i. ise, rogorc eqimi gul modgined ikvl evs avadmyofis organizms, eZebS da poul obs daavadebis warmoSobis mizezs, raTa Semdeg mkurnal obas Seudges, maswavl ebel mac, Tu igi namdvil i maswavl ebel ia,

Tvi Tdakvi rvebis meTodis SemuSavebi Ta da gamoyenebi T, waxal ise bis forme bis Sercevi T da Tvi Tganmtki ce bi T (j anaSi a 2009:67-79).

rogorc vxedavT, bavSvis normal ur fsiqikur ganviTarebas mraval i faqtori gansazRvravs. aucil ebel ia aRsazrdel ma memkvi dreobi T mi i Ros **j ansaRi genetika** da dabadebis Semdgom mis irgvl iv SevqmnaT ganviTarebis xel Semwyobi **j ansaRi garemo**, sadac uxvad iqneba ganviTarebis xel Semwyobi biol ogiuri an social uri motivebi. social ur motivebs qmnis sazogadoeba, skol a, oj axi, maTi yofa, qmedeba, mdgomareoba, roml ebsac bavSvebi advil ad eqvemdebarebian. **genetikur programaze** dayrdnobil i bavSvis **fsiqikuri ganviTarebis** donis sabol oo **ganmsazRvrel ia bavSvis asaki da garemo pirobebi** (Tanamedrove sazRvargareTis fsiqol ogiaSi, mniSvnel obas aniWeben ra memkvi dreobas, memkvi drul i niSnebis ganviTarebis xarisxs mTl i anad garemos ukavSi reben) (I . pervini, o. j oni) (Движущие ...2012 <http://psylist.net/age/00003.htm>).

g. m. dul nevma da a. r. I uriam bavSvis normal uri fsiqikuri ganviTarebis 4 pi roba Sei muSaves:

1. aucil ebel ia Tavis tvinis normal uri muSaoba, rac gul isxmobs paTol ogiuri mdgomareobebis gamoricxvas, radgan paTol ogiebis dros irRveva agznebisa da Sekavebis procesebi, Sesabamisad, mi Rebul i informaciis anal izi, sinTezi, adami anis fsiqikuri procesebis ganmapirobebel i Tavis tvinis sxvadasxva nawil ebs Soris urTierTqmedebis procesi.
2. meore pi robaa bavSvis normal uri fizikuri ganviTareba, rac ganapi robebs mis normal ur Sromi sunarianobas.
3. mesame pi robaa grZnobaTa organoebis normal uri mdgomareoba, rac uzrunvel yofs bavSvis mier gare samyaros srul yofil aRqmas;
4. meoTxе – oj axSi da saswavl o-saaRmzdel o dawesebul ebebSi bavSvis swori, sistematuri swavl a-aRzrda (Кузнецова ... 2002:16 http://pedlib.ru/Books/3/0031/3_0031-16.shtml).

Tu gavaanal izebT oTxive am pi robas, naTel i gaxdeba, rom j ansaRi genetikis adami anisaTvis oTxive pi robis Sesasrul ebl ad aucil ebl ad mniSvnel ovania j ansaRi garemo.

skolis eqimis mudmivi sazrunavia imis gamokvl eva, Tu ra meqanizmiT moqmedebs gare faqtorebi bavSvis fsiqofizikur ganviTarebaze. skol is eqimma unda icodes, rom gare faqtorebi cvli an endokrinuli sistemis mier gamoyofil nivTierebebs hormonebs, romel Ta garkveuli doza aucil ebel ia genetikuri programis srul yofil ad Sesrul ebisaTvis. maTi an gazrda an Semcireba gamoiwvevs genetikuri programis cvl il ebas - Seicvl eba organoTa struqturizaciis procesi da Sesabamisad, maTi (organoTa) funqcia an gairdeba, an Semcirdeba. es asaxvas hpovebs ara mar to fizikur ganviTarebaze, aramed fsiqikurzec.

rogor garemoSi unda cxovrobdes bavSvi? pirvel rigSi, bavSvi gare samyarosgan unda ikmayofil ebdes moTxovnil ebebs, romel Tagan pirvel safexurze **abraham masl ous** savsebiT sworad fiziologiuri moTxovnebi daayena, radganac isini adamianis fizikur gadarcenasTan aris dakavSirebuli - adamiani uzrunvel yofil i unda iyos sakvebiT, wyl iT, JangbadiT, Zil iT, siTboTi, TavSesafariT. am moTxovnaTa dakmayofil ebis xarisxi gansazRvravs adamianis janmrTel obas da Sesabamisad, adamianis rogorc fizikuri, aseve fsiqikuri ganviTarebis xarisxs.

fiziologiur moTxovnebs emyareba usafRTxoebis moTxovna. moswavl eebis normal uri ganviTarebisatvis aucil ebel ia, Tavsdacul ad grZnobdnen. garemo ar unda Seicavdes janmrTel obisa da sicocxl isatvis saSiS faqtorebs.

bavSvebisTvis aranakleb mniSvnelovania, garemos wevrebi sagan Rebul obdnen siyvaruls, pativiscemas da dafasebas, romel Tamireba maTSi azlierebs TviTrealizaciisaken swraffvas. TviTrealizebas adamianta mcire procenti arwevs da isini gamoircevan SemoqmedebiTi unarebiT, gaxsnili, ketil ganwyobil i xasiaTiT, damoukidebl obiT.

maslous mier dadgenili moTxovnaTa ierarqiis piramidis mwvervalze rac Seizleba meti adamianis mosaqcevad, mniSvnelovania Semcirdebs fsiqikur ganviTarebaze moqmedi garemos uaryofiti faqtorebi, romel Ta Soris sayuradReboa dasaxel des garemomcveli pirebi sagan - msobl ebisagan, axl oblebi sagan, pedagogebi sagan siyvarulis, Tavisufl ebis metnaklebob.

zedmeti siyvaruli da Tavisufl eba bavSvSi iwvevs me-s gazi erebul

SegrZnebas, bavSvi yal ibdeba zedmetad Tamam, ambiciur, mbrZanebel, nakl ebad marTvad pirad. nakl ebi siyvaruli da Tavisufleba bavSvs agresiuli an mSiSara, sakuTar TavSi Caketil arsebad aqcevs. bavSvi xSirad kargavs dacul obis SegrZnebas da eufl eba arasasurvel obis gancda.

fsiqikis ganviTarebaze moqmed uaryofiT faqtorTa Soris aucilebelia dasaxel des gadaWarbebuli simkacre, roca bavSvs gadatvirTvisa da Tavisufali drois simciris gamo ar SeuZlia akeTosis, rac mas surs, an igi misi asakis Sesaferisi qcevis gamo isjeba. kvlevis SevxvdiT il-kl asel bavSvs, romel sac gakveTilebis msvlele obis dros saTamaSoebiT TamaSis survili ucndeboda (saTamaSoebis igi mSoblebisagan dafarul ad saskolo CanTiT atarebda). gamokitxvit gamoirkva, rom bavSvs ar hyofnida TamaSisTvis gamoyofil dro (skolis Semdgom is dadioda xel ovnebis studiaSi, ucxo enaze, cekvaze, musikalur skolasi). roca bavSvs dris ganmavl obaSi TamaSis dro SeZRudeba, igi am moTxovnelebis dakmayofil ebas nebsmier mistvis xel sayrel situaciashi Seecdeba - skolasi an saxlSi mecadineobebisas, Wamis dros, CaZinebamde sawolSi yofnisas da a. S. maswavl eblebi, aRniSnuli qmedebis mizezis gamourkvele ad, sayvedurebit avsebdnen bavSvsac, mSobel sac, rasac mSoblebis mier bavSvis dasja mohyeboda. yoveli dasjis Semdgom gaborotebuli bavSvi pedagogebs mimarT agresias avlenda - fexebTan fanqars gaugorebda, qaraldis Tvimfrinavebs cxvirwin aufrial ebda. aseTi Sedegis Tavidan acilebis saSual ebaa maswavl eblisa da mSoblebis mier mizezebis erToblebi kvleba da drouli prevencia.

udad aRibeWdeba bavSvis fsiqikaze usamarTle obis gancda. is mwvaved gancdis pedagogis mier arapedagogiur qcevebsa da usamarTlo Sefasebebs. arcTu isviatad, pedagogis aseTi qmedeba moswavl ebs swavlis, aRniSnul pedagogTan urTierTobis, skolasi siarul is survilis ukargavs.

aseve cudad isaxeba bavSvis fsiqikaze bavSvebis erTmaneTTan Sedarebebi. kargi moswrebisa da naklebi moswrebis SemTxvevebsi, Sedarebebisas orive mxare ziandeba. kargi moswrebis bavSvi vardeba

ampartavnebaSi, SesaZl ebel ia mis mier aTval iswinebul ic ki iqnes bavSvi, romel sac adareben da masTan komunikacia Sewyvitos. cudi moswrebiS bavSvi ki TavS damcirebul ad grZnobs da uCndeba an arasrul fasovnebiS kompl eqsi (izrdeba daTrgunul i, gaubedavi, gul CaTxrobil i), an, piriqiT, yal ibdeba Surian, av, agresul pirovnebad (Ильина:

<http://www.defectolog.ru/articles/17/?theme=537>).

kargi moswrebiS bavSvTa urTierTSedarebebic uaryofiT pirovnul TviSebebs ayalibebs aRsazrdel ebSi. Kkvl evi sas Cveni yuradReba mi iqcia aseTma SemTxvevam: saxel ovan pedagogs, romel ic maRal i profesional izmiT gamoirCeoda, kl asSi hyavda maRal i akademiuri moswrebiS ori moswavl e. erTi niWi erebiT gamoirCeoda, meore akademiur dones xangrZlivi muSaobiT imaRl ebda. pedagogi ar erideboda moswavl eTa Sedarebebs – niWiers zedmetad aqebda, metad mSromel s ki saj arod eubneboda: „Sen ki gaqvs codna, magram Seni megobris niWi sxva si amovnebas aniWebs msmenel s.“ niWier moswavl es aseTi Sefaseba si amayi T avsebda. mSromel i ki gul dawvyvetil i rCe'boda. orTave moswavl e xSirad monawil eobda skol isa Tu qal aqis masStabiT gamarTul ol ompiadebze da erTnair maCvenebl ebs aCvenebdnen. erTmaneTTan gaTanabrebas orive moswavl e mtkivneul ad aRiqvamda: niWiT gamorCeul i gaZl ierebul i TviTsefasebiS gamo ukadrisobda miRweul Sedegs. mSromel i ki braziT ivseboda, erTxel mainc gadaeswro am „viTom niWierisTvis“, egeb fasi dasdeboda mis amodena Sromas da am gamudmebul Sedarebebs bol o moReboda. bavSvebi mtrad aRiqvamden erTmaneTs. maswavl ebl isadmi pativiscema orivem dakarga.

fsiqol ogebi, pedagogegebi miuTiteben, rom dauSvebel ia aRzrdisas mudmivi SeniSvnebi, dacinva, ukmayofil eba, fizikuri Seuracxyofa. aucil ebel ia bavSvis Seswavl a, mis mier ganxorciel ebul i nebismieri saqciel isadmi gagebiT moki deba, SeniSvnebiS pozitivze dayrdnoba. dasjis mTI ad amoReba dauSvebel ia, magram damsjel obiTi da aRmkveTi RonisZiebebi kl asSi unda SemuSavdes, bavSvebiS TandaswrebiTa da monawil eobiT. aRniSnul i RonisZiebebi unda iyos asakis Sesaferisi.

yovel ive zemoaRniSnul i araerTxel smeniaT an uswavl iaT pedagogegebs, magram saswavl o procesSi mainc Znel ad axerxeben bavSvis normal uri

fsiqikuri ganviTarebis xel SemSI el i garemoebebis moZiebas da ganviTarebis xel Semwyobi garemos Seqmnas. mi zezi pedagogebs arasrul - yofil i ganaTI ebaa aRniSnul sakiTxebSi.

advilia marTo bavSvi, Tu ici misi asakobrivi da individual uri SesaZI ebl obebi, emociebi. Tu pedagogebi ar arian saTanadod kompetenturni yvel a im sakiTxebSi, roml ebic mWidro kavSirSia bavSvis fsiqofizikuri normal uri ganviTarebis moTxovnil ebebTan, ar eqnebaT gaTavisebuli, rom nebismieri emociuri daZabul oba SeiZI eba dasrul des fsiqosomaturi darRvevebiT, rasac mohyeba adreuli daRI a-gadaRI is ganviTareba, maRal potenciuri moswavl eebis ganviTarebac ki Seferxdeba.

petre mal ania Tavis naSromSi „skola, ojaxi, sazogadoeba da mozardi“ maswavl ebel Ta aucil ebel maxasiaTebl ebad Tvl is urTierTpativiscemas, gagebas, codnis samarTI ianad Sefasebas, sakuTari Rirsebis pativiscemas, guliTadobas, siTbos, mzrunvel obas, ndobas (mal ania 1987).

kargad swavl eba probl emad iyo qceuli yvel a TaobaSi. swavl eba mxol od wval eba iyo akaki wereTI isa da vaJa fSavel asaTvisac. „avtobiografiaSi“, romelic megobrebis TxovniT dawera vaJam, skol is wl ebs ase igonebs: „rva wl isa Tel avSi sasuliero saswavl ebel Si mimabares. saswavl ebel Si yofnam Cems gulsada gonebas veraferi Sehmata. Cems fantazias, gonebis moTxovnil ebas ver akmayofil ebda l aTinuri da berZnuli frazebis zepiroba. uvargisi sistema swavl isa ver akmayofil ebda Cems cnobismoyvareobas, ver awvdi da noyier sazrdos.“

kidev ufro mkacrad afasebs vaJa-fSavel a Zvel skol aSi gabatonebul moralur atmosferos. roca maswavl ebel Ta pedagogiur Rirsebebze igonebs, vaJa wers: „isini kl asSi iqnevdnen muStebis Tvis mowafeTa Soris, roml ebic **gansakacebl ad** miabares da ara **gasamxecebl ad...**“ bunebrivia, swavl ebis aseTi sistema moswavl eTa kanonier protests iwvevda, rac saerTod skol is mimarT daufarav siZul vil Si gamoixateboda. vaJa ase gamoxatavda skol isadmi am siZul vil s: „CvenTvis skol a sapyrobile iyo da RmerTs imas vexvwebodiT mTel i Cvenis arsebiT, gaTavebul iyo Cqara swavl a... didad ubeduria is maswavl ebel i, romelic skol as sapyrobiled gadaaqcevs da miT umetes ubedurni arian isini, vinc am sapyrobileSi

daumwyvdeviaT aRzrda-ganaTI ebis saxel iT. al baT hgrZnoben TviT aRmzrdel nic Zvel ebur aRzrdis simkacres, rom qarTvel ebs ase uTqvamT: „swavl is Ziri mwarea, xol o wverSi gatkbil debao”. vin icis, qarTvel ebisagan aris es naTqvami, Tu rusebisagan Seiswavl es: „uCenie-muCenie, a pl odi ego sl adkie” (swavl a tanj vaa, xol o nayofi misi tkbil i ariso). Unu Tu mudam swavl a tanj vad unda warmovadginoT da ar SemuSavdeba iseTi wesebi, rom siamovnebad gadai qces igi?” (yubanei Svil i 1937:56-57).

cxadia, Teoriul ad vaJas mowafeobis wl ebSi icodnen, rom swavl eba SeiZl eboda sasiamovno procesic yofil iyo. XVII saukuneSi swored am ideiT Seudga Tavisi „didi didaqtikis” weras ian amos komenski. „didi didaqtika” aseTi sityvebiT iwyeba: „Cveni didaqtikis Tavi da bol o de iyos gamokvl eva da gamonaxva iseTi wesisa, rom maswavl ebl ebma cota aswavl on, mowafeebma ki bevri iswavl on, skol ebSi iyos nakl ebi xmauroba, moduneba, unayofo Sroma. samagierod meti iyos Tavisufal i dro, sixarul i da mtkice warmateba. qristianul saxel mwifoSi iyos nakl ebi sibnel e, arev-dareva, uTanxmoeba, meti sinaTl e, wesrigi, mSvidobianoba da siwynare” (komenski 1949:2). magram cocxal sinamdvil ed es humanisturi pedagogika didxans ver damkvidrda skol ebSi. axl ac bevr maswavl ebel s uWirs gakveTil ze „mtkice warmatebis” miRweva. axl ac natroben „skol ebSi iyos nakl ebi xmauroba, moduneba, unayofo Sroma”. saskol o cxovrebase xangrZl ivi dakvirvebis (vigoneb sakuTari Svil ebis mowafeobis wl ebs, skol ebSi vakvirdebi real ur yovel dRiurobas, vswavl ob pedagogikis kl asikosebis nawarmoebebs...) Sedegad Camogvial ibda Sexedul eba, rom swavl as moswavl isaTvis sasiamovno procesad ver gadaaqcevs veraviTari saskol o reforma, veraviTari axal i sistemis mofiqreba da danergva. swavl as moswavl isaTvis sasiamovno procesad gadaaqcevs mxol od pedagogiurad ganaTI ebul i adamiani. maswavl ebl is pirovneba yovel Tvis iyo, aris dResac da iqneba momaval Sic sixarul is wyaro skol aSi. maswavl ebl is pirovneba, misi profesiul i momzadeba, ganaTI ebul oba, wigni ereba, moswavl eebTan urTierTobis ostatoba Seucvl el i faqtoria saskol o cxovrebaSi. amitom saskol o reformis yvel a etapze mTavari sazrunavi maswavl ebl is

momzadebis gaumj obeseba unda iyos. pirvel rigSi, TviT maswavl ebl is profesia unda iqces prestiJul movl enad sazogadoebriv cxovrebaSi. maswavl ebel i kargad unda cxovrobdes. misi Sromis anazRaurebaa amis mTavari piroba. maswavl ebl obiT mamakacma unda SeZl os oj axis rCena. maSin mamakaci maswavl ebl ebis deficitic ar gveqneba skol aSi. axl a ki Zal ian atyvia skol as mamakaci maswavl ebl ebis simcire. es vl indeba ara mxol od vaJebis, aramed gogonebis aRzrdil obaSi.c.

skol is momaval i maswavl ebl is momzadeba unda gardai qmnas universitetebSi. pirvel rigSi, mxedvel obaSi gvaqvs xangrZl ivi pedagogiuri praqtika. universitetis kedl ebSi oTxi wl is manZil ze studenti yovel wl iurad erT Tves mainc unda atarebdes skol aSi.

skol is cxovrebis codna xSir SemTxvevaSi warmodgenilia, rogorc universitetSi SeZenil i codnis Sedegi. gvaviwydeba, rom universitetSi saswavl ad mosvl amde Cveni studentebi 12 wel iwads cxovrobdnen saskol o cxovrebiT. es sakmaod didi droa imisaTvis, rom universitetSi mosul axal gazrdas normal uri warmodgena hqondes maswavl ebl is profesiaze. magram universitetSi Cven amaT TiTqos gangeb vaviwyebT, ar vaval ebT warsul i saskol o cxovrebis mogonebas, am mogonebaTa safuZvel ze referatebis daweras, samecniero wreSi skol is praqtikul cxovrebaze moxsenebebis daweras. es ar aris wvril manebi. maswavl ebl is momzadebaSi wvril manebi ar arsebobs, maswavl ebl is moRvaweobaSi yvel aferi mniSvel ovania. roca daviwyebul ia pedagogiuri saqmianobis es damaxasiaTebel i momentebi, dgeba kuriozul i SemTxvevebis gamovl enis Jami, risi mowmec piradad vyofil var da ara erTxel .

magram sul sxva suraTi warmodgvidgeba, roca skol as ganaTI ebul i maswavl ebel i hyavs, roca maswavl ebel i, rogorc ukrainel i pedagogi vasil suxoml inski ityoda, „gul s uZRvnis bavSvebs“, moswavl e skol as sixarul is saxl ad aRiqvams (vitorino da fel tre). kargi maswavl ebel i, uwinares yovl isa, kargad swavl ebas gul isxmobs. normal uri bavSvi savsebiT normal urad afasebs saWiro da saintereso codnis SeZenas. Cven nakl ebad gvj era gavrcel ebul i gamoTqmisa: „axl andel bavSvebs swavl a ar undaT“. Cven vamtkicebT, rom axl andel bavSvebs cudad swavl eba ar moswonT. Tanamedrove civilizaciis pirobebSi moswavl e

internetsaSual ebebiT imden saintereso informacias izens, rom misi SemecnebiTi interesebis gamowveva tradiciul i Sinaarsis doneze swavl ebiT SeuZl ebel ia. maswavl ebel i mudmiv ZiebaSi unda iyos. Cven ar gvegul eba profesia, romel sac srul yofis sazRvars mieRwios. kidev ufro usasrul oa srul yofis sazRvari pedagogikaSi. amis mizezi im sagnis TaviseburebaSi mdgomareobs, razec pedagogika muSaobs. fundameturi mecnierebebis sxva dargebisgan gansxvavebiT, maswavl ebel i moazrovne arsebaTan muSaobs, romel sac SeuZl ia miRos an ar miRos maswavl ebl is rCeva-darigeba, miwodebul i informacia da a. S. amis gamo maswavl ebl is profesiul daostatebas ormagi Zal isxmeva swirdeba. siZnel eebis gadal axvas ki advil ad sZl even cal keul i maswavl ebl ebi. sanimuSod vimowmebT q. baTumis yofil i #6 saSual o skol is (direqtori nunu CauSba) VII kl asis moswavl is - I aSa grigol ias misal oc baraTs, romel ic man 1985 wel s gaugzavna mis qarTul i enisa da l iteraturis maswavl ebel s iuri bibil eiSvil s:

„didad pativcemul o iuri maswavl ebel o!

gil ocavT dabadebis dRes. am dRes Tqven al baT Zal ian gixariaT da mec Cemi baraTiT wil i minda Sevitano Tqvens sixarul Si. Tqven CvenTan Zal ian kargi urTierToba gaqvT. gviyvars bavSvebs Tqveni sagani.

naTel a maswavl ebel ma gvisayvedura: „maTematikis gakveTil ze qarTul s weren da kiTxul obeno“. es imis dasturia, rom Tqven SegvayvareT qarTul i ena da l iteratura. Cvens mier Catarebul i qarTul i enisa da l iteraturis gakveTil ebi mTel skol aSi gamoirCeva azrovnebiT, fiqrit da a. S. vinc dagveswreba gakveTil ze, yvel ani aRtacebul ni midian da, al baT, survil ic ki aqvT, kidev ramdenimejer mousminon am gakveTil s. ra Tqma unda, amaSi Tqven Zal ian didi wvl il i mi giZRviT. sasurvel i iqneba ase sainteresod gavataroT dro.

gi survebT j anmrTel obas, did sixarul sa da warmatebebs.

Tqveni moswavl e l aSa grigol ia.”

am baraTidan Cans, rom moswavl eTa Soris iseTi nakl ebad popul aru - l i saswavl o sagani, rogoricaa enis gramatika, maswavl ebl is pedagogi - uri daxel ovnebis gamo moswavl eTaTvis usayvarl es sagnad iqca. es imas niSnavs, rom qarTul i enis gramatikis maswavl ebel iuri bibil eiSvil is

moswavi eebi swavi obdnen ara Zal datanebiT, SiSiTa da moval eobis moxdiT, aramed swored im azriT, ra mniSnel obac aqvs enis gramatikis codnas swormetyvel ebisaTvis, azris sityviT I amazad gadmocemisaTvis. Cveni kvl evis saganic es aris. aseT dros gamoricxul ia gakveTil ebze didaqtogenuri daavadebebis gamomwvevi mizezebi, gamoricxul ia stresebi da SiSi.

maswavi ebel Ta gverdiT mSobel Ta araswori midgomebi aRzrdisadmi, gaunaTI ebl oba, al kohol izmi, narkomania aseve uaryofiT asaxvas hpovebs bavSvis fsiqikur ganviTarebaze.

pedagogi mudmiv kvl eva-ZiebaSi unda imyofebodes, raTa SeZl os bavSvTa fsiqikuri ganviTarebis mamozravebeli faqtorebis amoqmedeba swavi ebis procesSi. mas bavSvis asakobrivi fsiqofizikuri maxasiaTebl ebis Rma codnasTan erTad, aucil ebl ad swirdeba imis gaTval iswineba, rom sazogadoebis ganviTarebasTan erTad, bavSvTa fsiqikuri ganviTarebis maxasiaTebl ebi icvl eba, amitom metad mniSnel ovania miRebuli codnis sistematuri ganaxleba.

fsiqikis saboloo formirebaze did gavl enas axdens socialuri garemo. mas qmnis sazogadoeba, romel sic izrdeba bavSvi. socialuri garemo umetesad stiqiurad moqmedebs mozardze. socialuri garemos stiqiurad moqmed nawils rac metad marTvads gavxdiT, miT metad SevamcirebT masSi arsebul uaryofiT faqtorTa ricxvs da gavzrdiT ganviTarebis dacqarebis mastimul irebel faqtorebs.

skolasi arsebul bavSvTa ganviTarebis mastimul irebel socialur garemoze zrunva skolasi momusave yvela personalis moval eobaa, Tumca didi wili am valdebul ebaSi pedagogebsze modis. magram mxolod pedagogebi Tavsver gaarTmeven am moval eobas, Tu maT kompetentური რწვის მიმცემი არ ეყოლებათ სკოლას.

dRes skolasi momusave pedagogebs gansakutrebit esawiroebaT am Tval sazrisiT daxmareba, radgan SeiniSneba maswavi ebl ebSi jansari socialuri garemos organizebis sakiTxebis codnis deficiტი. gamosavals vxedavT axali profilis „skolis eqimis“ momzadebaSi. **skolis eqims** unda gaacndes bavSvTa fsiqikuri ganviTarebis xel Semwyobi garemos kargi codna, ris safuzvel zecigi ara marto daexmareba

pedagogebs bavSvTa individual uri monacemebis diagnostirebaSi, aramed miscems maT saWiro rCevebs TiToeul i aRsazrdel is normal uri ganviTarebis xel Semwyobi garemos SeqmnisaTvis.

pedagogeBTan erTad bavSvTa fsiqikuri ganviTarebis codnis deficiTi SeiniSneba mSobl ebsa da meurveebSi. gamokvl eul mSobel Ta (meurveTa) 70% arian dabal kompetenturebi aRniSnul sakiTxebSi. interest yvel a mSobel i avl ens (gansakuTrebiT, dedebi), magram gamokiTxvebSi gamoikveTa, rom skol ebSi maswavl ebel mSobl is Sexvedrebi da saubrebi bavSvTa warmatebul obis an warumatebl obis, kargi an cudi qcevis SefasebiT iwyeba da mTavrdeba. pedagogic, mSobel ic warumatebl obis, arasaxarbi - el o qcevis mizezebs erTobl ivad unda ikvl evdnen da prevenciul RonisZiebebs erTiani Zal iT mimarTavdnen. bavSvTa asakobrivi ganviTarebis TaviseburebebSi mSobel Ta (meurveTa) codnis deficiTs aucil ebl ad sWirdeba Sevseba. aucil ebel ia skol am izrunos am probl emis mogvarebaze, raSic did samsaxurs gaswevs **skol is eqimi**. **skol is eqimis** aucil ebel funqciaSi Seva periodul i Sexvedrebi bavSvebis mSobl ebTan, garkveul i doziT maTi ganaTleba da kompetenturi daxmarebis gaweva.

Tavi III

skol is eqimis momzadebis aucil ebl oba. kompetenciebi

\$1. fizikurad j ansaRi Taobis aRzrdis xel Semwyobi kompetenciebi

skol is eqimis kompetenciebis safuZvel ia saswavl o procesis higienis Sesaxeb codnis sistema, romel ic qmnis samedicino-pedagogiur garemos da romel ic mimarTul ia saswavl o-aRmzrdel obiTi procesis srul yofi-saken.

saswavl o procesi kompl eqsuri movl enaa, igi scil deba pedagogiur CarCoebis. saswavl o procesis higienis Tanamedrove miRwevebis Seswavl a da anal izi, swavl ebis procesSi misi danergva ganapirobebs moswavl eTa j anmrTel obis SenarCunebas, didaqtogenuri daavadebebis Semcirebas, misi ukve arsebobis SemTxvevaSi - droul gamovl enas da profil aqtikas. igi xel s Seuwyobs moswavl eTaTvis mniSvnel ovnad j ansaRi, sasargebl o garemos Seqmnas.

j anmrTel obaze zrunva umniSvnel ovanesia adami ani saTvis mTel i cxov-rebis manZil ze. gansakuTrebul i Zal isxmevaa saWiroa bavSvobis periodSi organizmis Camoyal ibebisaTvis. j ansaRi fsiqosomaturi garemo faqtorebi stimuls aniWebs organizmis normal ur ganviTarebas, zrdis organizmis raqtiul obasa (organizmis unari Tavisi cxovel moqmedebiT upasuxos da win aRudges garemo faqtorebis moqmedebas) da rezistentobas (organizmis mdgradoba damzianebel i faqtoris mimarT), Seuval s xdis organizms sxvadasxva mavne faqtorebis zemoqmedebisadmi. garemos umniSvnel o negatiurma cvl il ebam SeiZl eba Rrma da waruSl el i kval i datovos mozardis ganviTarebaze.

j ansaR garemoze zrunva erT-erTi umniSvnel ovanesi moval eobaa saswavl o-saaRmzrdel o dawesebul ebebisa, miT umetes, rom swavl ebis Sedegi didadaa damokidebul i fizikuri organizmis mdgomareobaze.

„kargi j anmrTel oba, savseobis SegrZneba, amouwuravi fizikuri Zal ebi – xal isiani cxovel moqmedebis, optimizmis, nebismeri siZnel is daZl evisaTvis mzadyofnis mniSvnel ovani wyaroa” - aRniSnavs vasil suxomlinski (Сухомлинский 1980:144).

j anmrTel organizmSi cxovel moqmedebis yvel a procesi normal uri aqtivobiT mimdinareobs, organoebi da organoTa sistemebi srul fasovnad

moqmedeben, adami nis moqmedeba adekvaturia, ganvi Tareba warmatebul ad xorciel deba. umniSvnel od Secvl il i j anmrTel oba mniSvnel ovnad cvl is aqtivobebS.

moswavl eTa j anmrTel obisaTvis pedagogiuri zrunvis brwyinval e magal iTebS vecnobiT me-20 saukunis gamoCeni li ukrainel i pedagogis vasil suxoml inski moRvaweobasa da Teoriul SromebSi.

vasil suxoml inski pedagogiuri moRvaweobisas anal itikurad ikvl evda akademi urad CamorCeni l moswal eebSi dabal i moswrebis mizezebs da mi uTiTebda: „swavl aSi CamorCeni li bavSvebis fizikuri da gonebrivi ganviTarebis mecnierul ma kvl evam me mimi yvana im daskvnamde, rom swavl aSi nakl ebad moswrebul Ta da CamorCeni l Ta didi raodenobis CamorCeni l obis, ucodinrobis, saxl Si da gakveTil ebze aradamakmayofi- l ebel i muSaobis, meorewl ianobis mizezi – aris j anmrTel obis cudi mdgomareoba, romel ime daavadebiT dasnebovneba an SeuZl od yofna, romel ic ufro xSirad SeumCnevel i iyo eqimebisaTvis da eqvemdebareboda diagnostirebas mxol od dedis, mami s, eqimis da maswavl ebl is erTiani Zal isxmevi T” (Сухомлинский 1980:144).A

adami nis organizmi s moqmedebas aregul irebs neiro-humorul i sistema. nervul i sistemis normal uri fiziol ogiuri mdgomareoba gansazRvavs organizmi s normal ur, j ansaR mdgomareobas. Tavis mxriv, organizmi s paTol ogiuri procesebi cvl is nervul sistemaSi, kerZod, Tavis tvini s qerqSi mimdinare normal ur procesebS.

bavSvis gonebrivi Sroma da sul ieri cxovreba uSual od aris dakavSirebul i bavSvis j anmrTel obaze. aRqmis, mexsierebis, yuradRebis, warmosaxvis, azrovnebis, metyvel ebis, moqmedebis, nebi syofis unarebis ganviTareba Tavis tvini s normal uri fiziol ogiuri mdgomareobiTaa ganpi robebul i. Tavis tvini, marTavs ra mTel i organizmi s fiziol ogiur procesebS, Tavad mniSvnel ovnad reagirebs am procesebis cvl il ebebze.

vasil suxoml inski, rogorc pedagogi, akvirdeboda bavSvebs, romel Tac aReniSnebodaT gul -sisxl ZarRvTa sistemis, sasunTqi sistemis sisuste, nivTierebaTa cvl is darRveva. aseT bavSvebSi Senel ebul i azrovneba Sedegi iyo organizmi s sisustisa, romel ic, Tavis mxriv, i wvevda Tavis tvini s naxevarsferos qerqis modunebas da daTrgunvas. Tu

ისინი გაზაფხულსა და შემოდგომაზე დიდხანს იმყოფებოდნენ რია ცის ქვეშ, ვიტამინები და ფიტონციდები (ფიტონციდი ლათინური სიტყვაა და ნიშნავს: phyton- მცენარე, caedo- ვკლავ, ეს არის მცენარეების მიერ გამოშვებული ბიოლოგიურად აქტიური ნივთიერებები, რომლებიც კლავენ ან ტრუნავენ ბაქტერიებს, სოკოებსა და უმარტივესებს ზრდასა და განვითარებას. ტერმინი ეკუთვნის ბ. პ. ტოკინს, 1928 წ.) მდიდარი ასაკები (იკვებოდნენ, სასაუბროდ უმჯობესდებოდა მათი ჯანმრთელობა და გონებრივი განვითარება, ერა ტყმა უნდა იმ შემთხვევაში, თუ პათოლოგია მემკვიდრული არ იყო. G

არსანიშნავია, რომ, თავის მხრივ, ჯანმრთელობა დიდ როლს ასრულებს დამოკიდებულებაში სულიერ ცხოვრებაზე, კერძოდ გონებრივი სრომის კულტურაზე. ვარბი და მოუხერხებელი გონებრივი სრომა იწვევს გადართულებასა და ზედმეტ დაზარალებას, რაც თავის თვისებაში აგზნებისა და სეკალების პროცესებს სორის არსებობას, ირრევა თვისებასა და აყდან გამოძინარე მთლიანი ორგანიზმის ფუნქციები; ფსიქიკური ფუნქციები, ორგანიზმის გამოვლინება, რეაქტიულობა, გარემოსთან სეგუების უნარი, ფერხდება ფიზიკური განვითარება.

ცნობილი რუსი პედაგოგი კონსტანტინე უსინსკი ვერს: „სრომა, რომელიც ადამიანიდან გამოდის და ბუნებაზე გადის, პირუკუ მოქმედებს ადამიანზე არა მარტო იმით, რომ აკმაყოფილებს და აფართოებს მის მოთხოვნილებებს, არამედ თავის საკუთარი, სინაგანი ზალითაც, რომელიც მხოლოდ მარტო სრომას გააჩნია და რომელიც დამოუკიდებელია იმ მატერიალური რიგებზე, რასაც სრომა ეწევა“ (უსინსკი 1974:170).

ნებისმიერი სახის სრომა, თუ ის ჯანსაღ გარემოში ხორციელდება და ნორმირებულია, ადამიანზე განმავითარებლად მოქმედებს. ფიზიკური სრომა აუცილებელია ფიზიკური ზალების განვითარებისათვის, ჯანმრთეობისათვის, ასევე დიდმნიშვნელოვანია ადამიანის ნორმალური ცხოველ მოქმედებისათვის გონებრივი სრომაც. იგი იწვევს სულიერ ზალთა მოქმედებას. „გონებრივი სრომა ტერმინული სისტემის ზიერი განვითარება არაქველ ებრის ცოცხლისუნარიანობას აწიებს ადამიანის სხეულს“- ვერს კ. დ. უსინსკი (უსინსკი 1974:174).

სწორად სენიშნავს პროფესორი ალექსანდრე გობრონიძე, როცა ბავშვის ვერბალური და სენსომოტორული უნარების განვითარების უზარებობაზე

მიუთითებს და ტვი ის, რომ არზრდის მიზნად პედაგოგებმა, არმზრდელ ებმა მათი ერთმანეთთან დავევა უნდა დაისახონ (გობრონიძე 1993:49). ეს შესაძლებელია, თუ მოხდება გონებრივი და ფიზიკური სრომის სერვომა. პედაგოგი კონსტანტინე უსინსკი მიუთითებს: „ცხადია, ადამიანის განმრთელობისათვის ყველაზე სასარგებლო იქნებოდა, რომ ფიზიკური და გონებრივი სრომა სერტებულყოფის საფუძვლიანობაზე; მაგრამ სრული უნაწარმოებელია სრომის საფუძვლიანობის... გონებრივი სრომის ყველაზე უფრო დადარსებული ფიზიკურ სრომაზე, და პირიქით, ცხადია იქნება და ადამიანის ორგანიზმის არსებითი: ამ მხრივ მხოლოდ სრული უკიდურესობები არის დამრუპველი. გარდა ამისა, საზოგადოების ახლანდელი მდგომარეობის პირობებში უნდა იქნეს ცხოვრების წესი, რომელიც ფიზიკური და გონებრივი სრომა სერუნარების ყველაზე...“ (უსინსკი 1974:174).

ბავშვის უნაწარმოებელი ორგანო – თვინი გამუდმებულ მზრუნველ დამოკიდებულ ებას მოითხოვს. ამიტომ გონებრივი სრომის წარმართვისას განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს ბავშვის განმრთელობაზე ზრუნვას. არასწორად, დამახინჯებულად წარმართული გონებრივი სრომა ზოგჯერ მთელი ცხოვრების განმავლობაში უარყოფითად აისახება მოზარდის განმრთელობაზე.

გონებრივი სრომისა და დასვენებისადმი ჰიგიენური მოთხოვნებისა და ნორმების სერული ება სტიმულს აძლევს მოსაზრების ფიზიკურ და სულიერ განვითარებას. „მზაფრი ფიზიკური განვითარება მოზარდებსა და ყრუებს არმზრდელ ისაგან მოითხოვს დიდ ზრუნვას არსაზრდელ ებში ფიზიკური და გონებრივი სრომის ჰარმონიული წარმართვისათვის. მრავალი ანადაკვირვებებისა ცხადია ყოველი მათგანი იმ დასკვნამდე, რომ ყრუების ასაკში დიდ სასეროებას წარმოადგენს გამოყენების პროცესი ყოველი მოზარდის ზალეხის განვითარებისათვის. დასახინჯებულ გონებრივი სრომით“ – ვერს ვასილ სუხომლინსკი (Сухомлинский 1980:147).

გონებრივი და ფიზიკური სრომის, ასევე დასვენების რეჟიმზე დიდდაა დამოკიდებული ორგანიზმის სიჯანსაღე და გამალებობა. ცხადია სერედული ტიპის, პედაგოგიკის მეცნიერებამ მედიცინასთან მუშაობისას კავშირისა დასაბუთებულად ყურადღებით უნდა დაამუშავოს გაკვეთილების სრომის სერვენების პედაგოგიკა. დრემდე გაკვეთილების სრომის სერვენების უმთავრესი სრულიად უმართავი პროცესია, მაშინ როცა ეს უმთავრესი დასაბუთებულ პედაგოგიურ მართვას უნდა ექვემდებარებოდეს. ამ პროცესში გადამწყვეტი როლი აქვს ფიზიკური

aRzrdis special istebma unda Tqvan.

Seucvl el ia Jangbadis rol i adami anisaTvis. Camoyal ibebis procesSi myofi bavSvis organizmis moTxovnil eba am sicocxl isaTvis aucil ebel i el ementisadmi gacil ebiT maRal ia, vidre zrdasrul ebSi. vasil suxoml inski skol aSi gazafxul isa da Semodgomis TveebSi pirvel i da mesame kl asebis moswavl isaTvis gakveTil ebis nawil s mwvane kl asebi – bunebaSi, Ria haerze atarebda, ar uSvebda, rom umcrosi kl asebis aRSazrdel ebs 3 saaTze met xans gaewiaT gonebrivi Sroma daxurul SenobaSi. haerSi Jangbadis gazrdis mizniT, skol is irgvl iv amravl ebdnen gamwvanebas. vasil suxoml inski did mniSvel obas aniWebda skol is garemos rekraciul i pirobemis gaj ansaRebas.

pavl iSis saSual o skol aSi saswavl o procesisadmi aucil ebel sxva higienur moTxovnebsac did yuradRebas aqcevdnen. gakveTil ebs kargi ganaTebis pirobemi atarebdnen. mxedvel obis darRvevis SemCnevisas adgendnen wignTan muSaobis gansakuTrebul reJims: iyenebdnen xSir Sesvenebebs, gonebrivi Sromis saxeebis sxvadasxvaobis CarTvas, zogierT bavSvs uSvebdnen gakveTil idan ramdenime wuTiT. xSirad mowmdeboda merxis zoma moswavl is simaRl esTan SefardebiT, saWi roebisa da moTxovnil ebis Sesabamisad xdeboda misi zomisa da formis koreqcia. isazRvreboda merxTan jdomis xangrZl ivoba, romel zec didadaa damokidebul i sxel is harmoniul i ganviTareba. Yyovel ive dadebiTad isaxeboda mozar dTa ganviTarebaze.

bavSvis organizmi advil ad iRl eba, magram advil adve aRidgens dakargul energias swori dasvenebis pirobemi. sayuradReboa Sromisa da dasvenebis, Zil isa da sifxizl is swori monacvl eoba, rasac mSobl ebTan saubebiT da maTi darwmunebiT kargad aregul irebdnen suxoml inski skol aSi. srul iad safuZvl ianad miuTitebs pedagogi: „yvel aze kargad grZnoben Tavs isini, vinc adre wwebian, sZinavT sakmao dro, adre iRviZeben da intensiurad muSaoben gonebrivad gaRviZebidan pirvel 5 – 10 saaTs (asakis SefardebiT)” (Сухомлинский 1980:149). vasil suxoml inskim Tanmimdevrul i dakvirveba awarmoa im 32 moswavl is gonebriv Sromaze, roml ebic swavl aSi CamorCebodnen. kvl evebma aCvenes, rom akademiurad mouswrebl obis mizezi iyo susti janmrTel obis pirobemi wignebTan

xangrZl ivad j doma. cxovrebi j ansaR wesze gadasvl am es bavSvebi swavl aSi warmatebul i gaxada. „adre dawol a da adre adgoma, varj iSisTanave Sromis dawyeba, ara usaqmuroba – ai, erTi mTavari principul i moTxovna Cveni aRmzrdel obiTi saqmi anobis sistemaSi.“ - wers didi pedagogi (Сухомлинский 1980:150).

pedagog vasil suxoml inskis kargad esmis srul fasovani Zil is rol i daxarj ul i energiis aRdgenisa da j anmrTel obis SenarCunebisaTvis. Zil is srul fasovneba mTl ianad ganpi robebul ia j ansaRi cxovrebi wesiT. dRis uwesrigo dagegmva, mavne uaryofiT i zemoqmedebebi, arahigienur fizikur da fsiqikur garemoSi arseboba arRvevs Zil is funqciebs, gansakuTrebiT mozardebSi. karg rCevas gvTavazobs suxoml inski: „intensiuri fizikuri da gonebrivi Sromis as rac met xans dahyof sufta haerze, miT harmoniul ad funqcionirebs da viTardeba yvel a organo, miT j anmrTel ia daRI il oba, maRal ia aRdgeniT i rol i Zil isa“ (Сухомлинский 1980:152). bavSvebs unda eZi noT Ri a sarkml is pi robebSi.

metad mniSvnel ovnad miaCnia pedagogs Tavisufal i drois xangrZl ivobis gansazRvra, romel sac bavSvi Tavad unda gankargavdes. es xel s uwyobs bavSvebis mraval mxriv ganviTarebas, monacemebis, niWis, unarebis ganviTarebas.

rogorc aRvniSneT, bavSvis normal uri fizikuri da sul ieri ganviTareba nervul i sistemis normal ur ganviTarebazea damokidebul i. nervul i sistemis normal uri ganviTareba, Tu genetikur daavadebasTan ar gvaqvs saqme, mTl ianad garemo pi robebzeა damokidebul i. garemo ar unda Seicavdes gamRizianebeლ, damaZabunebeლ momentebს. gamRizianebeლ i faqtorebi – stresorebi organizmSi iwveven reaqcias – stress. xangrZl ivad moqmedi stresori fitavs organizms, iwyeba paTol ogiuri procesebi, ferxdeba organizms ganviTareba rogorc fsiqikuri, ise fizikuri Tval sazrisiT. mTel i es procesi eqvemdebareba marTvas, Tu marTvis iniciativas Tavis xel Si aiRebs **skol is eqimi**.

uaryofiTad datvirTul i, arapedagogi uri fsiqikuri garemo SeiZl eba oj axSic Seiqmnas da skol aSic. igi aferxebს bavSvis fsiqikuri unarebis ganviTarebas. swavl aSi CamorCeni l obis mraval mizezTagan amerikel i

eqimi benjamin spoki Tavis naSromSi „bavSvi da misi movl a“ asaxel ebs swored arapedagogiur garemos da wers: „individual uri warumatebl obani umTavresad im skol ebSi aqvT, sadac TiToeul i moswavl is saWiroebasa da unars ar iTval iswineben, sadac bavSvebs uxeSad eqcevan. moiTxoven mxol od da mxol od usityvo morCil ebas“ (spoki 1991:412).

araj ansaRi fsiqikuri garem o mozar dSi Rirseul pirovnebad Camoyal i bebasac uSl is xel s. aseT garem oSi mozar debi an mSiSrebi, daTrgunul ebi, gaubedavebi, gul Caxveul ebi izrdebian, an piriqiT, TavSeukavebel, Tavxed, utifar, anCxl arsebebad yal ibdebian. araj ansaRi fsiqikuri garem o j axSic SeiZl eba Sei qmnas da saswavl o dawesebul ebebSic. stresorebis zemoqmedebisagan aRsazrdel ebi o j axSic unda davi cvaT da saswavl o dawesebul ebebSic.

skol asa da o j axSi saswavl o garemos srul fasovani mikrokl imati (Jangbadis Semcvel oba, temperatura, tenianoba), saswavl o garemos interieri (sakl aso oTaxis zoma, feri, ganaTeba, aveji), gonebrivi da fizikuri Sromis monacvl eoba, dasvenebis srul fasovani organizacia, kvebis xarixi da rejimi, srul fasovani Zil i gansazRvravs bavSvis organizm is sij ansaRes da gamZl eobas.

dRes bavSvTa j anmrTel obaze zrunva saswavl o-saaRmzrdel o dawesebul ebebSi saTanado doneze ar dgas. mizezi - pedagogTa nakl ebi kompetenturoba, moswavl eTa gonebrivi Sromis higienis arasakmarisi codna da saWiro unar-Cvevebis susti ganviTarebaa. aucil ebel ia pedagogiuri fakul tetis studentebi ukeT movamzadoT am Tval sazrisiT. saswavl o-saaRmzrdel o procesis sworad marTva moiTxovs pedagogTa farTo ganaTl ebas rogorc pedagogikisa da fsiqol ogi is mecni erebebSi, aseve medicinis zogierT sakiTxSi. universitetebi unda zrunavdnen momaval pedagogTa swavl ebis as aRniSnul sakiTxebSi kompetenciebis, unar-Cvevebis Camoyal i bebi saTvis.

kompetenciebis, unar-Cvevebis ganviTarebis karg gzebs gvi saxavs Tuningis proeqti, romel sac 2000 wels bol onis dekl araciaze xel moweridan erTi wl is Semdeg Caeyara safuZveli. xel mowerebidan ganvl il periodSi masSi meti da meti qveynebi erTvebian. bol onis

procesis mizani aris evropasi ganaTlebis erTiani sivrcis Seqmna, romelic aucileblad aris swalebis maraxarixian Sedegebze orientirebuli. boloniis programis gansaxorcielblad Zalze mnisvnelovania umarlesi saganmanaTleblo dawesebul ebisa da dargobrivi sferoebis doneze universaluri midgomebis Setavazeba, romlebic boloniis procesis gaertianebul ma universitetebma erToblivi klevit unda SeimuSavon.

Tuningi aris platforma dargobrivi sferoebis swalebis Sedegebis SemuSavebisavis. swalebis Sedegebi ki isazRvrebaim unar-cvevebit da kompetenciebit, romel sac studenti SeiZens sauniversiteto swalebisas, kerZod, Turaunda icodes, esmodes darisi demonstrireba unda SeZlos studentma swalis dasrulebis Semdeg (gonsalesi ... 2008:4, http://www.mes.gov.ge/.../tuningi_cigni_Final%20%20).

Tuningis Tanaxmad, swalis Sedegebidan isazRvrebastudentis mier miRweuli kompetenciis done. kompetenciebi Semecnebiti unarebis, codnisa da gacnobierebis, interpersonaluri, intel eqtualuri da praqtikuli unarebisa da eTikuri Rirebul ebebis dinamiuri kombinaciaa.

kompetenciebi iyofa dargobrivi (specifikur) da zogadkompetenciebad. Tuningi adasturebs, rom sauniversiteto saganmanaTleblo programebis safuzvelia dargobrivi codnisa da unarebis Camoyalibeaganvitareba, proeqtit aseve Zalze mnisvnelovnad iTleba zogadi kompetenciebis, anu transferuli unarebis ganvitarebac, rac xels uwyobs studentis ukeT momzadebas sazogadoebaSi misi funqciisavis, zrdis dasaqmebis Sesazleblobebs.

Tuningis proeqtit akademiur-profesiuli programit swalebisas studentebma unda miRoniseTi Teoriuli da praqtikuli codna, romelic uzrunvel yofs moulo dnel situaciaSi mat profesiul qcevasa da midgomas. saqmeze orientirebuli swaleba dafuznebulia gamocdilebaze, igi uvitarebs studentebს gadawyvetilebis miRebis unars, gamoumuSavebs lideris Tvisebebs.

proeqtSi sayuradReboa **berneris** mier SemuSavebuli modeli, romel mac Caatara kleva dreifusis modelis gamoyenebit da studentis ganvitarebis procesis xuti Ziritadi stadia gamoyo: **1. damwyebi**;

2. garkveul i gamocdil ebis mqone damwyebi; 3. kompetenciuri; 4. profesional i; 5. eqsperti.

es etapebi asaxavs unarebis ganviTarebis sam ZiriTad aspeqts:

1. abstraktul i principebis codnidan studenti iwyebs konkretul i gamocdil ebis gamoyenebas.

2. swavl ebis monakveTebidan midis kompl eqsur mTI ianobamde, yuradRebas amaxvil ebs mniSvel ovan kompetenciebze.

3. mesame etapze neitral uri damkvirvebl idan yal ibdeba motivirebul Semsrul ebl ad (gonsal esi... 2005:254).

swavl ebam model is SesabamisobaSi students unda ganuviTaros ZiriTadi da dargobrivi kompetenciebi. didi mniSvel oba eniWeba original uri kompetenciebis Camoyal i bebas.

proeqtSi gamoyofil ia original ur kompetenciaTa Semdegi j gufebi:

1. profesiul Rirebul ebebTan asocierebul i kompetenciebi;

2. praqtikaSi gadawyvetil ebis miRebasTan dakavSirebul i kompetenciebi;

3. codna-kognituri kompetenciebi;

4. komunikaciuri kompetenciebi (gonsal esi... 2005:265-271).

mozardTa j anmrTel obisaTvis zrunva, rogorc zemoT aRvniSneT, kompl eqsuri sakiTxia. igi **moicavs ara mxol od axal i tipis skol is eqimis, aramed pedagogiuri mimarTul ebis yvel a studentis momzadebas j anmrTel obis dacvisaTvis.** saswavl o procesSi bavSvTa j anmrTel obaze zrunvis aucil ebel obam dagvarwmuna, rom metad mniSvel ovania swavl ebis or safexurze pedagogiuri fakul tetis studentebSi zemoaRniSnul i proeqtis kompetenciebTan misadagebul ad Semdegi original uri kompetenciebis Camoyal i beba/mi Rweva:

profesiul Rirebul ebebTan asocierebul i kompetenciebi:

swavl ebis I safexuri:

a) profesiul , eTikur, samarTI ebriv konteqstSi muSaobis unari.

b) moswavl eTa ganaTI ebasTan erTad j anmrTel i kontingentis j anmrTel obis SenarCunebisa da j anmrTel obaSeryeul aRsazrdel Ta saWi roebebze efeqturi reagirebis unari.

swavl ebis II safexuri:

a) zemoaRniSnul i kompetenciebis maRal i xarixi.

b) pedagogiur, fsiqol ogiur da samedicino ganaTI ebaze pasuxismgebl obis unari.

praqtikaSi gadawyvetil ebis miRebasTan dakavSirebul i kompetenciebi

swavl ebis I safexuri:

a) fizikuri da fsiqikuri faqtorebis mniSvel obis gaTval iswinebiT garemos sistemuri Sefasebisa da jansaRi, usafrTxo garemos mowyobis unari.

b) aRsazrdel Ta janmrTel obis normal uri da cval ebadi mdgomareobis amocnobis, interpretaciis da saWiroebis SemTxvevaSi individual uri programebis SemuSavebis unari.

g) moswavl eebSi gonebrivi da fizikuri Sromisadmi, dasvenebisadmi, kvebisadmi, piradi higienisadmi asakisa da fsiqofizikuri ganviTarebis Sesabamisi higienuri moTxovnebis gacnobierebisa da maTSi yovel dRiuri aqtivobebis ganviTarebis unari.

swavl ebis II safexuri:

a) zemoaRniSnul i kompetenciebis maRal i xarisxi.

b) garemos sistematuri Sefasebisas monacemTa Segrovebis, anal izis, dasabuTebul i gadawyvetil ebis miRebis unari, raTa SeZl os j andacvisa da usafrTxoebis Tval sazrisiT maRal standartul i saswavo garemos mowyoba.

g) janmrTel obis dacvisa da gaZlierebis sakiTxebis Sesaxeb bavSvebisatvis da oj axebisatvis informaciis miwodebis unari.

codna-kognituri kompetenciebi

swavl ebis I safexuri:

a) sicocxl is Semswavl el mecnierebaTa codnis safuZvel ze araswor swavl ebasTan dakavSirebul paTol ogiebSi ganaTI ebis unari da aRniSnul paTol ogiaTa Tavidan acil ebis mizniT profil aqtikuri RonisZiebebis gatarebis unari.

b) saskolo higienis mecnierul i rekomendaciebis gaTavisebisa da maTi praqtikaSi gamoyenebis unari.

swavl ebis II safexuri:

a) social ur da j andacvis mecnierebesSi codnis damoukidebel i SeZenis da miRebul i ganaTI ebis praqtikaSi Seufferxebel i gamoyenebis unari.

b) problemis gaanalizebis safuzvelze sando praktikuli gadawyvetilebis miRebis unari.

komunikacuri kompetenciebi

I safexuri:

a) bavSvis pirovnuli Tvisებების Sefების unari.

b) მოსვლიდან და მისი ოჯახის წევრებთან პედაგოგიურად გამართი ებული ურთიერთობების unari, მათ შორის, კომუნიკაციის სიტუაციების მკვლელობის დახმარება.

d) ბავშვთა პრობლემური კვების განსაზღვრის, მართვის, არასწორი ურთიერთობის თავიდან აცილების unari.

g) სფოტი, დეპრესიის და სტრესის ამცნობის, მოზარდის ემოციური მხარდაჭერის, კონსულტაციების და სხვა სახის ჭრის საშუალებების განსაზღვრის unari.

II safexuri:

a) ზემაღრი სწული კომპეტენციების მართი ხარისხი.

b) ბავშვების პრობლემური კვების მიზეზების ზიებისა და საშუალებების პროფილ აქტიური როლის ზიების გათვალისწინების unari.

შვალეების ყველა საფეხურზე აუცილებელია იცვლებდეს აწი სწული სპეციფიკური კომპეტენტობა, შვალეების II საფეხურზე სტუდენტი უნდა იზენდეს კვლების გათვალისწინებით, საუნივერსიტეტო შვალეებთან ერთად კოდის დამოუკიდებელი შეზენისა და პრაქტიკის მისი გამოყენების unareბს, სando პრაქტიკული გადawyvetileბის მიReბის unars, I დერობის, Tvi Tsefებისა და მართი პროფესიული საკომუნიკაციო unareბს.

ვფიკრობთ, მომავალი პედაგოგების აწი სწული კომპეტენციების გამოყენების დიდ სამსახურს გავუწევთ ფიზიკურად და სულიერად განვითარებული ტაობის მომზადებას ცხოვრებისათვის.

\$2 საშვლი ოპროცესი ჰიგიენის ტანმედიცინის მიწვევის გათვალისწინებით, როგორც პროფილ აქტიური საშვლი ებები

საშვლი ოპროცესის ჰიგიენური მოქმედების შესაბამის მართვას უზრუნველყოფენ მართი კომპეტენტური პედაგოგები. მართი კომპეტენტობის ყველაზე მაღალი მომზადება და კოდის პრაქტიკის გამოყენების unar-ებები. აწი სწული სპეციფიკური ზიებისა და მართი ების საფუძველი უნივერსიტეტებ-

ma unda Cauyaron. profesitul i Tval sazrisiT srul iad miuRebel ia sasko-
l o higiena universitetis pedagogiuri profil is special obebs arCeviTi
sagnis saxiT SesTavazon. aucil ebel ia pedagogiuri profil is studen-
tebs saskol o higienas vaswavl ideT, rogorc aucil ebel da maprofil e-
bel disciplinas. amastan, ar kmara mxol od Teoriul i swavl eba,
saskol o higienaSi SeZenil i codnis praqtikaSi gamoyenebasac unda
eufi ebodnen momaval i maswavl ebl ebi.

sazogadoeba pedagogiuri profil is studentisagan moITxovs
moswavl eTa j anmrTel obis dacvisa da gaZl ierebis sakiTxebis Rma
anal itikur codnas da praqtikaSi mis aucil ebel gamoyenebas.

swavl is Sedegebsa da kompetenciebis Camoyal i beba-ganviTarebaze
agebul saswavl o programebSi aucil ebel ia soliduri yuradReba
daeTmos im saganTa swavl ebas, roml ebic Cvens mier CamoTvl il
kompetenciebze gaiyvans students. zemoaRniSnul i kompetenciebis myari
ganviTarebis erT-erT umaTavres saSual ebad migvaCnia Rma, gaazrebul i
Teoriul i codna iseT sagnebSi, rogoricaa bavSvis anatomia,
fiziologia, saskol o higiena, saswavl o da profesitul i garemo da
mozardTa j anmrTel oba, social uri pedagogika.

aucil ebel ia kompetenciebi uwyvetad ganvitaroT swavl ebis
periodSi praqtikis meSveobiT. maTi ganviTareba ar SeiZl eba dasrul des
swavl ebis pirveli safexuris gavlisas, igi unda gagrZel des swavl ebis
II safexurzec, srul yofil i daufl eba ki xorciel deba profesitul i
cxovrebis, profesitul i ganviTarebisa da momzadebis periodSi.

orive safexurze aRniSnul saganTa swavl eba sasurvel ia ase
gadanawil des:

swavl ebis I safexurze: bavSvis anatomia, fiziologia; saskol o hi-
gienis safuZvl ebi; social uri pedagogikis safuZvl ebi.

swavl ebis II safexurze: saskol o higiena; saswavl o, profesitul i
garemo da mozardTa j anmrTel oba; social uri pedagogika.

yvel a zemoT CamoTvl il i disciplinibus Seswavl a studentebisaTvis
saval debul o da aucil ebel ia, gansakuTrebiT yuradReba unda
gamaxvil des saskol o higienis safuZvl ian swavl ebaze, radgan swored am

Teoriul i kursis Rmad Seswavl a uzrunvel yofs studentebSi saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienuri marTvis, moswavl eTa j anmrTel obaze zrunvis ZiriTad unar-Cvevebs.

Cven mimovixil eT saqarTvel os akreditirebul i universitetebis dawyebiTi ganaTl ebis special obisa da maswavl ebl is momzadebis saganmanaTl ebl o saswavl o programebi, ris Sedegadac aRmoCnda, rom aRniSnul i disciplinebis swavl eba umetesad an saerTod ar mimdinareobs, an zogierTi maTgani arCeviT kursSia Setanil i, rac imas niSnavs, rom yvel a students ar miecema am saganTa Seswavl is saSual eba, zogan saganTa nawil i iswavl eba Semicirebul i formatiT, rasac studenti ver mihyavs yvel a, aucil ebl ad saWiro, unar-Cvevebis gamomuSavebamde, aris SemTxvevebi (Zalian iSviaTad), roca sagnebi Setanilia mxol od swavl ebis II - samagistro safexurze, samagistro safexurs ki studentTa didi nawil i ar an ver gadis.

zemoaRniSnul i sagnebis umetesoba maRal i momTxovnel obiT iswavl e-boda sabWouri periodis pedagogiur institutebSi. maTi swavl ebis programidan amoRebam an swavl ebis formatis Semicirebam gamoiwvia is, rom dRevandel saskol o saganmanaTl ebl o sivrceSi mTel i yuradReba gadatanilia mxol od mozardTa ganaTl ebaze da yuradRebis miRma darCa zrunva moswavl eTa fizikuri gaj ansaRebisaTvis. axl a skol ebSi Seqmnil i saganmanaTl ebl o garemo da saswavl o programebi nakl ebad iTval iswinebs mozardTa asakobriv fiziologiur SesaZl ebl obebsa da moTxovnil ebebs.

Cven miznad visaxavT baTumis SoTa rustavel is saxel mwifo universitetis ganaTl ebisa da mecnierebaTa fakul tetze pedagogiuri profil is special obebze swavl ebis orive safexurze studentebSi moswavl eTa j anmrTel obis dacvis original uri kompetenciebis Camoyal ibebaganviTarebaze zrunvas. Sesabamisad, zemoT miTitebul i Teoriul i disciplinebi Casmul ia rogorc sabakal avro, aseve samagistro programebSi. Tumca migvaCnia, miTitebul saganTa j gufidan dawyebiTi ganaTl ebis special obaze saskol o higienis gadatana arCeviT disciplinebs Soris gadaxedvas moiTxovs. es kursi aucil ebel ia gaiaros TiToeul ma studentma, Tundac im martivi mizeziT, rom bavSvTa formirebis umniSvnel ovanesi etapi aris umcrosi saskol o asaki da am asakSi

pedagogis araswor qmedebas saval al o Sedegebamde mihyavs aRsazrdel Ta j anmrTel oba. igive SegviZl ia vTqvaT social uri pedagogikis discipli- nazec. am sagnis arCeviToba SesaZl ebl obas ukargavs studentTa nawil s studentobis wl ebSive gamoimuSavos momaval aRsazrdel Ta social ur garemoSi j ansaRi integraciis xel Semwyobi unar-Cvevebi, rac erT-erTi ganmsazRvrel ia mozardTa fsiqofizikuri Camoyal ibebis procesisa.

vfiqrobT, aseve gadasaxedia maswavl ebl is momzadebis saganmanaTI eb- l o programaSi saganis „saskol o higiena“ Semcirebul i kredi tebiT swavl eba. sagnis aseTi formatiT swavl eba mkveTrad aferxebis sasurvel Sedegamde pedagogTa miyvanas.

universitetSi swavl ebis maRal i Sedegebis misaRwevad kompetenciebis Camoyal ibeba-ganviTarebaze agebul i „saskol o higienis“ Cvens mier SemoTavazebul i sal eqcio kursebi vcdil obT orientirebul i iyos momaval maswavl ebel ze. TiToeul i l eqciis umTavresi mizania studentis mier misaRwevi sakvanZo codna da unar-Cvevebis gamomuSaveba.

moTxovnebi akademiuri l eqciis mimarT amomwuravad da kargad aris Camoyal ibebul i baTumis SoTa rustavel is saxel mwifo universitetis srul i profesorebis i. bibil eiSvil isa da l. Tavdgirizis naSromSi „studentTa sauniversiteto swavl ebisa da aRzrdis sakiTxebi“ (bibil eiSvil i ... 2011:92-102). am moTxovnaTa gaTval iswinebiT, SevarCieT da davamuSaveT sal eqcio sakiTxebi. Cveni dakvirvebiT, pedagogiuri saqmi ano- bisaTvis aucil ebel moswavl eTa j anmrTel obis dacvis kompetenciebamde studentebi mihyavs „saskol o higienis“ Semdegi sakiTxebis ganxil vas l eqciebze:

swavl ebis l safexuri:

I kvira: saskol o higienis saganis, amocanebi. j anmrTel oba, misi do- neebi, misi Sefasebis kriteriumebi, j anmrTel obaze moqmedi riskfaq- torebi, adaptacia da j anmrTel oba. adaptaciis gazrdis saSual ebebi. mosaxl eobis asakobrivi struqtura, asakobrivi periodebis daxasiaTeba. avadobis maCvenebl ebi bavSvebSi, reaqtuul oba, rezistentoba, maTze moqmedi faqtorebi. j anmrTel obis indeqsi.

II kvira: sayrden-mamoZravebel i sistemis ganviTarebaze moqmedi faqtorebi. paTol ogiuri l ordozi, kifozis. sqol iozi. maTi ganviTarebis

xel Semwyobi faqtorebi, prevencia. menj is Zvl ebis anomal uri ganviTarebis mizezebi da prevencia. kunTovani sistemis ganviTarebis xel Semwyobi faqtorebi. fizikuri datvirTvis normireba asakis mi xedvi T.

III kvira: gul -sisxl ZarRvTa sistemis ganviTarebaze moqmedi faqtorebi. gonebrivi da fizikuri datvirTvisa da gadatvirTvis zemoqmedeba gul -sisxl ZarRvTa sistemis funqcionirebaze. sasunTqi sistemis ganviTarebis xel Semwyobi faqtorebi. sasunTqi sistemis anTebiTi procesis xel Semwyobi faqtorebi da prevencia.

IV kvira: gamomyofi sistemis asakobrivi ganviTarebis Taviseburebebi. enurezi, misi profil aqtika. kanis asakobrivi ganviTarebis Taviseburebebi, misi higiena. kanis daavadebaTa profil aqtika.

V kvira: anal izatorebis ganviTarebis xel Semwyobi faqtorebi. werisa da kiTxvis higiena. mxedvel obisa da smenis darRvevis mqone bavSvTa swavl ebis procesis Taviseburebebi.

VI kvira: nervuli sistemis asakobrivi ganviTarebaze moqmedi faqtorebi. gonebrivi Sroma, masze moqmedi faqtorebi. gonebrivi Sromisunarianobis cvl il ebebi dRe-Ramis, kvirisa da wl is ganmavl obaSi, misi damokidebul eba bavSvTa bioritmze.

VII kvira: sqesobrivi momwifebis periodis Taviseburebebi. stres-faqtortTa moqmedebis Sedegebi sqesobrivi momwifebis dros. bavSvTa kl asifikaciebi qcevis tipebis mi xedvi T. swavl ebisa da aRzrdis procesis Taviseburebebi qcevis tipebis mi xedvi T.

VIII kvira: saswavl o dawesebul ebis higienuri dagegmareba. saswavl o garemos usafRTxo mowyobis higienuri safuZvl ebi. saswavl o inventarisadmi higienuri moTxovnebi.

IX kvira: j ansaRi swavl ebis organizeba skol aSi. swavl ebaze moqmedi fsiqopedagogiuri faqtorebi. bavSvTa da mozardTa reJimis organizeba oj axSi.

X kvira: daRl a, gadaRl a, gadaZabva. maTi gamovl inebis subieqturi da obieqturi niSnebi qcevis sxvadasxva tipis bavSvebSi. maTi mizezebi, moqmedebis Sedegebi da profil aqtika.

XI kvira: fizkul turisa da sportis higiena. kl asgareSe da skol isgareSe muSaobis higiena. gamosavl el i dRisa da ardadegebis organizeba

higienური მოქონების გატვირთვების შესახებ.

XII კვირა: საშრომის მომსახურების სისტემის ასაკობრივი განვითარების თავისებურებები, მისი პათოლოგიების გამომწვევი რისკფაქტორები, დაავადებათა პროფილაქტიკა. კვების ჰიგიენური საფუძვლები. რაციონალური კვების ორგანიზება საშრომლო დასახლებაში. კვების რეჟიმი. საკვების მოვლის სახეები, პროფილაქტიკა.

XIII კვირა: ინფექციური დაავადებების გამომწვევები, გაცივების, ორგანიზმში შეღწევის გზები, დაავადებათა სტადიები, პროფილაქტიკური საშუალებები.

XIV კვირა: ტუბერკულოზის გამომწვევი და არაგამომწვევი ფორმები. ტუბერკულოზით დაავადებულთა სწავლების პროცესის თავისებურებები.

XV კვირა: არაინფექციური დაავადებები. მათი პროფილაქტიკა. ანემია და რევმატიზმით დაავადებულ ბავშვთა სწავლების პროცესის თავისებურებები. ნერვული ავადმყოფობები. მათი გამოვლინებები, განვითარების ხელშემწყობი ფაქტორები, არმომხერხებულობის გზები.

სწავლების II საფეხური:

I-II-III კვირა: გარემო და ადამიანი. ჯანმრთელობის და ფიზიკური განვითარება. ორგანიზმის განვითარების ასაკობრივი თავისებურებები. ბავშვობის კრიტიკული პერიოდები. ანთროპომეტრიული გაზომვების მოკლევადიანი და ხანგრძლივი განვითარების კომპლექსური მედიკო-ფსიქო-პედაგოგიური დიაგნოსტიკა.

IV-V-VI კვირა: სასკოლო გარემოსა და სწავლების ჰიგიენური ორგანიზაცია. ემოციის ფიზიოლოგიური საფუძვლები, სახეები, მოქმედების სფეროები. სტრესი და ჰორმონები. დიდაქტოგენური ნევროზები. მათი მიზეზები, გამოვლინებები, პრევენცია. სხვა სასკოლო დაავადებები, მათი მიზეზები, პროფილაქტიკა.

VII-VIII-IX კვირა: ვირუსები, პროფილაქტიკა. ბავშვთა ინფექციური დაავადებები: ვითრება, ვითრება, კუნთოვანი, ცუტყავილი, ყვინჯიერი, ყვინჯიერი, დიფტერია, პოლიომიელიტი, გრიპი. მათი პროფილაქტიკა. ეპიდემიის საინფორმაციო-მედიკო-სანიტარული დაავადებათა დროის სანიტარული საკმის ორგანიზაცია.

X-XI-XII კვირა: ცილების, ცხიმების, ნახშირწყლების ცვლა. მათი მნიშვნელობა ბავშვის ნორმალური ზრდა-განვითარებისათვის. ვიტამინები. მინერალური ნივთიერებები. წყლის მნიშვნელობა ბავშვის ნორმალური განვითარებისათვის. კვების რაციონის შედგენა. არასაკმარისი და ზედმეტი კვების სფეროები.

XIII-XIV-XV კვირა: პირველი დახმარება ღრუბლის, სისხლის, დამ-

wvrobis, motexil obebis dros. moswavl eTa higienuri aRzrda da swavl a.

I eqciaze aqtiurad vaxorciel ebT vizual uri masal is Cvenebas. viyenebT diskusia/debatebis, induqciis, deduqciis, anal izisa da sinTezis meTodebs. saswavl o masal is kargad aRqmisaTvis studentebis masal a moewodebaT Tezisebis saxiT.

sal eqcio kursTan erTad udides mniSvel obas vaniWebT j gufSi muSaobis Catarebis xarixs. orive safexuris studentebisaTvis aucil ebl obad migvaCnia Temobrivi CaTvl a da Sefaseba, igul isxmeba TiToeul i studentisagan j gufSi muSaobis programiT gaTval iswinebul i TiToeul i Temis CaTvl is aucil ebl oba. j gufSi muSaobisas viyenebT kiTxva-pasuxis, debatebis, probl emis gadaWraze dafuZnebul i swavl ebis, demonstrirebis, gonebrivi ierisSis meTodebs.

sadiskusiod gamogvaqvs Semdegi Temebi: „saswavl o garemos riskfaq-torebi da j anmrTel oba“, „bavSvis ganviTarebis kritikul i periodebi da maTi sworad marTva“, „fizikuri aqtiurobis mniSvel oba da misi swori organizeba saswavl o procesSi“, „organizmis gamowrToba bunebrivi Zal ebiT“, „bavSvebSi j ansaRi cxovrebis wesiT cxovrebis unarebis gamomuSavebis gzebi da saSual ebebi“, „moswavl eTa dRis reJimis swori Sedgenisa da misi zusti Sesrul ebis mniSvel oba“, „gonebrivi Sroma da j anmrTel oba“, „efeqturi swavl ebis xel Semwyobi garem o faqtorebi“, „saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienurad organizebis mniSvel oba“, „kvebis reJimi, misi mniSvel oba“, „saskol o daavadebebis prevencia“, „nervul i aSl il obebi da maTi prevencia“ da sxva.

studentebis praqtikul i mecadineobas vutarebT regionSi arsebul skol ebSi, rac exmareba maT swavl ebisas SeZenil i unar-Cvevebi praqtiku- l ad ganaxorciel on. praqtikul mecadineobebze studentebis aqvT saSu- al eba Tavad moaxdinon skol is fizikur garem oze dakvirveba da Sedegebis Sefaseba, saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienuri Sefaseba, anal izis safuZvel ze gamoitanon daskvnebi, daeswron gakveTil ebs, daakvir dnen moswavl eTa daRI a-gadaRI is niSnebs, aRmoaCinon maTi ganviTarebis mizezebi da gaakeTon daskvnebi, Seafason skol is sanitarul i mdgomareoba, Seiswavl on skol is sanitarul i organizacia, sadamrigebl o saaTis xarj ze pedagoge bis TandaswrebiT sxvadasxva

kl asis moswavl eebTan gamarTon diskusia/debatebi moswavl eTa gonebrivi Sromis higienis, j anmrTel obis SenarCunebisa da gaZl ierebasTan dakavSirebul Temebze.

swavl ebis I safexuris dasaruls kvl evis unarebiT gamorCeul studentebS SerCeviT eZl evaT sabakal avro Temebi saswavl o procesis j ansaRi organizaciis sakiTxebze.

swavl ebis II safexurze kvl eviT unarebis ganvITarebis mizniT studentebS eZl evaT sakvl evad da saprezentaci od iseTi Temebi, rogori- caa: „didaqtogenuri nevrozebi“, „moswavl eTa gonebrivi Sromis higiena“, „saswavl o-saaRmzrdel o procesis j ansaRi marTvis xel Semwyobi da xel SemSl el i faqtorebi“, „swavl ebasTan dakavSirebul i daavadebebi“, „garemos fizikuri da fsiqikuri faqtorebis roli da mniSvnel oba mozardTa harmoniuli ganvITarebisatvis“ da sxva. studenti daamuSavebs romel ime erT Temas (irCevs Tavisi survil iT, individual uri Sesazl ebl obebis gaTval iswinebiT), j gufis TiToeul i wevri aucil ebl ad winaswar gaecnoba yvel a warmosadgen saprezentacio TemebS da val debul ia garkveul wil ad kompetenturi iyos TiToeul maTganSi. studentis mier damuSavebul i masal is srul fasovani prezentaciis Sefasebas emateba sxva gamomsvl el Tan debatebSi aqtiuri monawil eobis qul ebi.

orive safexurze codnis gaRrmavebis mizniT damatebiT wyaroebze damoukidebel i muSaobis xarisxs damatebiT vafasebT, romel ic aucil ebl ad moqmedebS sabol oo Sefasebaze.

zemoaRniSnul i kompetenciebis Cvevad qcevisaTvis aucil ebel ia swavl ebis orive safexurze pedagogiuri praqtikis gavlisas saswavl o-saaRmzrdel o saqmianobis j ansaR organizaciaze yuradRebis koncentri- reba. studentebS moeTxovebaT pedagogiuri saqmianobisadmi sistemuri midgoma da swavl ebasTan erTad mozardTa j ansaR ganvITarebaze zrunva, usafrTxo, j ansaRi garemos uzrunvel yofa, saWi roebis SemTxvevaSi sando gadawyvetil ebebis miReba.

vfiqrobT, praqtikis maRal xarisxovnad Catarebis sakiTxi j er kidev kvl evas moiTxovs. Cveni azriT, pedagogiuri praqtikis gavlisas pirvel i safexuris studentebS pedagogikisa da fsiqol ogiis special istTan erTad aucil ebl ad unda meTval yureobdes kval ificiuri medikosi -

skol is eqimi, romel ic sawyis safexurebze daexmareba studentebz saswavl o-saaRmzrdel o procesis samedicino Tval sazrisiT jansaR da usafrTxo organizaciaSi, bavSvebSi higienuri Cvevebis gamomuSavebaze zrunvaSi, bavSvTa pirovnul Taviseburebebze dakvirvebaSi da Sesaferisi garemos organizebaSi, probl emuri qcevis marTvaSi, bavSvebTan da maT mSobl ebTan komunikaciebSi.

praqtikis Semdeg etapze mniSvnel ovania meTval yure medikos-special isti – **skol is eqimi** mxol od garedan adevnebdes Tval s da afasebdes studentis damoukidebel qcevas aRniSnul sakiTxebSi.

swavl ebis Il safexurze unda Sefasdes studentebis mier praqtikul i gadawyvetil ebebis sandooba, gadawyvetil ebis miRebisas swrafi anal izis da sinTezis unari, wamoWrili probl emebisadmi SemoqmedebiTi midgomis unari.

universitetSi swavl isas zemoaRniSnul i kompetenciebis ganvitareba praqtikul saqmianobaSi codnis gamoyenebas, TviTganvitarebasa da samuSao procesSi jansaRi komunikaciis unars uzrunvel yofs. yovel ives Sedegi ki aris momaval special istTa maRal kval ificiuroba.

pedagogis mier studentobis wl ebSi miRebul i codna da ganvitarebul i unar-Cvevebi rodia sakmarisi imisaTvis, rom iyos maRal kval ificiuri kadri, romel ic erTnairi siZl ieriT SeZl ebs rogorc moswavl eTa ganaTl ebas, aseve moswavl eTa j anmrTel obis SenarCunebasa da gakaJebas, moswavl eTa normal uri ganvitarebis xel Sewyobas. aucil ebel ia maswavl ebl ebi moswavl eTa j anmrTel obis dacvis kompetenciebis ganvitarebas mTel i praqtikul i saqmianobis ganmavl obaSi axorciel ebdnen, sistematurad iZendnen axal codnas saswavl o procesis higienis Tanamedrove miRwevebis sakiTxebSi.

moswavl eTa j andacvis sakiTxebSi codnis ganaxl ebaSi maswavl ebl ebs karg daxmarebas gauwevs **skol is eqimi**. mis aucil ebel funqciaSi Sevasaswavl o wl is ganmavl obaSi aRniSnul sakiTxebze **maswavl ebl ebisaTvis Ria I eqcia-seminarebis Catareba**.

periodul i treningebis CatarebiT **skol is eqimi** moaxdens saswavl o-saaRmzrdel o dawesebul ebisa da saswavl o-saaRmzrdel o procesis higienaSi maswavl ebel Ta codnis ganaxl ebas da gadaxal isebas.

trenings, rogorc swavl ebis interaqtuul meTods, **miznad** eqneba dasaxul i maswavl ebel Ta profesiul i ganviTareba moswavl eTa j anmrTe- l obis dacvis sakiTxebis aTvisebisa da gamoyenebis kuTxiT, rac xel s Seuwyobs maswavl ebl ebSi moswavl eTa j ansaRi aRzrdis xel Semwyobi kompetenciebis gaumj obesebas.

treningis Catarebis meTodebs, formebs, kursis xangrZl ivobas da periodul obas saWi roebisaebr gansazRvavs **skol is eqimi**.

saswavl o procesis higienis Tanamedrove miRwevebis Sesabamisi efeqtu- ri mowyobis erT-erT saSual ebad migvaCnia saswavl o-saaRmzrdel o garemosa da procesis j ansaRi marTvis sistematuri **monitoring**, misi Sedegebis anal izi da mis safuZvel ze saWi ro RonisZieebis dagegmva da gatareba. aRniSnulis xel mZRvanel obas **skol is eqimis** funqciaSi moviazrebT.

saswavl o-saaRmzrdel o dawesebul ebaSi **skol is eqimis** xel mZRvane- l obiT Catarebul i monitoringis mizania saswavl o dawesebul ebis mowyo- bisadmi, saswavl o-saaRmzrdel o procesis organizaciisa da marTvisadmi Tanamedrove higienuri moTxovnebis Sesrul ebis xarixxis, bavSvebSi higienuri codna-Cvevebis ganviTarebis donis Sefaseba. monitoringi Sede- giani iqneba Tu moxdeba ara faqtebis konstatacia, aramed nakl ovanebis gamomwvev mizezTa gamorkveva da maT asacil ebl ad prevenciul i RonisZi- eebis gatareba. efeqts zrdis monitoringis sistemuroba, romel ic srul deba miRebul i Sedegebis SejamebiT, anal iziT, pedagogiur kol eqtivSi farTo ganxil viT, sqemebisa da samaxsovroebis damuSavebiT, monitoringis Sedegad miRebul i gadawyvetil ebebis danergviT da SemowmebiT.

\$3. skol is eqimis kompetenciebi

koncefcia skol is eqimis momzadebis Sesaxeb, romel sac vTavazobT mkiTxvel s, dakavSirebul ia mraVal faqtorTan: pirvel rigSi, igi dakavSi- rebul ia ojaxis eqimis momzadebis programatan da anal ogiis wesiT, **oj axis eqimis** momzadebis gamocdil ebas gamoviyenebT **skol is eqimis** momzadebis programis SemuSavebi saTvis.

saojaxo eqimis kompetenciebi sakmaod tradiciul i movl enaa. msopl i- oSi yvel a SeZl ebul i da saSual o SeZl ebis ojaxs sakuTari eqimi hyavs,

რომელიც ოჯახის ყველა წევრს ასაკის მიუხედავად კვალიფიკაციურად ემსახურება და ემსახურება ძრესაც. ტრადიციული ოჯახის ეკიმი არის ზოგადი პროფილის ეკიმი და არა ვიწრო სპეციალისტი ეკიმი (გულ-სისხლძარღვთა სისტემის, ღებ-ღებ-ღებ-ღებ, ენდოკრინული სისტემის და ა. შ.).

რუსეთში 1917 წელს მომხდარი სახელმწიფო გადატრიალების შემდეგ შექმნილი საბჭოთა მთავრობის სოციალური პოლიტიკის მიხედვით შეიქმნა მოსახლეობის ჯანდაცვის ერთიანი სახელმწიფო სისტემა, გაიხსნა უფასო დარგობრივი პოლიკლინიკები და საავადმყოფოები. პაციენტს ემსახურებდნენ არა ოჯახის, არამედ სახელმწიფო დარგობრივი პოლიკლინიკების. ამიტომ აუცილებელი გახდა ვიწრო სპეციალისტი მკურნალი ეკიმების მომზადება, შესაბამისად, ჩაკვდა ოჯახის ეკიმის ტრადიცია და ოჯახის ემსახურება დაკისრა მხოლოდ სახელმწიფო სასწრაფო დახმარების სამედიცინო სამსახურს. სასწრაფო სამედიცინო დახმარების ეკიმის ფუნქციასი შედიოდა ერთჯერადი სამსახურის არმოცენა და კონსულტაციების მიცემა ავადმყოფისათვის, რომელიც ეკიმთან განგრძობა მომავალში მკურნალთა, ხოლო ტუ პაციენტი გადაუდებელ სამედიცინო მკურნალთა საწოდება, მას დაუყოვნებლივ გადაიყვანდნენ მაქსიმალურად საავადმყოფოში.

ძრეს პოლიტიკური ვითარების შეცვლის გამო ჯანდაცვის სისტემაში გატარდა ახალი რეფორმები, რომლებიც ჯერ კიდევ დახვეწის პროცესშია. მკურნალთა ფასიანი გახდა. ამ ეკონომიური ფაქტორის კარნახით შეიქმნა ჯანდაცვის სისტემის სტრუქტურული აღდგომა. პირველი ნიშანი ჯანდაცვის ახალი სისტემის გამოყენების არის მოთხოვნა ოჯახის ეკიმზე. საკარტელი ოქსი უკვე ცატარდა ოჯახის ეკიმის მომზადება-გადამზადების პირველი რონისი-ებები, ცატარდა ეკიმთა ტრენინგები, შესაბამისი კონკურსები და ბევრი ნიშანი მედიკოსთა მოპოვა ოჯახის ეკიმის სერტიფიკატი.

ანალოგიური ვითარება გვაქვს **სკოლის ეკიმთან** დაკავშირებითაც. სკოლის ეკიმიც საბჭოთა უფასო ჯანდაცვის სისტემის შემადგენელი ნაწილია. ეკიმის ტანამდობა საბჭოთა სკოლაში გაცნობა, მაგრამ ისიც სასწრაფო დახმარების ეკიმის მოვალეობას ასრულებდა. მხოლოდ ერთჯერად დახმარებას უწევდა ბავშვებს და მათ მსობლებს ურცევდა, რომელიც ეკიმთან განგრძობა მკურნალთა. პოსტსაბჭოთა საკარტელი ოქსი არსებითად შეიქმნა ჯანდაცვის სისტემა, მაგრამ შეცვლილი დარცა სკოლის ეკიმის კომპეტენცია.

ცვენ ასე ვაყენებთ საკითხს: როგორც ტანამდობა ოჯახის ეკიმის პროფესი-

ul i profil is srul yofaze mimdinareobs energiul i muSaoba, aseve unda iqnas SemuSavebul i skol is eqimis profil is profesiul i srul yofis programa.

skol is eqimi Cven warmodgenil i gvaqvs ara mxol od rogorc **mkurnal i**, aramed **ganmanaTI ebel ic**, mxedvel obaSi gvaqvs medikos-ganmanaTI ebel i, romel ic rogorc skol is moswavl eebSi, ise skol is pedagogebsi da mSobl ebSi Seitans samedicino ganaTI ebis aucil ebel el ementarul codnas, Caatarebs saganmanaTI ebl o saubrebs j andacvis, moswavl eTa fizikuri ganvitarebis, sezonuri virusul i daavadebebisagan Tavdacvis Sesaxeb da sxva.

gamoCenil i rusi mecnieri, medikosi da pedagogi nikol oz pirogovi (1810-1881) Tvli da, rom skol aSi pedagogiur Tanamdebobazec eqimebi unda daeniSnaT. kievis saswavl o ol qisadmi gagzavnil cirkul arebSi 1829 wels n. i. pirogovi werda: „baton kol ianovskis winadadeba (saSual o saswavl o dawesebul ebebSi eqimebis pedagogiur Tanamdebobaze daSvebis Sesaxeb) imsaxurebs gansakuTrebul yuradRebas. me vfiqrob, rom aravis ara aqvs imdeni ufl eba daikavos pedagogiuri Tanamdebobebi daxurul saswavl ebl ebSi, ramdenic eqimebs. garda b-n kol ianovskis mier dasaxeli ebul i mizezebis (sazogadoebas araswori Sexedul eba aqvs medicinaze, medikosebs SeuZliaT sxvebze ukeT aswavl on anatomia, fiziologia da a. S.), daxurul saswavl ebl ebSi aRzrdas aqvs kidev erTi mniSvnelovani mxare, romel ic misawvdomia mxol od da mxol od eqimebisatvis. es aris avxorcobis biwierebani, romel ic imdenad mimal ul ia Cvens saswavl ebl ebSi, rom ufrosebma maTi arsebobis Sesaxeb Titqmis arc ki ician, maSin roca es biwierebani dawesebul ebaSi mudam SemoaqvT garedan (Sinauri wesiT aRzrdil moswavl eebS) da masSi viTardeba gansakuTrebuli mocul obiTa da sxvadasxva saxiT. am borotebaze, - dasZens n. i. pirogovi, - saTanado yuradRebis miqceva, misi saTavis gamorkvva da iserti racionaluri zomebis miReba, romlebic Tavidan agvacil ebda da SeaCerebda mas, - SeuZlia mxol od gamocdil eqims. amgvarad, eqimi daxurul saswavl ebl ebSi warmatebit SeiZleba erTsa da imavedros iyos moswavl eTa zneobrivi mxaris zedamxedvel ic, maRal klasebsi encikliopediur samedicino mecnierebaTa saswavl ebel ic da gimnaziis saavadmyofos mkur-

nal ic" (pirogovi 1956:65).

skolis eqimis Sromis margi qmedebis koeficienti unda ganisazRvros ara imis mixedviT, Tu ramden moswavl es aRmouCina wl is manZil ze daxmareba, aramed imis mixedviT, Tu wina wel Tan SedarebiT ramdenad Semcir da skol aSi samedicino daxmarebis SemTxvevebi, anu rogor gaumj obesda skol is eqimis aqtiuri moRvaveobiT moswavl eTa janmrTel oba: **ideal urad migvaCnia im skol is eqimis muSaoba, roml is nayofieri prevenciul i RonisZiebebis wyal obiT gamoiricxeba skol aSi akademiuri CamorCenil oba moswavl eTa susti janmrTel obis gamo.**

aseTi skol is eqimis momzadeba SeuZl ebel ia studentisagan, romel sac samedicino samsaxurisadmi interesis garda Tan ar axl avs didi pedagogiuri siyvaruli bavSvis mimarT. aseTi siyvarulis aRzrda eqimsa da pedagogikis kl asikoss nikol oz pirogovs xangrZl iv procesad hqonda warmodgenili. pirogovi kargi eqimis Tvisebebis aRzrdas skol amdel i asakis bavSvebis TamaSidan gvTavazobs. bavSvebi xSirad unda TamaSobdnen eqimobanas. TamaSi ki bavSvebis aTvis aris cxovreba. TamaSiT swavl obs bavSvi. xolo is, rac mis STabeWdil ebebSi dadebiTad aisaxeba, Semdeg mTel i sicocxl is manZil ze gahyveba, rogorc mowodeba. ase moxda nikol oz pirogovis pirad cxovrebaSi. masze didi STabeWdil eba moaxdina ojaxis eqimis Rirseul ma qcevam da Semdeg sul eqimobisaTvis emzadeboda. pirogovi igonebs: „sabavSvo TamaSobebidan da gasarTobebidan yvel aze ufro damamaxsovrda ori ram: erTi iyo omobanas TamaSi skol aSi Cems tol ebTan erTad, romel Ta gareSec es TamaSi ver moewyoboda. rogorc Cans, me yoCaRi viyavi, radgan maxsovs, rom ufrosi moswavl eebi taSs mikravdnen da maqebdnen, roca mamacobas gamoviCendi. magram meore TamaSoba metad saintereso iyo CemTvis imitom, rom is TiTqos fardas xdida Cems momaval s. is iyo bavSvisaTvis ucnauri garToba da ewodeboda mkurnal obanas TamaSi.“ misi warmoSobisa da ganvitarebis istoria aseTia: nikol oz pirogovis ufrosi Zma l oginad iyo Cavardnili, romel ic daavadebuli iyo revmatizmiT. avadmyofis mkurnal oba didxans grZel deboda. erTi eqimi meores cvlida, bolos gamoiZaxes qal aqSi cnobili eqimi efrem osipis Ze muxini, romel ic im dros TiTqmis yvel aze ukeTes praqtikosad iTvl eboda moskovSi. igi

Zal ian didi avtoritetiT sargebl obda mosaxl eobaSi. nikol oz pirogovi igonebs: „maxsovs, TuUrogori mowiwebiT emzadebodnen Cvenebi mis misaRebad. me, rogorc mousvenari bavSvi, rasakvirvel ia, mis mol odinSi aqeTi qiT davrbodi. bol os Cveni saxl is kibes moadga oTxcxeniani etli: Sinaurma l aqiam gaaRo kari da TiTqos axl ac vxedavde, maxsovs, TuUrogor gadmovida etli idan maRal i, TmagaWaRaravebul i batoni, romel sac nikapi Zal ian win hqonda wamoweul i.”

cxadia, bavSvze waruSi el i STabeWdil eba moaxdina eqimis garegnobam, TavdaWeril obam, qcevis Rirseul ma manerebma. pirogovi ganagrZobs: „al - baT, mTel ma garegnul ma viTarebam, mol odinma, oTxcxenianma etli ma, Sina l aqiam, SesaniSnavi pirovnebis didebul ma saxem mZI avri STabeWdil eba moaxdina Cemze, magram ara imdenad, rom maSinve aReZra CemSi mi baZvis survil i, rogorc es Cveul ebrivad xdeba bavSvebSi. mkurnal obanas TamaSi me daviwye Semdeg, roca davukviridi eqimis mopyrobas l oginad Cavardni - l i avadmyofisadmi da roca vnaxe, rom mkurnal obis Sedegi brwyinval e iyo.” yovel SemTxvevaSi, nikol oz pirogovi ase xsnis „mkurnal obanas” TamaSis dawyebas im Rrma da dauviwyari STabeWdil ebis Sedegad, romel ic moaxdina mTel oj axze mkurnal obis swrafma warmatebam. mas Semdeg, roca xuTi-eqysi eqimis mier miRebul i yvel a RonisZiebis mi uxedavad, avadmyofoba sul ufro mwvavdeboda da yovel dRe ismoda oTaxidan avadmyofis oxvra da kvnesa, muxinis mkurnal obis dawyebidan ramdenime dRec ki ar iyo gasul i da avadmyofma ukve daiwyo gamokeTeba. oj axSi yvel ani gancvifrebul ebi darCnen am momaj adovebul i mkurnal obiT da bevrs bWobdnen muxinis saswaul ebriv moqmedebaze. „erTi sityviT, - wers nikol oz pirogovi, - araerTxel gameorebul i STabeWdil eba, romel ic me gadmomeca Tval ebiTac da yurebiTac, ise Rrma iyo, rom Zmis bednieri gankurnebis Semdeg erTxel romel iRac SinaurTagans vTxove Cawol il iyo l oginSi, xol o TviTon mi viReEqimis saxis gamometryvel eba da warmosadegoba, Tavmomwoned mivedi viTom avadmyofTan, gavusinje maj a, davxede enaze, miveci raRac rCeva, al baT, waml is damzadebis Sesaxeb, gamoveTxove da kidev ufro Tavmomwoned gamovedi „oTaxidan”... Semdeg xSirad vimeorebdi mkurnal obanas TamaSs.” gameoreba namdvil ad gamowveul i iyo mayurebel - Ta yuradRebiTa da kmayofil ebiT, rasac isini iRebdnen „axal beda eqimis”

TamaSi sagan.

aseTi stimul is gavl eniT TandaTan daxel ovnda nikel ozi da TandaTan daiwyo eqimis rol is Sesrul eba. dasvamda ramdenime pirovnebas da maT Soris qal iviT Cacmul katasac. Camoivl ida avadmyofebs, miuj deboda magidas, werda receptebs da uxsni da, rogor unda mieRoT waml ebi. cxa-dia, mkurnal obanas TamaSis aseTi xal isi ar SeiZl eboda gascenoda nikel ozs, misi Zma rom ar gankur nebul iyo mtanj vel i senisagan. magram bednierma warmatebam, rasac Tan axl da efeqturi garemo, aRZra bavSvSi Rrma pativiscema samedicino xel ovnebisadmi da man swored xel ovnebisadmi am pativiscemiT SemdgomSi daiwyo samedicino mecnier ebis pativiscemac. rogorc nikel oz pirogovi SeniSnavs, mkurnal obanas TamaSi ar iyo bavSvuri takimasxaraoba da xumroba. Semdeg Tavadi gonebs: „ase iyo Tu sxvanairad, mkurnal obanas TamaSi ise Semiyvarda, rom is verdavi viwe universitetSi Sesvl is Semdegac.”

universitetSi swavl is pirvel wel s, roca igi stumrobda erT nacnob ojaxs, Sobis dReebSi Tavmoyril i axal gazrdebis garTobis mizniT moawyo operaciis Catarebis gaTamaSeba im warmodgeniT, rac real urad Catarebul i operaciis danaxviT Seeqmna. erT-erTi axal gazrda daawvina magidaze, sadRac iSova xaris buSti, Cado masSi carcis natexi, buSti miaba fexebis Soris, gadauwia TeZoebi da daniT da kidev raRac ojaxuri instrumentebiT „SeiaraRebul ma” gaWra yvel as sasi amovnod carcis natexi cel zovis wesis dacviT tuto, cito et jucunde (uSiSrad, swrafad da mxiaru-l ad) (pirogovi 1956:596-597).

didi mecnierisa da pedagogis es vrcel i mogonebebi imi tom movitaneT, rom mkiTxvel isaTvis gveCvenebina, raoden didi mniSvnel oba aqvs momavali i profesiisadmi fsiqol ogiur Semzadebas, rac TamaSis procesSi xorciel deba bunebrivi wesiT. **momaval i profesiisadmi fsiqol ogiuri Semzadeba moiTxovs dros. xangrZl ivi drois manZil ze SeiZl eba Camoyal ibdes Zl ieri ganwyoba momaval i saqmianobisadmi.**

bavSvis gonebrivi Sroma da sul ieri cxovreba didadaa damokidebul i organizmis janmrTel obaze. amitom Tanamedrove skol aSi gadamwyveti mniSvnel oba ekisreba diagnostikas, moswavl eTa daavadebis Tavidan acil ebis prevenciul zomebs.

aseve izrdeba skol aSi fsiqol ogis samsaxuris mniSvel oba. Tanamedrove cxovrebaSi, romel ic axl ayal ibdeba Tavisufal i sabazro ekonomikis sawyisebze da romel sac evropisa da amerikis ganviTarebul i saxel mwifoebis magal iTze, ukeTesi momavl is perspeqtivebi aqvs, j erj e-robiT am cxovrebaSi stresul i movl enebi ufro Warbobs da mas uSual o gavl ena aqvs mozardis cnobierebaze. stresebis damTrgunvel i buneba kargad aris cnobil i fsiqol ogiaSi, magram misi Tavidan acil ebisaTvis TiTqmis araferi keTdeba Tanamedrove skol aSi, im martivi mizezis gamo, rom skol as ar gaaCnia kval ificiuri fsiqol ogiuri samsaxuri. j ansaRi Taobis aRzrdis procesis optimal uri pirobebis Sesaqmnel ad aucil eb- l ad migvaCnia **skol is eqims samedicino ganaTI ebasTan erTad hqondes pedagogiuri da fsiqol ogiuri ganaTI eba.**

skol is eqimi j ansaRi mozardi Taobis aRzrdis procesis optimal ur pirobebs ver Seqmnis, Tu is Tavisi funqciis Sesrul ebas mxol od maSin Seudgeba, roca mis winaSe j anmrTel obaSeryeul i bavSvi dadgeba. Zal ze mniSvel ovania man saswavl o garemosa da saswavl o-saaRmzrdel o procesis prevencia bevrad adre ganaxorciel os. **magram skol is Tanamedrove eqimi efeqturad ver ganaxorciel ebs profil aqtikur da prevenciul RonisZiebebs, Tu mas eqneba mxol od samedicino ganaTI eba.**

amrigad, Cveni Sexedul ebiT, unda damuSavdes axal i koncefcia **skol is eqimis** kompetenciebis Sesaxeb. koncefcia **skol is eqimis** kompetenciis Sesaxeb emyareba axal i tipis skol is eqimis momzadebas.

skol is eqimis kompetencia, Cveni Sexedul ebiT, unda daefuZnos samerTiani amocanis gadawyvetas:

- 1) **skol is eqimis samedicino ganaTI eba;**
- 2) **skol is eqimis pedagogiuri ganaTI eba;**
- 3) **skol is eqimis fsiqol ogiuri ganaTI eba.**

skol is eqimis ganaTI ebis es samkuTxedi aucil ebel ia imisaTvis, rom:

- 1) **moswavl eTa mimarT organizebul ad xorciel debodes profil aqtikuri samedicino samsaxuri;**
- 2) **skol is eqimis aqtiuri CarTviT xorciel debodes skol aSi saswavl o garemosa da saswavl o-saaRmzrdel o procesis mowyoba higienuri moTxovnebis mkacri dacviT;**

3) sistematuri meTval yureoba xorciel debodes stresebisagan moswavl eTa dacvisaTvis.

axal i tipis **skol is eqimis** ganaTI eba gaiazreba **samedicino, pedagogiuri da fsiqol ogiuri** ganaTI ebis **sinTezis safuZvel ze.**

skol is eqimi usual od iqneba dakavSirebul i jansaRi Taobebis aRzrdis erovnul amocanebTan. igi sistematurad Seiswavl is skol is fizikur-fsiqikur garemos, moaxdens mis organizacia-gaj ansaRebas, gaakeTebS Sedegebis anal izs, Seiswavl is bavSvTa j anmrTel obis mdgomareobas, gamoarkvevs mis xel Semwyob da xel SemSI el mizezebs, prevenciul i RonisZiebebis CarTviT izrunebS j anmrTel Ta mdgomareobis SenarCunebasa da j anmrTel obaSeryeul Ta gaj ansaRebisaTvis. Seiswavl is yovel dRiur emociur probl emebS, araswori qcevis tipebs, droul ad miirebs aucil ebel zomebs, Seiswavl is moswavl eTa gonebrivi ganviTarebis dones, aTvisebis unars, cudad swavl is mizezebs da moZebnis misi aRmofxvris saSual ebebs.

skol is eqimi did daxmarebas gauwevs bavSvebs, mSobl ebsa da maswavl ebl ebs miRon rCeva da daxmareba nebis mier yovel dRiur probl emaze.

Cveni Sexedul ebiT, **skol is eqimis** umTavresi amocanaa ara mar to j anmrTel bavSvTa j anmrTel obis SenarCunebaze zrunva, aramed j anmrTel obaSeryeul da unarSezRudul bavSvTa SesaZl ebl obis fargl ebSi gaj ansaRebisa da ganviTarebis xel Sewyoba. Sesabamisad, metad aqtual urad miviCnevT **skol is eqimis** monawil eobas **SezRudul i SesaZl ebl obis mqone moswavl eTa** da **special uri saganmanaTI ebl o saWi roebis mqone bavSvTa** gaj ansaRebisa da ganviTarebis xel Semwyobi optimal uri pi roebis SeqmnaSi (rogorc skol aSi, aseve oj axSi).

j andacvis msofli o organizaciis kl asifikaciiT, SezRudul i SesaZl ebl obis mqone bavSvebs miekuTvnebaT indivi debi, roml ebsac daziane bis an darRvevis Sedegad droebiT an qronikul ad aReniSnebaT fizikur an fsiqikur sferoSi unarebis SezRudva, rac mniSvel ovan gavl enas axdens cxovrebis sxvadasxva sferoze. SezRudul i SesaZl ebl obebis statusis mqone bavSvebSi gamoyofen Semdeg ZiriTad kategoriebs: bavSvebs, roml ebsac aReniSnebaT gonebrivi ganviTarebis darRveva; metyvel ebis ganviTarebis darRveva; mxedvel obis daziane ba/si brmave; orTopediul i

dazianebebi; emociuri darRvevebi; autizmi; Tavis tvinis tramva; j anmrTel obasTan dakavSirebul i sxva probl emebi. am statusis moswavl e- ebs special uri daxmarebis gareSe uWirT swavl asTan dakavSirebul i sirTul eebis daZI eva da asakis Sesabamisi aqtivobebis ganxorciel eba. SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvebs esaWi roebaT iseTi inkl uzi- uri ganaTI eba, romel ic uzrunvel yofs moswavl eTa maqsimal ur CarTvas saswavl o procesSi, maTi ganaTI ebis xel Sewyobas, maT social ur integracias, SesaZI ebl obebis maqsimal ur gamovl enasa da ganviTarebas (I aRiZe ... 2009:13-15; kapanaZe ...2008:5).

inkl uziuri ganaTI ebis efeqtianobis gazrdisa da optimal uri Sede- gebis miRebisaTvis aucil ebel ia skol aSi j ansaRi, usafrTxo, SezRudu- l i SesaZI ebl obebis mqone bavSvTa saWi roebis Sesabamisi, ganmaviTarebe- l i saswavl o garemos (fizikuri da fsiqikuri Tval sazrisiT) formireba, raSic skol as karg samsaxurs gauwevs **skol is eqimi**. igi Seafasebs da gansazRvavs SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvTa saWi roebes, daexmareba maswavl ebl ebs saWi roebis Sesabamisi garemos optimal ur organizaciaSi.

aucil ebel ia aRiniSnos, rom mxol od skol a ver SeZI ebs SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvebSi swavl ebis procesSi Camosyal ibebel i unar-Cvevebis ganviTarebas. aRniSnul ze skol asTan erTad oj axic unda zrunavdes, ristvisac mSobl ebs aucil ebl ad sWirdebaT kompetenturi rCevs mimcemi, damrigebl i. aseT damrigebl ad **skol is eqims** miviCnevT, romel ic ara marto gaacnobierebs mSobl ebs ama Tu im diagnozisaTvis damaxasiaTebel gamovl inebebSi, aramed TiToeul i diagnozis SemTxvevaSi daarwmunebs maT bavSvis SesaZI o ganviTarebis real obaSi da dausabu- Tebs oj axSi am ganviTarebis xel Semwyobi optimal uri pirobebis Seqmnis aucil ebl obas.

skol a da oj axi SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvTaTvis unda iyos bednerebis gancdisa da sakuTari Zal ebis rwmenis daufli ebis kera. am statusis aRsazrdel ebi unda swavl obdnen imdens, ramdenis gakeTebac Zal uZT. sWirdebaT Seqeba, waxal isebe, megobrebi, social ur aqtivobebSi CarTva – gaseirneba, sanaxaobebis daTval iereba, warCinebul pirebTan Sexvedrebi, roml ebic unda daigegmos maTi survil is gaTval iswinebiT

(aRniSnul ni umdidrebT Tval sawiers da STabeWdiI ebebs). saswavl o oTaxi da saswavl o resursebi moswavl eTa unarebis Sesabamisi unda iyos. mniSvnel ovania mSobl ebmac da maswavl ebl ebmac xSirad akontrol on sakuTari damokidebul eba SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvebi-sadmi. higienuri moTxovnebis da diagnosis Sesabamis jansaR fizikur garemoSi sworad organizebul swavl ebis process, romel ic nazi, mzrunvel i, siTboTi da siyvarul iT gaj erebul i urTierTobebiT mimdinareobs, miyvarT SezRudul i SesaZI ebl obebis mqone bavSvTa optimal ur ganviTarebamde.

Zal ze mniSvnel ovania special uri saganmanaTI ebl o saWiroebis diagnostireba. mas iwvevs: sxvadasxva saxis sensorul i da fizikuri deficiTi (Tu ki is gavI enas axdens saswavl o procesze); grZel vadiani mkurnal oba/hospital izaciis saWiroeba; erovnul i umciresobebis warmomadgenI oba da social uri daucvel oba (I aRiZe... 2009:12). moswavl eTaTvis special uri saganmanaTI ebl o saWiroebis statusis miniWeba da ganmaviTarebel i swavl ebis dagegmva-ganxorciel eba did yuradRebasa da si frTxil es moiTxovs (SesaZI ebel ia moxdes moswavl eTaTvis am statusis arasworad miniWeba an piriqiT). igi unda ganxorciel des samedicino, pedagogiuri, social uri diagnostirebis safuZvel ze. aRniSnul isaTvis metad mniSvnel ovnad mi viCnevT **skol is eqimis, pedagogebsa da mSobl ebis** koordinirebul moqmedebas.

Tavi VI

skol is eqimis momzadebis pedagogiuri safuZvl ebi

skol is eqimis momzadebis pedagogiuri safuZvl ebis Teoriul - meTodikuri daxasiaTeba farTo msjel obis sagnia. magram sadisertacionaSromis fargl ebis SezRudul oba amis saSual ebas ar gvaZl evs. amitom probl emis maqsimal uri sicxadiT warmocenisatvis SezRudavT msjel obebs da yuradRebas gadasawyvet amocanebze, Camosyal ibebel i kompetenciebis Tanmimdevrul CamonaTval ze gavamaxvil ebT.

Tanamedrove saswavl o-saaRmzrdel o sivrceSi moswavl eTa j anmrTel obis dacvis mxriv arsebul i xarvezebis aRmofxvris aucil ebel saSual ebad migvaCnia TiToeul skol aSi axal i tipis skol is eqimis Seyvana, romelic warmatebul ad gadaWris Tanamedrove aqtual ur da, jerjero biT, gadaul axav probl emas – social ur-ekonomiuri pirobebis dabal i donis, dabinZurebul i ekologiuri garemos, j ansaRi cxovrebis dabal i kul turis gamo moswavl eTa Sel axul i j anmrTel obis gaj ansaRebas da j anmrTel kontingentTa j anmrTel obis SenarCunebas da gakaJebas. igi sistematurad miawvdis pedagogebs mecniერul ad dasabuTebul prevenciul RonisZiebaTa sistemas, ritac uzrunvel yofs skol is Tanamedrove moTxovnebis Sesabamisad higienurad mowyobas da saswavl o-saaRmzrdel o procesis iseTi tipis marTvas, sadac moswavl eTa gonebriv da sul ier ganvitarebasTan erTad **metad** moTxovnadi gaxdeba moswavl eTa fizikur ganvitarebaze, maT j anmrTel obaze zrunva. yovel ive srul yofil i, energiul i, Rirseul i momaval i Taobis aRzrdis sawindaria.

axal i tipis skol is eqimi unda momzaddes universitetebSi. amistvis special urad damuSavebul sauniversiteto saswavl o programaSi sxvadasxva samedicino discipl inebTan erTad vrcl ad iqneba warmodgenil i pedagogiuri, fsiqol ogiuri, fsiqiatრიul i da higienis Semswavl el i mecniერul i discipl inebi. migvaCnia, rom skol is eqimis warmatebul i saqmianobisatvis aucil ebel i kompetenciebis gamomuSavebis pirobaa Semdegi discipl inebis safuZvl iani codna:

1. mozardi Taobis j anmrTel obis dacvis samedicino safuZvl ebi;
2. bavSvTa daavadebebi;

3. bavSvTa infeqciuri sneul ebani;
4. informaciul i teqnol ogiebi pediatriaSi;
5. kanis daavadebebi;
6. al ergiul i daavadebebi;
7. bavSvTa nevrologia;
8. bavSvTa fsiqiatia;
9. bavSvTa ganviTarebis diagnostirebis meTodebi;
10. bavSvTa zrda-ganviTarebis darRvevebi, marTva da reabilitacia;
11. swavl eba nevrozebze;
12. gadaudebel i da pirvel adi daxmarebis organizacia;
13. bavSvTa da mozardTa higiena;
14. saskol o higiena;
15. kvebis higiena;
16. epidemiologia biostatistikiT;
17. bioetika;
18. bavSvis qcevis darRvevebi, sareabilitacio-sakoreqcio meTodebi;
19. fsiqikuri daavadebebi bavSvTa da mozardTa asakSi;
20. koreqciul i fsiqologias principebi;
21. ganviTarebis fsiqologia;
22. bavSvTa neirofsiqologia;
23. bavSvTa patofsiqologia;
24. kognituri fsiqologia;
25. socialuri fsiqologia;
26. pedagogiuri fsiqologia;
27. fsiqologiuri konsultirebis, fsiqokoreqciis da fsiqoTerapiis safuZvebi;
28. pedagogika;
29. ganviTarebisa da swavl ebis Teoriebi;
30. arZrdis Teoriebi;
31. inkluziuri ganaTleba;
32. logopedia;
33. koreqciul i pedagogikis principebi;
34. socialuri pedagogika;

35. saswavl o da profesiul i garemo;

36. praqtika samedicino dawesebul ebebsa da skol ebSi.

studentTa swavl ebisa da swavl is maRal i xarisxi, aRniSnul discipl inebSi analitikuri da Sedegze orientirebul i ganaTl eba, swavl ebisadmi mul ti- da intradisciplinarul i mdgoma, **samedicino, pedagogikur** da **fsiqol ogiur** discipl inebSi Rma Teoriul i codnis safuZvel ze praqtikul i unar-Cvevebis gamomuSaveba saSual ebas miscems skol is eqims:

➤ Seafasos bavSvis zrda-ganviTareba, masze moqmedi faqtorebi da gansazRvros ganviTarebis xel Semwyobi individual uri saWi roebebi;

➤ moswavl eTa j anmrTel obaze sistematuri dakvirvebiT Seafasos bavSvis zogadi mdgomareoba, somaturi, fizikuri, fsiqikuri da zneobrivi j anmrTel oba, darRvevebis SemTxvevaSi mizezebis moZiebis safuZvel ze, Caataros prevenciul i RonisZiebebi, profil aqtikuri mkurnal oba da dispanserul i meTval yureoba;

➤ saWi roebisas skol is nebis mier personal s gauwios gadaudebel i da pirvel adi daxmareba;

➤ awarmoos saskol o garemos higienuri normebisa da moTxovnebis Sesabamisi mowyobis monitoringi. Seafasos xmauri, Senobis mocul oba, dizaini, feri, saamSeneblo masalisa da saRebavebis xarisxi, skol is teritoriis, Senobis mowyoba, ganaTeba, skol aSi gamoyenebul i sasmel i wyl is xarisxi, skol is mimdebare teritoriis ekologiuri mdgomareoba, santeqnikuri aRWurvil obis mdgomareoba, Sedegebis anal izis safuZvel ze moaxdinos misi sistematuri organizacia;

➤ awarmoos skol aSi saswavl o garemos srul fasovani mikrokl imatis (Jangbadis Semcvel oba, temperatura, tenianoba) uzrunvel yofis monitoringi, saWi roebisas moiTxovos misi koreqcia;

➤ kontrol i daawesos skol is inventarizaciis procesze; saWi roebisas moiTxovos koreqcia;

➤ awarmoos saswavl o-saarMzrdel o procesis (dRis, kviris, Tvis, semestris, wl is saswavl o datvirTvis mocul oba, misi Sesabamisoba moswavl is asakobrivi da individual ur SesaZl ebl obebTan; gakveTil ebis cxrili, xangrZl ivoba, gakveTil is simkvrive, saswavl o saqmianobis saxeebis monacvl eoba, fizkul turis wuTebis Catareba, mxedvel obis

varji Sebis Catareba da a. S., skol isgareSe da kl asgareSe samuSao) higienuri marTvis monitoringi, Sedegebis anal izis safuZvel ze pedagogebis kompetenturi daxmareba gauwios misi koreqciisaTvis;

➤ pedagogebTan erTad moaxdinos moswavl eTa samedicino-fsiqo-pedagogiuri diagnostireba, gansazRvros bavSvTa konstituciis (Sesabamisad daavadebebisaken midreki l eba), qcevis tipebis Sesabamisad maTi individual uri ganviTareba da SesaZl ebl obebi; moswavl eTa gonebrivi Sromis higienis Sefasebis safuZvel ze saWi roebisas dagegmos prevenciul i RonisZiebebi; Caataros cudad swavl is mizezebis kvl eva da moiZios maTi aRmofxvris saSual ebebi;

➤ Caataros moswavl eTa fizikuri aqtiurobis dozirebisa da sistemurobis monitoringi; fizkul turis (sportis) gakveTil is efeqtianobis gazrdis mizniT, moswavl eTa janmrTel obis mdgomareobis Sefasebisa da fizikuri ganviTarebis gaTval iswinebiT, gansazRvros maTi individual uri saWi roebebi;

➤ skol is fsiqikuri garemos kvl eviT aRnusxos bavSvis fsiqikur ganviTarebaze moqmedi uaryofiT i faqtorebi da organizacia gauwios prevenciul i RonisZiebebis droul gatarebas;

➤ awarmoos yovel dRiuri emociuri probl emebis, araswori qcevis mizezebis kvl eva da droul ad Caataros prevenciul i RonisZiebebi;

➤ awarmoos Znel ad aRsazrdel Ta kvl eva, diagnostireba; fsiqiatriis karg codnaze dayrdnobiT saWi roebisas Caataros bavSvis medikamentozuri mkurnal oba. Tu ki aseTi SemTxveva gamoiricxeba, pedagogTan erTad bavSvis fsiqol ogiuri ganviTarebis donis, misi emociuri mdgomareobis Seswavl iT, ama Tu im miuRebel i gamovl inebisa Tu qmedebis mizezebis aRmosafxvrel ad koordinebul i moqmedebiT dagegmos prevenciul i RonisZiebebi;

➤ awarmoos skol is kvebis bl okisa da menius monitoringi, Sefasebisa da Sedegebis anal izis safuZvel ze moaxdinos koreqcia;

➤ gaanaTl os maswavl ebl ebi da mSobl ebi moswavl eTa fsiqofizikur ganviTarebaze moqmed faqtorTa sworad organizebisa da janmrTel obis dacvis sakiTxebSi;

➤ SezRudul i SesaZl ebl obebis mqone bavSvTa (sxvadasxva formis unar-

SezRudul obis GgaTval iswinebiT) daavadebebis da daziანეების განვითარების მიზეზების, დაავადებების მიმდინარეობის, პრევენციის, მკურნალობისა და რეაბილიტაციის შესახებ ცოდნა დაყრდნობით, თითოეული მოსწავლისათვის განსაზრვოს განვითარების ხელსაწყოები ინდივიდუალური საწარმოები.

სკოლის ეკიმის მომზადების ორგანიზებულ ფორმად მიგვაჩნია მაგისტრატურის დონე. როგორც ცნობილია, სამედიცინო უნივერსიტეტისა და სხვა უნივერსიტეტების მედიცინის ფაკულტეტების საბაკალავრო დაერთსაფურხიან სწავლებას არის სწავლება პედაგოგიკის ციკლის დისციპლინები, ამიტომ ცოდნის ეს დარგი მომავალმა სკოლის ეკიმმა მაგისტრატურის სწავლების პროცესში უნდა შევიზინოს. საწარმო მიგვაჩნია, რომ მაგისტრატურაში სკოლის ეკიმის მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამის (მოცულობა 120 კრედიტი) სასწავლო კომპონენტების პედაგოგიკის დისციპლინებს დაეთმოს - 20%; ფსიქოლოგიის დისციპლინებს - 20%; მედიცინის დარგის სასწავლო კურსებს - 60%.

სკოლის ეკიმის მომზადების სასწავლო პროგრამის მიზნად გვესახება: კონკურენტუნარიანი ეკიმის მომზადება, რომელიც უამრებულად მოემსახურება სასწავლო ცხოვრებაში მედიცინისა და ჰიგიენის ტანამდროვე მიწვევების დანერგვას. მიზნის მიწვევის გზად გვესახება სტუდენტმა შევიზინოს თეორიული ცოდნა და პრაქტიკული უნარ-წვევები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მის კვალიფიციურ საკმარისობას, დასაყმებას, მთელი ცხოვრების განმავლობაში სწავლასა და უამრებულ კარიერას; გამოიმუშაოს გააზრების, კრიტიკული აზრების, ანალიზის, პროფესიული ამოცანების გადაჭრის და სიტუაციასთან ადაპტაციის უნარი; სწორად გააზროს მომავალი პროფესიის არსი, სოციალური მნიშვნელობა, ზნეობრივი და ეთიკური პრინციპები; გამოიმუშაოს სამართლებრივი, ინფორმაციული და კომუნიკაციური კულტურა.

რამნიშვნელოვან კომპეტენციებს უნდა ფლობდეს კურსდამთავრებული მაგისტრი? სწავლების მოსწავლეთა განმარტებობის დაცვის ორგანიზაციისა და ჰარმონიული აზრების ოპტიმალური პირობების უზრუნველყოფად საგანმანათლებლო პროგრამის ათვისების შემდგომ, ვფიქრობთ, სტუდენტმა უნდა შევიზინოს დაეუფლოს შემდეგ კომპეტენციებს:

დარგობრივი კომპეტენციები:

დარგობრივი ცოდნა:

- 1.1. კლინიკური მეცნიერებების ცოდნა;
- 1.2. პედაგოგიკური მეცნიერებების ცოდნა;

1.3. fsiqol ogiuri mecnierebis codna;

1.4. eTikuri da samarTI ebrivi principebis codna.

Cveni mosazrebiT, aRni Snul dargebSi mudmi vad ganaxl ebadi, TanamedroveobasTan Serwymul i miRebul i codna studentSi ganaviTarebs:

1. skol is fizikuri garemos higienuri moTxovnebis da mozardTa fsiqofizikuri ganviTarebis Sesabamisi organizaciis unars;

2. moswavl eTa fizikuri, fsiqikuri da intel eqtual uri j anmrTel obis kvl evis, mi s gaumj obesebaze zr unvis unars;

3. skol is fsiqikuri garemos kvl evis da saWiroebis SemTxvevaSi prevenciis unars;

4. moswavl eTa fsiqofizikuri ganviTarebis gamokvl evis da Sefasebis unars;

5. kvebis bl okis monitoringis warmoebis unars;

6. kl inikuri azrovnebis da gadawyvetil ebis miRebis unars: skol is moswavl eTa profil aqtikuri gasinj vebis organizebis, kl inikuri SemTxvevebis Sefasebis da gamokvl evis daniSvis, gadaudebel i da pirvel adi samedicino daxmarebis, winaswari da mimdinare sanitarul i zedamxedvel obis ganxorciel ebis, epidemi ebis SemTxvevaSi sanitarul - higienuri da epid sawinaaRmdgo prevenciul i RonisZiebebis dagegmvis da Catarebis, kvebiTi mowamvl ebis mi zezebis gamokvl evis, likvidaciis da profil aqtikuri RonisZiebebis gatarebis unarebs;

7. skol aSi j anmrTel obis dacvis Sesaxeb ganaTI ebis sistemis Seqmnis unars;

8. TanamSroml ebTan, mSobl ebTan da pacientebTan j ansaRi komunikaciis unars;

9. saqmi anobis as eTikis principebis gamoyenebis unars;

10. moswavl eTa daavadebebis maprovocirebel i an gamomwvevi fsiqol o- giuri da social uri faqtorebis kvl evisa da Sefasebis unars;

11. praqtikul i saqmi anobis sainformacio teqnol ogiebis efeqturad gamoyenebis unars.

zogadi kompetenciebi:

1. codna da gacnobiereba: probl emebis sistemurad danaxvisa da gadaWris efeqturi gzebis moZiebis atvis studentebis swavl ebis mniSvne-

l ovania gamoumuSavdeT:

1.1. kritikul i azrovnebis, movl enaTa anal izis, sinTezis, inovaciuri ideebis generirebis unari;

1.2. sakuTar ganaTI ebaze pasuxismgebl obisa da profesional uri zrdis unari;

1.3. codnis mudmivi ganaxl ebis unari;

2. codnis praqtikaSi gamoyenebis unari: aucil ebel ia swavl ebam students Camouyal ibos saswavl o garemoSi:

2.1. kvl evebis damoukidebl ad warmoebis unari;

2.2. miRebul i Sedegebis Sefasebis, Sej amebis, integraciisa da dasabuTebul i daskvnebis gamotanis unari.

3. daskvnis unari – skol is eqimis Sedegiani da warmatebul i saqmi-anobisaTvis erT-erTi mniSvnel ovania monacemTa monitoringis, anal izis, daskvnebis da angariSebis wardgenis, msjel obisas sakuTari damokidebul ebis argumentirebis unari; mraval mxrivi dargobrivi informaciisadmi kritikul i da anal itikuri damokidebul ebis, informaciis gaazrebis, movl enebis sistematiirebis, kl asifikaciis, anal izis safuZvel ze dasabuTebul i daskvnebis Camoyal ibebis unari; gadawyvetil ebis miRebisas Sedegebze pasuxismgebl obis gacnobierebis unari.

skol is eqimis profesiul i srul yofisaTvis, iseve rogorc sxvanebismieri profesional isaTvis, aucil ebel ia:

4. komunikaciis unari:

4.1. sakuTari mosazrebis l ogikurad da argumentirebul ad Camoyal ibebisa da prezentaciis unari mSobl iur da ucxour enebze;

4.2. profesiul saqmi-anobaSi zepiri, weril obiTi da vizual uri formebiT komunikaciis unari;

4.3. jgufur diskusiebsi mosmenis, kiTxvebis dasmis, Tavisi mosazrebis dasabuTebul ad gadmocemis unari;

4.4. gunduri da individual uri muSaobis unari;

4.5. TanamSroml ebTan pozitiuri urTierTobis unari.

5. swavl is unari:

5.1. swavl is damoukidebl ad maRal xarisxovnad dagegmvisa da ganxorci-el ebis unari;

5.2. სხვადასხვა წაროდან ინფორმაციის მოპოვების, დამუშავებისა და პროფესიულ საკმარისობის მიზნობრივი გამოყენების უნარი.

6. ჩრებილი ებები – მნიშვნელოვანია სკოლის ეკონომიკური გარემოების ჩრინდეს საკუთარი როლი და ადგილი ტანამდროვე საზოგადოებაში; ჩრინდეს მისწრაფება, თავად მიიღოს მონაწილეობა ჩრებილი ებების შექმნაში და დამკვიდრებაში.

სესამისი ცოდნისა და უნარ-სწევების მკონე მედიკოს-მკვლევარის მომზადება, რომელიც სეზიებს იყოს კონკურენტუნარიანი დასაყმების ბაზარზე, სესაზიებელია, ტანამდროვე უმარის სასწავლებლებში სწავლების აპრობირებული ინოვაციური მეთოებით: პრობლემის დაფუძნებული სწავლით (განიხილება პრობლემები, რომელთა გადაწყვეტაში აუცილებელია ფუნდამენტური საგნების ჩრინდეს სტუდენტი თავად არის პასუხისმგებელი ცოდნის ხარისხზე, რომელიც ამოწმებს ტვიტსეფებით); კვლევითი ორიენტირებული სწავლით (სტუდენტები ერთვებიან სამეცნიერო კვლევებში, რაშიც უმარეაბა ტრაქტიკული საკმარისობის ესოდენ მნიშვნელოვანი მეცნიერული აზროვნების გამოყენება).

სასწავლო პროცესში სტუდენტის ჩართულობის ხარისხს, აზრის დასაბუთებულად გადმოცემის, მოსმენის უნარს ავითარებს და ამარისებს სწავლებაში დისკუსია/დებატების მეთოდით; გუნდური მუშაობისა და პრეზენტაციის უნარს ავითარებს ჯგუფური მუშაობა; დასაბუთებული პრობლემის ეტაპობრივი გადაწყვეტის უნარს ავითარებს ევრისტიკული მეთოდი; გონებრივი იერიშის მეთოდი ხელს უწყობს პრობლემისადმი სემოქმედებითი მიდგომის უნარების განვითარებას; როლებით ტამაში სტუდენტი ეწვევა სხვადასხვა პოზიციდან მოვლენების ხედვას; ინდუქციის (კონკრეტული სემტხვეების განხილვით მიმდინარეობს მასალის განზოგადოება), დედუქციის (ზოგადი პროცესების ახსნის ვარაუდებზე კონკრეტული პროცესებით), ანალიზის (მტილიანი მასალის ება სემადგენელ ნაწილებად, რის სედეგადაც მართვდება რტული პრობლემის დეტალური განმარტება და გაცება); სინტეზის (ანალიზის სპირისპიროდ ცალკეული საკითხების სერთებით ვრებილიობაში; უმარეაბა სტუდენტს პრობლემისადმი გლობალური ხედვის გამოყენება) მეთოდებით სწავლებას ჩრებილი სედეგამდე მიყვას სტუდენტები. ტრაქტიკული უნარ-სწევების გამოყენებისათვის მნიშვნელოვანია მრავალპროფილური კლინიკური ბაზისა და კერძო საჯარო სკოლებში განსაზრვებული ხანგრძლივობით

პრაქტიკის გავლა (ხანგრძლივობის დაზუსტება შემდგომში საკლასიკური თემა),
სადაც მოდელირებულია და რეალური შემთხვევების გამოყენებით მოხდება
სტუდენტის ადაპტირება პრაქტიკულ საკმარისობასთან.

სკოლის ეკიმის სამაგისტრო პროგრამაზე დასვების წინაპირობად მიგვაჩნია
საერთაშორისო უნივერსიტეტის სამკურნალო საკმარისა და საზოგადოებრივი
კვლევების ფაკულტეტის კურსის დამთავრება, საერთაშორისო კვლევების
ანალიტიკური ფაკულტეტის კურსის დამთავრება.

სკოლის ეკიმის მომზადებას არ გამოვიცხავთ ცხრა წლიანი **სკოლის ეკიმის
მომზადების საგანმანათლებლო პროგრამის** (მოხდება მხოლოდ ზემოთ
მოთხრობული პროგრამის მოდიფიცირება და ინტენსიური სწავლება).

სკოლის ეკიმის მომზადებისას მეტად მნიშვნელოვანია ზრუნვა მის
მაღალი კვალიფიკაციის, რადგან როგორც სრულიად საერთაშორისო
კათოლიკოს-პატრიარქი ილია II აღნიშნავს: „ეკიმობა რეტიკულური და
კაცობრივის ისტორიის მანძილზე ერთ-ერთი უმთავრესი სფეროა სადაც
საკმარისობა... იქ, სადაც ეკიმს არ უწევს სათანადო ადგილი და არა აქვს
დაფასება, პაციენტს ეკარგება მისდამი ნდობა, რის შედეგადაც პირველი რიგის
ზარალია არა ეკიმი, არამედ ავადმყოფი და საბოლოოდ მთელი საზოგადოება;
ამიტომ, ვფიქრობთ, კვლევების პრიორიტეტად უნდა დავსვათ ეკიმის
კვალიფიკაციის ამაღლება, მათი პრესტიჟის დაცვა და ახალგაზრდა
მაღალი კვალიფიკაციის კადრის აღზრდა“ (ილია II 2012:
<http://www.patriarchate.ge/?action=home&arq=true>).

daskvnebi

1. winamdebare naSromi ori mecnerebis mij naze srul deba. es nakarnaxevia naSromis mTavari sagnis bunebidan gamomdinare. Cveni mizania skol as movumzadoT **pedagogiuri profil is skol is eqimi**.

2. pedagogiuri profil is eqimi, Cveni Tval sazrisiT, axal i tipis eqimia, romelic, skol is „samedicino momsaxurebis oTaxidan“ gamosul i, skol is „sakl aso oTaxSi“ ganagrZobs moRvaweobas, anu is ara mar to pirvel ad daxmarebas gauwevs moswavl es, aramed skol is moswavl eTa Soris eweva sistematur, Tanmimdevrul , mizandasaxul aRmzrdel obi T da saganmanaTl ebl o muSaobas j ansaRi cxovrebis wesebis damkvidrebi saTvis. skol is eqimi ZiriTadad mkurnal obs j anmrTel bavSvebs, rom daicvas isini daavadebebi sagan.

3. pedagogiuri profil is eqimis momzadeba medicinisa da pedagogiki mecnerebaTa simbiozis poziciebidan unda gadawydes. skol is eqimis mTavari funqcia unda iyos masobrivi xasiaTis prevencia.

4. Tanamedrove skol a memkvidrea im mraval saukunovani saswavl o-aRmzrdel obi Ti tradiciebisa, romelic cxovrebis moTxovnebi T yal ibdeboda rogorc Teoriul i, ise praqtikul i gamocdil ebis saxiT. skol a met-nakl ebi SesaZl ebl obebi T yovel Tvis iyo mowodebul i mozardi Taobis mosamzadebl ad cxovrebi saTvis da Tavisi am misias igi asrul ebda imdenad, ramdenadac amisaTvis mas uqmni dnen xel sayrel pirobebs saxel mwifo, oj axi da sazogadoeba. magram didxans skol a mokl ebul i iyo da dResac ar aris maqsimal urad uzrunvel yofil i im pirobebi T, romel Ta Sedegad srul yofil ad gaxorciel deboda moswavl eTa fizikurad da sul ierad momzadeba cxovrebi saTvis.

5. il ia WavWavaZe gmobda iseT skol as, romel sac aviwydeboda, rom moswavl es gonebis garda gaaCnia sxel ic, romelic saWiroebda mudmiv movl as, ganvi Tarebas, gaj ansaRebas eqimis kval ificiuri zedamxedvel obi T.

6. j ansaRi mozardi Taobis aRzrdis procesSi optimal ur pirobebs ver warmoqmnis is, rom cal keul skol ebs emsaxureba eqimi. Tanamedrove eqimi Tavisi funqciis Sesrul ebas mxol od maSin iwyebs, roca mis winaSe

თანამდებარეობა სერვისების მიწოდებას. თანამდებარეობის სკოლის ეკიპის მიერ
 ახორციელებს ეფექტური ხასიათის პროფილ აქტიურ და პრევენციულ
 რეაგირებას იმის გამო, რომ ამ პროცესში საკმარისი არ არის მხოლოდ
 სამედიცინო განათლება.

7. სკოლის ეკიპის კომპეტენცია ემყარება სამართიანი ამოცანის გადაწყვეტას:
 1. სკოლის ეკიპის სამედიცინო განათლება, 2. სკოლის ეკიპის პედაგოგიური
 განათლება, 3. სკოლის ეკიპის ფსიქოლოგიური განათლება.

8. სკოლის ეკიპის განათლების ეს სამკუთხედი აუცილებელია იმისათვის,
 რომ: 1. მოწვეულეთა მიმართ ხორციელდებოდეს პროფილ აქტიური სამედიცინო
 სამსახური; 2. სკოლის ეკიპის აქტიური ცართვით ხორციელდებოდეს სკოლის
 სასწავლო გარემოს მოწყობა ჰიგიენის მკაცრი დაცვით. 3. სისტემური
 მეთოდების გამოყენება ხორციელდებოდეს სტრესებისაგან მოწვეულეთა დაცვისათვის.

9. საკვლევი პრობლემა ორთქტურ სრულ გვაყვს გააზრებული, რადგან
 მოწვეულეთა ფიზიკური ადრედასა და გონებრივი განვითარების უზრუნველყოფის
 დამოკიდებულია ორ ფაქტორზე: 1. სამედიცინო განათლებით მომზადებული
 პედაგოგიური კადრების მოწვევა სკოლისათვის და 2. პედაგოგიური განათლებით
 მომზადებული სკოლის ეკიპის მოწვევა სკოლისათვის. აქალი ტიპის სკოლის
 ეკიპის კომპეტენციების განსაზღვრისა და გამოყენებისათვის ცენ პირველად
 შემოგვაყვს სკოლის ეკიპის განათლების სინარსის ახლებური გააზრება
 სამედიცინო, პედაგოგიური და ფსიქოლოგიური განათლების სინთეზის
 საფუძველზე.

10. პედაგოგიური პროფილის სკოლის ეკიპის მომზადება ზრუნულია
 გარდაცემის და გააუმჯობესებს მოწვეულეთა ფიზიკური და გონებრივი
 განვითარების ხელშეწყობის სასწავლო გარემოს განსაზღვრისათვის
 დამკვიდრების შესაძლებლობებს. პედაგოგიური პროფილის სკოლის ეკიპის
 საკმარისობის პრიორიტეტულია იქცევა მოწვეულეთა ჯანმრთელობის დაცვის
 და განმტკიცების, მოწვეულეთა სასწავლო საკმარისობისათვის დამახასიათებელი
 დაავადებისაგან (დიდაქტოგენური დაავადებისაგან) დაცვის პრევენციული
 მიმართულია.

11. მოწვეულეთა ჯანმრთელობის მდგომარეობა, მასზე მოქმედი ფაქტორების
 და განვითარების პრობლემების აქტუალური საკითხების დეტალიზაცია გვაძლევს
 სკოლის პედაგოგიური პროფილის სპეციალური ეკიპის მომზადების
 უზრუნველყოფას.

12. saswavl o procesSi prevenciul i zomebis ganxorciel ebis samedicino-pedagogiuri gzebisa da saSual ebebis anal izi gviCvenebs, rom saswavl o procesSi moswavl eTa didaqtogenuri daavadebebis Tavidan acil ebis probl ema arc mxol od skol is eqimisa da arc mxol od skol is pedagogTa Zal isxmeviT gadawydeba. Cven pirvel ad mi vmarTavT am probl emis gadawyvetas ori mecnierebis – medicinisa da pedagogikis - mij naze da vasabuTebT ara mxol od medikosis Tval sazrisiT gavaRrmavoT prevenciis samedicino saSual ebebi, aramed Sevi muSaoT pedagogisaTvis xel misawvdomi samedicino ganaTl ebis is minimumi, roml iTac yovel dRe unda xel mZRvanel obdes TiToeul i sagnis maswavl ebel i skol aSi. es ki damokidebul ia axal i tipis skol is eqimis meToduri da organizatorul i xel mZRvanel obis xarisxze.

13. didaqtogenuri daavadebebis Tavidan acil ebis erT-erT optimal ur saSual ebas **kargad swavl eba** warmoadgens. amJamad mniSvnel ovnad gafarTovda warmodgena kargad swavl ebis principze da dadginda, rom swavl eba ar unda tardebodes mxol od informaciis doneze, mowinave, ganaTl ebul i pedagogebi mivarTaven swavl ebas Zi ebis doneze.

swavl eba Zi ebis doneze yovel mxriv uwyobs xel s moswavl is SemoqmedebiTi SesaZl ebl obebis yovel mxriv ganviTarebas. Sesabamisad, aseTi midgoma swavl ebisadmi aisaxeba bavSvis fsiqofizikur ganviTarebaze. skol is eqimis monawil eoba am saskol o cxovrebis arsebiTi xasiaTis mxaris mowesrigebaSi ganuzomel ia. bavSvis rogorc nervul i sistemis, ise emociurisa da sisxl is momoqcevis optimal uri funqcionireba mTl ianad aris dakavSirebul i kargad swavl ebasTan, romelic gamoricxavs stresebs, SiSs, gaubedaobas, arasrul fasovnebis kompl eqsis gancdas.

14. didaqtogenuri daavadebebis Tavidan acil ebis nacad pedagogiur saSual ebas warmoadgens aRzrdaSi dadebiTze dayrdnobis principis ganuxrel ad ganxorciel eba. Tu moswavl e darwmunebul ia imaSi, rom aRmzrdel i da maswavl ebel i masSi xedaven garkveul Rirsebebs, afaseben da endobian mas, bunebrivia, saswavl o-aRmzrdel obiT procesSi iqmneba dadebiTi emociuri garemo da moswavl es exsneba yovel gvare SiSi da arasrul fasovnebis SegrZneba.

15. didaqtogenuri daavadebebi ar warmoiSoba mxol od skol aSi. es daavadebebi warmoiqmneba yvel gan, sadac mozardis aRzrda-ganviTareba mimdinareobs. igul isxmeba, rom skol asTan erTad aq mxedvel obaSi gvaqvs sazogadoeba da oj axi.

16. erT-erTi unmiSvnel ovanesi prevenciul i saSual eba - didaqtogenuri nevrozebisagan moswavl eTa dacva - damokidebul ia maswavl ebl ebsa da mSobl ebs Soris j ansaRi, TanamSroml obiTi urTierTobebis damkvidrebaze. maswavl ebel ma mSobel s Svili ar unda gaul anZRos swavl aSi akademiuri Seferxebebis gamo.

17. sxva faqtorebTan erTad, bavSvTa normal uri ganviTarebis ganmsazRvrel ia skol aSi sportul -gamaj ansaRebel i gakveTil ebis sworad organizeba. samwuxarod, aWaris avtonomiur respublikaSi dResac probl emad rCeba skol isaTvis kval ifikaciuri fizaRzrdis maswavl ebel Ta momzadeba. axal gazrdebi ar gamoxataven survil s da interest am dargisadmi da ar irCeven mas Tavis momaval profesiad. baTumis SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis fizaRzrdis special obaze ar Semodian abiturientebi. fizaRzrdis kval ifikaciur maswavl ebel s ki verc samedicino da verc pedagogiuri Tval sazrisiT ver Caenacvl eba sportis ostati, romelic sportul i TamaSebis erT-erT saxeobaSi wrTvnis skol is moswavl eebis. moswavl eTa fizikuri ganviTarebis interesebidan gamomdinare, aucil ebl ad migvaCnia saxel mwifo uwebebis daintereseba fizaRzrdis maswavl ebel Ta momzadebisa da skol ebSi maTi dasaqmebis sakiTxebis mogvarebi T.

18. bavSvis normal uri fizikuri da sulieri ganviTareba damokidebul ia nervul i sistemis normal ur ganviTarebaze. nervul i sistemis normal uri ganviTareba, Tu genetikur daavadebasTan ar gvaqvs saqme, mTlianad garemo pirobebzea damokidebul i. garemo ar unda Seicavdes gamRizianebeL , damamZimebel momentebis. gamRizianebeL i faqtorebi - stresorebi organizmSi iwveven reaqcias - stress. xangrZl ivad moqmedi stresorebi fitavs organizms, iwyeba paTologiuri procesebi, ferxdeba organoebis ganviTareba, rogorc fsiqikuri, ise fizikuri Tval sazrisiT. mTel i es rTul i procesi eqvemdebareba marTvas, Tu marTvis iniciativas Tavis xel Si aiRebs skol is eqimi.

19. skol is eqimis momzadeba SeuZl ebel ia studentisagan, romel sac samedicino samsaxurisadmi interesis garda, ar amoZravebs didi pedagogiuri siyvarul i bavSvis mimarT. axal gazrdaSi aseTi siyvarul is aRzrda cnobil rus eqimsa da pedagogs nikol oz pirogovs xangrZl iv procesad hqonda warmodgenil i.

20. special uri kvl evis sagania skol is eqimis momzadebis pedagogiuri safuZvl ebi. axal i tipis skol is eqimi unda momzaddes universitetebSi. amisaTvis special urad damuSavebul samagistro saswavl o programebSi sxvadasxva samedicino discipl inebTan erTad aucil ebel ia ganTavsdes pedagogiuri da fsiqol ogiuri mecnierul i discipl inebi.

21. skol is eqimis samagistro programaze daSvebis winapirobad migvaCnia universitetis medicinisa da sazogadoebrivi j andacvis fakul tetis kursis damTavreba, sazRvargareTis qveynebis anal ogiuri fakul tetebis kursis damTavreba. skol is eqimis momzadebas ar gamovricxavT cxraTviანი saganmanaTI ebl o programi Tac.

gamoyenebul i l iteraturis bibl iografia
erTi avtoris wignebi:

1. **arTil ayva 1960:** arTil ayva agia, „bavSvis temperamenti“, „saxel mwifo gamomceml oba“, baTumi.
2. **baramiZe 1999:** baramiZe nodar, „fsiqol ogiuri narkvevebi, weril ebi, statiebi“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis gamomceml oba, baTumi.
3. **baramiZe 1995:** baramiZe nodar, „Soreul i motivaciuri qceva da swav- l a“, gamomceml oba „aWara“, baTumi.
4. **basil aZe 2010:** basil aZe imeri, „qristianul i pedagogikis sagani, amocanebi, principebi da meTodebi“, akaki wereTI is saxel - mwifo universitetis gamomceml oba, quTaisi.
5. **bibil eiSvil i 2011:** bibil eiSvil i iuri, „pedagogikis Teoriisa da istoriis sakiTxebi“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis gamomceml oba, baTumi.
6. **gogebaSvil i 1954:** gogebaSvil i iakob, „Txzul ebani“, t 3, institutis gamomceml oba, Tbil isi.
7. **gogiCaiSvil i 2005:** gogiCaiSvil i Tamaz, „ganviTarebis fsiqol ogia“, gamomceml oba „universal i“, Tbil isi.
8. **gobroniZe 1993:** gobroniZe al eqsandre, „aRzrdis sakiTxebi“, gamomceml oba „aWara“, baTumi.
9. **di asamiZe 2008:** di asamiZe anzor, „bioevol ucia“, SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis gamomceml oba, baTumi.
10. **dumbaZe 1984:** dumbaZe nodar, „STabeWdil ebebi, weril ebi, gamosvl ebi“, gamomceml oba „sabWoTa saqarTvel o“, Tbil isi.
11. **vaSaZe 2009:** vaSaZe Sorena, „hei, vinc modis mand momavl idan“, (monografia), SoTa rusTavel is saxel mwifo universitetis gamomceml oba, baTumi.
12. **iosel iani:** iosel iani otia, Txzul ebani aT tomad, t l., gamomceml oba „saqarTvel os macne“.
13. **komenski 1949:** komenski ian amos, rCeul i pedagogiuri Txzul ebani, t. l, didi didaqtika, saqarTvel os ssr pedagogikur mecnierebaTa institutis gamomceml oba, Tbil isi.

14. **kuWuxiZe 1991:** kuWuxiZe SoTa, „kargi yrmi sa aRmzrdel i“, gamomceml oba „ganaTI eba“, Tbil isi.
15. **makarenko 1950:** makarenko anton, „rCeul i pedagogiuri Txzul ebebi“, institutis gamomceml oba, Tbil isi.
16. **makaraZe 2009:** makaraZe nana, „stresi da swavl a umcros saskol o asak-Si“, gamomceml oba „SoTa rusTavel is saxel mwifo uni-versiteti“, baTumi.
17. **mal azonia 2001:** mal azonia SoTa, pedagogika, Tbil isi.
18. **mal ania 1987:** mal ania petre, „skol a, oj axi, sazogadoeba da mozar-di“, gamomceml oba „ganaTI eba“, Tbil isi.
19. **norakiZe 1972:** norakiZe vl adimer, „xasiaTis fsiqol ogia da mxatvrul i l i t e r a t u r a“, gamomceml oba „sabWoTa saqarTvel o“, Tbil isi.
20. **pirogovi 1956:** pirogovi nikol oz, „rCeul i pedagogiuri Txzul ebebi“, (redaqtori g. TavziSvil i), institutis gamomceml oba, Tbil isi.
21. **suxoml inski 1981:** suxoml inski vasil , „mSobel Ta pedagogika“, gamom-ceml oba: saqarTvel os ssr sazogadoeba „codna“, Tbil isi.
22. **spoki 1991:** spoki benj amin, „bavSvi da misi movl a“, saqarTvel os Jurnal istTa damouki debel i kavSiris gamomceml oba, Tbil isi.
23. **sturua 1981:** sturua giorgi, „saskol o higiena“, Tbil isis universi-tetis gamomceml oba, Tbil isi.
24. **uSinski 1974:** uSinski konstantine, „rCeul i pedagogiuri Txzul ebe-bi“, Tbil isis universitetis gamomceml oba, Tbil isi.
25. **yol baia 2008:** yol baia mamia, „skol is fsiqol ogi“, gamomceml oba „cis nami“, Tbil isi.
26. **yubaneiSvil i 1937:** yubaneiSvil i sol omon, „vaJa fSavel a, dokumentebi da masal ebi“, saxel gami.
27. **WavWavaZe 1941:** WavWavaZe il ia, „Txzul ebani 5 tomad“, t II, „weril ebi l i t e r a t u r a z e da xel ovnebaze. presa. eri da istoria. weril ebi xal xis ganaTI ebis sakiTxebze“, Tbil isi.

28. **WavWavaZe 1938:** WavWavaZe il ia, „pedagogi uri T xzul ebani “, gamomsem- l oba „saxel gami “, Tbil isi.
29. **WavWavaZe 1987:** WavWavaZe il ia, „kacia-adami ni?!“, gamomsem l oba „mer ani “, Tbil isi.
30. **Адо 2000:** Адо Анатолий, „Патологическая физиология“. Издательство „Три- ада“, Москва.
31. **Гринберг 2004:** Гринберг Джеррольд, „Управление стрессом“, 7-е издание. Изда- тельство „Питер“, Москва, Санкт-Петербург, Нижний Новгород, Воронеж, Ростов-на Дону, Екатеринбург, Самара, Новосибирск, Киев, Харьков, Минск.
32. **Захаров 1988:** Захаров Александр, Неврозы у детей и подростков. Издательство „Медицина“, Ленинград.
33. **Зайцев 2001:** Зайцев Георгий, „Педагогические основы обеспечения здоровья учащихся и учителей“, 3-е изд. Издательство „ДЕТСТВО- ПРЕСС“, Санкт-Петербург.
34. **Карвасарский 1900:** Карвасарский Борис, „Неврозы“, (Управление для врачей). Из- дательство „Медицина“, Москва.
35. **Ковалёв 1979:** Ковалёв В. В, „Психиатрия детского возраста“, (управление для врачей). Издательство „Медицина“, Москва.
36. **Ким 2003:** Ким С.В., „Валеологическая безопасность научно-методической де ятельности педагога сферы физкультурного образования“. Из- дательство Шатон, Санкт-Петербург.
37. **Личко 1985:** Личко Андрей, „Подростковая психиатрия“. (Управление для вра- чей). Издательство Медицина, Ленинград.
38. **Ньюкомб 2002:** Ньюкомб Нора, „Развитие личности ребенка“. 8-е междунар. изд. Издательство Питер, СПб.
39. **Подласый 2002:** Подласый Иван, „Курс лекций по коррекционной педагогике“. Издательство „Владос“, Москва.
40. **Сазонова 1998:** Сазонова Н., „Невроз способы его лечения“. Издательство МГУ, Москва.
41. **Солдатова 1994:** Солдатова Т., „Образование, творящее здоровье: саналогия, валеология в учебном процессе“, (Методические рекомендации для педагогов). Типография им. Ф. Э. Дзержинского, Ростов-на Дону.

42. **Сухомлинский 1980:** Сухомлинский Васил, „Избранные педагогические сочинения в трех томах”, том второй, „Павлышская средняя школа”. Издательство „Педагогика”, Москва.
43. **Loehlin 1992:** Loehlin John C., Genes and environment in personality development., Sage series on individual differences and development, Vol. 2, Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
44. **Sheldon 1942:** Sheldon William Herbert, The varieties of temperament. New – York and London.

ori an meti avtoris wignebi:

45. **basil aZe... 2009:** basil aZe imeri, axvl ediani maia, soxaZe nino, dval i nato, „mokle saganmanaTI ebl o didaqtikuri l eqsikoni”, akaki wereTI is saxel mwifo universitetis gamomceml oba, quTaisi.
46. **bibil eiSvil i ... 2011:** bibil eiSvil i iuri, TavdgiriZe l el a, „studentTa sauniversitetos swavl ebisa da aRzrdis sakiTxebi”, gamomceml oba „universal i”, Tbilisi.
47. **gabunia... 1971:** gabunia d., namoraZe T., „bavSvis anatomia, fiziologia da higiena”, gamomceml oba „ganaTI eba”, Tbilisi.
48. **kapanaZe... 2008:** kapanaZe marika, barqaiacira, Tveiteridma qirsti, SariqaZe inga, paWkoria TaTia, „viswavl oTerTad ingi qziuri ganaTI eba”.
49. **l aRiZe... 2009:** l aRiZe ana, bagrationi maia, paWkoria TaTia, „inkluziuri ganaTI eba”, (gzamkvl evi maswavl ebl ebisaTvis).
50. **megrel aZe... 2009:** megrel aZe ciala, maxaraSvil i xaTuna, gel aZe genadi, „socialuri pedagogika”, baTumi.
51. **tatiSvil i... 1998:** tatiSvil i n., simonia g., „Sinagani sneul ebebi”, bakur sul akauris gamomceml oba, Tbilisi.
52. **Serozia... 2008:** Serozia nato, gel aZe genadi, „Semobruneba sikeTisken anu siyvarul iT gawaswor oTerTmaneTis Secdoma-Secodebani”, gamomceml oba „mereTi 93”, baTumi.
53. **j anaSia... 2009:** j anaSia naTia, imedaZe naTel a, gorgoZe sofio, „ganviTarebisa da swavl ebis Teoriebi”, gamomceml oba „saqarT-

vel os macne", maswavl ebel Ta profesiul i ganvi Tarebi s centri.

- 54. Агаджанян... 2000:** Агаджанян Н. А., Баевский Р. М., Берсенева А. П. „Учение о здоровье и проблемы адаптации“. Издательство СГУ, Ставрополь.
- 55. Баевский... 1997:** Баевский Р. М., Берсенева А. П. „Оценка адаптационных возможностей организма и риск развития заболеваний“. Издательство „Медицина“, Москва.
- 56. Лысова... 2009:** Лысова Н., Айзман Р., Завьялова Я., Ширшова В., „Возрастная анатомия, физиология и школьная гигиена“. 7 Сибирское университетское издательство, Новосибирск.
- 57. Матвеев... 1987:** Матвеев В., Гойсман А., „Профилактика вредных привычек школьников“. Издательство „Просвещение“, Москва.
- 58. Меерсон... 1988:** Меерсон Ф., Пшенникова М., „Адаптация к стрессорным ситуациям и физическим нагрузкам“, Издательство „Медицина“, Москва.
- 59. Селецкий... 1981:** Селецкий А. И., Тарарухин С. А., „Несовершеннолетние с отклоняющимся поведением“. Издательство „Вища школа“, Киев.

yovel Tviuri Jurnal is an sxva tipi periodul i gamocemis statia:

- 60. advaZe 2010:** advaZe rusudan, „CanTis satarebl ad Svil s skol aSi me davyvebi“, ra safrTxes uqmni s janmrTel obas „mZime“ CanTebi, Jurnal i „sarke“, 6-12 oqtomberi.
- 61. bibil eiSvil i 2008:** bibil eiSvil i iuri, „swavl ebis funqciebi“, fsiqollogia, pedagogika, Sromebi XI, gamomceml oba „SoTarustavel is saxel mwi fo universiteti“, baTumi.
- 62. SxartiSvil i 1972:** SxartiSvil i Sal va, „swavl is motivaciuri struqtura“, Jurnal i „skol a da cxovreba“, #10.
- 63. Антропова... 1998:** Антропова М. В., Бородкина Г. В., Кузнецова Л. М., Манке Г. Г., Параничева Т. М., Злотина В. В., Умственная работоспособность и состояние здоровья младших школьников, обучающихся по различным педагогическим системам//Физиология человека. Т. 24., N5.
- 64. Горбунов... 2001:** Горбунов Н. П., Батенкова И. В., Шабунин Р. А., Возможности

профилактического применения статических упражнений в условиях реализации инновационных технологий обучения в начальной школе//Физическая культура: воспитание, образование, тренировка. N 3.

redaqtori an kompl itatori:

- 65. bibil eiSvil i... 2012:** bibil eiSvil i iuri, gugunava nani (Semdgenel ebi) „srul iad saqarTvel os-kaTol ikos patriarqis, mcxeTa-Tbil isis mTavarepiskoposis, biWvinTisa da cxum-afxazeTis mitropol itis il ia Il Segonebebi “ (1979-2012 wl ebSi gamoqveynebul i epistol eebis mi xedvi T) pirvel i gamocema, baTumi .
- 66. gonsal esi... 2005:** gonsal esi xul ia, varenaari robert (redaqtorebi), „saganmanaTI ebl o struqturabis urTierTsewyoba evropasi, Il, universitetebis wl il i bol oni is procesSi“, doestos universiteti, groningeris universiteti.
- 67. megrel aZe 1982:** megrel aZe cial a (Semdgenel i), „zneobrivi RvTis saxureba“, gamomceml oba „aWara“, baTumi .
- 68. sovetovi 1951:** sovetovi s. (redaqtori), „saskol o hi giena“, samecni ero-meToduri kabinetis gamomceml oba, Tbil isi.
- 69. Cqvania... 1988:** Cqvania I evan, asaTiani I evan, dadiani j odor (saredaqci o kol egi a), „TanamSroml obis pedagogika“, (maswavl ebel -eqsperimentatorTa Sexvedrebi s angariSebi), Tbil isi.
- 70. Гвишиани 2002:** Гвишиани Джермен (*гл. ред.*), „Социологический словарь“. Издательство „Большая Рос. Энцикл.“, Москва.

el eqtronul i dokumenti internetidan

- 71. ganaTI ebis... 2009:** „ganaTI ebis reformam bavSvebs j anmrTel oba Seuryia!“, sainformacio saagento „faqti“, internet.ge, (2009, masal a ganTavsebul ia 09.10.2009); mi s.:
<http://internet.ge/index.php?action=news&category=3&news=36379>
- 72. gonsal esi... 2008:** gonsal esi xul ia, varenaari robert (redaqtorebi),

- „saganmanaTI ebl o structurebis urTierTSewyoba evropaSi. universitetebis wvl il i bol oniis procesSi“, qarTul i gamocemis mTargmnel - redaqtori l ali baqraZe, (Tbil isi, 2008, masal a ganTavsebul ia 19.02.2009);
 mi s.: http://www.mes.gov.ge/.../tuningi_cigni_Final%205%20
- 73. dval i :** dval i marika, „ra saWiroa dRis reJimi“, samedicino internet Jurnal i, (masal a ganTavsebul ia 30.10.2009);
 mi s.:[http://www.mkurnali.ge/index.php?option=com_content&task=view
 &id=1593&Itemid=2](http://www.mkurnali.ge/index.php?option=com_content&task=view&id=1593&Itemid=2)
- 74. empaTia 2011:** empaTia, vi ki pedi dan, Tavi sufal i qarTul enovani encik-
 l opedi dan, (2011, masal a ganTavsebul ia 11.12.2011);
 mi s.:<http://ka.wikipedia.org/wiki/%E1%83%94%E1%83%9B%E1%83%9E%E1%83%90%E1%83%97%E1%83%98%E1%83%90>
- 75. il ia II 2012:** il ia II (srul iad saqarTvel os kaTol ikos-patriarqi)
 „saaRdgomo epistol e srul iad saqarTvel os kaTol i-
 kos-patriarqis, mcxeTa-Tbil isis mTavarepiskoposis,
 biWvinTisa da cxum-afxazeTis mitropol itis il ia II“,
 (Tbil isi, 2012, masal a ganTavsebul ia 15.04.2012); mi s.:
http://www.patriarchate.ge/?action=news_show&mode=news&id=710
- 76. ioddeficitis... 2009:** ioddeficitis endemuri kera, (2009, masal a ganTav-
 sebul ia 26.02.2009-dan); mi s.:
[http://mkurnali.ambebi.ge/index.php/daavadebebi-
 mkurnaloba/nivthierebatha-cvla/753-2009-02-26-12-51-33.html](http://mkurnali.ambebi.ge/index.php/daavadebebi-mkurnaloba/nivthierebatha-cvla/753-2009-02-26-12-51-33.html)
- 77. moral uri... 2011:** moral uri ganviTarebis Teoria, (masal a ganTavsebu-
 l ia 27.06.2011);
 mi s.: http://orioniblog.blogspot.com/2011/06/blog-post_3397.html
- 78. parazitul i 2007:** parazitul i daavadebani, (masal a ganTavsebul ia
 24.11.2007);
 mi s.: <http://forum.interes.ge/lofiversion/index.php?t1367.html>
- 79. saqarTvel os... 2005:** „saqarTvel os kanoni zogadi ganaTI ebis Sesaxeb“,
 8.04.2005; mi s.: <http://www.ncac.ge/index.php?m=785>
- 80. სკოლებში... 2010:** „skol ebSi sadamrigebl o saaTis programa amoqmed-

- deba", (masala ganTavsebul ia 07.07.2010); mi s.:
<http://www.mes.gov.ge/content.php?id=1105&lang=geo>
- 81. uznaZe 2009:** uznaZe dimitri, „ganwyobis fsiqol ogia“, (kategoria el . wigni, masala ganTavsebul ia 26.03.2011); mi s.:
<http://temida.do.am/load/el ts'ignebi/dimit 39 ri uznadze gants 39 qo bis psikologia/8-1-0-761>
- 82. uznaZe 2003:** uznaZe dimitri, „bavSvis fsiqol ogia“, Tbilisi; mi s.: <http://bin.ge/file/54111/dinitri-uznadze-bavsvvis-fsiqologia--By-mrevli-ge.pdf.html>
- 83. j aiani 2010:** j aiani maka, „mZime bavSvoba – ramdens iwonis bavSvis CanTa?“, (masala ganTavsebul ia 02.11.2010-dan); mi s.: <http://www.presage.tv/?m=society&AID=1683>
- 84. Агишева 2003:** Агишева Татьяна, „Здоровье современных подростков и здоровьесберегающие технологии в школе“, (2003, Добавлен 08.04.2007); mi s.: <http://www.bestreferat.ru/referat-82347.html>
- 85. Айсмонтас:** Айсмонтас Бронюс, „Педагогическая Психология“. Тема 4. „Обучение и развитие“; mi s.: <http://www.bsu.ru/content/hec/aismontas/4.html>
- 86. Баллон 1967:** Баллон Анри, „Психическое развитие ребенка“, Глава третья: „Факторы психического развития ребенка“, (редактор Леонтьев А. Н., Перевод с французского Анцыферовой Л. И.). (Издательство „Просвещение“, Москва, 1967); mi s.:
http://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=0CCQQFjAA&url=http%3A%2F%2Fwww.dipsm.org.ua%2Ffiles%2F2008%2F11%2Fpsihikarebenka.doc&ei=N26dT5fgHKPh4QTqhvypDg&usg=AFQjCNFXUSpkJA5OECbXzuFVEkMalK8hzw&sig2=3_5O7mpYBh1O3MIZzuhUfA
- 87. Бандура 2000:** Бандура Алберт, „Теория социального научения“, (Издательство „Евразия“, Санкт-Петербург; Отредактирован: 28.08.2010); mi s.: <http://www.twirpx.com/file/238263/>
- 88. Бахтин 2000:** Бахтин М., „Фрейдизм. Формальный метод в литературоведении. Марксизм и философия языка“, (Статьи), Волошинов В., „Фрейдизм“, (Издательство „Лабиринт“, Москва, 2000, Отредакти-

- рован: 15.12.2010); mi s.: <http://www.twirpx.com/file/323385/>
89. **Б. Ф. Скиннер... 2008:** „Б. Ф. Скиннер и радикальный бихевиоризм“, психоаналитики.ру, 2008;
mi s.: <http://psihoanalitiki.ru/occupations/teorii-lichnosti/bihevarizm>
90. **Богданова 2010:** Богданова О., „Дидактогеня и необходимость ее профилактики“, (2010, Добавлен 20.06.2010); mi s.:
http://school620rostok.ucoz.ru/publ/stati/didaktogenija_i_neobkhodimost_eeprofilaktiki/3-1-0-9
91. **Боровлёваа2011:** Боровлёва М., „Режим дня в жизни младшего школьника“, (2011, Опубликовано 05.10.2011); mi s.: <http://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/psikhologiya/rezhim-dnya-v-zhizni-mladshego-shkolnika>
92. **Выготский 2005:** Выготский Л., „Психология развития человека“, (Издательство „Смысл; Эксмо“, Москва, 2005); mi s.:
http://yanko.lib.ru/books/psycho/vugotskiy-psc_razv_chel-4-istoriya_razvitiya_vysshyh_psih_funkciy.pdf
93. **Вундт 1912:** Вундт Вильгельм, „Основы физиологической психологии“, В трех томах, 1912; mi s.: <http://www.ozon.ru/context/detail/id/1398561/>
94. **Гальперин... 1992:** Гальперин П., Ждан А., „История зарубежной психологии. (30-е - 60-е годы XX века)“, (Издательство Московского университета, Москва, 1992, Отредактирован: 08.06.2010 05:42);
mi s.: <http://www.twirpx.com/file/208779/>
95. **Гигиена:** Гигиена умственного труда и психологическая подготовка к управленческой деятельности (Добавлен 28 июня 2010);
mi s.: <http://www.bestreferat.ru/referat-187728.html>
96. **Гиппенрейтер... 1982:** Гиппенрейтер Ю., Романова В. (ред.), „Психология индивидуальных различий“. Тексты, Небылицын В., Темперамент, (Издательство МГУ, Москва, 1982, Загружен: 13.04.2008); mi s.:
<http://forum.myword.ru/index.php?/files/file/6400-psihologija-individualnih-razlichii-teksti/>
97. **Гоулман 2009:** Гоулман Дэниел, „Эмоциональный интеллект“, (Goleman Daniel „Emotional intelligence“, перевод с английского А. П. Исаевой), (Издательство: „АСТ Москва“, 2009, Опубликовано 09.09.2011);

- mi s.: <http://www.arhibook.ru/39554-jemocionalnyjj-intellekt.html>
- 98. Движущие... 2012:** Движущие силы, факторы и условия психического развития, 2012; mi s.: <http://psylist.net/age/00003.htm>
- 99. Ильина 2012:** Ильина Наталья, „Частые ошибки воспитания. Отрицательные факторы среды, влияющие на психическое развитие ребенка”, 2012; mi s.: <http://www.defectolog.ru/articles/17/?theme=537>
- 100. Ильин 2011:** Ильин Евгений, „Психология индивидуальных различий”, (Питер, 2011, Опубликовано 2011-03-17); mi s.:
http://fictionbook.ru/author/evgeniyi_pavlovich_ilin/psihologiya_individualnyhrazlichiy/;
http://fictionbook.ru/author/evgeniyi_pavlovich_ilin/psihologiya_individualnyh_razlichiy/read_online.html?page=3
- 101. Кант 1900:** Кант Иммануил, „Антропология“, (Санкт-Петербург,1990); mi s.:
<http://relig-library.pstu.ru/catalog/1060/book-1060.djvu>
- 102. Киппа 2011:** Киппа Ю., „Здоровый образ жизни школьника” (2011, Опубликовано 30.04.2011); mi s.: <http://fb.ru/article/856/zdorovyiy-obraz-jizni-shkolnika>
- 103. Классификация :** Классификация типов личности; mi s.:
http://www.psyportal.info/psypage/tip_12.shtml
- 104. Кондакова ... 2012:** Кондакова Оля, Мазненкова Галя и Пестрякова Люба, „Влияние биологической активности на успеваемость школьника”, (Опубликовано 22.01.2012); mi s.: <http://nsportal.ru/ap/nauchno-tekhnicheskoe-tvorchestvo/library/vliyanie-biologicheskoi-aktivnosti-na-uspevaemost-shkol>
- 105. Концепции... 2010:** Концепции развития ребенка, выдвинутые Л. С. Выготским и Э. Эриксоном; Pro-Psichology.ru - о психологии (2010, Опубликовано 12.08.2010); mi s.: <http://pro-psichology.ru/edinstvo-mira-i-problemrazvitiya-psixiki/25-koncepcii-razvitiya-rebenka-vydvinutye-l-s.html>
- 106. Крайг... 2005:** Крайг Грейс, Бокум Дон, „Психология развития”; Научный редактор перевода на русский язык кандидат психологических наук, доцент Прохоренко Т. В.; 9-е изд. - СПб.: Питер, 2005; mi s.:
<http://www.alleng.ru/d/psy/psy023.htm>

- 107. Кречмер 1930:** Кречмер Эрнст, „Строение тела и характер“, (Издательство: Государственное издательство, 1930); mi s.: <http://vipbook.info/nauka-i-ucება/psixology/32634-stroenie-tela-i-xarakter.html>
- 108. Кузнецова... 2002:** Кузнецова Л., Переслени Л., Солнцева Л. и др.; (Под ред. Л. Кузнецовой), „Основы специальной психологии“, (Москва, Издательский центр „Академия“, 2002); mi s.: http://pedlib.ru/Books/3/0031/3_0031-16.shtml
- 109. Павлов 1951:** Павлов Иван, „Полное собрание сочинений“. (Изд. 2-е. Т. 3-4. М.; Л., 1951, masal a ganaxl ebul ia 23.12.2010); mi s.: http://bibrao.gnpbu.ru/ru/text/pavlov_pss_1951/
- 110. Педагогический... :** Педагогический словарь; mi s.: <http://enc-dic.com/pedagogics/Didaktogenija-504.html>
- 111. Периодизация... :** Периодизация интеллектуального развития ребенка (по Ж. Пиаже); mi s.: http://myspsychology.ucoz.ru/index/periodizacija_intellektualnogo_razvitiya_rebenka_po_zh_piazhe/0-23
- 112. Психологический... :** Психологический словарь; mi s.: <http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word=256>
- 113. Родичкина:** Родичкина Т., „Физкультура и здоровье“, Статья: „Спорт в школе и здоровье детей“, mi s.: <http://festival.1september.ru/articles/314157/>
- 114. Таблица... :** Таблица изменения роста и веса ребенка от 7 до 17 лет. Антропометрические (центильные) таблицы; mi s.: <http://www.child-psy.ru/kalendaremo/303.html>
- 115. Фромм 2012:** Фромм Эрих, „Бегство от свободы“, (Издательство: АСТ, 2012, дата отгрузки: 05.06.2012); mi s.: <http://my-shop.ru/shop/books/675311.html?partner=02022&pin=7155075139819004509;>
- 116. Хохлов... :** Хохлов Л., Хохлов А., Шипов А., „Школьные, дидактогенные неврозы и остальные психические реакции“; mi s.: <http://www.megabestref.ru/11/dok.php?id=0123>
- 117. Что такое... :** „Что такое темперамент“; mi s.: <http://www.psyportal.info/psypage/temper1.shtml>
- 118. Что такое... :** „Что такое темперамент, Стресс, личность и работа“;

- mi s.: <http://www.psyportal.info/psypage/temper4.shtml>
- 119. Шаповаленко...** : Шаповаленко И., „Возрастная психология“, „Психическое развитие ребенка: факторы биологический, социальный и средовой“; mi s.: http://www.psyarticles.ru/view_post.php?id=136
- 120. Шиян 2001:** Шиян А., „руководство по социальным технологиям“; mi s.: [http://srinest.com/book_665_chapter_32_6.3_So%D1%81ialnye_Tekhnologii_i_teorija_licnosti_B_Skinnera_\(bikhevizizm\):algoritmy_upravlenija_chelovekom.html](http://srinest.com/book_665_chapter_32_6.3_So%D1%81ialnye_Tekhnologii_i_teorija_licnosti_B_Skinnera_(bikhevizizm):algoritmy_upravlenija_chelovekom.html)
- 121. Ярошевский 1996:** Ярошевский Михаил, „История психологии от античности до середины XX века“, (Москва, 1996), Глава VII, Основные психологические школы; Неофрейдизм; mi s.: http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Psihol/Jaroshev/12.php
- 122. Civil... :** Civil enci kl opedi uri l eqs koni ; mi s.: <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=5&t=15195>
- 123. James... 2012:** James Marcia, From Wikipedia, the free encyclopedia (This page was last modified on 26 April 2012 at 08:27); mi s.: http://en.wikipedia.org/wiki/James_Marcia
- 124. Maslow's 2012:** Maslow's hierarchy of needs; From Wikipedia, the free encyclopedia; (This page was last modified on 7 May 2012); mi s.: http://en.wikipedia.org/wiki/Maslow's_hierarchy_of_needs
- 125. Oswalt 2010:** Oswalt Angela, „James Marcia and Self-Identity“, MSW, edited by C. E. Zupanick, Psy.D. (Updated: Nov 17th 2010); mi s.: http://www.mentalhelp.net/poc/view_doc.php?type=doc&id=41164&cn=1310
- 126. Rolla... 1983:** Rolla Enrico, Ajmone Claudio „L'apprendimento tra Pavlov e Skinner: procedure di intervento“, Dalla rivista SCUOLA VIVA, n 8, Ottobre 1983, SEI editrice mi s.: <http://www.neurolinguistic.com/proxima/articoli/art-14.htm>
- 127. Rogers 2012:** Rogers Carl, From Wikipedia, the free encyclopedia, (This page was last modified on 18.05.2012); mi s.: http://en.wikipedia.org/wiki/Carl_Rogers
- 128. Saarni 1999:** Saarni Carolyn, „The development of emotional competence“, Guilford Press, - [Family & Relationships](#); mi s.:

<http://books.google.ge/books?id=nHRqbmVgQK4C&printsec=frontcover#v=onepage&q&f=false>

129. **Social...** : Social Cognitive Theory; mi S.:
<http://www.education.com/reference/article/social-cognitive-theory/>
130. **Stress...**: Stress, personality and work; mi S.: <http://www.noanxiety.com/anxiety-and-stress/stress-personality-and-work.html>

sagazeTo statia:

131. **versia 2010:** xaSriZe nino, „ukusvl a ganaTI ebis sistemaSi bavSvebis j anmrTel obis xarj ze“, gaz. versia, #2, 13-14 ianvari 2010, gv. 7.
132. **sabWoTa aWara 1965:** surmaniZe ramaz, „moswavl is dRis reJimi“, gaz. sabWoTa aWara, #201, 13 oqtomberi 1965, gv. 2
133. **sabWoTa aWara 1966:** surmaniZe ramaz, „tel evizori da bavSvebi“, gaz. sabWoTa aWara, #20, 29 ianvari 1966, gv. 4.
134. **sabWoTa aWara 1966:** surmaniZe ramaz, „bavSvis fsiqikuri samyaro“, gaz. sabWoTa aWara, #86, 5 mai si 1966, gv. 4.
135. **sabWoTa aWara 1967:** surmaniZe ramaz, „aRvzardoT sul ierad da fizikurad j ansaRi Taoba“, gaz. sabWoTa aWara, #79, 22 april i 1967, gv. 4.
136. **sabWoTa aWara 1967:** surmaniZe ramaz, „moswavl e dabrun da saxl Si“, gaz. sabWoTa aWara, #231, 25 noemberi 1967, gv. 3.

Tezisebi, an sadisertacio naSromis daskvnebi

(debul ebebi):

137. **surmaniZe 1965:** surmaniZe ramaz, „zemo aWaris/Suaxevisa da xul os raionebi/moswavl eTa j anmrTel obisa da fizikuri ganvitarebis maCvenebl ebi“, disertacia medicinis mecnierebaTa kandidatis samecniero xarixsis mosapovebl ad, saqarTvel os SSR j anmrTel obis dacvis samistros pediatriis samecniero kvleviti instituti, Tbilisi.